STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00486

DOS NAYE VORT

Permanent preservation of this book was made possible by
Ayala & Yudi Rosen and Penina & Mickey Glazer
in honor of
Riv & Ben Migdal's 65th wedding anniversary

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דאָס נייע וואָרט

צוזאַמענגעשטעלט פון

ש. שאַפּיראָ און י. גובקין

אויסנוצנדיק מאַטעריאַלן פון

ד א ָ ס ו ו א ָ ר ט פ ו ן ש . ו ו י י ס מ א ַ ן

אַרויסגעגעבן פון

פ נ ח ס ג י נ ג א ָ ל ד פ א ַ ר ל א ַ ג

ביים

צענטראַל קאָמיטעט פון די יידישע פאָלקשולן
אין די פאַראייניקטע שטאַטן און קאַנאַדע

תשט״ו ניו-יאָרק 1954

Copyright 1954 *by*
CENTRAL COMMITTEE OF THE JEWISH FOLK SCHOOLS
NEW YORK 3, N. Y.

Printed in the U. S. A. by
SHULSINGER BROS. LINOTYPING & PUBLISHING CO.
NEW YORK, N. Y.

פאָרוואָרט

אָט דאָס נייע בוך פאַרן פינפטן יאָר יידיש־לימוד אין די „פאָלקשולן" איז דאָס ערשטע פון אַ רייע טעקסט־ביכער, וואָס דער „צענטראַל קאָמיטעט פון די יידישע פאָלקשולן אין די פאַראייניקטע שטאַטן און קאַנאַדע" הויבט אָן אַרויסצוגעבן פאַר די עלעמענטאַרע שולן און מיטלשולן.

לכתחילה האָט דאָס ביכל געדאַרפט זיין אַ דריטע אויפלאַגע פון דער ליטעראַרישער כרעסטאָמאַטיע „דאָס וואָרט" פון ש. וויסמאַן. די צווייטע אויפלאַגע פון דער כרעסטאָמאַטיע איז דערשינען אין יאָר 1938. עס איז קלאָר, אַז מען האָט איצט ניט געקאָנט איבערדרוקן דאָס בוך ווי עס איז דערשינען אין 1938. די ענדערונגען וואָס זיינען פאָרגעקומען אין יידישן לעבן אין די לעצטע יאָרן און די אַנדערשקייט פון דעם עלעמענט קינדער אין די שולן האָבן נויטיק געמאַכט אַן אַנדער אָפקליב פון מאַטעריאַלן און אַן אַנדער באַאַרבעטונג. אויף דער איניציאַטיוו פון חבר פנחס גינגאָלד ע"ה איז די אַרבעט איבערגעגעבן געוואָרן די חברים ש. שאַפּיראָ און י. גובקין.

חבר שאַפּיראָ איז אַ וועטעראַן אין אונדזער שול־וועזן, אַ פּיאָנער אין פאַרשידענע פאַזן פון יידישער פּעדאַגאָגיק, אַ מחבר פון לערן־ביכער און לייען־העפטן, און רעדאַקטאָר פון פּעריאָדישע אויסגאַבן פאַר קינדער און יוגנטלעכע. חבר גובקין איז געקומען צו אונדזערע שולן מיט אַ ברייטער און פאַרשידנאַרטיקער דערפאַרונג אַלס העברייאישער לערער. ער האָט זיך אָפט באַטייליקט אין אויסגאַבן פאַר קינדער, אין יידיש און אין העברייאיש. ער איז איצט דער דירעקטאָר פון אונדזער מיטלשול אין ניו־יאָרק און לערער פון העברייאיש און תנ"ך אין „יידישן לערער־סעמינאַר".

די צוויי חברים האָבן אַריינגעלייגט אַ סך מי אין דער אַרבעט, און דער רעזולטאַט איז ניט קיין דריטע אויפלאַגע פון „דאָס וואָרט", נאָר אַ ניי בוך. מיר האָפן, אַז דאָס בוך וועט פאַרלייכטערן די אַרבעט פאַר די לערער און פירן צו גרעסערע דערגרייכונגען מיט ווייניקער אָנשטרענגונג. מיר ווילן אויך, ביי דער געלעגנהייט, מודיע זיין, אַז די צוויי חברים גרייטן איצט צו דאָס צווייטע בוך פון דער סעריע, פאַרן פערטן לערן־יאָר, און וועט האָפנטלעך דערשיינען אין משך פון שוליאָר 1954־1955.

צענטראַל קאָמיטעט פון די יידישע פאָלקשולן
אין די פאַראייניקטע שטאַטן און קאַנאַדע

ל. רובינשטיין, דירעקטאָר

אינהאַלט

פאָרוואָרט .... ל. רובינשטיין VII

קינדעריאָרן

פון מיינע קינדער־יאָרן .... פרץ הירשביין 1
די צוויי ברידערלעך .... אברהם רייזען 6
מנשה דעם רופאס גאָרטן .... שלום עליכם 15
די פאַבריק .... אברהם רייזען 24
חיים נחמן ביאַליקס קינדער־יאָרן .... דר. ש. סימאָן 31

אַמאָל איז געווען

אין שניי .... מאַני לייב 47
זיבן גוטע יאָר .... י. ל. פרץ 51
דער דין־תורה מיטן ווינט .... י. ל. פרץ 57
קידוש השם .... שלום אַש 65
דער געפאַנגענער רב פון ראָטענבורג .... שלום אַש 72
דעם שמשם טאָכטער .... ש. ש. פרוג 77
אליהו און אחאב .... תנ״ך 88
אליהו אויפן בארג .... תנ״ך 91
רבי אליעזר בן הורקנוס .... יידישע אגדות 93

שבת און יום־טוב

דעם אָרעמאַנס שבת .... מענדעלע מוכר ספרים 101
מיין מאַמע, זכרונה לברכה .... ח. נ. ביאַליק 104
שבת חזון .... מאָרים ראָזענפעלד 107
שבת נחמו .... יהואש 108
שבת .... י. י. סיגאַל 111
אויב נישט נאָך העכער .... י. ל. פרץ 113
די מעשה פון ונתנה תוקף .... ש. שאַפּירא 119
ונתנה תוקף .... מחזור 123
די סוכה, די סוכה .... זינא ראַבינאָוויטש 125
פאַרשפעטיקט .... אברהם רייזען 129
חנה און אירע זיבן זין .... תלמוד 135
חנוכה אין ארץ־ישראל .... חסיה קופערמינץ 137
די מגילה פון פורים .... ש. שאַפּירא 140
משה ווערט אַ פירער .... ישראל גובקין 146

ליל שמורים.......... א. ליעסין 148
לא ינום ולא יישן שומר ישראל.......... יואל ענטין 149
ל״ג בעומר אין מירון.......... י. גובקין 158
רבי עקיבא.......... א. ליעסין 160
מתן תורה.......... יידישע אגדות 164

טרויער און נחמה

די שליסלען.......... ד. פרישמאַן 169
די לערערין מירע.......... א. סוצקעווער 171
מיליאָנען טויטע.......... יעקב גלאַטשטיין 173
איך האָב געזען.......... ז. סעגאַלאָוויטש 175
מלחמה.......... אליעזר שמאלי 176
אין די אָרצעאָ־בערג.......... י. אָפּאַטאָשו 180
דער טאָל פון ביינער.......... תנ״ך 185
משיח דער דערלייזער.......... פּ. היילפּערין 188
והיה באחרית הימים.......... תנ״ך 195
דער אייביקער איד.......... אברהם ליעסין 196
נחמיה.......... תנ״ך 198
אין מאַידאַנעק.......... אברהם סוצקעווער 202

אַרבעט און קאַמף

ליד פון אַרבעט.......... ש. ש. פרוג 205
דער סוועט־שאָפּ.......... מ. ראָזענפעלד 207
דער קראַנקער פינגער.......... א. רייזען 211
הירש לעקערט.......... א. ליעסין 219
דער אָדלער.......... פּ. דאָסטאָיעווסקי 122

אַמעריקע

קיין אַמעריקע.......... מ. סטאַווסקי 229
די נייע היים.......... י. י. שוואַרץ 235
ווייסע הענט.......... א. ראַבאָי 237
מיר סטרייקן.......... שלום עליכם 243
אויף ערד.......... א. ראַבאָי 250
דער סוף פון פּאַק.......... י. י. שוואַרץ 254
אַמעריקע.......... י. י. שוואַרץ 260

ארץ־ישראל

די דעקלאַראַציע פון אומאָפּהענגיקייט.......... 265
די בשורה.......... ב. י. ביאַלאָסטאָצקי 267
אומגעזעצלעך אריינגעקומען.......... א. שמאלי 268

דאָס ערשטע אַקערן..י. כאַריזמאַן 279
דער ברונעם אין ראשון לציון..................................ח. כיסין 283
אויף צעאַקערטער ערד..אברהם מאַשקאָוויטש 287
די כנרת...מ. סמילאַנסקי 288
די יידישע קאָמאַנדאָ...שלום העקטין 296
יוסף טרומפעלדאָר..י. דראַזשנער 302
יעקב פלאָטקין..י. בן־צבי 305
ירושלים ....תנ"ך 311
ירושלים ....אפרים אויערבאַך 312
אויף די בערג פון יהודה.......................................קאַדיע מאָלאָדאָווסקי 314
אַ וואָרט צו די לערער..ש. שאַפּיראָ און י. גובקין 315

קינדעריאָרן

פון מיינע קינדער־יאָרן

פרץ הירשביין

אַ זינגעוודיקער זומער שטייט איצטער פאַר מיינע אויגן. אין אים לויפט אום אַ באָרוועסער, מיט פאַרשאַרצטע הויזלעך, אַן אכט־יאָריק ייִנגל. גאַפט פאַרחידושט קוקנדיק אויף דער שיינער וועלט אַרום. אַ גרויסער זומער איז דאָס געווען. אַלעמען איז גוט געווען אויפן האַרצן.

ערשטנס האָט דער טאַטע געדונגען אַ פיין שטיקל גאָרטן, וואָס איז געלעגן אויפן וועג פון מיל אין שטעטל אַריין. האָט די מאַמע פאַרזעצט קאַרטאָפליעס, בעבלעך, בוריקעס, ברוקווע — אַפילו אוגער־קעס האָט די מאַמע פאַרזעצט.

איז דעריבער, יעדעם מאָל, לויפנדיק אין חדר, בין איך גאָר אָן מורא אַריבער דעם פלויט, וואו אונדזער גאָרטן איז געווען, און באַטראַכט אַלע שפּראָצונגען, וואָס קריכן פון דער ערד.

דערנאָכדעם האָט דער טאַטע געדונגען אַ שטיקל לאָנקע, צווישן די לאָנקעס אַרום מיל. אין אַ נאַסער געגנט איז דאָס געווען. דאָס גראָז איז געוואַקסן הויך. אַוודאי וועט מען דאָס גראָז קאָסען, טריקע־נען, צונויפשאַרן קאָפּיצעס, און שפּעטער טראָגן פון לאָנקע צו דער

שטאָל גרויסע בינט שמעקנדיקע היי. מיט דעם היי וועט מען פאַרלייגן דעם גרויסן בוידעם איבערן שטאָל. וועט זיין גוט צו שלאָפן אין די קאָפּיצעס אויף דער לאָנקע, דערנאָכדעם וועט זיין וואויל צו שלאָפן אויפן בוידעם אין דעם שמעקעדיקן, טרוקענעם היי.

דערצו האָט נאָך דער טאַטע געבראַכט צו פירן פון מאַרק אויף אַ שטריקל אַ רויטע קו מיט אַ ווייסן פינטל אויפן שטערן. אַ ביסטרע קו איז דאָס געווען, וואָס האָט געפּרוּווט אַ וואָרף טאָן מיטן קאָפּ, שרעקן מיט די הערנער. אָבער זי האָט געגעבן אַ סך מילך. די מאַמע האָט פון איר געהאַט אַ סך נחת, כאָטש די קו האָט געהאַט אַ טבע צו לויפן צוריק אין דאָרף אריין, וואו עס האָט געוואוינט איר ערשטער באַלעבאָס. אַ פּאָר מאָל האָט מען געדאַרפט פאָרן נאָך איר.

אָפּטע רעגנס זיינען געגאַנגען. אַרבעט איז געווען אין מיל. דעריבער איז די מיל געגאַנגען יעדן טאָג צו עטלעכע שעה. דאָס וואַסער האָט פריילעך געפּאַטשט אונטער די רעדער.

אַלץ אַרום איז שיין געוואַקסן. קיין זאָרג איז אין שטוב ניט געווען. איז אַרום אונדזער מיל מער היים געוואָרן. קליינע קינדער זיינען מיטאַמאָל גרוים געוואָרן.

איך גיי שוין צו זלמן שרייבער. איך האָב שוין אַ טינטער מיט טינט. געקויפט גלייכע בויגנס פּאַפּיר, זיי צונויפגענייט, אָפּגעווירעט. איך שרייב אַהין אריין, ניט נאָר דעם אַלף-בית, שורות גאַנצע שרייב איך שוין, וואָס זלמן שרייבער שרייבט אויף פון אויבן.

יענעם זומער האָב איך צום ערשטן מאָל הנאה געהאַט פון דער ערד און אירע זומערדיקע ריחות. כאָטש אונדזער געדונגענע לאָנקע האָט אַ באַקאַנטער גוי געקאָסעט, האָבן מיר אַליין דאָס היי געטריקנט, צונויפגעשאַרט אין קאָפּיצעס. ווען דאָס היי איז טרוקן געוואָרן, האָבן אַלע געטראָגן די בינט דורך די בלאָטעס צו דער שטאָל. דער ריח פון געטריקנטן היי האָט פאַרשיכורט און מען האָט דעם בוידעם אויפן דאַך ביז צו די קראָקוועס אָנגעשטאָפּט מיט היי — האָט עס דעם היי-ריח געטראָגן אין שטוב אריין. האָט שוין פון יעדן איינציקן ביי אונדז אין שטוב געשמעקט מיט היי.

דערנאָכדעם איז אָנגעשטאַנען די גערעטעניש אין געדונגענעם גאָרטן. ווי נאָר די קאַרטאָפליעס האָבן גענומען בליען, האָט מען שוין אונטער די קאַרטשעם געקאָנט אָנטאַפּן יונגע קאַרטאָפליעס. מען האָט געקאָנט אַרויסציען אַ מערעלע פון דער ערד און פון דעם

הנאה האָבן. די מאַמע שטשיפּעט אָן בוראַק-בלעטער און קאָכט געשמאַקע באָרשטן. דעמאָלט האָב איך געזען, ווי די ערד גיט יעדן אַרוים פון אַלץ, וואָס זי פאַרמאָגט. זי גיט דעם יידן ווי דעם ניט-יידן צוגלייך. ווייל אונדזער גאָרטן איז געווען אַרומגערינגלט אַרום און אַרום מיט ניט-יידישע גערטנער, האָב איך דעריבער געזען מיט מיינע אויגן, ווי די ערד איז צו אַלעמען גוט. יעדער איינער, וואָס פאַרזעצט אין איר — שפּראָצט צו אים צוריק אַרוים דאָס פאַרזעצטע מיט אַ גרויסן צולאָג.

* * *

אין יענעם זומער האָב איך גאָר אומגעריכט געהאַט אַ גרויסן שרעק. פאַרנאַכט איז דאָס געווען. כמאַרעס זיינען אָנגעלאָפן פון אַלע זייטן און פאַרנומען דעם גאַנצן הימל. פּלוצלונג איז נאַכט גע-וואָרן. ווינט איז אָנגעקומען און אַ ריס געטאָן דעם טויער פון שטאַל, אויפגעעפנט, און די ניי געקויפטע רויטע קו מיט דעם ווייסן פינטל אויפן שטערן, וואָס האָט געהאַט אַ טבע צו אַנטלויפן צוריק אין איר דאָרף אַריין, איז אַרויסגעלאָפן פון שטאַל. אַ שטריק איז נאָכגע-האַנגען פון אירע הערנער, די אויגן אירע האָבן ממש געברענט.

אַרוים פון שטאַל, איז די קו אַוועק צום געעפנטן בריק איבערן טייך; אַוועק פייל פון בויגן אויף די לאָנקעס.

— פרצל, לויף און כאַפּ זי פאַרן שטריק! — האָט די מאַמע צו מיר אַ געשריי געטאָן. קיינער איז דערביי ניט געווען.

פייל פון בויגן בין איך אַוועק נאָך דער רויטער קו.

איך יאָג און זי אַנטלויפט. אָט איז זי אַריבערגעשפּרונגען איבער אַ גאַנץ הויכן פּלויט; אַריין ביזן בויך אין בלאָטע, אַרויסגעשפּרונגען און לויפט ווייטער. אָט האַלט איך זי ביים שטריק, איז זי שטאַרקער פון מיר, געשווינטער פון מיר. זי שליידערט מיך אום און שלעפּט מיך אַ שטיק איבער די בלאָטעס. זי פאַלט ווידער אַריין אין אַ זומפּ. איך אַליין שלעפּ זי פאַרן עק, העלף איר אַרויסקריכן. זי קריכט טאַקע אַרוים און טוז, וואוהין די אויגן טראָגן. אַז איך כאַפּ זי נאָכאַמאָל פאַרן שטריק, טוט זי אַ טרייסל מיטן קאָפּ, אַ פאָך מיט די הערנער, אַ גלאַנץ צו מיר מיט אַ פּאָר פייערדיקע אויגן און אַנטלויפט ווייטער.

— פרצל, קום אַהיים! לאָז די בהמה און קום אַהיים — אַהיים.

אָבער עס טראָגט מיך נאָך דער קו, גלייך אַ ניט-גוטער וואָלט מיך געטריבן. אָט איז שוין גאָר פינצטער אַרום. די קו איז שוין פאַרלאָפן

אין דער פינצטערניש. עס הויבט אָן צו בליצן און צו דונערן, און אַ בליץ טוט פּלוצלונג אַ שניט איבער מיין קאָפּ, אַזש אַ רויטע היץ האָט אָנגערירט מיין פּנים. איך פאַל אַנידער אין טיפן נאַסן גראָז און קוק אין דער נאַכט אַריין. וואו בין איך? וואו איז די מיל? עס דונערט. די נאַכט אַליין שרייט, לאַכט מיט אירע דונערן איבער מיין קאָפּ, און איך זיץ אין גראָז און ווייס ניט, אין וואָס פאַר אַ זייט אונדזער מיל איז.

אַ רעגן טוט אַ פליוך אַראָפּ. אין אַ קורצער ווײַלע ווער איך דורכגעווייקט ביזן לייב. אָט ווערט פון מיר אַליין אַ טייך. די בליצן פּאַסעווען דעם הימל; פּאַסעווען די פינצטערע נאַכט. איצט ברענט שוין דער הימל אַרום און אַרום. די דונערן צעברעקלען די נאַכט אויף שטיק־שטיקלעך.

איך הויב אָן צו הערן קולות. בערל שרייט און רופט. דער טאַטע רופט, די מאַמע, משה... אַלעמענס קולות קומען צו מיר פון איין זייט. אַז איך קוק אַהין, פון וואַנען די קולות קומען, זע איך אַרויס אַ פייערל.

די בליצן זיינען שוין ווייט אַוועק. די דונערן זיינען אויך ווייט ערגעץ ביים ברעג הימל, קוים וואָס מען הערט זיי. עס טריפט נאָר אַזאַ שפּריי־רעגן; ער איז וואַרעמער פון דעם פריערדיקן שלאַקס־רעגן.

איך שטיי אויף פון טיפן גראָז און הויב אָן צו שטעלן פיס; הויב אָן צו לויפן, ווי נאָר איך קאָן. די פייערלעך אַנטקעגן בלינקען, בלינקען און ווערן מיר נענטער. איך לויף אַריין אין זומפּ, שפּרינג אַרויס און לויף ווידער אַהיים. די וואָלקן זיינען ערגעץ פאַרשוואונדן. אָן אויסגעשטערנטער טיף בלויער הימל איבערן קאָפּ. איצטער איז שוין די מיל גאָר נאָענט. פונדעסטוועגן לויף איך און איך פיל אַ פּאָרע זעצט פון מיינע נאַסע קליידער. איך קום אָן צו אונדזער שטוב — אַלע זיינען אין דרויסן. מע גלאָצט אין דער נאַכט אַריין.

יעדער איינער כאַפּט מיך אין די אָרעמס, יעדער איינער טאַפּט מיך אַרום, צי איך בין גאַנץ געבליבן.

אַ כפּרה די בהמה, אַבי דו ביזט געקומען אַ לעבעדיקער אַהיים — בלאָזט מיך די מאַמע אָפּ.

אין שטוב איז אַ שמחה, וואָס איך בין אַ לעבעדיקער געקומען. מע גיט מיר אָנצוטאָן טרוקענע קליידער. מיר דוכט, אַז איך בין פון אַ ווייטער וועלט געקומען צו לויפן. ווייט, ווייט, ביי דער נאַכט

אליין בין איך געווען צוגאַסט. עס האָט מיר אויסגעוויזן, ווי די בהמה האָט עס מיך אויף אַזאַ אופן אַרויסגענאַרט פון דער היים.

דער טאַטע האָט צוריקגעבראַכט די קו אין אַ פּאָר טעג אַרום.

ער האָט זי טאַקע געבראַכט פון איר אייגענעם דאָרף, וואוהין זי איז יענע נאַכט אַנטלאָפן.

ו ו אָ ק אַ ב ו ל אַ ר

פאַרשאַרצט — אַרויפגערוקט
גאַפט — קוקט פאַרוואונדערט
פּלויט — Fence
לאָנקע — Meadow
קאַפּיצעס — הויפנס, בערגלעך

ביסטרע — שאַרף, ווילד
קראָקוועס — Rafters
קאָרטשעס Stumps
גלאָצן — קוקן מיט שטאַרקע צעעפנטע אויגן

פראַגן און אַרבעטן

1. ווי הייסט דער מחבר פון דער דערציילונג?
2. ווען האָט פרץ הירשביין געלעבט?
3. אין וועלכן לאַנד איז ער געבוירן געוואָרן און וואו איז ער געשטאָרבן?
4. פון וועמעס לעבן דערציילט פרץ הירשביין אין דער דערציילונג?
5. ווי רופט מען אָן אַ דערציילונג פון אייגענעם לעבן?
6. וועלכע זיינען די שפּאַנענדיקסטע שטעלן אין דער דערציילונג?
7. שרייב איבער די צען זאַצן אויספילנדיק די בלאַנקען מיט די ריכטיקע ווערטער.
   1. דאָס גראָז איז — —.
   2. דער טאַטע האָט געבראַכט צו פירן פון — אַ — —.
   3. די מאַמע האָט פון — געהאַט אַ — —.
   4. דאָס וואַסער האָט פריילעך — אונטער די —.
   5. דער — פון געטריקנטן — האָט —.
   6. כמאַרעס זיינען — פון אַלע — און פאַרנומען דעם — —.
   7. פייל פון — בין איך — נאָך דער — קו.
   8. די נאַכט אַליין —, לאַכט מיט — —.
   9. איך שטיי אויף פון — — און הויב אָן — —.
   10. אין שטוב איז אַ — וואָס איך בין אַ — —.
8. מאַך אַ רשימה, לויטן אלף בית, פון די ווערטער מיט וועלכע דו האָסט אויסגעפילט די בלאַנקען.

די צוויי ברידערלעך

אברהם רייזען

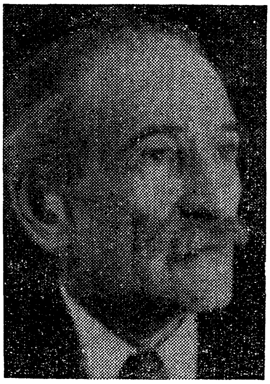

א.

יענקעלע און בערעלע — ברידערלעך, דער ערשטער פערצן יאָר אַלט, דער צווייטער זעכצן — לערנען אין דער ישיבה, וואָס געפינט זיך אין דער גרויסער שטאָט, פינף מייל פון זייער געבורט-שטעטל „דלותאָווקע".

יענקעלע איז אַ דאַרינקער, אַ בלייכינקער מיט צוויי שוואַרצע אויגעלעך, וואָס קוקן כיטרע אַרויס פון אונטער די צוויי שוואַרצע ברעמען. בערעלע איז העכער און פולער פון יענקעלען, אויגן האָט ער העלערע, און זיין קוק איז שטרענגער און פאַרטראַכטער.

די צוויי ברידערלעך האָבן געהאַט סטאַנציע ביי אַן אָרעמער קרובה, אַן אלמנה, אַ הענדלערין, וואָס האָט זיך ביז שפּעט אין דער נאַכט אין שטיבל ניט געפונען. קיין בעט האָבן די צוויי ברידערלעך ניט געהאַט. דער קופערט, האָט זיי געדינט פאַר אַ בעט, און די צוויי ברידערלעך פלעגן ביידע געשמאַק שלאָפן אויף אים, איינדעקנ-דיק זיך מיט זייערע לאַנגע צעריסענע בגדימלעך, און פלעגן אין

חלום זען זייער שטעטעלע, זייער געסל, דאָס שטיבעלע און דעם טאַטן מיט דער לאַנגער באָרד, מיט די אויסגעלאָשענע אויגן, מיטן געבויגענעם רוקן, די מאַמע מיטן לאַנגן, בלייכן, אומעטיקן פּנים, און פלעגן הערן, ווי די קליינע ברידערלעך און שוועסטערלעך קריגן זיך, רייסנדיק זיך איבער אַ שטיקל הערינג... און נאָך חלומות פון דער היים פלעגן זיך זיי חלומען. און אינדערפרי פלעגן זיי בענקען, און עס פלעגט זיי ציען, ציען, און דעמאָלט פלעגן זיי לויפן אויף דער דלותאָוקער אכסניא פרעגן ביי די בעלי־עגלות אַ גרוס, צי אַ ברי־וועלע פון דער היים...

און די דלותאָוקער בעלי־עגלות זיינען געווען גוטע יידן, האָבן געהאַט ווייכע הערצער און וואָלטן אוודאי רחמנות געהאַט אויף די צוויי אָרעמע יינגלעך, וואָס גאַרן אַזוי עפּעס הערן פון דער היים, וואָס זייערע אויגעלעך ברענען און זייערע הערצעלעך קלאַפּן אַזוי שטאַרק, אַזוי שטאַרק. זיינען אָבער די בעלי־עגלות געווען שטאַרק פאַרשמאַיעט. קומען פלעגן זיי אַהער מיט טויזנטער שליחותן פון דלותאָוקער קרעמער און סוחרים, און ברייוו האָבן זיי געהאַט מער פון דער פּאָסט און אָרדענונג איז ביי זיי געווען אַ סך ווייניקער ווי אין פּאָסט; ברייוו פלעגן ביי זיי פאַרלעגן ווערן, פּאָסילקעס פלעגן ביי זיי פאַרפאַלן ווערן, און צעטומלטע, קראַצנדיק זיך אין די פּאַטיל־ניצעס, פלעגן זיי יעדן ענטפערן:

— אַט באַלד, באַלד געפין איך... ניין... דאַכט זיך פאַר אייך האָב איך גאָרנישט...

אַזוי פלעגן זיי ענטפערן גרויסע יידן, וואָס פלעגן קומען צו זיי; די ברידערלעך אָבער פלעגן שטיין און שטיין, קוקן מיט דאָרש־טיקע אויגן און מיט צעקלעמטע הערצער אויף לייזער בעל־עגלה — טאָמער וועט ער זיי באַמערקן און זאָגן זיי עפּעס, כאָטש אַ וואָרט... נאָר לייזער איז געווען פאַרהאַוועט. דאָ האָט ער אויפן הויף דעם פערד עסן געגעבן, דאָ פלעגט ער אַריינלויפן אינעווייניק אין אכסניא, דאָ פלעגט ער זיך פאַנאַנדעררעדן מיט אַ פּריקאַזטשיק פון אַ גרויסן מאַגאַזין, וואָס האָט אים אַ „רשימה" מיט סחורה געבראַכט, אָפּצו־פירן אין דלותאָוקע פאַר אַ קרעמער. און די ברידערלעך פלעגן אַלץ שטיין... ביז דעם עלטערן ברודערל — בערלען — פלעגט דאָס געדולד פּלאַצן, און אַ פאַרביסענער, שיר ניט פאַנאַנדערוויינענדיק זיך פון פאַרדרוס, פלעגט ער קוים אַרויסרעדן:

— איר האָט, רב לייזער, אַ בריוועלע פון טאַטן?

נאָר לייזער פלעגט אָדער פלוצלונג ניט ווערן, אַנטלויפן אין גאַס אַריין מיט וועמען עס איז, אָדער זיין פאַרטראַגן אין שמועס, און בערעלע פלעגט זיך קוים דערוואַרטן אויף עפּעס אַן ענטפער, וועלכן לייזער פלעגט ניט קוקנדיק בערעלען אין פּנים, קאַלט אַרויסזאָגן:

— ניטאָ... ניטאָ...

— ניטאָ! — פלעגט בערעלע אַרויסקרעכצן און, אַ צעקלעמטער, אָוועקרופן יענקעלען, און זיי פלעגן זיך לאָזן גיין אויף זייערע „טעג" אומעטיקע, דערשלאָגענע...

— ער מוז אַוודאי פאַרלירן די בריוו! — פלעגט יענקעלע אין עטלעכע מינוט אַרום אַרויסרעדן.

— אַ שלעכטער ייד! — פלעגט בערעלע ברומען פאַרדריסלעך.

נאָר איין מאָל האָט זיי לייזער דאָך איבערגעגעבן אַ בריוועלע און אַ קליינע פּאַסילקע. אין בריוועלע איז געשטאַנען:

„ליבע קינדער, זייט מענטשן און ווילט לערנען. מיר שיקן אייך דאָ אַ האַלבן קעז און אַ פערטל פונט צוקער און אין גלעזל אַביסל יאַגדעס-סאַק, עסט געזונטערהייט און קריגט זיך ניט.

ממני אביכם חיים העכט".

דעמאָלט איז ביי זיי אין די אויגן לייזער געווען דער בעסטער מענטש אין דער וועלט. וואָלטן זיי זיך ניט געשעמט, וואָלטן זיי אים מיט זיין פערד און וואָגן, פאַר ליבשאַפט, אויסגעקושט. זיי האָבן גלייך אָנגעשריבן אַ בריוול און האָבן עס אויף דער נאַכט אָפּגעטראָגן צו לייזער בעל-עגלה. לייזער האָט עס קאַלט צוגענומען, אַריינגערוקט אין בוזעם און עפּעס אַרויסגעברומט אַ וואָרט ענלעך צו „גוט".

— וואָס האָט ער געזאָגט, בערל? — האָט יענעקעלע מיט האַרצ-קלאַפּעניש געפרעגט.

— „גוט", דאַכט זיך... האָט בערל מיט ספקות געענטפערט.

— מיר האָט זיך אויך געדאַכט, אַז ער האָט געזאָגט „גוט!"

— האָט יענקעלע זיך אַליין באַרואיקט. ער האָט אַ זיפץ געטאָן און צוגעגעבן מיט שרעק:

— ער קאָן נאָך דעם בריוו אָנווערן!

— ביים זיך בעסער אָפּ די צונג! — איז בערעלע אין כעס געוואָרן.

און פאַרקלעמט וועגן גורל פון זייער בריוו אַהיים, האָבן זיי זיך געלאָזט גיין אויף זייערע „טעג", וואָס זיי האָבן געהאַט אין באַזונדערע גאַסן.

ב.

אַזוי זיינען די צוויי ברידערלעך דריי מאָל אין וואָך, ווען לייזער בעל-עגלה קומט צופאָרן אַהער, ניט געגאַנגען, נאָר געלאָפן אויף דער דלותאָווקער אכסניא, פרעגן אַן „ענטפער" אויף זייער בריוועלע. און לייזער דער בעל-עגלה איז וואָס אַמאָל אַלץ צעטראָגענער, בייזער און ענטפערט זיי, אָדער האַלבע ווערטער, וואָס די צוויי ברידערלעך באַנעמען עס ניט און וואָלטן וועלן איבערפרעגן, ווען זיי וואָלטן קיין מורא ניט געהאַט, אָדער ער ענטפערט זיי גאָרניט, און זיי גייען אַוועק מיט צעקלעמטע הערצער.

איינמאָל אָבער האָבן זיי דערהערט פון לייזער דעם בעל-עגלה גאַנצע ווערטער, וואָס זיי האָבן גוט פאַרשטאַנען:

— וואָס האָט איר זיך, קונדייסים, צוגעטשעפּעט? וואָס דולט איר מיר אַ קאָפּ: בריוול, שמיוול!... איר צאָלט מיר אַ סך?... איך בין אייערער אַ פּאָסטאַליאָן? וואָס? גייט אייך געזונטערהייט.

די ברידערלעך זיינען טאַקע אַוועקגעגאַנגען, אָבער ניט געזונטערהייט, ווי ער האָט זיי געהייסן. די הערצעלעך האָבן זיי מאָדנע געדריקט, שטאַרק ווי געטאָן. די יונגע דינע פּים האָבן זיך געבויגן, און טראָפּנס טרערן האָבן זיך זיי אין די אויגן געשטעלט און אַראָפּגערונען אויף דער ערד און צעטראָטן געוואָרן פון מענטשלעכע טריט...

און מער זיינען זיי שוין ניט געגאַנגען צום בעל-עגלה פרעגן אויף אַ בריוו.

— ליגט ער אין דרערד! — האָבן זיי געשאָלטן, כאָטש זייערע הערצלעך האָבן עס ניט געמיינט, און זיי האָט געצויגן כאָטש גיין זען לייזער בעל-עגלה, זיין פערד און וואָגן.

ג.

איינמאָל אין אַ פּאָר וואָכן אַרום, נאָכדעם ווי דער בעל-עגלה האָט זיי אַזוי פאַריאָגט, זיינען די צוויי ברידערלעך געזעסן ביי דער

אָרעמער קרובה אין שטיבל און האָבן גערעדט וועגן דער היים. דאָס איז געווען אַ זומערדיקער טאָג, פרייטיק.

— וואָס קען איצטער טאָן דער טאַטע? — האָט יענקעלע אַ זאָג געטאָן, אַריינקוקנדיק אין די קליינע שייבעלעך פון די קליינע פענצטערלעך.

— ער שניידט אוודאי די נעגל, — האָט בערעלע מיט אַן אומע־טיקן שמייכעלע געענטפערט.

— ער מוז גאָר איצטער צעהאַקן אַ „פיסנאָהע"... האָט יענ־קעלע זיך פאַרגעשטעלט אין דמיון — און די מאַמע מוז איצטער קעמען כיענעלען, און כיענעלע מוז אוודאי וויינען...

— גענוג צו רעדן נאַרישקייטן, — האָט בערעלע אים אָפּגע־שטעלט — וואָס קען מען וויסן אונטער די אויגן, וואָס דאַרטן טוט זיך? אפשר איז עמעצער גאָר געשטאָרבן! — האָט ער צום סוף גענומען שרעקן יענקעלען.

— גיי, גיי, משוגענער! — האָט יענקעלע איבערגעשלאָגן — אַז מע שטאַרבט, זאָגט מען דאָך אָן...

— אפשר האָט מען אָנגעזאָגט, און דער בעל־עגלה גיט אונדז ניט איבער...

— אַי, גענוג צו פּלוידערן! — האָט שוין יענקעלע זיך צע־בייזערט אויף אַן אמת...

— שאַ, נאַרלע, איך לאַך דאָס! — האָט בערעלע אים באַ־רואיקט — אַלע לעבן...

יענעקעלע איז פריילעך געוואָרן און האָט פּלוצלונג אַ שפּרונג געטאָן אין דער הויך און מיט לוסטיקע אויגעלעך אויסגעשריען:

— בערל! פאָלג מיך, לאָמיר גאָר שיקן אויף פּאָסט אַ בריוול אַהיים.

— ביסט גערעכט! — האָט בערל איינגעשטימט — איך האָב אָבער קיין געלט ניט.

— איך האָב אַ פּירערל, מיר איז געבילבן פון נעכטיקן צענערל. אויף מיין „דאָנערשטיק" גיט מען דאָך מיר אַ צענערל אויף וועטשערע, איז מיר אַ פּירערל געבליבן.

— און איך האָב אויך אַ קאָפּיקע! — האָט בערל געזאָגט — אַקוראַט אויף אַ קאַרטל.

— ווער וועט אָבער שרייבן? — האָט יענקל געפרעגט.

— איך, — האָט בערעלע געענטפערט — איך בין דאָך עלטער, איך בין דאָך דער בכור...

— איך גיב דאָך אָבער אַ פירער.

— אַ בכור איז מער ווערט ווי אַ פירער.

— ניין, איך וועל שרייבן אַ האַלבס און דו אַ האַלבס, האַ?

— זאָל זיין אַזוי, קום קויפן אַ קאַרטל!

און די צוויי ברידערלעך זיינען אַוועקגעלאָפן קויפן אַ קאַרטל אין פּאָסט.

— דאָ וועט זיך גאַרניט אויסשטעלן! — איז יענקעלע ניט גע־ווען צופרידן, באַטראַכטנדיק, צוריקגייענדיק אַהיים, דאָס קליינע קאַרטל.

— מיר וועלן שרייבן קליינע אותיותלעך, מאַנטשינקע, — האָט בערעלע אַן עצה געגעבן.

— וועט דער טאַטע ניט קאָנען איבערלייענען...

— נישקשה! ער וועט אָנטאָן די שפּאַקולן!

— נו, קום גיכער! — האָט יענקעלע געטריבן.

זיין הערצל איז שוין פול געוואָרן מיט ווערטער, און ער האָט זיי געוואָלט אויף דער גיך אויסגיסן אויפן שטיקעלע פּאַפּיר, פּאַר וועלכן ער האָט זיין גאַנצן פאַרמעגן אַוועקגעגעבן...

זיי זיינען געקומען אין שטיבל און האָבן זיך גענומען מכין זיין צום שרייבן.

בערל האָט גענומען שרייבן דער ערשטער. יענקעלע איז גע־שטאַנען און געקוקט.

— הויב אָן העכער, דאָ קאָן מען דאָך שרייבן אַ שורה. וואָס האָסטו אַזוי ווייט אַוועקגעשטעלט דעם „לאהובי אבי?!" — האָט יענעקעלע געשריען.

— וואו זאָל איך אים שטעלן? אויפן הימל, וואָס? — האָט בערעלע גערעדט און געטריבן פון זיך יענקעלען.

— גיי אַוועק! איך וועל דיר לאָזן אַ האַלבס; טומל מיר ניט...

— שאַ! שאַ! — איז יענקעלע אָפּגעטראָטן און געקוקט פון דער ווייט מיט דאַרשטיקע אויגעלעך אויף בערעלען, ווי אַזוי יענער זיצט פאַרטיפט און שרייבט, שרייבט, קנייטשט דאָס שטערנדל און טונקט די פען און פאַרטראַכט זיך און שרייבט ווייטער.

— גענוג שוין! — האָט יענקעלע אין עטלעכע מינוט אַ געשריי געגעבן.

— עס איז נאָך ניט קיין העלפט, — האָט בערעלע שרייבנדיק געענטפערט.

— מיר קומט דאָך מער ווי אַ העלפט! — האָט יענקעלע שוין בייז געשריען. דער חשק צום שרייבן, אויסגיסן דאָס האַרץ פאַר די היימישע האָט אים שוין אינגאַנצן דורכגענומען.

נאָר בערעלע האָט שוין ניט געהערט. ער האָט זיך צום אָנהויב שטאַרק אַריינגעלאָזט אין מליצות, ווי „ראשית באתי להודיעך שאני בריא וקים". ער דאַרף נאָך פאַרמסרן לייזער דעם בעל-עגלה, ער דאַרף נאָך שרייבן, וויפל בלאַט גמרא ער האָט אָפּגעלערנט, ער דאַרף געבן אָנצוהערעניש, אַז מען זאָל זיי שיקן עפּעס אַ פּאָסילקעלע, ווייל עס פעלט זיי צום מאָנטיק און צום מיטוואָך, און דער דינסטיק איז אויך ווי גאָרנישט.

און בערעלע שרייבט און שרייבט און יענקעלע קאָן זיך שוין ניט איינהאַלטן, ער זעט ווי בערעלע פאַרנעמט מער ווי אַ האַלבס.

— גענוג! איז ער צוגעלאָפן מיט אַ געשריי און אָנגעכאַפּט דאָס הענטל פון פעדער.

— נאָך דריי ווערטער! — האָט זיך בערעלע געבעטן.

— אָבער גערעדנק-זשע: מער ניט! — האָט יענעקעלע געשריען און די אויגעלעך האָבן אים געפלאַקערט...

און בערעלע האָט זיך גענומען שרייבן די דריי ווערטער. נאָר דער געדאַנק, וועלכן ער האָט געדאַרפט אויסדריקן, האָט געפאָדערט נאָך אַ צען-פופצן ווערטער, און בערעלע, אַ באַגייסטערטער פון שרייבן, האָט געפּיקט אויפן פּאַפּיר און פאַרנומען נאָך אַ שטיק פון דער אַנדערער העלפט פון קאַרטל.

— דו הערסט אויף! — האָט יענקעלע אויסגעשריען און זיך היסטעריש פאַנאַנדערגעוויינט, באַטראַכטנדיק דאָס קליין שטיקעלע, וואָס איז פאַר אים געבליבן...

— שאַ, נאָר ממני בנך... האָט זיך בערעלע געבעטן — מער ניט!...

נאָר יענעקעלע דערמאָנט זיך, אַז ער האָט געגעבן אַ גאַנצן פירערל און בערלס וועט מען אין דער היים לעזן אַזוי פיל, איז ער אַזוי

צעקאָכט געוואָרן, אַז ער האָט גענומען מיט ווילדקייט רייסן פון אונ-
טער בערלס הענט דאָס קאַרטל.

— לאָז מיך שטעלן נאָר „ממני בנך"... — האָט זיך בערעלע שטאַרקער געבעטן — מער ניט!...

—עס וועט זיין רעכט אָן „ממני בנך"... האָט יענקעלע גע-שריען, כאָטש ער האָט געפילט, אַז ממני בנך מוז זיין. דער כּעס האָט אין אים אָבער גענומען קאָכן און ער האָט גענומען שלעפּן מיט גוואַלט דאָס קאַרטל; בערעלע האָט פעסט צוגעדריקט, און יענקעלע האָט אַזאַ שטאַרקן שלעפּ געטאָן, אַז דאָס קאַרטל האָט זיך אויף צווייען צעריסן.

— וואָס האָסטו געטאָן, גזלן? — האָט בערעלע ווילד אויסגע-שטעלט זיינע אויגן אויף יענקעלען.

— איך האָב געוואָלט אַזוי! — האָט יענקעלע געזאָגט דורך פאַרשטיקטע טרערן.

— וואָס האָסטו געטאָן? — האָט בערעלע ווייטער געפרעגט, קוקנדיק מיט פאַרצווייפלטע בליקן אויף די צוויי האַלבע צעריסענע שטיקער פון דעם פּאָסט-קאַרטל.

נאָר יענקעלע האָט ניט געקאָנט ענטפערן, די טרערן האָבן אים געוואָרגן. דאָ האָט שוין בערעלע אויך ניט אויסגעהאַלטן און דאָס קליינע שטיבל איז פול געוואָרן מיט יאָמער...

ו ו אָ ק אַ ב ו ל אַ ר

ישיבה — אַ שול פאַר לערנען העכערע יידישע למודים Talmudical College

כיטרע — Cunning

קופערט — Trunk

פאַרשמאַיעט Very busy

פּאַסילקעס — פּעקלעך Parcels, Packages

בעל-עגלה — Coachman

פאַרהאָוועט — פאַרנומען Busy

אכסניא (אַכסאַניע) — Inn

פריקאַזשטשיק Store clerk

מאַגאַזין — Store

ספקות (ספייקעס) — Doubts

קרובה (קרויבע) — Relative

דמיון (דימיון) — Imagination

פּלוידערן — Babble

בכור (בכאָר) — אַ יינגל, וואָס איז דאָס ערשט געבאָרענע קינד

שפּאַקולן — ברילן Spectacles

מכין זיין — זיך מאַכן גרייט

מליצות — שיינע רייד

פראַגן און אַרבעטן

1. ווער האָט געשריבן די דערציילונג?

2. וואָס האָסטו ביז איצט געלייענט פון אברהם רייזען?
3. וואָס האָט אברהם רייזען געשריבן אַחוץ דערציילונגען?
4. קענסטו דעקלאַמירן איינע פון רייזענס פּאָעמען אָדער זינגען איינס פון זיינע לידער?
5. ווער זיינען די העלדן פון דער דערציילונג „די צוויי ברידערלעך?“
6. וואָס איז אַ ישיבה בחור?
7. וואָס מיינט עסן טעג?
8. פאַרוואָס זיינען יענקעלע און בערעלע געווען אין דער פרעמד?
9. אין וואָס דריקט זיך אין דער דערציילונג אויס זייער בענקשאַפט אַהיים?
10. ווער איז שולדיק אין דעם טראַגישן סוף פון דער דערציילונג?
11. געפין אין דער דערציילונג צען ווערטער און פינף פראַזן, וועלכע דריקן אויס געפילן.
12. קלייב אויס און שרייב איבער אַ פּאַראַגראַף וואָס געפעלט דיר אַם מערסטן.
13. שרייב אַן אַ זאַץ מיט יעדן פון די ווערטער:

איינגעשטימט	כעס	פּאָסילקע
אכסניא	מאָנטשינקע	פּאַרטיפּט
בכור	ספקות	צוגעטשעפּעט
בענקען	פּאַסטאַליאַן	קרובה
ישיבה	פלוידערן	רחמנות

מנשה דעם רופאס גאָרטן

שלום עליכם

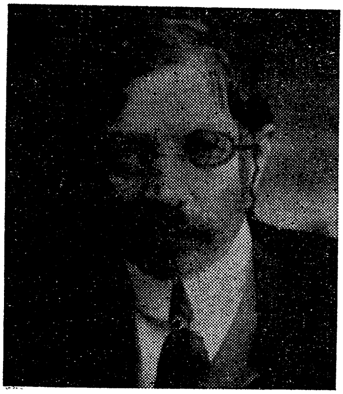

א

אַנו, טרעפט, וואו איז דער גן־עדן? איר וועט נישט טרעפן. ווייסט איר פאַרוואָס? ווייל ביי איטלעכן איז ער אויף אַן אַנדער אָרט. למשל, די מאַמע זאָגט, אַז דער גן־עדן איז דאָרטן, וואו מיין טאַטע, פייסי דער חזן, געפינט זיך. דאָרטן, זאָגט זי, געפינען זיך אַלע ערלעכע נשמות, וואָס זיינען נעבעך אָפּגעקומען אויף דער וועלט; אַזוי זאָגט די מאַמע מיינע און ווישט זיך בשעת מעשה די אויגן, ווי איר שטייגער איז, אַז זי רעדט פונעם טאַטן. פרעגט־זשע אָבער ביי מיינע חברים, וועלן זיי אייך דערציילן מעשיות, אַז דער גן־עדן געפינט זיך ערגעץ אויף אַ באַרג פון סאַמע קרישטאָל, הויך ביזן הימל. יינגלעך לויפן דאָרט אַרום פראַנק און פריי, לערנען לערנט מען נישט, נאָר מע באָדט זיך גאַנצע טעג אין מילך און מע עסט האָניק מיט פולע הויפנס. זענט איר שוין פאַרטיק? קומט צו גיין אַ ייד אַן איינבינדער און טוט זיך אַ זאָג, אַז דער אמת'ער גן־עדן איז גאָר פרייטיק אין באָד. איך האָב עס אַליין געהערט פון אונדזער שכנהס מאַן, משה דער איינבינדער, איך זאָל אַזוי הערן אַלדאָס גוטס!

היינט גייט דערגייט אַן עק! מע זאָל, אַ שטייגער, פרעגן מיך, וואָלט איך געזאָגט, אַז דער גן־עדן — דאָס איז מנשה דעם רופאס גאָרטן. זינט איר לעבט, האָט איר נאָך אַזאַ גאָרטן נישט געזען. דאָס איז דער איינציקער גאָרטן נישט נאָר אויף אונדזער גאַס, נישט נאָר ביי אונדז אין שטאָט, — איך האָב מורא, אַז אויף דער גאַנצער וועלט איז נישטאָ נאָך אַזאַ גאָרטן. נישט געווען און סוועט נישט זיין! דאָס וועלן אייך אַלע זאָגן.

ב

וואָס פאַראַ פירות געפינט איר נישט אינעם גאָרטן? עפל, און באַרן, און ווײַנשל, און פלוימען, און קאַרשען, און אַגרעסן, און ווײַנפּערלעך, און פערשקעס און שפּאַנקעס, און מאָרעלן, און מאַלינעס, און אַזשעניצעס און וואָס נישט? וואָס דאַרפט איר מער — אפילו ווײַנטרויבן ערב ראש השנה אויף שהחיינו וואו קריגט מען? ביי מנשהכע דער רופאטע! אמת, די ווײַנטרויבן אַז מען פאַרזוכט, דער־זעט מען קראָקע מיט לעמבערג. אַזוי שטאַרק זויער זיינען זיי! פונדעסטוועגן, נעמט זי אָפּ פאַר זיי גוט געלט! פון אַלצדינג מאַכט זי געלט. אפילו פון די סאַנישניקעס. גאָט זאָל אייך היטן, איר זאָלט ביי איר בעטן אויסרייסן אַ סאַנישניק! זי וועט אייך נישט געבן! אַ צאָן זיך אויסרייסן פונעם מויל איז ביי איר גרינגער, ווי אויסרייסן אַ סאַנישניק ביי איר פונעם גאָרטן. היינט ווער רעדט פון אַן עפל, אַ באַר, אַ ווײַנשל, אַ פלוים? חיות נישט זיכער! איך בין באַקאַנט מיטן דאָזיקן גאָרטן, ווי אַ ייד אין אשרי. איך ווייס אַפילו, וואו יעדעס ביימעלע געפינט זיך, און וואָס עס וואַקסט אויף דעם, און צי סאיז היינטיקס יאָר געראָטן אָדער נישט אַזוי געראָטן. פון וואַנען ווייס איך דאָס? שרעקט אייך נישט, איך בין דאָרטן קיינמאָל נישט געווען. ווי אַזוי האָב איך געקענט זיין, אַז דער גאָרטן איז אַרום־געצאַמט מיט אַ הויכן פּאַרקאַן, איבערגעדעקט מיט מוראדיקע שטעכל־קעס. זענט איר שוין פאַרטיק? איז אינעווייניק דאָ אַ הונט. נישט קיין הונט, נאָר אַ וואָלף! אויף אַ לאַנגן שטריק שטייט ער צוגעבונדן — אָט דער כלב שבכלבים, און אַנו, לאָז נאָר עמעצער דורכגיין פאַרביי, אָדער לאָז זיך אים דאַכטן, אַז עמעצער גייט פאַרביי, הייבט ער אָן צו רייסן זיך, שפּרינגען און בילן מיט אַזאַ כעס, גלייך ווי דער רוח כאַפּט אים אַוועק! פרעגט זיך אַ קשיא: וויבאַלד אַזוי, ווי קום איך אין גאָרטן אַריין? הערט־זשע, וועל איך אייך דערציילן.

ג

מענדל דעם שוחטס קענט איר, צי ניין? קענט איר דאָך מענדל דעם שוחטס דירה אוודאי נישט. זי איז די אַנדערע פון מנשה דעם רופאס און קוקט גלייך צו אים אין גאָרטן אַריין. ביי מענדל דעם שוחטס אַז מע זיצט אויפן דאַך, קאָן מען זען אַלצדינג וואָס ביי מנשה דעם רופא אין גאָרטן טוט זיך. די גאַנצע קונץ איז, ווי אַזוי קלעטערט מען אַרויף צו מענדל דעם שוחטס אויפן דאַך? ביי מיר איז דאָס גאָר־נישט. ווייסט איר, פאַר וואָס? ווייל מענדל דעם שוחטס דירה איז די אַנדערע פון אונדז און איז אַ סך נידעריקער פון אונדזער דירה. אַז מען דראַפּעט זיך אַרויף צו אונדז אויפן בוידעם און שטעלט מען אַרויס אַ פּוס פונעם קליינעם פענצטערל, אַזוי זענט איר שוין ביי מענדל דעם שוחטס אויפן דאַך. דאָרטן לייגט איר זיך אַוועק ווי אַזוי איר ווילט: אָדער מיטן פּנים אַרויף, אָדער מיטן פּנים אַראָפּ. יעדנפאַלס, לייגן זיך מוזט איר, אַנישט — קאָן מען אייך חלילה דערזען. איך האָב אויסגעקליבן תמיד אַ צייט פאַרנאַכטלעך, צווישן מנחה און מעריב, ווען איך בין געגאַנגען אין שול אַריין קדיש זאָגן. דעמאָלט איז נישט טאָג און נישט נאַכט, די בעסטע צייט. פון דאָרטן אַראָפּגעקוקט אין גאָרטן אַריין, שווער איך אייך, אַז ס'איז אַ גן־עדן שבגן־עדן!...

אַז דער זומער הייבט זיך אָן און די ביימער הייבן אָן צו בליען, זיך באַדעקן מיט ווייסע פעדערלעך, קאָנט איר האָפן, אַז נישט היינט איז מאָרגן — וועלן זיך באַווייזן אין די קורצע שטעכלדיקע ביימעלעך גרינע אַגרעסן. דאָס איז די ערשטע פּרי, וואָס עס גלוסט זיך אייך פאַרזוכן. פאַראַן מענטשן, וואָס וואַרטן ביז די אַגרעסן ווערן רויט. נאַראָנים! איך זאָל האָבן די ברכות, וואָס גרינערהייט זיינען זיי מער באַטעמט און געשמאַק. איר וועט זאָגן, אַז זיינען זויער? עס ווערט פון זיי הייליק די ציין? נו, וואָס־זשע איז? אַ זויערם קוויקט דאָס האַרץ, און צו הייליקע ציין איז דאָ אַ סגולה: זאַלץ. מען שיט אַרויף זאַלץ אויף די ציין און מען האַלט אָפן דאָס מויל אַקעגן אַ האַלבע שעה, קאָן מען נאָכדעם עסן ווידער אַ מאָל די זעלביקע אַגרעסן. נאָך די אַגרעסן קומען אויף די וויינפּערלעך. רווי־טינקע, מיט שוואַרצע פּיסקעלעך, מיט געלע קערעלעך, און צענד־ליקער־צענדליקער אויף איין צווייגעלע. איין צווייגעלע אַז איר פירט דורך צווישן די ליפּן, באַקומט איר אַ פול מויל מיט וויינפּערלעך, וויניקע, שמעקנדיקע, מחיה נפשות. אַז זיי קומען אויף, קויפט מיר

די מאַמע פּאַר אַ גראָשן אַ קוואַרטעלע ווײַנפּערלעך אויף שהחיינו — עס איך זיי מיט ברויט. ביי מנשהכע דער רופאטע אין גאָרטן זיינען דאָ צוויי רייען קליינע ביימעלעך, האַרט ביי דער ערד, אָנגעזעצט מיט ווײַנפּערלעך. אויף דער זון ברענען זיי און פינקלען אָפּ, און עס גלוסט זיך כאַטש איין צווייגעלע, כאַטש איין ווײַנפּערל מיט צוויי פינגער געבן אַ ריס־אָפּ און גלייך אין מויל אַריין! איר וועט מיר גלייבן? אַז איך רעד פון גרינע אַגרעסן מיט רויטע ווײַנפּערלעך, ווערט מיר שוין היליק די ציין. לאָמיר בעסער רעדן פון ווײַנשל. ווײַנשל האַלטן זיך נישט לאַנג גרין. ווײַנשל ווערן גיך פאַרטיק. איך קאָן אייך שווערן ביי וואָס איר ווילט, אַז איך אַליין האָב באַמערקט, ליגנדיק ביי מענדל דעם שוחטס אויפן דאַך, עטלעכע ווײַנשעלעך זיינען אין דער פרי געווען גרין אַזוי ווי גראָז. איך האָב זיי גוט באַמערקט, געמאַכט אויף זיי אַ סימן. בייטאָג האָבן זיי פון דער זון באַקומען רויטע בעקעלעך. דעם זעלביקן טאָג פאַרנאַכט זיינען זיי שוין געווען רויט ווי פייער! ווײַנשל פלעגט מיר אויך די מאַמע ברענגען אויף שהחיינו. אָבער וויפל ווײַנשל? פינף שטיק אויף אַ פאָדעם. וואָס טוט מען מיט פינף ווײַנשל? מען שפּיגלט זיך מיט זיי אַזוי לאַנג, ביז מע ווייסט נישט, וואו זיי זיינען אַהינגעקומען...

ד

וויפל שטערן אין הימל — אַזוי פיל ווײַנשל ביי מנשה דעם רופא אין גאָרטן. איר קאָנט פאַרשטיין, אַז איך בין אַ בעלן געווען אויף איין צווייגעלע איבערציילן די ווײַנשל. האָב איך געציילט און געציילט, און נישט געקאָנט איבערציילן!... ווײַנשל האָבן אַ טבע, זיי האַלטן זיך שטאַרק אויף די ריטלעך. זעלטן־זעלטן ווען עס פאַלט אַראָפּ אַ ווײַנשל אויף דער ערד — ער מוז שוין זיין איבערצייטיק, שוואַרץ אַזוי ווי אַ פלוים. זעט איר, פערשקעס — די פאַלן אָפּ, וויבאַלד נאָר זיי ווערן רעכט געל. אַך, פערשקעס, פערשקעס! איך האָב זיי ליב מער פון אַלע פירות. איך האָב אויף מיין לעבן געגעסן נישט מער ווי איין פערשקע, ליגט זי מיר נאָך אין טעם. דאָס איז געווען מיט עטלעכע יאָר פריער, איך בין דעמאָלט נאָך נישט אַלט געווען קיין פינף יאָר. מיין טאַטע האָט נאָך געלעבט, און אין שטוב איז נאָך געווען ביי אונדז אַלצדינג. קומט צו גיין איינמאָל דער טאַטע פון שול אַהיים און מאַכט צו מיר און מיין ברודער אליהו:

— קינדער פּערשקעס וועט איר עסן? איך האָב אייך געבראַכט פּערשקעס, אַ פּאָר פּערשקעס.

און ער נעמט אַרויס די האַנט פון דער הינטערשטער קעשענע און טראָגט אונדז אונטער, מיר און מיין ברודער אליהו, צוויי גרויסע, געלע, קיילעכדיקע, שמעקנדיקע פּירות. מיין ברודער אליהו האָט קיין צייט נישט. ער מאַכט אַ ברכה, הויך אויף אַ קול, „בורא פּרי העץ" און כאַפּט־אַריין די גאַנצע פּרי אין מויל אַריין. איך קאָן באַשטיין פריער זיך אָנשפּילן, זיך אָנשמעקן, אָנשפּיגלען, און נאָכדעם שוין וועל איך זי עסן. אי דאָס — נישט אויף איין מאָל, נאָר שטיקלעכווייז, און מיט ברויט. פון דעמאָלט אָן האָב איך מער קיין פּערשקעס נישט פאַרזוכט, נאָר דעם טעם פון יענער ערשטער פּערשקע קאָן איך נישט פאַרגעסן! איצטער שטייט פאַר מיר אַ גאַנצער בוים מיט פּערשקעס , און איך ליג ביי מענדל דעם שוחטס אויפן דאַך און קוק און קוק און זע, ווי עס פאַלט אַ פּערשקע נאָך אַ פּערשקע. איינע אַ געלע, אַזש אַ רויטלעכע, האָט זיך פאַרשפּאָלטן און געעפנט. עס זעט זיך פון איר אַרויס דאָס בייכיקע קערל. וואָס וועט זי טאָן, די רופאטע, מיט אַזויפיל פּערשקעס? זי וועט זיי אָפּטרייסלען מן הסתם און וועט פרעגלען פון זיי איינגעמאַכטס. דעם איינגעמאַכטס וועט זי פאַררוקן ווייט אין אויוון. ווינטער וועט זי אים אַוועקשטעלן אין קעלער אַריין, און דאָרטן וועט ער שטיין אַזוי לאַנג, ביז ער וועט ווערן געצוקערט און כאַפּן אַ שימל.

נאָך די פּערשקעס קומען אויף פלוימען. נישט אַלע פלוימען מיט אַ מאָל. איך האָב צוויי סאָרטן פלוימען ביי מנשה דעם רופא אין גאָרטן. איין בוים האָב איך מיט „טשערקינעס". דאָס איז אַ מין קיילעכיקע, זיסע, האַרטע, שוואַרצע פלוים. דער אַנדערער בוים איז אַ בוים פון פּראָסטע פלוימען. דאָס איז אַ מין פלוימען, וואָס מען רופט זיי „עמערפלוימען". מע פאַרקויפט זיי אויפן עמער. זיי האָבן אַ דין הייטל, זיינען גליטשיק און קלעפּעדיק און וואַסערדיק אויפן טעם. פונדעסטוועגן זיינען זיי נישט אַזוי שלעכט, ווי איר מיינט. הלואי וואָלט מען זיי נאָר וועלן געבן. מנשהכע די רופא־טע איז אָבער נישט פון די איבעריקע געבערקעס. זי מאַכט בעסער פון די פלוימען פּאָווידלע אויפן ווינטער. ווען וועט זי אויפעסן אַזוי פיל פּאָווידלע?

ה

אַראָפּגעפּטרט די ווײַנשל מיט די פּערשקעס מיט די פלוימען, הייבט זיך אָן פּאַר מיר אַ סדרה עפּל. עפּל, דאַרפט איר וויסן, איז נישט קיין באַרן. באַרן, זיי מעגן זײַן די בעסטע באַרן אין דער וועלט, ווײַבאַלד זיי זײַנען נישט רעכט פּאַרטיק, קאָנט איר מיט זיי גאָרנישט מאַכן. גייט קייט האַלץ! עפּל מעגן זײַן ווי גרין, די קערע־לעך מעגן זײַן ווי ווײַס, האָבן זיי שוין אַ טעם פון עפּל. איר שטעקט אַרײַן די ציין אין אַ גרינעם עפּל, ווערט אײַך זויער אין מויל. ווייסט איר, וואָס איך וועל אײַך זאָגן? איך וועל אײַך נישט אָוועקגעבן קיין האַלבן גרינעם עפּל פּאַר צוויי ציימיקעס. אויף ציימיקע דאַרף מען וואַרטן ביז העט־העט, און גרינע עפּל קאָנט איר האָבן תיכף, נאָכ־דעם ווי דאָס ביימעלע האָט אָפּגעבליט. עס ווענדט זיך נאָר אָן דער גרויס. וואָס ווייטער אָן עפּל וואַקסט, ווערט ער גרעסער, ווי, להבדיל, אַ מענטש... עס איז נישט קיין ראיה, אַז אַ גרויסער עפּל דאַרף זײַן גוט. אַ מאָל מאַכט זיך, אַ קליין עפּעלע זאָל זײַן בעסער פונעם גרעסטן עפּל. למשל, נעמט „ארץ־ישראל־עפּעלעך". זיי זײַנען ווייניק, אָבער געשמאַק. היינטיקן זומער איז אויף זיי אַ מוראדיקע געדרע־טעניש. עס וועט זײַן אַזוי פיל, אַז מע וועט זיי פירן מיט וועגן. אַזוי האָב איך געהערט פון מנשהכע דער רופאטעס מויל. אַרײַנכאַפּן זיך אין גאָרטן ביי דער נאַכט, ווען אַלע שלאָפן, און אָנשטופּן פולע קעשענעס, וואָלט אוודאי געווען אַ שכל. וואָס־זשע וועט אָבער זאָגן דער כלב? און ווי אויף צו־להכעיס וואַקסן היינטיקן זומער עפּל איינס און איינס. זיי בעטן זיך, זיי חלשן, מען זאָל זיי אָפּרייסן! וואָס טוט מען? איך קלער אַזוי לאַנג, ביז איך דערקלער אַ שטעקן. אַ לאַנגן שטעקן מיט אַ טשוואָק ביים שפּיץ. מיט דעם שטעקן אַבי איר טרעפט נאָר מיטן טשוואָק ביים הענגערל פונעם עפּל און טוט אַ צי צו זיך — איז דער עפּל אײַערער. איר דאַרפט נאָר זען האַלטן דעם שטעקן אַזוי, אַז דער עפּל זאָל חלילה נישט אַראָפּפאַלן אויף דער ערד. און טאָמער פאַלט דער עפּל אַראָפּ, איז אויך אָן אָן אומגליק. איך שווער אײַך בנאמנות, אַז איך האָב איין עפּל נישט צעשלאָגן. און אַראָפּגעפאַלן איז ביי מיר אויך נישט. ביי מיר פאַלן נישט קיין עפּל. איך ווייס, ווי אַזוי מע דאַרף האַלטן אַ שטעקן, אַז מען רייסט אָן עפּל. דער עיקר איז, מע זאָל זיך נישט כאַפּן. וואָס האָט איר קיין צייט נישט? איר האָט דערטאַפּט

אַן עפּל? עסט אים אויף שטילערהייט, רוט זיך אָפּ אַביסל און רייסט ווייטער. איך פאַרזיכער אייך, אַז קיין פויגל וועט נישט וויסן!

גייט זייט אַ נביא, אַ די מכשפה וועט גאָר וויסן דעם חשבון פון די עפּל נאָך אויפן בוים! הפּנים, זי האָט זיי איבערגעציילט ביי טאָג, און האָט זיך געכאַפּט אויף מאָרגן, אַז עס פעלן איר עטלעכע שטיק. האָט זי זיך באַהאַלטן ביי זיך אויפן בוידעם און גענומען אונטערקוקן זיך, טאָמער וועט איר געראָטן כאַפּן דעם גנב. אַזוי דענק איך. פון וואַנען דען האָט זי געקאָנט דערוויסן זיך, אַז איך ליג ביי מענדל דעם שוחטס אויפן דאַך און אַרבעט מיטן שטעקן? בעסער וואָלט זי מיך כאַטש געכאַפּט אַליין אַן עדות, וואָלט איך מיך געקאָנט אָפּבעטן ביי איר. פאָרט אַ יתום — טאָמער וועט זי האָבן אויף מיר רחמנות. איז זי זיך מיישב און גייט־אַוועק צו מיין מאַמען און צו אונדזער שכנה פעסי און צו דער שוחטקע און נעמט זיי אַלע דריי מיט זיך און קלעטערט מיט זיי אַרויף צו אונדז אויפן בוידעם (אַ מכשפה קאָן!). פונעם בוידעם איז זיי שוין געווען נישט שווער צו זען דורכן פענצטערל, ווי אַזוי איך אַרבעט מיטן שטעקן.

— נו? וואָס זאָגט איר אויף אייער תכשיט? אַצינד גלויבט איר שוין?

די ווערטער האָבן געהערט צו דער רופאטע. איך האָב אויסגע־דרייט דעם קאָפּ צום בוידעם און האָב דערזען אַלע פיר ווייבער. איך האָב דעם שטעקן מיטן עפּל נישט אַוועקגעוואָרפן. זיי זיינען אַליין אַרויסגעפאַלן. אַ גליק, וואָס איך אַליין האָב מיך געהאַלטן אויף די פיס. איך האָב נישט געקענט קוקן קיינעם אין די אויגן אַריין. ערגער פון אַלץ איז מיר געווען דער מאַמעס טרערן. זי האָט נישט אויפגעהערט צו קלאָגן און צו יאָמערן און צו באַוויינען מיך:

— ווי איז מיר, ווינד איז מיר! צו וואָס איך האָב דערלעבט! איך האָב געמיינט, אַז מיין יתום גייט אין שול אַריין זאָגן קדיש נאָכן טאַטן, צום סוף ליגט ער גאָר אויף אַ בוידעם, אַ דונער איז מיר, און רייסט עפּל פון אַ פרעמדן גאָרטן!...

און די מכשפה, מנשהכע די רופאטע, שטייט איבער איר און לייגט־צו מיט איר מאַנצבילשער שטים:

— שמייסן דאַרף מען אים! אַזאַ משומד! קאַטעווען! בלוט זאָל גיין! אַ יינגל זאָל וויסן דאָס אַנדערע מאָל, ווי אַזוי צו זיין אַ ג...

די מאַמע דערלאָזט נישט אַרויסזאָגן דאָס וואָרט „גנב".

— ער איז אַ יתום, נעבעך אַ יתום! — טענהט די מאַמע צו דער רופאטע און קושט איר די הענט און בעט ביי איר, אַז זי זאָל מיר מוחל זיין, אַז מער וועט דאָס שוין נישט זיין! זי שווערט איר מיט אַלע שבועות אין דער וועלט, אַז דאָס איז דאָס לעצטע מאָל, אַנישט — זאָל זי אָדער אַליין שטאַרבן, אָדער זי זאָל חלילה מיך באַגראָבן!...

— לאָז ער שווערן, אַז ער וועט שוין מער אפילו נישט אַריינקוקן צו מיר אין גאָרטן אַריין! — פּאָדערט די רופאטע מיט איר מאַנצביל־שער שטים אָן אַ קאַפּ רחמנות צו אַ יתום.

— לאָז מיר אָפּדאַרן די הענט! לאָז מיר אַרוים די אויגן! — זאָג איך, און גיי מיט דער מאַמען אַהיים און הער־אוים איר מוסר מיט איר וויינען, און צעוויין מיך אַליין אויך גאַנץ געשמאַק.

וואָקאַבולאַר

גן־עדן (גאַן איידן) — Paradise, The Garden of Eden

רופא (רויפע) — איינער, וואָס פלעגט היילן קראַנקע אָבער איז קיין דאָקטאָר ניט געווען

ווײַנשל — Cherries

קאַרשן — Cherries

אַגרעסן Gooseberries

סאָנישניקעס — Sunflowers

מנחה (מינכע) — דאָס דאַווענען פון פאַר־נאַכט

מעריב (מייריוו) — דאָס דאַווענען פון אָוונט

קדיש (קאַדיש) — אַ תפילה וואָס מען זאָגט נאָך אַ טויטן

מחיה נפשות (מעכאַיע נפאָשעס) — זייער געשמאַק

שהחיינו (שעכעיאָנו) — אַ ברכה וואָס מען מאַכט אויף אַ פרוכט וואָס מען עסט צום ערשטן מאָל, אָדער אַ מלבוש, וואָס מען טוט אָן צום ערשטן מאָל

ווײַנפּערלעך — Currants

פערשקעס — Peaches

אשרי (אַשריי) — וואויל. אַ קאַפּיטל תהלים (טילעם), וואָס ווערט אָפט געזאָגט ביים דאַווענען

מכשפה (מאַכשייפע) — Witch

עדות (איידעס) — Witnesses

תכשיט (טאַכשיט) — אַ צאַצקעדיקער יונ־גערמאַן, אָבער געמיינט פאַרקערט

מוסר — שטראָף־רייד

פראַגן און אַרבעטן

1. ווי הייסט דער מחבר פון דער מעשה?
2. איז דאָס זיין אמתער נאָמען?
3. ווי הייסט דער העלד פון דער דערציילונג?
4. דאָס איז אַ קאַפּיטל פון אַ גרעסערן בוך. ווי הייסט דאָס בוך?
5. וויפל מינים פירות ווערן דערמאָנט אין דער דערציילונג?
6. צו וואָס האָט מאָטל פאַרגליכן משה דעם רופאס גאָרטן?

7. ווי האָט מאָטל געפילט ווען מען האָט אים געכאַפּט רייסן די עפּל?

1. מאַך אַ צעטל לויטן אלף־בית, פון אַלע פּירות, וואָס ווערן דערמאָנט אין דער דערציילונג.
2. גיב דעם ענגלישן טייטש פון יעדער פּרוכט.
3. פּיל אויס די בלאַנקען אין די זאַצן מיט די ווערטער פון ווייטערדיקן צעטל.

א. מאָטל איז געווען אַ —.

ב. מאָטיל איז אַלע פּאַרנאַכט געגאַנגען אין — אַריין זאָגן — נאָך זיין —.

ג. מנשהכע די — איז געווען אַ —.

ד. ביי מנשה דעם רופא אין גאָרטן זיינען געווען אַזוי פיל — וויפל שטערן אין —.

ה. מנשהכע די רופאטע האָט געהאַט אַ — שטים —.

ו. די מאַמע האָט נישט — אַרויסזאָגן דאָס וואָרט —.

ז. מאָטל איז גערירט געוואָרן פון דער מאַמעס — און פון איר —.

ח. ער האָט זיך — —.

אליין	ווײנען	מוסר
גנב	טאַטע	צעווײנט
דערלאָזט	יתום	קדיש
הימל	מכשפה	רופאטע
ווײנשל	מאנצבילישע	שול

די פאַבריק

אברהם רייזען

סאיז ווינטער געווען. מיר יינגלעך זיינען געזעסן אין חדר און האָבן געלערנט גמרא. דער פרק איז געווען צו ערנסט און צו שווער פאַר אונדזערע לייכטזיניקע קעפּלעך.

און יענעם טאָג האָבן מיר גראָד געלערנט יענעם באַוואוסטן עמוד, וואָס האָט בלויז עטלעכע שורות גמרא, און וואו דאָס איבעריקע איז רש״י און תוספות, אַזוי אַז דער עמוד מיט די עטלעכע שורות גמרא זעט אויס, ווי עפּעס אַ קליין אינדזל, פאַרטרונקען צווישן צוויי גרויסע ימים, און מיר דאַכט זיך, אַז מיר שטייען אויפן אינדזל און ציטערן, און אונדזער רבי, דער קאַפּיטאַן, וויל אונדז איבערפירן די צוויי גרויסע ימים, ווייל זיין אַ העלד, נאָר ער קאָן ניט און ער שרייט און שילט און, ערגער פון אַלץ — ער שלאָגט...

נאָר אָט עפנט זיך אויף די טיר און עס לויפט אַריין, פריער אַ ווייסע פאַרע, נאָכדעם בערל דער שמיד, אַ חדר־יינגלס טאַטע. ער קומט געוואָר ווערן, וואָס מאַכט זיין יאָסקע און גלאַט אַביסל שמועסן מיט אַ יידן אַ תלמיד־חכם — מיטן רבין.

— שלום עליכם, רבי! — ציט דער שמיד אוים דעם רבין זיין גראָבע, פאַרהאָרעוועטע האַנט.

— עליכם שלום! — ענטפערט דער בייזער רבי און סטאַרעט זיך צו שמייכלען, נאָר דאָס קומט אים זייער שווער אָן.

— זיצט, ר׳ בער! נו, שקצים, — ווענדט זיך דער רבי צו אונדז, — זיצט רואיק אַ ווײַלע, קוקט איבער דעם תוספות, און איך וועל אַביסל שמועסן מיט ר׳ בערן.

מיר קוקן זיך אַלע איין אין דעם גרויסן ים תוספות, נאָר אונדזערע אויערן זיינען אָנגעשטרענגט צו הערן עפּעס נייעס, וואָס בער דער שמיד האָט געבראַכט, ווייל בער דער שמיד ברענגט שטענדיק אַ סך נייעס, ווען ער קומט.

— אַ וועלטעלע געוואָרן, אַ גרויל, אַ גרויל! — הויבט אָן דער שמיד.

— דהיינו, ר׳ בער? — ווערט נייגעריק דער רבי און שטעלט אַן די אויערן צו הערן עפּעס אינטערעסאַנטס.

— אַ גרויל, אַ גרויל! — האַלט זיך אַלץ דער שמיד ביים וואונדערן -- נו, אַ וועלטעלע!

— אדרבא, וואָס אַזוינס? טרייבט דער רבי.

— אַ גרויל, אַ גרויל!

מיר קוקן אין תוספות און וואַרטן מיט דעם גרעסטן אומגעדולד אויפן „גרויל״, וואָס ר׳ בער שמיד וועט מסתמא באַלד דייטלעכער דערקלערן.

— אַ קליין שטעטעלע, — הויבט אָן דער שמיד — משטיינס געזאָגט, זעקס געסלעך מיט אַ מאַרק, די גוייִשע געסלעך איז דאָך ניטאָ וואָס צו רעכענען. איר פאַרשטייט? אין אַזאַ שטעטעלע זאָל מען גיין שטעלן אַ פאַבריק. אַ פאַבריק! אַ גרויל!

— אַ פאַבריק! — גיב איך אַ קלאַפּ אַ חבר מיטן פוס.

— אין תוספות קוק! — גיט אַ געשריי דער רבי.

— אַזוי גאָר! — ווענדט זיך דער רבי צום שמיד — אַ פאַבריק דאָ אין שטעטל! צי משוגע?

— אַ פאַבריק פון שוועבעלעך.

— פון שוועבעלעך! — גיב איך ווידער אַ קלאַפּ אַ חבר מיטן פוס.

— דו קוקסט אין תוספות, צי ניט, גראָבער יונג דו, — שרייט אויס דער רבי נאָך העכער.

— אַזוי גאָר, פון שוועבעלעך! וואָס איך הער! — וואונדערט זיך דער רבי און גלאָצט אויס די אויגן.

— יאָ, יאָ, ביי אונדז אין שטעטל שטעלט מען אַ פאַבריק פון שוועבעלעך.

— משוגע, פשוט משוגע, — לאַכט דער רבי — וויפל שוועבעלעך דאַרף האָבן אונדזער שטעטל? לאָמיר אַפילו רעכענען אַ מאה פעקלעך אַ וואָך... לוינט דאָס דען? פשוט משוגע...

— רעכנט אייך, — גיט דער שמיד קאַלטבלוטיק צו פאַרשטיין — אַז אַ פאַבריק מאַכט מען ניט נאָר פאַר דעם שטעטל. די שוועבעלעך קאָנען אָנגיין אומעטום, אין דער גאַנצער וועלט. איר פאַרשטייט, למשל, באָריסאָווער שוועבעלעך! באָריסאָווער שוועבעלעך זיינען אַ שם-דבר. מען מאַכט דאָרט גאָלדענע געשעפטן.

— אויב אַזוי, — זאָגט דער רבי פאַרקרימענדיק דאָס פּנים — אויב אַזוי, איז עפּעס אַנדערש, שיקט זיך דאָס! ווער מען מאַכן, קאָן געמאָלט זיין, פּיינע געשעפטן?

— וואָס פרעגט איר! גליקלעך וועט ער ווערן! — שטעלט פאָר דער שמיד פאַרן רבין די גרויסע גליקן.

— ווער מאַכט די פאַבריק? — פרעגט דער רבי.

— עפּעס אַ גרויסער גביר פון מינסק; האָט אַ מטמון גאָלד און זוכט געשעפטן.

— און וואו שטעלט ער די פאַבריק? — פרעגט דער רבי ווייטער.

— אַן אָרט האָט ער אַ גאָלדענעם, ביים טייכל, אַ זעלטענער פּלאַץ.

— ביים טייכל! — רייסט זיך אַרויס ביי אונדז חדר־יינגלעך ווי אין איין קול אַ געשריי, און מיר קוקן זיך אַלע איבער.

— אין תוספות קוקט! — שרייט דער רבי — פּויערים, ליידאַקעס.

— ביים טייכל! — קלאַפּ איך מיין חבר הינטערן טיש מיטן פוס, און מיין האַרץ ווערט איבערפילט מיט עפּעס מאָדנע געפילן, און פאַר מיינע אויגן מאָלן זיך פאַנטאַסטישע בילדער, און איך וויל פאַלן צו די פיס בערן דעם שמיד און ווייגען פאַר אים און בעטן אים תחנונים:

— רב בער, האָט רחמנות, זאָגט מיט אַן אמת, טאַקע ביים טייכל מאַכט מען די פאַבריק? טאַקע ביים טייכל?...

און מיר גלויבט זיך דאָס גליק ניט.

נאָך פּסח איז די פאַבריק פאַרטיק געוואָרן. מיר חדר־יינגלעך זיינען געקומען צולויפן אָנקוקן זי. איר אויסזען האָט אונדז געשראָקן. די הויכע קוימענס האָבן פון דער ווייטנס אַזוי בייז געקוקט און האָבן אויסגעזען, ווי זיי וואָלטן וועלן חרוב מאַכן דאָס גאַנצע שטיק פעלד, וואָס געפינט זיך אַרום.

— אָ, סאַראַ הויכע קוימענס! — האָט יאַשקע פון ווייטן אָנגעוויזן.

— ווי עס הודזשעט! — האָט אַ צווייט יינגל ווי מיט שרעק אַרויסגעזאָגט.

— קומט נענטער! וואָס האָבן מיר מורא? — האָבן מיר זיך אַלע געפּאַסט מוט — קומט!

מיר זיינען צוגעגאַנגען נענטער און האָבן זיך אַוועקגעשטעלט ביים טייכל. דאָס וואַסערל האָט שטיל און טרויעריק גערוישט, און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז עס וויינט. עס האָט מיר אויסגעוויזן, אַז דאָס טייכעלע האָט מורא פאַר דער גרויסער פאַבריק...

און ניט נאָר אויף מיר אַליין האָט דאָס טייכעלע אַזאַ איינדרוק געמאַכט, אַלע חדר־יינגלעך האָבן, אַנשטאָט צו קוקן אויף דער פאַבריק, זיך איינגעקוקט אין וואַסער און איינער האָט זיך צעזיפצט:

— מוטנע וואַסער געוואָרן!

— טאַקע! — האָט אַ צווייטער טרויעריק מודה געווען.

— דאָס איז פון רויך פון די קוימענס.

— אַ רחמנות אויפן טייכעלע, — האָט אַ יינגעלע כלומרשט לאַכנדיק געזאָגט.

— משוגענער! — האָבן מיר פון אים אָנגעהויבן צו לאַכן. די הערצלעך אָבער אינעווייניק האָבן אונדז געקלעמט, און עס האָט זיך געוואָלט וויינען...

ספירה האָט זיך געענדיקט. עס איז געווען אַ הייסער טאָג, און לערנענדיק מיטן בייזן רבין האָבן מיר אַ גאַנצן טאָג געקוקט אין פענצטער צו זען, וואו האַלט שוין דער שאָטן פון די הייזער, ווען וועט שוין די זון אויף אונדז רחמנות האָבן און וועט זיך איבערפּעק־לען ערגעץ ווייט הינטער די הייזער, כדי דער רבי זאָל אונדז שוין לאָזן פריי.

און אָט איז שוין די גאַנצע גאַס געוואָרן שאָטן. דער פאַסטעך האָט שוין די טשערעדע געטריבן, און דער רבי האָט אונדז פריי געלאָזט.

— באָדן זיך! — האָבן מיר אַלע מיט איין קול אויסגעשריען און זיך געלאָזט אַראָפּ פון געסל צום טייכל.

— הערסט ווי עס פייפט! — האָט, גייענדיק, איין חבר, ווי באַזאָרגט, אויסגערופן, צוהערנדיק זיך ווי פון ווייטן פייפט די פאַבריק.

— זאָל פייפן! וועט זיין פריילעכער זיך צו באָדן, — האָט אַ צווייטער געזאָגט.

— טאַקע! — האָבן מיר מיטגעשטימט, ווי מיר וואָלטן וועלן זיך אַליין אָפּנאַרן.

נאָר וואָס נענטער מיר זיינען געקומען צום טייכל, אַלץ מער האָבן מיר זיך געשראָקן; עפּעס האָט אונדז דאָס האַרץ פֿאָרגעזאָגט טרויעריקס.

איך האָב זיך געלאָזט לויפֿן אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער, ווי איך וואָלט וועלן דערמיט צוגעבן מוט מיינע חברים. נאָר קומענדיק נאָענט צום טייכל, בין איך געבליבן שטיין ווי פֿאַרגליווערט.

— ניטאָ, ברידער, קיין טייכל! צוריק! — האָב איך ווי מיט אַ געוויין אויסגעשריען.

— ד ז ז ז ז ז ז ז ! — האָבן די קוימנס געפּייפֿט.

— ד ז ז ז ז !

די חדר־יינגלעך זיינען צוגעקומען נענטער, האָבן איינגעבויגן די קעפּ אַריינצוקוקן אין טייכעלע, און אַלע האָבן אַרויסגעלאָזט אַ לאַנגן זיפֿץ, ווי נאָך אַ געשטאָרבענעם.

— אוי!!

דאָס וואַסער האָט אויסגעזען, ווי קאַלט געקעכץ פֿאַרבליבן אין אַ טעלער, פֿאַרגליווערט. אויף דער גליווערײַ זיינען געווען אָנגע־וואָרפֿן העלצלעך, צעבראָכענע קעסטעלעך און סתם מיסט. און אַלץ האָט געשמעקט מיט אַ מאָדנעם שטינקנדיקן גערוך.

מיר זיינען אַזוי געשטאַנען ווי פֿאַרשטיינערט אַ פּאָר מינוט, געקוקט מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ. פּלוצעם האָבן מיר דערהערט אַ גראָבן קול הינטער אונדז:

— וואָס טוט איר דאָ, האַ?

מיר האָבן זיך אומגעקוקט און דערזען אַ הויכן, גראָב־בייכיקן יידן, מיט אַ פּליך אויפֿן קאָפּ. ער איז געשטאַנען און געקוקט אויף אונדז און געשמייכלט. מיר האָבן ניט געוואוסט וואָס צו ענטפֿערן.

— וואָס טוט איר דאָ, האַ? — האָט ער ווייטער געפֿרעגט.

— באָדן זיך ווילן מיר! — האָט זיך ביי איינעם אַרויסגעריסן אַ געשריי...

— כאַ־כאַ־כאַ! באָדן זיך! — האָט זיך דער דיקער ייד צע־לאַכט — נו, וואָס־זשע וואַרט איר? כי־כי־כי...

— אַמאָל פֿלעגן מיר זיך דאָ באָדן, — האָט אַ צווייט יינגל, ווי דורך טרערן אַרויסגעזאָגט — אַמאָל איז געווען ריין וואַסער.

— אַמאָל, אַמאָל! — האָט דער הויך־בייכיקער ייד זיך לוסטיק געמאַכט איבער אונדז — אַמאָל איז דען אויך אַ קונץ געווען צו באָדן זיך ?... באָדט זיך איצטער... כאַ־כאַ־כאַ!

זיין לאַכן האָט אונדז ביז ווייטיק גערייצט. און איינער פון אונדז, בלאַס ווי דער טויט, האָט אַ געשריי געטאָן:

— אַ בראַנד אין אייער פאַבריק!...

און האָט זיך פאַנאַנדערגעוויינט.

— כאַ־כאַ־כאַ! — האָט זיך דער בייכיקער, דיקער ייד פאַנאַנדערגעלאַכט — אַהיים, שקצים!

גייענדיק צוריק אַהיים, האָט מיר געקלונגען אין די אויערן דעם יידנס געלעכטער, דער „דזזזז" פון די קוימענס, און דאָס אַלץ האָט זיך מיר געלייגט ווי שוועבל אויף מיין האַרץ.

— אַ בראַנד אין דער פאַבריק! — האָט אַ יינגל דעם גאַנצן וועג געשאָלטן.

— דערשטיקט האָט זי דאָס טייכעלע! — האָט אַ צווייטער געזיפצט.

און לאַנג האָבן מיר דאָס טייכעלע באַוויינט און נאָך לענגער די פאַבריק געשאָלטן...

וואָקאַבולאַר

גמרא — אַ טייל פון תלמוד

פרק — קאַפּיטל Chapter

עמוד — Column, Page

רשי — די איניציאַלן פון רב שלמה יצחקי, אַ באַרימטער געלערנטער וואָס האָט געשריבן אַ קאָמענטאַר אויף תנ"ך און תלמוד. דער נאָמען פון קאָמענטאַר, וואָס מען לערנט צוזאַמען מיט חומש אָדער גמרא

תוספות — צוגאָבן און באַמערקונגען צום תלמוד

מאה — הונדערט, געלט

מטמון — אַן אוצר Treasure

לײדאַקעס Scoundrels, Nasty people

תחתונים — הויזן Trousers

הודזשעט — רוישט

מוטנע — אומריין, בלאָטיק

ספירה — די צייט צווישן פסח און שבועות ווען מען ציילט די טעג פון עומר

פאַרגליווערט — Jelled

פליך — Bald spot

פראַגן און אַרבעטן

1. ווער איז דער העלד פון דער דערציילונג?
2. ווי אַזוי האָבן די קינדער אויפגענומען די נייעס, אַז מען וועט בויען אַ פאַבריק אין שטעטל?

3. ווי אַזוי האָבן די קינדער שפּעטער געפּילט וועגן דער פֿאַבריק?
4. ווי אַזוי האָבן זיי אויסגעדריקט זייערע געפילן?
5. פֿאַר וואָס זיינען זיי אין כעס געווען אויף דער פֿאַבריק?
6. האָט דער אייגנטימער פֿון דער פֿאַבריק מיטגעפילט מיט די קינדער?
7. ווי אַזוי האָט ער זיך געריצט מיט זיי?
8. שרייב איבער די פֿאָלגנדיקע זאַצן אַריינשטעלנדיק אין די בלאַנקען די ריכטיקע ווערטער פֿון דעם צעטל ווערטער אונטן.
   1. דער — מיט די עטלעכע שורות — זעט אויס ווי אַ קליין — צווישן צוויי גרויסע —.
   2. מיר קוקן זיך אַלע איין אין דעם — פֿון —.
   3. די הויכע — האָבן פֿון דער אַזוי — געקוקט.
   4. דאָס וואַסערל האָט — און — —.
   5. דאָס טייכעלע האָט — פֿאַר דער — —.
   6. דאָס וואַסער האָט אויסגעזען ווי — —, —.
   7. מיר זיינען געשטאַנען ווי — אַ פּאָר —.
   8. זיין — האָט אונדז ביז — —.
   9. לאַנג האָבן מיר דאָס — — און נאָך לענגער די — — —.

אינדזל	וויטיק	עמוד
בייז	טייכעלע	פֿאַבריק
באַווײנט	טרויעריק	פֿאַרגליווערט
גערוישט	ים	פֿאַרשטיינערט
געריצט	ימים	קאַלט
גרויסער	לאַכן	קוימענס
גמרא	מורא	שטיל
געשאָלטן	מינוט	תוספות
געקעכץ		

חיים נחמן ביאַליקס קינדער־יאָרן

ש. סיימאָן

אַ מאָדנע יינגל

אין דאָרף ראַדי, וואָלין, לעבן זשיטאָמיר, אין רוסלאַנד, האָט געוואוינט אַ ייד מיטן נאָמען יוסף ביאַליק. דער ייד האָט געהאַלטן אַ קרעטשמע — אַ פּלאַץ וואו מען פאַרקויפט פּויערים ביר, שנאַפּס און צובייסן. יוסף ביאַליק האָט געאַרבעט זייער שווער. פון פרימאָרגן ביז שפּעט אין אָוונט איז ער געשטאַנען אויף די פיס און באַדינט די געסט, האָט ער ניט געהאַט קיין צייט זיך אָפּצוגעבן מיט זיין זון חיים נחמן.

דאָס יינגל איז געווען אַ שווייגער. אַ צוריקגעהאַלטענער. ער האָט זיך מיט קיינעם ניט געחברט. זעלטן ווען עמעצן עפּעס געבעטן אָדער געפרעגט. ער האָט געהאַט אַ געוואוינהייט — זויגן דעם גראָבן פינגער. פלעגט ער זיך פאַררוקן אין אַ ווינקל, אַוועקזעצן זיך מיט די פיס אונטער זיך, דעם גראָבן פינגער אין מויל — און געקוקט אויף דער וואַנט. פאַר זויגן דעם גראָבן פינגער האָט ער געקראָגן אַ צונעמעניש: „דער ייד מיט דער ליולקע”.

אין הויז איז אַ טומל, אַ הוק. שיכורע פויערים זינגען מיט הייזע־

ריקע שטימען. אַ שיכורע פויערטע האָט זיך צעהוליעט און אוועק־געלאָזן זיך טאַנצן, טופען, אַז די ווענט ציטערן. דאָס צימער איז פול מיט רויך פון ביליקן טאַבאַק, מיטן געשטאַנק פון איבערגע־שטאַנענעם ביר, מיטן שאַרפן גערוך פון שנאַפּס. דער פּאָטער לויפט אַרום אַ פאַרשמאַיעטער פון איין טיש צום אַנדערן. דער קליינער חיים נחמן זעט ניט און הערט ניט. ער זיצט אין אַ ווינקל, זויגט דעם גראָבן פינגער, קוקט אויפן רויך, וואָס שלענגלט זיך צו דער סטעליע און וויל אַלץ פאַרשטיין ווי אַזוי ווערט פון פּאַפּיר און טאַבאַק בלויער רויך.

שרעטעלעך

אָפט איז דאָס יינגל אויפן הויף. אין הויף איז אים גוט ווי די וועלט. אין הויז איז נאָר דער רויך געווען אַ חידוש, דאָ, אין הויף, זיינען פאַראַן אַ סך וואונדער. יעדעס שטיקל שטיין, יעדעס שטיקל האָלץ, יעדעס גרעזעלע, פייגעלע, זיינען פאַר אים אַ וואונדער. פאַר וואָס איז שטיין האַרט און זאַמד ווייך? ווער מאַכט איין זייט הויז שאָטנדיק און די אַנדערע זייט זוניק? אָט איז הינטערן שטאַל אַ פעלד. פון פעלד בלאָזט אַ ווינט. ווער יאָגט דעם ווינט? אַ פויגל טוט אַ צוויטשער, אַן אַנדער פויגל ענטפערט. וואָס רעדן זיי צווישן זיך? די זון זעצט זיך. ווער שאַרט אָן אַזוי פיל פייער אויפן הימל?

דער קליינער נחמן קוקט צום פענצטער. עס האָט זיך אין הויז דערהערט אַ זונג. דעם יינגל דוכט זיך, אַז דער זונג איז אַרויסגע־פלויגן פון פענצטער ווי אַ פייגעלע, און אַנטלאָפן ערגעץ ווייט.

סאיז שפּעט. אין קרעטשמע איז שטיל. אַ טונקעלער לאָמפּ באַלויכט די צימערן. דער קליינער ביאַליק קאָן זיך ניט אָפּרייסן פון דער וואַנט. עס וויגט זיך אַ שאָטן אויף דער וואַנט. אַז ער טוט אַ דריי מיטן קאָפּ, טוט דער שאָטן אויך אַ דריי מיטן קאָפּ, הויבט ער אויף אַ האַנט, טוט דער שאָטן אויך אַ הויב אַ האַנט, אַ לאַנגע האַנט, וואָס דערגרייכט ביז צו דער סטעליע. אַ שיינע שפּיל. דאָס קליינע דריי־יאָריקע יינגל הייבט אָן צו טאַנצן און דרייען זיך. ער הויבט די הענט, דרייט מיטן קאָפּ, שטעלט אַרויס אַ צונג... דער טאַטע גייט אַריין:

— זע נאָר זע, דאָס יינגל איז משוגע. רעדט צו דער וואַנט!

די מוטער איז אַריינגעלאָפן אַ דערשראָקענע און גענומען דעם קליינעם נחמנען און געלייגט אים שלאָפן.

ליגט ער, אָבער ער שלאָפט ניט. ער קאָן ניט שלאָפן. אַלץ איז אַזוי מאָדנע אַרום אים. אין צימער איז פינצטער, אָבער אונטערן בעט איז נאָך פינצטערער. פאַרוואָס? אַ פּאָר שיך שטייען ביים בעט, קוקן אויס ווי זיי ווילן ערגעץ גיין. וועלן זיי זיך לאָזן אין וועג? פון פענצטער שיינט אַ פּאַס ליכטיקייט, צעשניידט די פינצ־טערניש אויף צוויי. פון וואַנען קומט די ליכטיקייט?

חיים נחמן פאַרמאַכט די אויגן און עפנט זיי — ווידער ליכטיקייט אין מיטן פינצטערניש. פון וואַנען נעמט זיך עס? ער מוז דאָס אויס־געפינען. ער שרעקט זיך אַראָפּצוגיין פון בעט, אָבער די נייגעריקייט צו דערגיין פון וואַנען עס קומט די ליכטיקייט איז גרויס. ער גייט אַראָפּ פון בעט און קוקט אַרויס אין דרויסן.

ער דערזעט צום ערשטן מאָל אין זיין לעבן אַ לבנה־ליכט. ער דערשרעקט זיך. עפּעס אַנדערש ווי בייטאָג. דער וואַלד איז טונקל, דאָס פעלד איז העל ווייס — דאָס בערגל וואָס שטייט אָפּגערוקט פון וואַלד קוקט אויס העכער. אַ פויגל שרייט ערגעץ וואו. דער דאַך פון שטאַל גלאַנצט מאָדנע.

באַלד דערזעט ער עפּעס וואָס פאַרכאַפּט אים אינגאַנצן. פון וואַלד באַווייזט זיך אַ מחנה שרעטעלעך — קורצינקע, ברעקעלעך, מיט לאַנגע בערד. זיי טראָגן רידלען אויף די אַקסלען. אויף די פּיס האָבן זיי פאַרשפּיצטע שיך; שוואַרצע און געלע מיצלעך אויף די קעפּלעך — איינער אין אַ שוואַרץ מיצל און נאָך איינער אין אַ געל מיצל.

זיי גייען, די שרעטעלעך. זיי זיינען ערנסטע, אָנגעצויגענע. זיי גייען זיבן אין אַ ריי, זיבן אין אַ ריי. קומען צו צום באַרג און צע־שפּרייטן זיך, זיי הויבן אָן גראָבן, זוכן, זיי זוכן באַהאַלטענע אוצרות.

באַלד ווערט זיי מיאוס דאָס גראָבן. זיי הויבן זיך אָן שפּילן. קוליען זיך, שפּרינגען, טאַנצן, לאַכן הויך, ווינקען צו דער לבנה, ווינקען צו אים אין פענצטער.

אָבער דער קליינער נחמן שרעקט זיך ניט פאַר זיי. ער גלויבט, אַז דאָס זיינען חברים, וואָס גאָט האָט זיי צוגעשיקט צו שפּילן זיך מיט אים. ער האָט נאָר מורא, די געשרייען און דאָס געלעכטער

פון די שרעטעלעך זאָלן ניט אויפוועקן דעם טאַטן. אָבער דער טאַטע שלאָפט געשמאַק. דאָס ייִנגל גייט ניט אַוועק פון פענצטער. ער שטייט און קוקט זיך צו צום שפּיל. מיטאַמאָל טוט אַ האָן אַ קריי. די קאַרליקלעך פאַרשווינדן. נחמן איז שלעפעריק. ער שפּאַרט אָן דעם קאָפּ אויפן פענצטער, וואַרט זיי זאָלן צוריקקומען. ער שלאָפט איין.

דער טאַטע געפינט אים שלאָפנדיק, האַלב זיצנדיק אויף אַ שטול מיטן קאָפּ אָנגעשפּאַרט אויפן פענצטער. ער קאָן ניט פאַר־נעמען וואָס פאַר אַ גולם אַ קינד דאָס איז.

יאָרן שפּעטער, ווען חיים נחמן איז געוואָרן דער גרויסער ביאַליק, האָט ער אָנגעשריבן אַ פּאָעמע אויף העברייאיש מיטן נאָמען „גמדי ליל" — נאַכט־שרעטעלעך. מענטשן זיינען געווען אַנטציקט פון דער שיינער פאַנטאַזיע. קיינער האָט ניט געוואוסט, אַז דאָס האָט ביאַליק דערציילט, וואָס ער האָט געזען ביים פענצטער, אין דער נאַכט, ווען ער האָט צום ערשטן מאָל אין זיין לעבן דערזען לבנה־ליכט.

דער אלף בית — אַ ראָטע סאָלדאַטן מיט אַ פייקלער

ביאַליק איז פינף יאָר אַלט. מען האָט אים אָפּגעגעבן אין חדר. אין חדר איז דעם ייִנגל ערגער ווי אין דער היים. אין דער היים איז דאָ נאָר איין טאַטע אַ בייזער, אין חדר זיינען דאָ פופצן ייִנגלעך, אַ רבי און אַ באַהעלפער. איז דער רבי וויים נאָר איין זאַך — קנאַקן מיטן קאַנטשיק, און דער באַהעלפער האָט גאָר אַ פּאַסקודנע טבע: אַז עפּעס געפעלט אים ניט (און וואָס געפעלט אים יאָ?), טוט ער אַ שמיר מיט אַלע פינף פינגער איבערן ייִנגלס פּנים. דער מיטלסטער פינגער צעקוועטשט דעם ייִנגלס נאָז. און די ייִנגלעך, מיינט איר, זיינען בעסער? זיי האַלטן זיך אין איין רייצן מיט אים. פון וואַנען האָבן זיי זיך דערוואוסט אַלע זיינע צונעמענישן? פון דעם ערשטן טאָג אין חדר רופט מען אים „דער ייד מיט דער ליולקע", „גולם".

אינגיכן איז צוגעקומען אַ נייער צונעמעניש — באַראַבאַנטשיק.

סהאָט געטראָפן דעם ערשטן טאָג אין חדר. דער באַהעלפער האָט אויסגעזעצט די ייִנגלעך אַרום טיש, האָט אַוועקגעלייגט אַ גרויסן אַלף בית און אָנגעהויבן לערנען. דער קליינער נחמן האָט געזען ווי די בוכשטאַבן זיינען אויסגעשטעלט און עס איז אים געפעלן גע־וואָרן. ער זעט דריי גלייכע שורות:

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ך ל מ ם נ ן ס ע פּ פֿ צ ץ ק ר ש ת
א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ך ל מ ם נ ן ס ע פּ פֿ צ ץ ק ר ש ת
א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ך ל מ ם נ ן ס ע פּ פֿ צ ץ ק ר ש ת

הויבט אָן דער באַהעלפער: זאָגט קינדערלעך! אַלף, בית, גימל. די קינדער זאָגן נאָך, און דער קליינער נחמן הערט ניט וואָס דער באַהעלפער זינגט מיט די קינדער. די בוכשטאַבן זיינען דאָך סאָל־דאַטן — זיי שטייען אויסגעשטעלט אין רייען איינע נאָך די אַנדערע פּונקט ווי סאָלדאַטן. לעצטן זומער איז אַזאַ ראָטע סאָלדאַטן פֿאַר־בייגעגאַנגען זייער הויז אין דאָרף. דער ערשטער, דער אַלף, איז דער באַראַבאַנטשיק, דער פּייקלער, ער פּייקלט און די איבעריקע גייען אים נאָך. זעט דער באַהעלפער, אַז דער קליינער נחמן שאָקלט זיך נאָר, אָבער ער זינגט ניט, שטעלט ער אָפּ דאָס געזאַנג, ווייזט אויפֿן אַלף און פֿרעגט נחמנען:

— זאָג מיר נאָר, וואָס איז דאָס? — און נחמן ענטפֿערט באַלד:

— אַ פּייקלער!

די יינגלעך שיסן אויס מיט אַ געלעכטער און שרייען אויס: באַראַבאַנטשיק! באַראַבאַנטשיק! און דער באַהעלפער טוט נחמנען אַ שמיר איבערן פּנים מיט אַלע פֿינף פֿינגער. די נאָז ווערט ביים קינד רויט ווי אַ בוריק, און די אויגן פֿול מיט טרערן, אָבער ניט פֿון ווייטיק נאָר פֿון פֿאַרדרוס, וואָס דעם ערשטן טאָג אין חדר האָט ער שוין געקראָגן אַ נייעם צונאָמען.

די קינדער רייצן זיך מיט אים, נחמן זיצט אין אַ ווינקל שטיל. ער טראַכט: איך וועל זיך צוהערן גוט צום באַהעלפער און אויס־לערנען די נעמען פֿון די בוכשטאַבן. מען וועט פֿון מיר מער ניט לאַכן. אָבער סגייט ניט. זעצט ער זיך נאָר אַוועק ביים טיש לעבן אַלף בית, נעמען אָן די אותיות מאָדנע געשטאַלטן.

אָט איז אַ שין, ש, סאיז דאָך אַ פֿעפֿערנאָטער מיט דריי קעפּ, אַ ווילדע חיה וואָס קאָן איינשלינגען דריי מענטשן מיט אַמאָל. דער למד, ל, קלאָר ווי דער טאָג, סאיז אַ שטאָרך מיט אַ לאַנגן האַלדז, וואָס שטייט שטענדיק אין די בלאָטעס אויף איין פֿוס. דער גימל, ג, — אַ שטיוול וואָס איז אויסגעמאָלן אויף די שילדן ביי אַ שוסטער. דער דלד. ד, איז אַ האַק — יעדער איינער קאָן עס זען, און דער קליינער בוכשטאַב יוד, י, פֿאַר אים ציטערט נחמנען דאָס האַרץ נעבעך: אַזאַ קליינינקער — אַ קליין פֿייגעלע, שלעפֿט זיך שטענדיק

נאָך, נאָך אַנדערע בוכשטאַבן. דעם יינגלס האַרץ ציטערט, דאָס קליינע פייגעלע זאָל זיך נעבעך ניט פאַרפּלאָנטערן צווישן די אַנדערע בוכשטאַבן, זאָל ניט צעטראָטן ווערן.

ווען מען האָט ביאַליקן פאַרהערט, איז געווען צרות, אָבער נאָכן לערנען האָט זיך דאָס יינגל פאַררוקט אין אַ ווינקל און גע־טראַכט פון די מאָדנע געשטאַלטן, פון די בוכשטאַבן. ער האָט זיך געוואונדערט פאַרוואָס רופט דער באַהעלפער די אותיות מיט אַזעלכע מאָדנע נעמען, אַז יעדער איינער קאָן זען זייערע ריכטיקע געשטאַלטן.

מילך פון וואַנט

דער טאַטע פאַרדינט ווייניק. אין הויז ווערט די נויט גרעסער. עס פאַרשווינדט די קופערנע פאַן, די קופערנע קוואַרט און די קישנס און דאָס מעשענע שטייסל. מיט אַ פּאָר טעג צוריק האָט דער קליינער נחמן געזען ווי די מאַמע וויקלט איין אין אַ ווייסן ליילעך די לייכטער, אין וועלכע זי בענטשט ליכט, און טראָגט זיי ערגעץ אַוועק. די מאַמע האָט געוויינט. יענע וואָך איז געווען גענוג ברויט און הערינג אין הויז, אָבער דער שבת איז געווען אַ טרויעריקער.

נחמן פלעגט וואַרטן אויף די שבתים. ער האָט ליב געהאַט קומען אַהיים פון שול פרייטיק־צונאַכט. דער טיש איז געווען געדעקט מיט אַ ווייס טישטעך. אויף איין ברעג טיש שטייען פיר לייכטער, אין יעדן לייכטער אַ ברענענדיק ליכט. די פיר פלעמלעך וואַרפן מאָדנע שאָטנס פון יעדער זאַך אויף די ווענט. פון יעדן קאָפּ ווערט פיר קעפּ, פון יעדער האַנט פיר הענט. אויף דעם אַנדערן ברעג טיש צוויי בייכיקע פרישע חלות צוגעדעקט מיט אַ ווייסער סערוועטקע מיט רויטע ברעגעס.

היינטיקער שבת איז אַ טרויעריקער. די פיר ליכט זיינען צו־געקלעפּט צו אַ ציגל. דער קליינער נחמן קאָן ניט פאַרליידן די רויטקייט פון ציגל אויף דעם ווייסן טישטעך — די רויטקייט איז וואָכעדיק. אויף דעם אַנדערן ברעג טיש ליגט אַ שוואַרץ ברויט, די סערוועטקע האָט זיך אַראָפּגערוקט, און דאָס ברויט שוואַרצט פון דעם ווייסן טישטעך. עס דערמאָנט נחמנען דעם ריח פון ביליקן טאַבאַק און די שאַרפקייט פון בראָנפן, וואָס ער פלעגט פילן אין די וואָכעדיקע טעג אין דאָרף.

דער טאַטע מאַכט קידוש. דער זעלבער פריילעכער קידוש ווי

אלעמאָל, אָבער דער טאַטע זינגט עס אויס אַזוי טרויעריק. נאָכן קידוש שניידט דער טאַטע מיטן טעמפּן מעסער דאָס שוואַרצע ברויט און גיט יעדן קינד אַ המוציא. די קינדער קייען דאָס האַרטע ברויט. איין געריכט. צווישן די געריכטן זינגט מען אַלעמאָל זמירות, גע־זאַנגען לכבוד שבת. דער טאַטע הויבט אָן די זמירות — די קינדער כאַפּן אונטער. באַלד ווערט דער טאַטע אַנטשוויגן, ווייל איינהאַלטן די טרערן. אין הויז איז שטיל. מען הערט ווי די ליכט ברענען. די מאַמע דערלאַנגט דאָס צווייטע געריכט, הערינג. מען קייט שווייגנ־דיק און טרויעריק. וואָכעדיק געזאַנג. נחמנען דוכט זיך, אַז דאָס זינגט אַזוי די נויט. ווען מען האָט געגעסן צו זאַט. און דער טאַטע האָט געמאַכט קידוש אויף וויין, עס איז געווען פלייש און הייסע יויך, און אַלע קינדער צוזאַמען מיטן טאַטן האָבן געזונגען זמירות, האָט מען ניט געהערט דאָס גרילצן פון גריל, אָבער אַז אין הויז איז מער ניטאָ ווי שוואַרץ ברויט און הערינג, אויף דעם ווייסן טישטעך ליגט אַ רויטער, מיאוסער ציגל, זינגט די גריל, וואָס איז באַהאַלטן אין אַ שפּאַלט אין וואַנט. עס צעלאָזט זיך די גריל מיט איר שניידנדיק וואָכעדיק געזאַנג.

אַ גרויס רחמנות ווערט דערוועקט אין דעם קליינעם יינגלס האַרצן אויף דעם טאַטן און דער מאַמען. ער מוז זיי העלפן. שאַ, אָט האָט ער אַ פּלאַן. ער וועט אַרויסמעלקן מילך פון וואַנט. ער דאַרף נאָר געפינען דאָס פּאַסיקע שטיקל וואַנט.

מעלקן די וואַנט איז גרינג. ער האָט ערשט לעצטע וואָך גע־הערט ווי אַ ייד האָט געצאַפּט וויין פון וואַנט. יאָסל ריוועס האָט עס דערציילט אין חדר. יאָסלס טאַטע האָט עס אַליין געזען. נו, אַז יענער האָט אַזוי געטאָן, פאַרוואָס זאָל ער, דער קליינער נחמנקע, עס ניט קאָנען טאָן?

זוכט ער אַ פּאַסיק שטיקל וואַנט. געפינט ער עס אין קיך, לעבן מאַמע דיל. די וואַנט איז דאָרט נאַס און בייכיק — אוודאי אָנגעפילט מיט צופיל מילך. ער וועט מאַכן אַ לעכל און אָנשעפּן פולע עמערס מיט מילך. די מילך, וועט מען פאַרקויפן און פאַר דעם געלט קויפן חלה און פלייש און נייע לייכטער.

גייט דער קליינער ביאַליק איבער די הויפן און קלייבט אויף אַוואו אַ שטיקל שערבל, אַוואו אַ צעבראָכענע פלאַש, אַן אַלט צע־בראָכן קענדל, אַן אַלטע יאַרמולקע, אַן עמער אָן אַ הענטל, אַן אַלטע

פאַן. אויך אַ פראַבקע האָט ער געפונען. מען דאַרף פאַרשטאָפּן די וואַנט נאָכדעם ווי מען וועט פאַרטיק ווערן מיטן צאַפּן די מילך, אַניט וועט דאָך דאָס הויז פאַרפּלייצט ווערן.

אויפגעקליבן די כלים, זעצט זיך דער קליינער נחמנקע אַוועק לעבן וואַנט, אַ טשוואָק אין איין האַנט, אַ שטיין אין דער אַנדערער, און האַקט דעם טשוואָק אין וואַנט. אַביסל אַ צו שווערע אַרבעט פאַר אַ פינף יאָריק קינד. דאָס יינגל אַרבעט שווער. באַלד, באַלד און דער טשוואָק וועט דורכלעכערן די וואַנט, און אַ שטראָם מילך וועט זיך אַ גאָס טאָן.

סאיז אים אָבער ניט געווען באַשערט צו ענדיקן די אַרבעט. דער טאַטע איז אַריין אין הויז. ער האָט דערזען דאָס קינד זיצנדיק אויפן דיל און האַקנדיק אין וואַנט, האָט ער זיך צעשריען:

— געוואַלט וואָס טוט מען מיט דעם צעדרייטן קינד? ער האָט זיך שוין גענומען ברעכן ווענט! אָט אַ גולם!

מען האָט אַרויסגעוואָרפן אַלע כלים וואָס דאָס יינגל האָט אָנגעקליבן און אים גוט באַשטראָפט. ביאַליק האָט געחלשט נאָך אַמאָל פרוואָון מעלקן די וואַנט, אָבער ער האָט מורא געהאַט פאַרן טאַטן.

די גריל גרילצט העכער

נאָכן פאָטערס טויט איז די נויט אין הויז נאָך גרעסער געוואָרן. די גריל האָט געגרילצט שוין אין מיטן וואָך אויך. דאָס יינגל איז ווי מיט אַמאָל עלטער געוואָרן. ער האָט אָנגעהויבן פאַרשטיין אַ סך זאַכן. ער האָט שוין געוואוסט, אַז די ווענט זיינען נאַס ניט ווייל זיי זיינען פול מיט מילך, נאָר ווייל דאָס הויז ווערט זעלטן געהייצט, דער דאַך רינט, דער טינק אויף די ווענט איז אַלט.

דער קליינער ביאַליק זעט שוין און באַמערקט אַלץ. די מאַמע שטייט אויף פאַרטאָג, פאַרעט זיך ביים אויוון אָנצוגרייטן עפּעס פאַר די קינדער. זי רעדט און וויינט אין זיך. אירע ליפּן שעפּטשען אַ תפלה, אַ געבעט צו גאָט: „אַלמעכטיקער, באַרעמהאַרציקער, האָב רחמנות אויף מיינע קינדער, שפּייז זיי ווי דו שפּייזסט די ווערים אונטער אַ שטיין".

זי האָט געדאַרפט אויפשטיין פרי, די מאַמע, און צוגרייטן אַלץ אויף אַ גאַנצן טאָג פאַר די קינדער. זי אַליין האָט זיך געלאָזן מיט אַן אָנגעפּאַקטן קויש מיט סחורה איבער די רייכע הייזער פאַר-

קויפן עפּעס און פּאַרדינען עסן פאַר די קליינע קינדער. ביינאַכט איז זי געקומען אַ מידע אַהיים. זי האָט זיך ניט געקאָנט צוזעצן. געוווען גענוג אַרבעט פאַר איר. מען האָט גענדאַרפט פאַררייכטן העמדלעך, פּאַרצירעווען זאָקן. יעדע ווײלע פלעגט זי איינדרעמלען פון מידקייט; באַלד האָט זי זיך אָבער אויפגעכאַפּט און ווייטער געאַרבעט. דאָס קליינע לעמפּל צאַנקט, דאָס פלעמל ציטערט און אַזוי ווי עס רעדט מיט רחמנות: אָרעמע מאַמע, אָרעמע יתומימלעך.

איינמאָל אַ וואָך באַקט די מאַמע ברויט. זי שטייט אויף אינמיטן נאַכט. נחמן איז אויך וואַך. ער זעט ווי די מאַמע קנעט דאָס טייג, קנעט און זיפצט און בעט גאָט: „האַר פון דער וועלט, שטאַרק מיך, פון מיינע קינדערלעכם וועגן! שטאַרק מיך! וואָס בין איך? אַן אָרעמע יידענע, און דאַרף שפּייזן זיבן יתומימלעך". טרערן רינען פון אירע אויגן און פאַלן אַריין אין טייג.

און אַז ביאַליק עסט אינדערפרי פון פרישן ברויט, דוכט זיך אים, אַז מיט יעדן ביסן שלינגט ער אַראָפּ דער מאַמעס אַ טרער.

יאָרן שפּעטער האָט עס ביאַליק וואונדערלעך שיין באַשריבן אין זיין ליד „שירתי" („מיין פּאָעזיע").

דער זיידע

דער זיידע יעקב משה האָט צוגענומען ביאַליקן צו זיך, זאָל די מאַמע האָבן מיט איין מויל ווייניקער צו שפּייזן. ביאַליק האָט גע-האַט מער צו עסן, אַ בעסער געלעגער צום שלאָפן, אָבער ער האָט זיך ניט געפילט גליקלעך. ער האָט געבענקט נאָך דער מאַמען, נאָך די ברידער און די שוועסטער.

דער זיידע איז נאָך צו אַלע צרות געווען זייער אַ שטרענגער. נאָכן פאָטערס טויט איז דאָס יינגל געוואָרן אַ פרייער פויגל, פלעגט זיך שפּילן ווען ער האָט געוואָלט, פאַרבראַכט אין וואַלד און פעלד, און איצט וויל דער זיידע, אַז דאָס יינגל זאָל זיין גוט און פרום; היט אים אָפּ, ער זאָל ניט שטיפן, ניט פאַרנעמען זיך מיט נאַרישקייטן.

ביאַליקן איז אָבער געווען שווער איינצוהיטן. ער פלעגט זיך אַרויסכאַפּן הינטערן שטאָט, וואַנדערן אין פעלד און וואַלד, נאָכ-קוקן פליענדיקע פייגל, שוועבנדיקע וואָלקנס. ער פלעגט קומען אַהיים שפּעט אין אָוונט, זיך וועלן אַריינגנבענען שטיל אין הויז, קיינער

זאָל ניט זען, אָבער סאיז אים קיינמאָל ניט געלונגען. דער זיידע האָט אים אָפּגעוואָרט.

ביאַליק איז שוין געווען אַ היפּש יינגל, אַ יאָר צען־צוועלף, האָט אים דער זיידע ניט געשלאָגן. אָבער ער האָט אים געמוסרט, געשטראָפט, געבייזערט זיך, געלאַכט פון אים. דאָס איז נאָך ערגער פון קלעפּ.

דאָס יינגל האָט פיינט געהאַט דעם זיידנס שטראָף רייד. ער האָט זיי געוואָלט פאַרמיידן. אַ פּאָר טעג איז ער געווען שטיל, גע־פאָלגט, באַלד האָט ער זיך אָבער ווייטער פאַרבענקט נאָך וואַלד און פעלד און איז ניט געוואָרן אויף אַ גאַנצן טאָג.

ביסלעכווייז האָט זיך נחמן געביטן — און איז געוואָרן שטאַרק באַליבט ביים זיידן.

דאָס יינגל האָט זיך צוגעכאַפּט מיט אַ מאָדנעם פליים צום לערנען. ספרים און ביכער האָבן פאַרכאַפּט דעם יינגלס פאַנטאַזיע. ער האָט איבערגעיאָגט אַלע זיינע חברים אין לערנען.

לערנען האָט דאָן געמיינט נאָר איין זאַך: לערנען גמרא, דעם טייל פון די הייליקע יידישע ספרים, וואו סווערט אויסגעטייטשט די ביבל און וואו אַלע דינים, געזעצן, וואָס אַ פרומער ייד דאַרף וויסן, ווערן קלאָר אַרויסגעבראַכט. ניט נאָר דאָס קענען גמרא האָט זיך גערעכנט פאַר אַ גרויסער זאַך, אויך דער עצם לערנען איז געווען אַ מצוה — אַ גוטע זאַך. אַ יינגל פלעגט אָנהייבן לערנען גמרא ווען ער איז אַלט געווען אַ יאָר אַכט. ספלעגט געדויערן אַ יאָר פיר־פינף, ביז אַ בחורל האָט זיך אויסגעלערנט לערנען אַליין אַ בלאַט גמרא, דאַן האָט ער אָנגעהויבן לערנען פאַר זיך — דאָס מיינט אָן דער הילף פון רבין.

ביאַליק האָט אָנגעהויבן לערנען פאַר זיך צו עלף יאָר. ער האָט געלערנט אין אַ קליין בית־מדרשל וואָס איז געווען אין עק שטאָט. ווייניק מענטשן זיינען אַהין געקומען דאַווענען. זעלטן ווען עמעצער פלעגט אַהין פאַרבלאָנדזשען און דער קליינער ביאַליק האָט געהאַט דאָס בית־המדרשל אינגאַנצן פאַר זיך.

ער האָט געלערנט טאָג און נאַכט. פלעגט אויפשטיין ווען סאיז געווען פינצטער און לערנען ביז שפּעט אין דער נאַכט. באַלד האָט ער געקראָגן דעם נאָמען פון אַ גרויסן מתמיד — אַ זייער פלייסיקער לערנער.

שפּעט ביינאַכט ווען עמעצער פלעגט דורכפאָרן פאַרביי דעם קלויז, האָט ער געהערט דעם יינגלס קול. סאיז שטיל אַרום, נאָר אַ פּאָר שטערן גלאַנצן אויבן אין הימל. די גראָזן שעפּטשען שטיל אין פעלד, די פענצטער פון די הייזער זיינען פינצטער, בלינד, נאָר איין פענצטער אין בית-המדרש איז ליכטיק, דאָרט זיצט, מיט אַ ליכט אין האַנט, דער מתמיד ביאַליק און לערנט.

יאָרן שפּעטער, ווען דאָס יינגל איז געוואָרן דער גרויסער דיכטער ביאַליק, האָט ער דאָס אַלץ באַשריבן אין זיין באַרימט ליד „המתמיד".

ישיבה

נאָך עטלעכע יאָר לערנען אין בית-המדרש, איז ביאַליקס פליי-סיקייט קלענער געוואָרן. ער האָט געוואָלט קענען, אַחוץ גמרא, אויך וועלטלעכע וויסנשאַפטן. ער האָט זיך אָנגעהויבן חברן מיט משכילים. משכילים, אָדער אויפגעקלערטע, האָבן זיך גערופן די יידן, וואָס האָבן ניט שטאַרק געהאַלטן פון פרומקייט. זיי האָבן געשטרעבט צו אַלגע-מיינער וועלטלעכער בילדונג. ביי זיי האָט ביאַליק געקראָגן לשון-קודשדיקע ביכלעך, וועלכע האָבן אים געמאַכט פאַר אַן אויפגע-קלערטן. אויך האָט ער זיך פון זיי דערוואוסט, אַז אין דער שטאָט וואָלאָזשין געפינט זיך אַ ישיבה, אַ העכערע שול פאַר גמרא, און אַז אין אָט דער ישיבה לערנט מען, אַחוץ גמרא, אויך אַלגעמיינע לימודים. ביאַליק האָט זיך אַוועקגעלאָזן קיין וואָלאָזשין. דאָרט זיינען געווען אַ סך געלערנטע יונגעלייט, גרויסע קענער פון תלמוד (גמרא) און אויך גרויסע משכילים, וואוילקענעדיקע. ביאַליק האָט ליב געהאַט צו חברן זיך מיט זיי און צו פירן מיט זיי געשפּרעכן.

אין יענער צייט איז פאַרשפּרייט געוואָרן דער געדאַנק פון די חובבי-ציון, די ליבהאָבער פון ציון. כמעט אַלע בחורים פון וואָלאָזשין זיינען געווען חובבי-ציון. זיי האָבן געגלויבט, אַז דאָס יידישע פאָלק דאַרף צוריקקריגן זיין אַמאָליק לאַנד, ארץ ישראל, און זיך דאָרט באַזעצן. זיי האָבן אויך געהאַלטן, אַז מען דאַרף אויפלעבן די אַלטע העברייאישע שפּראַך, אויף וועלכער די נביאים האָבן גערעדט. ביאַליק איז אויך געוואָרן אַ ציוניסט און אַ העברייאיסט.

ער האָט אָנגעהויבן שרייבן. ער האָט געשריבן לידער, און די חברים האָבן פון אים זייער שטאַרק געהאַלטן.

סאיז פרילינג. דער יונגער ביאַליק זיצט לעבן פענצטער און

דאָס ערשטע געדרוקטע ליד

קוקט אַרוים אין גאַס. אַלץ האָט אויפגעלעבט. די פייגל וואָס זיינען אַוועקגעפלויגן אין די וואַרעמע לענדער איבערן ווינטער, האָבן זיך צוריקגעקערט און פילן אָן די לופט מיט זייער געזאַנג. ביאַליקס האַרץ איז פול מיט בענקשאַפט צו די וויטע לענדער. ער דערמאָנט זיך, אַז ארץ ישראל איז אויך איינס פון די לענדער, וואו סאיז כמעט שטענדיק זומער. פרעגט ער דאָס פייגעלע צי עס האָט אים געבראַכט אַ גרוס פון ארץ־ישראל. ער פרעגט זיך ביי אים נאָך אויף די באַוואוסטע היסטאָרישע פלעצער, אויפן ירדן, אויף דעם טאָל פון שרון און אויף די יידישע קאָלאָניסטן, וואָס אַרבעטן דאָרט אויף די פעלדער. ער ווינטשט זיך אויך האָבן פליגלען, צו פליען אַהין וואו עס בליט דער טייטל־בוים און עס וואַקסט דער מאַנדל־בוים. ער האָט דאָס אַלץ אויסגעדריקט אין אַ ליד. דאָס ליד רופט זיך „צו אַ פייגעלע" — „אל הצפור", אין העברייאיש.

אַ קורצע צייט שפּעטער איז ביאַליק אָפּגעפאָרן קיין אָדעס. דאָרטן האָט ער זיך באַקאַנט מיט ראַווניצקין. ראַווניצקי האָט דאָס ליד אָפּגעדרוקט אין זשורנאַל „הפרדס". דאָס איז געווען ביאַליקס ערשטע געדרוקטע ליד. דער דיכטער איז דאַן אַלט געווען אַ יאָר אַכצן.

וואָקאַבולאַר

צונעמעניש — Nickname

שרעטעלעך — Goblins

גולם (גוילעם) — Dummy

ראָטע — מיליטערישע אָפּטיילונג Brigade

באַראַבאַנטשיק — Drummer

שטאָרך — Stork

אותיות — Letters

סערוועטקע — Table napkin

טעמפּ — Dull

המוציא — דאָס ערשטע שטיקל ברויט וואָס מען עסט ביי אַ מאָלצייט און מען מאַכט דאַרויף די ברכה המוציא לחם מן הארץ

זמירות — שבת און יום־טוב לידער

נויט — Need, Poverty

צירעווען — To darn

פּליים — Effort

מתמיד (מאַסמיד) Assiduous student

פראַגן און אַרבעטן

1. ווער איז דער מחבר פון דער מעשה?
2. ווער איז געווען חיים נחמן ביאַליק?
3. פאַרוואָס האָט מען אים אַלס קינד גערופן „דער ייד מיט דער ליולקע"?
4. מיט וועלכע נאָך צונעמענישן האָט מען אים גערופן?

5. וואו האָט מען אים געגעבן דעם צונאָמען „באַראַבאַנטשיק״? פאַרוואָס?
6. אין וועלכע פּאָעמען האָט ביאַליק באַשריבן די פאַנטאַסטישע בילדער וואָס ער האָט געזען אַלס קינד?
7. זיינען דיר באַקאַנט די נעמען פון אַנדערע פּאָעמען פון חיים נחמן ביאַליק?
8. ווי הייסט דאָס ערשטע ליד, וואָס ביאַליק האָט געדרוקט?
9. וואָס דריקט ביאַליק אויס אין דעם ליד?
10. וואָס איז אַ חובב ציון?
11. פיל אויס די בלאַנקען מיט די געהעריקע ווערטער:

חיים — — האָט שוין אַלס קינד געהאַט אַ שטאַרקע פאָרשטעלונג —.
ווען ער האָט געזען די — אין הויז האָט ער באַשלאָסן — די וואַנט.
ווען דער פאָטער איז — האָט דער — גענומען ביאַליקן צו זיך.
דאָ האָט ביאַליק געשטילט זיין בענקשאַפט אַהיים דורך וואַנדערן אין — און —, נאָכקוקן — — —.
שפּעטער האָט ער זיך גענומען צום לערנען, און נאָך עטלעכע — לערנען אין — איז ער אַוועק קיין — לערנען דאָרט אין אַ —.
דאָ איז ער געוואָרן אַ — און האָט אָנגעשריבן זיין ערשטע פּאָעמע — — —.
די פּאָעמע איז געדרוקט געוואָרן אין דעם זשורנאַל —.
ביאַליק איז דאַן אַלט געווען — —.

אָרעמקייט	הפּרדס	סאָלדאַטן
אַכצן	וואַלד	פעלד
אַל	וואָלאָזשין	פויגלען
באַראַבאַנטשיק	וואָלקנס	פליענדיקע
ביאַליק	זיידע	ציוניסט
בית	יאָר	קראַפט
בית־מדרש	ישיבה	קינד
געשטאָרבן	מעלקן	ראָטע
געזען	מתמיד	שוועבנדיקע
העברייאיסט	נחמן	שרעטעלעך
הצפור		

אַמאָל איז געווען

אין שניי

מאַני לייב

בלימעלעך, קרענצעלעך מאָלט אויף די שויבן דער פראָסט,
און אין דעם קוימען דער ווינט אַזוי וואָיענדיק בלאָזט.
גוט איז אונדז איצטערביים פריילעכן פייער אין הויז!
ביזל דער נאַפט אין דעם שטילינקן לעמפל גייט אויס,
ביזל דער זייגער טוט ברוגזלעך שעפטשענען: „שפעט,
צייט שוין צו ליגן אין ווייכן, אין וואַרעמען בעט!״ —
וועל איך ביים וואָיען און בלאָזן פון ווינט
מעשהלעך, לידעלעך, זינגען, דערציילן, מיין קינד.

אין אַזאַ נאַכט האָט אין וועג זיך געלאָזן אַ ייד.
אונטערן אָרעם אַ פעקל, טויט-הונגעריק, מיד;
נאָר מיט ב ט ח ו ן אין האַרצן צום האַר פון דער וועלט,
שלעפט ער זיך עלנד אין אָפענעם, שנייאיקן פעלד.
פעלד הינטער אים און פאַר אים אין דער ווייט, אין דער ברייט,
שניי איז אים איבער די קני, און דער וועג איז פאַרווייט;

און ווי אַ פויגל אַ ווילדער טראָגט אום זיך דער ווינט,
הורבעט אָן שניי, גיט אַ דריי אין דער לופט און פאַרשווינדט,
קומט באַלד צוריק, רייסט דעם יידן די פּאָלעס און באָרד,
קוים מיט די כ ו ח ו ת דער ייד האַלט זיך איין אויפן אָרט.
הויבט אויף דער ייד צו דעם הימל מיט ר ח מ י ם זיין בליק:
גאָטעניו, ברענג דו ב ש ל ו ם אַהיים מיך צוריק.
נאָר איבער אים איז דער הימל אַ גרויער ווי בליי,
און אַרום אים טראָגט דער ווינט זיך אַ ווילדער און פריי.
הערט ניט דער הימל דעם יידנס געבעט און געשריי,
שטויסט אים דער ווינט און ער וואַרפט אים אַ מידן אין שניי.
אויפשטיין פון שניי האָט שוין מער ניט קיין כ ו ח דער ייד,
עפּעס אַ פוילקייט אַ זיסע פילט אָן יעדעס גליד.
און אין די ביינער צעגיסט זיך אַ וואַרעמע רו.
אָט, און די אויגן פאַמעלענקע שליסן זיך צו.

פלוצלונג — ער גלויבט זיך אַליין ניט — אַ קרעטשמע זאָל זיין?
סשלאָגט אין דער נאַכט פון אַ פענצטער אַ פריילעכער שיין.
סריפּעט דער ווינט מיטן טויער, מאַכט צו, עפנט אויף;
שליטנס געלאָדן מיט ס ח ו ר ו ת , פול שטייען אין הויף.
און ביי די שליטנס פאַרבונדענע שטייען די פערד,
עסן דעם האָבער און רייסן דעם שניי ביז דער ערד.
פרייט זיך דער ייד, וואָס דער ב ו ר א האָט אין אַזאַ נאַכט
אים צו אַ מענטשלעכן י ש ו ב ב ש ל ו ם געבראַכט.
פריילעכע יידישע פּנימער, יידישע רייד!
איבער דער שטוב גיסט דער הענג־לאָמפּ אַ ליכטיקייט אויס.
סטראָגט זיך אַ ר י ח פון טאַביק און בראָנפן און שווייס.
גיבן די יידן אים „ ש ל ו ם“ : „פון וואַנען אַ ייד ?“
לאַכט ער: אַז ער האָט געלאָזט זיך צו־פוס פון יאַריד,
און אַז דער וועג איז געווען אַ ביסעלע שווער,
האָט ער געבלאָנדזשעט, ביז ער האָט געטראָפן אַהער.
לאַכן די יידן מיט אים, נאָר זיי ווערן באַלד שטיל...
יעדערנס האַרצן פילט אָן אַ ר ח מ נ ו ת - געפיל,
יעדערנס פּ נ י ם און שטערן ווערט כמורנע, פאַרטראַכט:
„ווי לאָזט אַ ייד זיך צו־פוס גיין אין אָט אַזאַ נאַכט ?!“

ווערט באַלד דער טיש מיט מאכלים און בראָנפן געגרייט,
וואַשט זיך צום עסן דער ייד, מאַכט המוציא אויף ברויט,
זאָגט צו די יידן „לחיים!" — „לשלום, ר' ייד!"
עסט ער און טרינקט, און אַ וואַרעמע זאַטיקע פרייד
גיסט זיך, צעגייט אין זיין האַרץ, אַזש סלייב ווערט אים הייס,
ווישט מיטן האַנט ער פון פנים דעם וואַרעמען שווייס.
עסט ער און טרינקט, און ער עסט אַזש עס גייט שוין ניט מער.
בענטשט ער, און ססיינט אין זיין אויג אַ גאָטספאַרכטיקע טרער.
איצטער וואָלט ער מיט די יידן געשמועסט ביז שפעט!
אָבער עס וואַרט און עס ווינקט אים דאָס פוכאָווע בעט,
און דיביינער, דערוואַרעמטע, גאַרן נאָך רו,
און ווי פון זיך זיינע אויגן האַלב שליסן זיך צו,
און צו דעם קישן עס ציט זיך און נייגט זיך דער קאָפּ,
פאַלט ער אַזוי אין די קליידער אין בעט ווי אַ סנאָפּ.

פלוצלונג דערפילט ער — זיין האַלדז ווערט צואַמענגעדריקט,
עמעצער וואַרפט זיך אויף אים, אַזש דער אָטעם פאַרשטיקט!
און ער דערזעט באַלד זיין ווייב און די קינדערלעך שטיין,
ברעכן די הענט, ברעכן אויס אין אַ ביטער געוויין.

אָ, ניט געוויינט האָט זיין ווייב און זיין לייבלעכעס קינד,
נאָר איבער אים אויפן פעלד האָט געוואָיעט דער ווינט.
מאָרגן, פרימאָרגן, ווען שטיל נאָך געשלאָפן איז גאָט,
זיינען שוין גויים מיט שליטנס געפאָרן אין שטאָט;
האָבן די גויים געפונען דעם יידן פאַרווייט,
האָבן די גויים געפונען דעם יידן שוין טויט.
האָבן די גויים זיך אַרום דעם טויטן צעשטעלט,
האָבן זיין פעקל צעעפנט: „האַ, האַ, וויפל געלט!"
האָבן די גויים זיין טלית און תפילין באַטראַכט,
איינער אַ גוי האָט גאָר גראָב אויפן קול זיך צעלאַכט,
אָבער די אַנדערע זיינען געשטאַנען ווי שטום,
און נאָכאַנאַנד זיך געצלמט, דערשראָקן און פרום.

בלימעלעך, קרענצעלעך מאָלט אויף די שויבן דער פראָסט,
און אין דעם קוימען דער ווינט אַזוי וואָיענדיק בלאָזט.

גוט איז אונדז ביים פריילעכן פייער אין הויז!
ביזל דער נאַפט אין דעם שטילינקן לעמפּל גייט אויס,
ביזל דער זייגער טוט ב ר ו ג ז ל ע ך שעפּטשענען: „שפּעט,
צייט שוין צו ליגן אין וויכן, אין וואַרעמען בעט!״ —
וועל איך ביים וואָיען און בלאָזן פון ווינט
מ ע ש ה ל ע ך, לידעלעך, זינגען, דערציילן, מיין קינד.

ו ו אָ ק אַ ב ו ל אַ ר

בטחון (ביטאָכען) — Trust
הורבעט — מאַכט בערגלעך
פּאַמעלינקע — לאַנגזאַם Slowly
בורא (בוירע) — God, Creator
ישוב — Settlement
יאריד — County fair, Market day
בלאָנדזשעט — ווייסט ניט דעם וועג
Went astray

וואשט זיך צו עסן — אַ ספּעציעלער
וועג פון וואַשן די הענט און זאָגן אַ
תפלה פאַרן עסן
מאַכט המוציא — זאָגט די ברכה המוציא
לחם מן הארץ
פּוכאָווע — ווייך; פּוך — Down

זיבן גוטע יאָר

י. ל. פּרץ

א.

דאָס איז אַ געשיכטע, וואָס איז געשען אין טורבין.

אין טורבין איז געווען אַמאָל אַ טרעגער, האָט ער געהייסן טוביה און איז געווען אַ גרויסער אָרעמאַן. איינמאָל, דאָנערשטיק, שטייט ער אַזוי אין מאַרק, מיט די פּאָלעס פֿאַרשאַרצט אונטערן שטריק אויף די לענדן, און קוקט אויס, פֿון וואַנען עס וועט קומען זיין הילף, ער זאָל פֿאַרדינען עפּעס אויף שבת. און דאָ שטייען די געוועלבן אַרום און אַרום ליידיק: אין יוצא ואין בא: מען זעט נישט, עס זאָל עמעצער קומען סחורה קויפֿן, עס זאָל זיין וואָס אָפּצוטראָגן. הויבט ער נעבעך אויף די אויגן צום הימל מיט אַ געבעט, ער זאָל חלילה קיין פֿאַרשטערטן שבת נישט האָבן, און זיין ווייבסערל מיט די קינדער זאָלן, חס ושלום, נישט הונגערן אום שבת.

ווי ער איז אַזוי מתפּלל, דערפֿילט ער, אַז עמעץ גיט אים אַ צי פֿאַר דער פּאָלע. קוקט ער זיך אום, זעט ער פֿאַר זיך אַ דייטשל, אָנגעטאָן ווי אַ שיסער אין וואַלד, מיט אַ פֿעדער אויפֿן קאַפּעליושל און אַ גרינעם אויפֿלאַג אויפֿן שפּענצער. און דאָס דייטשל זאָגט צו

אים אויף ריין דייטש, וואָס מיר זעצן איבער אויף עברי־טייטש, מיט די ווערטער:

— הער, טוביה, דיר איז באַשערט געוואָרן זיבן גוטע יאָר, זיבן יאָר פון מזל און הצלחה און אוצרות געלט. ווענדט זיך עס אָבער אָן דיר, ווען דו ווילסט האָבן די גוטע יאָר. ווילסטו — וועט דיר אויפשיינען דיין מזל נאָך דעם היינטיקן טאָג, און איידער עס וועט אונטערגיין די זון, וואָס שטייט דיר איבערן קאָפּ, וועסטו קאָנען אָפּקויפן גאַנץ טורבין מיט דער סביבה, אָבער נאָך זיבן יאָר וועסטו צוריק ווערן אַן אָרעמאַן, ווי דו ביסט געווען. און ווילסטו, — וועט די גוטע, געבענטשטע צייט קומען ערשט צום סוף פון דיינע יאָרן, און דו וועסט אַוועקגיין פון דער וועלט דער גרעסטער גביר.

געוועזן איז עס, ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אליהו הנביא, וואָס האָט זיך, ווי זיין שטייגער איז, אין אַ דייטשל פאַרשטעלט. טוביה אָבער האָט געמיינט, אַז עס איז, להבדיל אלף אלפי הבדלות, אַ פּראָסטער כישוף־מאַכער, ענטפערט ער אים:

— מיין ליב דייטשל, לאָז דו מיך געמאַך, וואָרעם איך בין, נישט פאַר דיר געדאַכט, אַ גרויסער עני ואביון, איך האָב אויף שבת נישט, און איך האָב דיר נישט מיט וואָס צו באַצאָלן פאַר דיינע עצות מיט דיין טרחה.

אַז דאָס דייטשל אָבער האָט אים נישט אָפּגעלאָזט און איבער־געחזרט אים די ווערטער איין מאָל, צוויי מאָל און דריי מאָל, איז עס טוביהן שוין אַריין אין קאָפּ, ענטפערט ער אים:

— ווייסטו וואָס, ליב דייטשל, אויב דו מיינסט עס ערנסט מיט מיר און ביסט נישט קיין לועג לרש, און דו פרעגסט מיך באמת, מוז איך דיר זאָגן, אַז איך בין מיך נוהג, ביי יעדער זאַך, וואָס קומט מיר פאָר, זיך אַן עצה האַלטן מיט מיין ווייב סערל און אָן איר קאָן איך דיר קיין קלאָרע תשובה נישט געבן.

זאָגט אים דאָס דייטשל, אַז עס איז זייער אַ גוטע זאַך, זיך אַן עצה צו האַלטן מיט דער פרוי, און ראָט אים, ער זאָל זי גיין פרעגן, און ער, דאָס דייטשל הייסט עס, וועט דאָ שטיין און וואַרטן אויף אַ תשובה.

טוביה קוקט זיך נאָך אַמאָל אום אין אַלע זייטן, קיין פאַרדינסט זעט ער נישט, טראַכט ער זיך, וואָס קאָן ער דאָ אָנווערן, ער וועט אַהיים גיין פרעגן. לאָזט ער אַראָפּ די פּאָלעס און גייט אַרויס הינטער

דער שטאָט, וואו ער האָט געוואוינט, כמעט שוין אויפן פעלד, אין אַ ליימען שטיבל, איבערשמועסן זיך מיט סערל זיין ווייב.

ב.

ווי סערל האָט אים דערזען דורך דער אָפענער טיר (עס איז זומער געווען), איז זי אים אַרויסגעלאָפן אַקעגן מיט גרויס שמחה: זי האָט געמיינט, אַז ער ברענגט איר אַ התחלה אויף שבת. זאָגט ער איר אָבער:

— ניין, סערל, זיין ליבער נאָמען האָט מיר נאָך קיין פאַרדינסט נישט באַשערט, דערפאַר אָבער איז צו מיר געקומען אַ דייטשל...

און ער דערציילט איר אַזוי און אַזוי, באשר בכן, דאָס דייטשל זאָגט, אַז עס זיינען אים באַשערט זיבן גוטע יאָר, און עס ווענדט זיך אָן אים, ווען די גוטע יאָר זאָלן קומען, אַצינד אָדער פאַר דער פטירה, פרעגט ער ביי איר אַן עצה: ווען?

טראַכט סערל נישט לאַנג און ענטפערט אים:

— גיי, מיין ליבער מאַן, און זאָג דעם דייטשל, אַז דו ווילסט די זיבן גוטע יאָר אויף דער רגע!

— פאַרוואָס, סערל? — פרעגט טוביה פאַרוואונדערט — נאָך זיבן יאָר, וועלן מיר דאָך ווערן צוריק אָרעמע-לייט, און דעם יורד איז דאָך ערגער, ווי אַ פּראָסטן אָרעמאַן?

— פאַרזאָרג נישט, מיין ליבער גוטער פריינט, די וועלט. דער-ווייל נעם, וואָס מען גיט דיר און זאָג: ברוך ה׳ יום יום! בפרט, אַז מען דאַרף חדר-געלט פאַר די קינדער. מען האָט זיי מיר אַהיים געשיקט; אָט זע, ווי זיי שפּילן זיך אין זאַמד.

דאָס איז גענוג געווען, טוביה זאָל צוריקלויפן צום דייטשל מיט אַ קלאָרער תשובה, אַז ער וויל די זיבן יאָר תוך כדי דיבור.

זאָגט אים דאָס דייטשל:

— רעכן נאָר איבער, טוביה, היינט ביסטו אַ מענטש מיט כוח און קאָנסט פאַרדינען, אַמאָל מער, אַמאָל ווייניקער. וואָס וועט אָבער זיין שפּעטער, אַז וועסט עלטער ווערן און וועסט זיין אַ יורד, און אַזוי פיל כוח צו דער אַרבעט וועסטו אויך נישט האָבן?

ענטפערט טוביה:

— הער, דייטשל, מיין ווייב סערל וויל באַלד. ערשטנס, זאָגט זי, ברוך ה׳ יום יום, און הייסט אויף שפּעטער נישט זאָרגן, און

צווייטנס, האָט מען אונדז די קינדער פון חדר אַהיים געשיקט . . .

— אויב אַזוי, — זאָגט אים דאָס דייטשל — גיי אַהיים, און איידער דו וועסט קומען אין שטוב אַריין, וועסטו זיין אַן עושר!

וויל ער אים פאַרט איבערפרעגן וועגן נאָך די זיבן יאָר, איז אים אָבער דערווייל דאָס דייטשל פאַרשוואונדן געוואָרן.

גייט ער, טוביה, אַהיים. געוואוינט, האָבן מיר שוין געזאָגט, האָט טוביה הינטער דער שטאָט, כמעט אויפן פרייען פעלד. קומט ער צו צו דער שטוב, זעט ער, ווי די קינדער שפּילן זיך הינטער דער שטוב אין זאַמד. גייט ער צו, דערזעט ער, אַז זיי שאַרן אַרויס פון אַ גריבל נישט קיין זאַמד, נאָר ריין גאָלד, טאַקע זהב טהור... פאַרשטייט זיך, אַז מער האָט מען נישט געדאַרפט, עס האָבן זיך שוין אָנגעהויבן די זיבן גוטע יאָר, די זיבן מזלדיקע יאָר...

ג.

די צייט לויפט אָבער פייל פון בויגן, און זיבן יאָר גייען אַריבער געשווינד. קומט נאָך די זיבן יאָר דאָס דייטשל צו טוביהן אים אָנ־צוזאָגן, אַז די זיבן יאָר זיינען אַריבער, און אַז היינט פאַרנאַכט וועט נעלם ווערן דאָס גאָלד אין דער ערד, דאָס גאָלד אין שטוב און אפילו דאָס גאָלד, וואָס זיי האָבן געקאָנט באַהאַלטן ביי לייטן...

טרעפט ער טוביהן, ווי ער שטייט אינמיטן מאַרק, ווי פאַר זיבן יאָר, מיט די זעלבע פאַרשאַרצטע פאָלעס אונטער די לענדן, און קוקט אוים אויף אַ פאַרדינסט. זאָגט ער אים: הער, טוביה, די זיבן יאָר זיינען אַריבער!

ענטפערט אים טוביה: „גיי, זאָג מיין ווייב סערל, ווייל דאָס עשירות איבער די גאַנצע זיבן יאָר איז געווען ביי איר אין דער האַנט".

גייען זיי ביידע אַרוים הינטער דער שטאָט און קומען צום זעלבן ליימענעם הייזל אויפן פעלד און טרעפן סערלען פאַר דער טיר. און זי איז אויך אָרעם געקליידט ווי אַמאָל, נאָר איר פּנים שמייכלט.

זאָגט איר דאָס דייטשל מיט די זעלבע ווערטער, אַז די זיבן גוטע יאָר זיינען אַוועק.

ענטפערט זי אים, אַז זיי האָבן קיין גוטע יאָר נאָך נישט אָנגע־הויבן צו האָבן, אַז זיי האָבן קיינמאָל ניט געהאַלטן דאָס גאָלד פאַר זייער אייגנס, ווייל, וואָס אַ מענטש פאַרדינט מיט זיינע צען פינגער,

דאָס איז זיינס, און אַזוי עשירות, וואָס קומט אַן שוויים און אומגעזוכט, איז נאָר אַ פּיקדון, וואָס זיין ליבער נאָמען לאָזט איבער ביי מענטשן אין די הענט פאַר אָרעמע־לייטס וועגן... זי האָט נאָר פון גאָלד אויף שכר־לימוד גענומען: דאָס איז גאָטס תורה, מעג מען פאַר זיין תורה מיט זיין גאָלד צאָלן, מער נישט! און אויב זיין ליבער נאָמען האָט פון היינט אָן אַ בעסערן בעל־פּיקדון פאַר זיין גאָלד, מהיכא־תיתי, זאָל ער צונעמען און איבערגעבן אַן אַנדערן!

אליהו הנביא האָט עס אויסגעהערט און איז נעלם געוואָרן. ער האָט עס איבערגעגעבן דעם בית־דין של מעלה, און דער בית־דין של מעלה האָט געפּסקנט, אַז עס איז קיין בעסערער בעל־פּיקדון נישטאָ פאַראַן, און די זיבן יאָר האָבן זיך נישט אויסגעלאָזט כל זמן טוביה און זיין ווייב סערל האָבן געלעבט.

ו ו אָ ק אַ ב ו ל אַ ר

טרעגער — Carrier, Porter

לענדן — Loins, Hips

אין יוצא ואין בא — קיינער קומט נישט אַריין און קיינער גייט נישט אַרויס

להבדיל אלף אלפי הבדלות — נישט צו פאַרגלייכן

עני ואביון (אָני וועעוויון) — אַ גרויסער אָרעמאַן

טרחה (טירכע) — מי, אָנשטרענגונג Effort, Trouble

לועג לרש (לויאייג לאָראָש) — מאַכט שפּאַס פון אַן אָרעמאַן

אַ התחלה (האַסכאָלע) — אַן אָנהויב

פּטירה — טויט

יורד (יוירעד) — אַ רייכער וואָס איז פאַראָרעמט געוואָרן

ברוך ד׳ יום יום (באָרוך אַדוינאָי יוים יוים) — דאַנק גאָט פאַר יעדן טאָג באַזונדער

תוך כדי דבור (טויך קדיי דיבור) — ווי ער רעדט אַזוי, באַלד אויפן אָרט

עשירות — רייכקייט

פּיקדון (פּיקאָדן) — עפּעס וואָס מען גיט איינעם צו באַהאַלטן

שכר למוד — Tuition fee

מהיכא־תיתי (מהייכע טייסע, מאַכטייסע) — זאָל זיין אַזוי

נעלם — פאַרשוואונדן, Disappeared

בית־דין — Court of Justice, Tribunal

בית־דין של מעלה — הימלישער, געטלעכער בית־דין

פּסקענען (פּאַסקענען) — Pronounce Judgement

פראַגן און אַרבעטן

1. צו וועלכן זשאַנער פון פּרצס שרייבן געהערט די מעשה?
2. וואָס וויל אונדז די מעשה לערנען?
3. פאַרוואָס האָבן זיך די זיבן גוטע יאָר ניט אויסגעלאָזט פאַר טוביהן און זיין ווייב סערל?
4. ווער האָט באַשטימט אַז די זיבן גוטע יאָר זאָלן ניט אויפהערן?
5. פאַרוואָס האַלטן יידן דאָס דערציען קינדער פאַר אַזוי הייליק?

6. אין וואָס פאַר אַ געשטאַלט דערשיינט אליהו הנביא אין דער מעשה?
7. ווייסטו פון אַ מעשה אין וועלכער אליהו הנביא דערשיינט אין אַן אַנ־דער געשטאַלט?
8. ווי אַזוי האָבן זיך די זיבן גוטע יאָר אָנגעהויבן?
9. שרייב איבער דעם פאָרלעצטן פּאַראַגראַף פון דער מעשה, וועלכער הויבט זיך אָן: ענטפערט זי אים, אַז זיי האָבן קיין גוטע יאָר...
10. שרייב איבער די פאָלגנדיקע זאַצן אויספילנדיק די בלאַנקען מיט די ריכטיקע ווערטער:
    1. טוביה האָט אויסגעקוקט פון וואַנען עס וועט קומען זיין —, ער זאָל — עפּעס אויף —.
    2. טוביה האָט זיך אומגעקוקט און דערזען פאַר זיך אַ —, אָנגעטאָן ווי אַ — אין —.
    3. געווען איז עס — —, וואָס האָט זיך, ווי זיין — איז, אין אַ דייטשל —.
    4. סערל איז אים — אַקעגן מיט גרויס —, זי האָט געמיינט אַז ער — איר אַ — אויף —.
    5. ערשטנס, זאָגט זי — — — — — און הייסט אויף — נישט —.
11. גיב איבער קורץ דעם אינהאַלט פון דער מעשה אין דיינע אייגענע ווערטער.

דער דין־תורה מיטן ווינט

י. ל. פּרץ

אין די צייטן פון מלך שלמה האָט געלעבט אַן אלמנה, אַן אָרעמע, מיטן נאָמען שונמית.

און געלעבט האָט די אלמנה שונמית אין אַ סוכה פון אַלטע ברעטער, באַדעקט מיט „סכך" פון צווייגן און בלעטער פון פּאַלמען־בוימער, אין אַ פישער־דאָרף, ביים ברעג פון ים־הגדול.

און געשפּייזט האָט זיך די אלמנה פון שטריקן און פאַרריכטן די נעצן, פאַר די פישער אין פישער־דאָרף.

ויהי היום — איז געקומען די צייט פון ווינטן און שטורעמווינטן. קיין שיפל גייט נישט אין ים אַריין, קיין נעץ ווערט נישט פאַרשפּרייט, איז די אלמנה געבליבן אָן אַ ביסן ברויט.

וועט זי דאָך נישט גיין אין די אָרעמע פישער־הייזלעך אַריין בעטן ברויט; עס פעלט אומעטום. ווענדט זי זיך ווייטער פון דאָרף.

עטלעכע מייל פון דאָרף, אין אַ גרויס הויז מיט אַ גרויסן געהויף, האָט געוואוינט אַ רייכער ייִד, וואָס איז געבענטשט געוואָרן פון זיין ליבן נאָמען מיט פעטע פעלדער, פרוכטבאַרע גערטנער און גאַנצע וועלדלעך איילבירטן, און מיט הערטן שאָף און רינדער, און מויל־טירן, און קעמלען.

הויבט זיך איינמאָל אויף די אלמנה שונמית אינדערפרי, זעט, אַז דער הימל איז אַ בייזער, די לופט — ווינטיק, פאַרשטייט זי, אַז זי מוז שוין אָנקומען צו אַ מתנת בשר ודם. באַדעקט זי זיך מיט אַן אַלטער שאַל, וואָס זי טראָגט ביים טאָג און דעקט זיך מיט איר צו ביי־נאַכט, און לאָזט זיך פון דאָרף אַרויס אין וועג אַריין, צום רייכן ייִדן.

קומט זי קעגן מיטאָג צום געהויף, טרעפט זי דעם רייכן ייִדן פאַר דער טיר. גייט זי צו, בוקט זיך דריי מאָל, רירט דריי מאָל אָן מיטן שטערן די ערד פאַר זיינע פיס.

פרעגט ער זי:

— וואָס בוקסטו זיך פאַר מיר, אשה? שטיי אויף און זאָג, ווער דו ביסט און וואָס איז דיין פאַרלאַנג.

זאָגט זי אים:

איך בין די אלמנה שונמית פון פישער־דאָרף ביים ברעג פון ים. — און דערציילט אים וועגן איר נויט: שוין לאַנג קיין ביסן ברויט נישט געהאַט, און בעט אַ לעבל ברויט — די נשמה צו דערהאַלטן!

ווייזט ער איר, וואָס אין געהויף טוט זיך.

— זע, אשה, אַט שפּאַנט מען ערשט מיינע קעמלען און מויל־טירן אוים. פון ירושלים קום איך... מיין קאַמער איז ציינד לער. די הונדערט זעק מיטן ווייסן ווייצן־מעל ווי שניי האָב איך קיין ירושלים אָפּגעפירט, צום מלך שלמה אין פּאַלאַץ אַריין, און די ברעטער, וואָס האָבן זיך אונטער די זעק געבויגן, זיינען פריי, אָבער ווייס, גאַנץ ווייס זיינען די ברעטער, באַדעקט מיטן שטויב, וואָס מיט אים האָבן די זעק געשוויצט. דער שטויב איז הפקר. גיי אין קאַמער אַריין, וויש דיר די ברעטער אָפּ. זאַמל דעם שטויב פון ווייסן ווייצן־מעל ווי שניי, נעם אַהיים, לייג אָן פייער, קלייב שפּענדלעך אויפן וועג — און באַק דיר דיינע קיכלעך אָפּ. זאָל זיין ליבער נאָמען אַריינשיקן די ברכה אין דיין שטויב פון מעל, און עס, און דערקוויק דיך, און לויב גאָט...

האָט די אלמנה שונמית געטאָן, ווי דער רייכער מאַן האָט איר געראָטן. האָט זי אָפּגעשאַרט און אָפּגערייניקט דעם שטויב פון מעל פון די ברעטער אין עושרס קאַמער; צוריק־צו־וועגס האָט זי פון ווינט פאַריאָגטע צווייגלעך אויפגעזוכט; אַהיים געקומען, — שוין נאַכט געווען, — האָט זי פון די צווייגלעך פייער געמאַכט; דאָס מעל מיט וואַסער געמישט און געקנאָטן; זיינען דריי קליינע ברייטלעך אַרויס. האָט זי די דריי ברייטלעך ביים פייער קוים אָפּגעבאַקן און גאָט פאַר זיינע חסדים געלויבט. וויל זי נעמען דאָס ערשטע ברייטל צום מויל, — עפנט זיך מיט אימפעט פלוצלונג פון דרויסן די טיר, איןביידל פאַלט אַריין אַ מענטש מיט אַ געשריי:

— ראַטעוועט אַ מענטשן פון טויט! שוין דריי טעג און דריי נעכט אין מויל נישט געהאַט... און ער דערציילט אין דראַנג און איילעניש:

אַ שרפה איז אויסגעבראָכן אין זיין דאָרף. אין מיטן דער נאַכט, ווען אַלע זיינען געשלאָפן, האָט אויסגעבראָכן דער בראַנד. אַ פייער איז פון הימל געפאַלן... און דער שטורעם האָט דעם פייער איבערן גאַנצן דאָרף צעיאָגט... אַלץ איז פאַרברענט, ער איינער איז פון די

פלאַמען פייער און די זיילן רויך מיטן לעבן אַרויס. אַלץ איז געוואָרן אַ רויב פאַר דעם בראַנד: מאַן, ווייב און קינד, און שאָף, און רינד, און האָב און גאָב. און דריי טעג און דריי נעכט לויפט ער אַרום, פון פייער געיאָגט, פון שרעק געטראָגן און אָן אַ ביסן ברויט...

דערלאַנגט אים די אלמנה דאָס ברייטל און זאָגט אים:

— נאַ... עס... און דערהאַלט די נשמה...

גייט דער אָנגעקומענער אַרויס און פאַרשווינדט אין דער פינצ־טערניש פון דער צוגעפאַלענער נאַכט.

דאַנקט די אלמנה זיין ליבן נאָמען, וואָס האָט איר ברויט גע־שענקט, און נאָך אַ מצווה, אַ מענטשן ביים לעבן צו דערהאַלטן, באַ־שערט. און וויל דאָס צווייטע ווייסע ברייטל נעמען צום מויל.

עפנט זיך נאָכאַמאָל מיט אימפּעט די טיר, און אַ צווייטער מאַן פאַלט אין דער אלמנהס ביידל אַריין, מיט דעם זעלבן געשריי:

— ראַטעוועט אַ מענטשן פון טויט...

ער איז אַ רייכער מאַן געווען, הערטן שאָף און רינדער אין סטעפּ געפּאַשעט, אין רייכע געצעלטן מיט ווייב און קינדער געוואוינט, און יונגען געזונטע ביים שאָף און רינד געהאַלטן... פּלוצלונג זיינען בעדואינער, ווי אויף די פליגלען פון ווינט, אָנגעפלויגן אויף זייערע פערד, מיט בויגן געשפּאַנטע אין די הענט, פון אַלע זייטן זיי אַרומ־גערינגלט, מיט אַ האַגל פיילן באַשיט, די יונגען מיט ווייב און קינד געטויט, די הערטן אָפּגעפירט און מיט זיי אין וויטן ברייטן סטעפּ פאַרשוואונדן... און אַז דער סטעפּ האָט אויפגעהערט אָפּצוקלינגען זייערע טריט, האָט ער זיך איינער אַ לעבעדיקער פון צווישן די טויטע אויפגעהויבן, און בלאָנדזשעט שוין דריי טעג און דריי נעכט אַרום אָן אַ ביסן ברויט, איידער ער איז צו איר ביידל געקומען.

— דערלאַנג, האָב רחמנות, אַ ביסן צום מויל, אַנישט, פאַל איך אַ טויטער צו דיינע פיס...

דערלאַנגט אים די אלמנה שׂוּנמית דאָס צווייטע ברייטל, גאָט לויבנדיק און דאַנקנדיק פאַר דער צווייטער גרויסער מצווה, וואָס ער האָט איר באַשערט.

נעמט זיך די אלמנה שׂוּנמית צום דריטן ברייטל און וויל עס שוין נעמען צום מויל. רייסט זיך פּלוצלונג אויס, מיט באַנייטע כוחות, פון צפון דער ווינט, און רייסט איר ביידל איין. צעפאַלן זיך רעכטס און לינקס די ווענט... פליט ערגעץ אַוועק דער סכך. און דער ווינט

רייסט ביי דער אלמנה דאָס דריטע ברייטל פון דער האַנט אַרויס און שליידערט עס אין ים אַריין...

און ערשט דעמאָלט שטילט זיך דער ווינט.

שטייט די אלמנה און טראַכט...

דער ווינט האָט זיך געלייגט. שטיל דער ים. איבער זיין וואַסער, ווי איבער אַ שפּיגל, גליטשן זיך די ערשטע שטראַלן פון דער אויפגייענדיקער זון. באַלד וועט זיך אויפכאַפּן דאָס דאָרף, אָפּבינדן מיט פרייד די שיפלעך ביים ברעג, פאַרשפּרייטן נעצן... קינד און קייט וועט אַרויסלויפן באַגלייטן די פישער. און מיט פרייד-געשרייען רופן: אוים הונגער, געלויבט זיין ליבער נאָמען! עס וועט זיין ברויט.

אָבער נישט וועגן דעם טראַכט די אלמנה.

אַן אַנדער געדאַנק עקבערט איר מוח.

— וואָס האָט גאָט פון איר געוואָלט? וואָס האָט גאָט מיט איר געטאָן?

— איין ברייטל האָט ער ביי איר צוגענומען פאַר אַן אַנטלאָפענעם פון פייער, רעכט! זאָל זיין געלויבט זיין נאָמען!

— דאָס צווייטע — פאַר אַ געראַטעוועטן פון גזלנים. אויך — געלויבט זיין ליבער נאָמען! ער האָט געגעבן, ער האָט גענומען, פאַר אַ בילכערן פון איר...

— אָבער דאָס דריטע ברייטל? אויסצורייסן ביי אַן אלמנה פון מויל און שליידערן אין ים אַריין?! — דאָס איז איר אוממעגלעך צו פאַרשטיין...

און עס פאַלט איר איין, אַז גאָט ווייס גאָרנישט דערפון... אַז דאָס האָט דער ווינט אַליין, מיט זיין אייגענעם ווילן, אָן גאָטס וויסן און קעגן זיין רצון געטאָן; להכעיס זיין ליבן נאָמען, וואָס שפּייזט אלמנות און יתומים.

אַנדערש קען נישט זיין!

און זי וועט עס דעם ווינט, דעם גזלן, נישט שענקען; זי וועט דעם ווינט פאַרקלאָגן...

פאַר וועמען? — פאַר דעם מלך שלמה.

פאַר אים וועט זי האָבן אַ דין-תורה מיטן ווינט, קיין ירושלים וועט זי גיין.

קלערט זי נישט לאַנג, פאַרדעקט דאָס פּנים מיט דער צערי־סענער שאַל און לאָזט זיך אין וועג אַריין.

פאַרהונגערט איז זי און פאַרשמאַכט, נאָר דער גערעכטער צאָרן טראָגט זי אויפן ווייטן וועג, און זי איז געקומען — קיין ירושלים.

קומט זי, פרעגט זיך נאָך, ווייזט מען איר, וואו דער מלך שלמה הויזט, לאָזן זי די שומרים אַריין. שלמה המלכם טירן זיינען אָפן פאַר אַלעמען; בפרט פאַר אַלמנות. קומט זי אין זאַל אַריין און פאַלט פאַרן מלך שלמה.

— אדוני מלך, — זאָגט זי — אַ דין-תורה האָב איך.

— מיט וועמען? איך זע, דו קומסט אַליין.

— מיטן ווינט. — ענטפערט די אלמנה; און הויבט צו אים דאָס פנים אויף און דערציילט אים איר טענה.

— גוט, — ענטפערט דער מלך שלמה — דיין פנים איז דיין עדות: עס איז מיד, און אין דיינע אויגן ברענט דער הונגער. וועסטו דיך קודם-כל דערפרישן. זעץ זיך דערווייל, אשה, אין אַ ווינקעלע, מע וועט דיר דערלאַנגען ברויט און וויין; עס, טרינק, דערהאַלט דיין נשמה. דערנאָך וועסטו הערן דעם פסק.

גייט זי אָפּ אין אַ ווינקעלע. דערלאַנגט מען איר ברויט מיט וויין און דערווייל קומען דריי פרעמדע מענער אַריין. דריי פרעמדע מענער מיט זעקלעך אויף די אַקסלען. צום מלך שלמה דאַרפן זיי.

— וואָס איז אייער פאַרלאַנג, פרעמדע מענער? און וואָס טראָגט איר אין די זעקלעך אויף אייער אַקסל?

דערציילן די מענער אַזאַ געשיכטע:

ישמעאלם סוחרים זיינען זיי. האַנדלען מיט צירונג טייערע און כלים, און בשמים די טייערסטע. זיינען זיי זאַלבעדריט געפאָרן אין אַ שיפל איבערן ים... ווינטן זיינען געווען, אומרואיק איז געווען דער ים, זיינען זיי אָבער שטאַרקע און געניטע לייט, שרעקן זיך פאַר קיין ווינטן נישט, שווימען זיי וואַל-אַרויף, וואַל-אַראָפּ...

האָט אָבער איינמאָל פאַרנאַכט אָנגעהויבן דאָס שיפל צו נעצן... געלעכערט איז עס ערגעץ געוואָרן, און מיט וואָס צו פאַרשטאָפּן איז נישטאָ. שרייען זיי, אפשר וועט מען דערהערן פון ברעג און קומען צו הילף. הערט קיינער נישט. דער ווינט כאַפּט זייערע געשרייען און צעוואַרפט איבערן ים, די וואַלן כאַפּן אויף די קולות און אַנטלויפן מיט זיי אין דער נאַכט אַריין...

און דאָס שיפל נעצט און הויבט אָן צו זינקען...

שרייען זיי צו גאָט, צו זייער גאָט, ער הערט נישט! רופן זיי צו

אַנדערע געטער, צום גאָט פון מואב, צום גאָט פון פלשתים, צו אַנדערע געטער. קיינער ענטפערט נישט. האָבן זיי זיך דערמאָנט, אַז עס איז דאָ נאָך אַ גאָט, אַ גאָט פון ישראל... פּרואוון זיי:

— גאָט פון ישראל, ענטפער אונז אין דער נויט!

און אַ נדר טוען זיי:

— דאָס גאַנצע גאָלד און זילבער, וואָס מיר האָבן געלייזט, גיבן מיר דיר אַוועק פאַר אונדזערע נפשות, נאָר ראַטעווע אונדז! ראַטעווע, גאָט פון ישראל...

און אין דער רגע האָט זיך אַ שטאַרק געטאָן דער ווינט, עפּעס פון ברעג אין שיפל אַריין, מיט אַ געוואַלטיקן כוח, אַריינגעשליידערט, פּונקט אין לאָך פון שיפל אַריין, און האָט עס פאַרשטאָפּט.

און באַלד האָט זיך געלייגט דער ווינט, און מיר זיינען בשלום צוגעשוואומען צום ברעג...

האָבן מיר ביי לייטן זיך נאָכגעפרעגט:

— וואו הויזט דער יידישער גאָט? מיר ווילן אונדזער נדר מקיים זיין!

זיינען מיר מיט אונדזערע זעקלעך קיין ירושלים געקומען און אין די גאַסן די מענטשן אויסגעפרעגט: וואו איז אייער גאָט? מיר ווילן אים זען. האָבן לייט אונדז געענטפערט, אַז דעם גאָט פון ישראל זעט מען ניט...

— מיר דאַרפן אים דאַנקען, כבוד אָפּגעבן, און אַ מתנה דער־לאַנגען...

האָבן זיי מיט די אַקסלען געדריקט; אַנדערע האָבן אונדז אויס־געלאַכט...

און עלטערע לייט, וואָס מיר האָבן באַגעגנט און זיי זיך פאַרטרויט און אַן עצה געפרעגט: וואָס טוט מען מיט אונדזער נדר? — האָבן קיין באַשייד נישט געוואוסט. נאָר איינער פון זיי, דער עלטסטער, האָט אונדז געראָטן, מיר זאָלן זיך ווענדן, גרויסער האר און מלך, מיט דער שאלה, צו דיר. דו ביסט, האָבן זיי געזאָגט, דער קליגסטער אויף דער גאַנצער וועלט, און דו וועסט וויסן אונדז צו ראָטן, ווי אַזוי אונדזער נדר מקיים צו זיין, צו טאָן מיטן גאָלד און זילבער לויט דעם ווילן פון גאָט פון ישראל.

האָבן זיי געענדיקט און געבוקט זיך, און דער מלך שלמה פרעגט:

— האָט איר, פרעמדע לייט, באַטראַכט, וואָס דער ווינט האָט

אייך פון ברעג אין שיפל אריינגעשליידערט, מיט וואָס ער האָט דאָס לעכל פאַרשטאָפּט, איר זאָלט נישט אונטערגיין?

— מיר האָבן געזען, גרויסער מלך! אַרויסגענומען און גוט באַטראַכט: אַ קליין ברייטל איז עס געווען, אַ ווייך, נישט דערבאַקן ברייטל. מיר האָבן עס געבראַכט דיר צו ווייזן, מלך...

און דער עלטסטער נעמט דאָס ברייטל פון בוזעם אַרויס און ווייזט עס —

רופט צו דער מלך שלמה די אלמנה שונמית און פרעגט, צי זי דערקענט נישט, צי איז עס נישט איר ברייטל? — דערקענט זי: מיין ברייטל. —

פּסקנט דער מלך שלמה, מע זאָל איר געבן די דריי זעקלעך גאָלד און זילבער. טוען אַזוי די לייט, דאַנקען און גייען.

און צו דער אלמנה ווענדט זיך דער מלך שלמה:

— נעם דאָס גאָלד מיטן זילבער! עס איז דיין! דאָס האָט דיר גאָט פאַר דיין דריט ברייטל באַצאָלט, און זיי ווייסן, אַז קיינער טוט נישט גאָט להכעיס; אַז אַלץ געשעט לויט זיין ווילן, און אַז נאָר זיין שליחות טוט דער ווינט.

וואָקאַבולאַר

הערטן — טשערעדעס Flocks

מתנת בשר ודם (מאַטנאַס באָסאָר וואָדאָם) — The gift of a human

הפקר (העפקער) — וואָס באַלאַנגט ניט צו קיינעם

סטעפּ — אַ גרויסע שטרעקע אומבאַוואוינט פעלד. פלאַך לאַנד

בלאָנדזשעט — אַרומוואַנדערן נישט וויסנדיק דעם וועג

עקבערט — דרייט אין קאָפּ אָן אויפהער

פּסק (פּסאַק) — Judgement

דין תורה — אַ משפּט A trial

ישמעאל — אַ ניט־ייד

בשמים (בעסאָמים) Herbs

וואַלן Waves

נדר (ניידער) — Oath

פראַגן און אַרבעטן

1. וואָס איז אַ דין־תורה?
2. מיט וועמען האָט די אלמנה שונמית געוואָלט האָבן אַ דין־תורה?
3. צו וועמען איז זי געגאַנגען האָבן דעם דין־תורה?
4. פאַרוואָס?
5. ווער נאָך איז געקומען צו שלמה המלך?
6. וואָס האָבן די סוחרים געוואָלט וויסן?

7. וואָס האָט שלמה המלך געזאָגט דער אלמנה וועגן ווינט?
8. צו וועלכן זשאַנער דערציילונגען פון י. ל. פרץ געהערט די דערציילונג?
9. קענסטו אָנרופן אַנדערע דערציילונגען פון פרץ פון דעמזעלבן זשאַנער?
10. זיינען דיר באַקאַנט דערציילונגען פון פרץ פון אַן אַנדער זשאַנער?
11. שרייב אָן צען זאַצן מיט צען פון די פאָלגנדיקע ווערטער:

אימפעט	הפקר	פאַרשוואונדן
אלמנה	חכם	פאַרשמאַכט
באַשערט	להכעיס	פסקנט
בלאָנדזשעט	מצוה	רחמנות
דין־תורה	נדר	שטויב

קידוש השם

שלום אש

א.

וויים באַשיינט איז דער וועג. די לבנה שפּיגלט זיך אָפּ אין די ברייטע ווייסע פעלד-שניִיען ווי אין אַ ים, און די שטערן רייבן זיך איינם אָן צווייטן — אַזוי געדיכט זיינען זיי איבערן הימל פאַרזייט. פונדערווייטנס הערט זיך אַ יידיש זמרל, אויסגעמישט מיט דעם קנאַל פון אַ בעל-עגלהס בייטש:

היי, היי, אָן אַ זייט,
יידעלעך פאָרן, יידעלעך פאָרן!
לכה דודי, לכה דודי;
לקראת כלה!

פון וואַנען פאָרן דאָס יידעלעך אַזוי פריילעך?

פון אַ חתונה פאָרן יידעלעך. אָנגעשטאָפּט איז די בויד מיט מחותנים, און זיי האָבן פאַרגעסן דעם טעגלעכן יאָך, לאָזן זיי זיך מיט אימפּעט און טרייבן אַלעם פון וועג אַראָפּ.

און די מחותנים האַלטן איינער דעם צווייטן מיט די הענט אַרומגעאַרעמט, די שטריימלעך רוקן זיך אויף אַ זייט, די פערד פאַר־פּלאָנטערן זיך, און אַלע אינאיינעם שאָקלען זיך צוזאַמען מיט דער פור, ווי ביי דער גמרא, און זינגען הויך אויף אַ קול:

אָמר אַביי, אָמר ר׳ פּפּא,
די מיזינקע אויסגעגעבן,
די מיזינקע אויסגעגעבן.
לכה דודי, לכה דודי,
לקראת—כ—לה!

דער וועג לייכט אין שניי און לבנה־ליכט, און אין דער ווייסער לבנה־נאַכט טראָגט זיך די יידנס זמר.

עס זעען ניט די יידעלעך, ווי דער פריץ פון שטעטל קומט זיי אַנטקעגן מיט דריי פערד נאַשפּיץ. עס הערן ניט די יידעלעך, ווי דער פריץ רופט: „היי, יידן פאַרכעס, לאָזט דעם וועג!" פריילעך זיינען יידן. אַ טאָכטער אויסגעגעבן. אַ ניי הויז ביים יידישן פאָלק. און ווער הערט היינט דעם פריץ מיט זיינע משרתים. „לאָזט דעם וועג, יידן פאַרכעס!" — שרייט דער פריץ. די יידעלעך ענטפערן אים: „מיר יידן האָבן אַ משיח, און וואָס האָסטו? מיר דינען דעם איינציקן בורא, און דו וועמען? דער רבי איז אונדזער מליץ יושר, און דיינער ווער?" און זיי גיבן ניט דעם פריץ דעם וועג. זיי נעמען פאַר דעם פריץ דאָס היטל ניט אַראָפּ. זיי זאָגן ניט דעם פריץ: „גוטן אָוונט!" שכור זיינען יידן און פאָרן פון אַ חתונה און זינגען אין דער ווייסער נאַכט אַריין:

לכה דודי, לכה דודי,
לקראת כלה!

אויפן צווייטן טאָג האָט מען פון פריץ רייטערס אַרויסגעשיקט נאָכשפּירן, פון וואַנען זיינען יידעלעך געפאָרן, און וואָס האָבן יידעלעך שכורערהייט אָפּגעטאָן. און מען האָט געפונען אַ טויטן פויער אין דער פוסטער קרעטשמע, וואָס שטייט אָן אַ זייט פון וועג.

און די צייט איז געווען פּסח.

האָט מען סטראַזשניקעס איבערן שטעטל אַרויסגעשיקט נאָכ־פרעגן, ווער איז איבערן וועג געפאָרן. האָט מען די מחותנים מיט דעם בעל־עגלה אין קייטן געשמידט און אין תפיסה געוואָרפן.

די מחותנים זיינען געווען די פיר שענסטע בעלי־בתים פון שטאָט.

ב.

פאַרזאַמלט זיינען אַלע יידן אין שול. די ליכט אָנגעצונדן ווי צו יום־כיפור. פון דער ווייבערשער שול פאַרנעמט זיך אַ שטיל, ערנסט געוויין. עס וויינען איינצלנע שטימען, און מען ווייסט, אַז דאָס וויינען די ווייבער און מוטערס פון די געפייניקטע. דער אַלטער רב אין קיטל און טלית שטייט פאַרן אָרון און זאָגט תהילים: „למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק". און די יידן אין קיטלען און טליתים זאָגן נאָכן רב מיט ציטעריקע שטימען: „למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק".

און שטיל איז אין דער קליינער שול. מען הערט דעם גאַנג פון די נשמות פון אַלע קדושים פון דורות, וואָס גייען דורך דער לופט פון דער שול. וואָרעם מען זאָגט תהילים פאַר געפייניקטע.

דאָרט אין דער תפיסה פייניקט מען די געפאַנגענע מיט כל ענויים קשים, אַז זיי זאָלן זיך מודה זיין. און דאָס זאָגט מען דאָ תהילים פאַר זיי, אַז גאָט זאָל זיי שטאַרקן, זיי זאָלן אויסהאַלטן די ענויים און ניט פאַרשוועכן זיין הייליקן נאָמען, — וואָרעם דער נסיון איז אַ שווערער. דער וואָס וועט זיך מודה זיין און אָפּזאָגן זיך חלילה פון יידישן גלויבן, — האָט מען אויסגעפויקט אין שטאָט — וועט מען אים שענקען דאָס לעבן און מאַכן פאַר דעם אויפזעער פון אַלע צינזן, וואָס די יידן דאַרפן צאָלן דעם פריץ, אָפּגעבן אים די פראַ־פינאַציעס פון אַלע שענקען, און ער וועט ווערן אַ ראש איבער די יידן.

און די, וואָס וועלן זיך ניט מודה זיין, וועט מען זיי צעפערטלען און ניט צולאָזן צו קבר ישראל.

און דאָ אין שולעכל, דאַכט זיך, הערן זיך די קרעכצן און די געשרייען פון די געפייניקטע, וואָס מישן זיך אינאיינעם מיט די יידנס תהילים־זאָגן און רייסן זיך צום הימל אַרויף.

נאָר זיכער זיינען יידן אין זייערע קדושים, אַז זיי וועלן אויס־האַלטן דעם נסיון און וועלן ניט פאַרשוועכן חלילה גאָטס נאָמען פאַר די נאַרישקייטן פון דער וועלט. און שטאָלץ רייסט זיך אַרויס דער בליק אויס די פאַרוויינטע אויגן פון די מוטערס און די ווייבער פון די געפייניקטע, איבער זייערע קדושים. און מיט קנאה און כבוד קוקן אַלע ווייבער אויף זיי, אויף די מוטערס און פרויען פון די קדושים, וואָס זיינען מקדש את השם.

נאָר אין איינעם איז מען ניט זיכער, אין דעם בעל־עגלה, — אַ פּראָסטער יונג פון דער גאַס, און ניט איינמאָל האָט מען אים שוין געטראָפן מחלל שבת זיין בפרהסיא. ער היט ניט אָפּ קיין מנחה־ומעריב און שבת גייט ער מיט זיין פערד איבער דער גאַס שפּאַצירן; עסט אומגעוואַשן און נעמט דעם סידור אין האַנט ניט אַריין. גע־מוסרט האָט אים שוין דער רב איניקע מאָל און געוואָלט אים אין פּאָליש איינזעצן, האָט ער געסטראַשעט מיט שמדן זיך — האָט מען אים צורו געלאָזט.

אין אַ ווינקל פון דער ווייבער־שול שטייט זיין מוטער מיטן טיכל איבערן קאָפּ אַריבערגעצויגן, שעמט זיך די ווייבער אין פּנים אַריין צו קוקן. אַלע קוקן אויף איר מיט רחמנות און פאַרדראָס: „אַזאַ זון דערצויגן!" — וואָרעם געהערט האָט מען שוין אין שטאָט, אַז דער בעל־עגלה איז זיך מודה. אָפּגערוקט האָבן זיך אַלע פון איר, און זי שטייט מיט דעם טיכל איבער די אויגן און וויינט. קיין תהילים זאָגט זי ניט — זי קען ניט; קיין סידור האַלט זי ניט אין דער האַנט, נאָר אירע ליפּן מורמלען אַ תפלה, און זי בעט גאָט: „טאַטע אין הימל, שטיי אים ביי! טאַטע אין הימל, שטיי אים ביי!"

און די טרערן גיסן זיך פון די אויגן אין טיכל אַריין. קיינער זעט זיי ניט, קיינער הערט איר תפלה ניט, וואָרעם אָפּגערוקט שטייט זי, אַליין, און אַלע קוקן מיט רחמנות און פאַרדראָס אויף איר: „אַזאַ זון דערצויגן! אַזאַ זון דערצויגן!"

ג.

ווידער זיינען אַלע יידן אין דער שול פאַרזאַמלט. קיין תהילים זאָגט מען ניט היינט. אויסגעזעצט זיינען אַלע אויף דער ערד. די שטענדערס פאַרדרייט. די ליכט ברענען אויף דער ערד. דער רב אין די זאָקן זאָגט „איכה", און דער עולם אין דער שטיל זאָגט נאָך אים. מען זיצט שבעה נאָך די קדושים. תליות האָט מען אין מאַרק אויסגעשטעלט, און איצט ווערט געטאָן זייער רעכט אין מיטן מאַרק. פיר יאָרצייט־ליכט ברענען זיך אין אַ קאַסטן זאַמד אויף דרערד, און אַרום די ליכט זיצן שבעה די משפחות פון די קדושים און זאָגן איכה. אין אַ ווינקל שול, האַרט ביי דער טיר, שטייט אויך דאָס פינפטע ליכט. עס איז ניט אָנגעצונדן, און לעבן דעם זיצט די מוטער פון דעם בעל־עגלה איינע אַליין. מען ווייסט ניט, צי איר זון האָט

אויסגעהאַלטן דעם נסיון און ער געהערט אויך צו די קדושים, און אַלע קוקן אויף איר מיט רחמנות און פאַרדראָס: „אַזאַ זון דערצויגן! אַזאַ זון דערצויגן!"

אין דעם הערן זיך פון דרויסן טריט פון רייטער. אַ רייטער קומט אָן צו דער שול, וואַרפט עפּעס אַרונטער הינטער דער טיר און קלאַפּט אָן אין טיר פון שול — איינס, צוויי, דריי, פיר... פינף. פינף קלעפּ האָט ער געגעבן. און ווי עס האָט זיך דערהערט דער פינפטער קלאַפּ אין טיר, רייסט אויף די מוטער פון דעם בעל־עגלה די טיר פון שול — און הינטער דער טיר פון דער שול ליגן פינף אָפּגעהאַקטע קעפּ.

אויסגעזוכט האָט זי דעם קאָפּ פון איר זון, אים אויף די הענט גענומען און איז אַריינגעגאַנגען מיט אים אין שול אַריין. הויך האָט זי געהאַלטן דעם קאָפּ פון איר זון אויף די הענט, ווי זי וואָלט אים דער גאַנצער עדה געוואָלט ווייזן. אַ שטאָלצער בליק האָט זיך פון אירע אויגן אַרויסגעריסן. אַראָפּגערוקט האָט זי שוין דאָס טיכל פון איר קאָפּ און שטאָלץ האָט זי אַלעמען אין די אויגן געקוקט. אָפּגע־רוקט מיט כבוד האָבן זיך אַלע פאַר איר, און די מאַמע, מיט דעם זונס קאָפּ אין דער האַנט, האָט אין מיטן צו טאַנצן אָנגעהויבן.

לייכט און שטיל האָבן זיך אירע פיס באַוואויגן, און געטאַנצט האָט זי מיט איר זונס קאָפּ פאַרן אָרון — קיין וואָרט ניט גערעדט; אירע ליפּן זיינען שטום געווען, נאָר מיט אירע אויגן האָט זי אויף אַלעמען מיט שטאָלץ געקוקט.

און אַלע האָבן זיך אָפּגערוקט פון איר און מיט קנאה און מיט כבוד געקוקט אויף איר:

די מוטער טאַנצט מיט איר זון, די מוטער טאַנצט מיט איר זון...

אַוועקגעלייגט האָט זי איר זונס קאָפּ צווישן די קדושים און אָנגעצונדן מיט אירע הענט דאָס יאָרצייט־ליכט פאַר איר זון און אַוועקגעשטעלט עס פאַר דעם אָרון צווישן די ליכט פון די קדושים.

וואָקאַבולאַר

זמר (זעמער) — אַ געזאַנג

לכה דודי לקראת כלה (לכאָ דוידי ליק־ראַס קאַלאָ) — אַ געזאַנג צו דער פרינ־צעסין שבת

אימפּעט — Haste

שטריימלעך — Hats with fur edges

נאָשפּיץ — פערד געשפּאַנט איינס פאַר־אויס פון צווייטן

מליץ יושר (מייליץ יוישער) — Defender

תפיסה — Prison

כל ענויים קשים (קאָל אינויים קאָשים) — אַלע שווערע פּייניקונגען

מודה זיין — אויסזאָגן דעם אמת, זיך דערקלערן שולדיק

נסיון (ניסאָיוין) — Test
Withstand temptation

ציגזן — שטייערן Texas

קנאה (קינע) — Jealosy

מקדש את השם (מעקאַדעש עס האַשעם) — הייליקן גאָטס נאָמען, זיך לאָזן

הרגענען און נישט אָפּטרעטן פון יידישן גלויבן אָדער טאָן שלעכטס יידן
To sacrifice oneself for the glory of God

בפרהסיה (בעפּאַרעסיע) — עפנטלעך

מחלל שבת (מעכאַלעל שאַבעס)
To dessecrate the Sabbath

פּאָליש — Synagogue vestibule

סטראַשן Threaten

פראַגן און אַרבעטן

1. ווי הייסט די דערציילונג?
2. ווי הייסט דער פּאַרפאַסער פון דער דערציילונג?
3. וואו לעבט שלום אַש?
4. וואָס מיינט קידוש השם?
5. אין וואָס זיינען די יידן באַשולדיקט געוואָרן?
6. פאַרוואָס האָט מען זיי באַשולדיקט אין הרגענען דעם פּויער?
7. וואָס האָבן די יידן מיטן רב געוואָלט אויספּועלן מיט זייער תהילים זאָגן?
8. ווי פילן זיך די מוטערס און ווייבער פון די פיר בעלי־בתים, וואָס זיינען זיכער אַז זייערע זין און מענער וועלן זיך לאָזן טויטן אויף קידוש השם?
9. ווי פילט זיך די מוטער פון דעם בעל־עגלה? פאַרוואָס?
10. ווי קוקן אויף איר די אַרומיקע מענער און פרויען אין שול?
11. וואָס טוט די מוטער ווען זי געפינט דעם קאָפּ פון איר זון צווישן די קדושים?
12. פיל אויס די בלאַנקען אין די פאָלגנדיקע זאַצן מיט ווערטער פון דער דערציילונג.

אין אַ ליכטיקער נאַכט פאַר — זיינען יידן געפאָרן פון אַ —. זיי איז אַקעגן געקומען אַ —, אָבער די — זיינען — פריילעך און ניט אָפּגע־טראָטן דעם — דעם —. אויף מאָרגן האָט דער — אַרויסגעשיקט — אויסצוגעפינען פון וואַנען — זיינען דאָס —. האָט מען געפונען אַ — — אין אַ — —. האָט מען די — און דעם — — געשמידט אין — און אין —.

אין תפיסה האָט מען די — געפייניקט זיי זאָלן זיך — זיין; און אין שול האָבן יידן געזאָגט — פאַר די — גאָט זאָל זיי —, זיי זאָלן אויס־האַלטן די — און ניט — זיין — נאָמען. אין די אויגן פון — און — פון די פיר — — האָט זיך צוזאַמען מיט די — געזען זיכערקייט און — מיט זייערע —. נאָר די — פון דעם — — איז געווען דערשלאָגן. זי איז מיט איר זון ניט — —, אַז ער וועט — דעם נסיון.

ווען מען האָט אַרונטערגעוואָרפן ביי דער — פון — די פינף — פון

די —, איז די מוטער פון דעם — — אַרויסגעגאַנגען, אויפגעהויבן דעם — פון איר — און אַריין מיט — אין —. לייכט און — האָבן זיך אירע — —, און געטאַנצט האָט זי מיט איר זונס — פּאַרן —. אירע — זיינען געווען — נאָר מיט אירע — האָט זי אויף — מיט — געקוקט.

13. מאַך אַ רשימה פון די ווערטער, וואָס דו האָסט באַנוצט אין אויספילן די בלאַנקען.

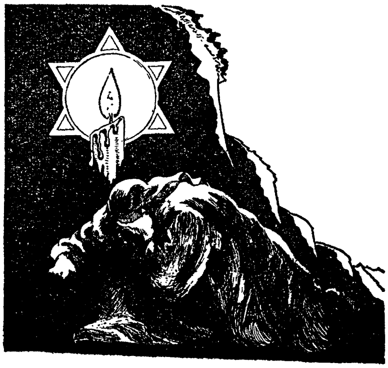

דער געפאַנגענער רב פון ראָטענבורג

שלום אש

איבער דעם געדרייטן, געשלענגלטן וועג, וואָס פירט בערגלעך־אַרויף און טאָלן אַראָפּ, לענגס מיט דעם טייכל טאַבער, שלייכט זיך אַ ייד, איינער אַליין, אַ הויכער און אַ שיינער, מיט אַ שוואַרצער לאַנגער באָרד און אַ גרויס, גרוים געזיכט, אַן אויסגעשטערנטס.

דאָס פּעקל אָנגעבונדן אויף דער פּלייצע און דעם שטעקן אין דער האַנט, גייט ער איינזאַם איבער דעם איינזאַם־פאַרווילדעוועטן, מיט דערנער און גראָזן פאַרוואַקסענעם, וועג; איז צופרידן, ווען קיינער באַווייזט זיך נישט אויפן וועג. דענסטמאָל איז ער מיט גאָט אַליין, קלערט ער וועגן אַ האַרבער שאלה, וואָס סהאָט אים אָנגעפרעגט דורך אַ שליח אַ רב פון וואָרמס, פון מיינץ אָדער פון אַן אַנדער דייטשישער שטאָט; אָדער גאָר פון די ווייטע, ווייטע מקומות פונעם לאַנד פּוילן, וואו יידן האָבן געפונען לעצטנס אָפּרו, האָט מען אים אַ שאלה געפרעגט, און מע וואַרט דאָרט אויף אַ תשובה.

באַווייזט זיך אָבער ווער אויפן וועג: אַ רייטער קומט אָן צו רייטן, אָדער אַ לאַנדס־קנעכט, אָדער ווער אַנדער, קערט דער רב אָפּ אָן אַ זייט, באַהאַלט זיך אוים אין אַ נאָענט וועלדל, אָדער אין אַ קוסט, אָדער גאָר אין אַ גרוב, ביז דער פרעמדער איז דורכגעריטן. דאַן קריכט דער ייד אַרוים פון זיין באַהעלטעניש און גייט ווייטער פריילעך אויפן וועג, צוזינגענדיק זיך קאַפּיטלעך תהילים, אָדער לער־נענדיק אַ בלאַט גמרא, אָדער פאַרענטפערנדיק אַ האַרבע שאלה.

קיין ספרים באַדאַרף ער נישט. וואָס ער קען, האָט ער אויסגע־לערנט פון אויסנווייניק, און ווייס, וואו איטלעכעס אות און יעדעס וואָרט אויפן דף געפינט זיך.

פלוצלונג, ווי עס גייט אַזוי דער ייד, פאַרקלערט טיף אין אַ האַרבן ענין, קומט אים אַנטקעגן צו רייטן אַ ריטער, באַקליידט אין

שטאָל און אייזן פון קאָפּ ביז די פיס, מיט אַ הויכן לאַנגן שפּיז אין האַנט.

פון הינטן רייטן אים נאָך זיינע קנעכט.

דער ייד וויל אַראָפּ פון וועג, אַריין אין אַ וועלדל, נאָר עס איז שוין צו שפּעט. דער רייטער האָט אים שוין באַמערקט פון דערווייטנס.

— האַלט, ייד!

און באַלד כאַפּן אים אָן צוויי קנעכט ביי ביידע הענט און פירן אים פאַרן ריטער.

— וואוהין גייט אַ ייד?

— דאָס גיי איך אין דעם הייליקן לאַנד. איך האָב זיך פאַר־בענקט נאָך דער הייליקער שטאָט ירושלים, איידעלער ריטער! — ענטפערט אָפּ דער רב אונטערטעניק.

— די יידן פון בייערן־לאַנד זיינען דאָס אייגנטום פון זיין גנאדן, לודוויג דעם קעניג פון בייערן. ווי אַזוי האָסטו געוואַגט דעם קעניגס לאַנד צו פאַרלאָזן?

און דער רייטער באַפעלט, און די קנעכט בינדן אָן דעם יידן ביים עק פון רייטערס פערד, און דער ריטער שלעפּט אים מיט זיך מיט אין דער באַפעסטיקטער שטאָט פון ראָטענבורג, אויף וועלכן וועג ער געפינט זיך, און גיט אים איבער צום בורג־הערצאָג פון ראָטענ־בורג.

באַלד ווערט דער ייד געפירט אין איינער פון די פילע טורמעס פון דער ראָטענבורגער מויער, וואָס איז אַרום דער שטאָט, ווערט איינגעשלאָסן אין „שטראַפע־טורעם" און וואַרט אויף זיין משפט.

* * *

עס ווערן די יידן פון ראָטענבורג געוואָר דורך דעם טורעם־וועכ־טער, אַז אין דער שטאָט־מויער געפינט זיך אַ ייד. ברענגען זיי כשר עסן, און גנבענען זיך אונטער דעם טורעם אונטער, און דורך אַ גע־היימען שליח דערלאַנגען זיי אים דאָס עסן.

דער פרעמדער ייד שיקט זיי אַ קוויטל אַרויס, אַז זיי זאָלן זיין ווייב מיט די קינדער אָנזאָגן, אַז דער מהר"ם איז אויפן וועג קיין ירושלים פון אַ ריטער געפאַנגען געוואָרן און געפינט זיך אין אַ טורעם.

ווי די יידן פון ראָטענבורג האָבן דערהערט, ווער עס איז דער געפאַנגענער ייד אין טורעם, אַזוי האָבן זיי שליחים איבער דער

וועלט געשיקט, קיין וואָרמס, קיין מיינץ, קיין ספּייער און אַנדערע קהילות פון מדינת אשכנז. און נאָך ווייטער איז דער געהער דורכ־געגאַנגען — ביז די יידן פון איטאַליע און פראַנקרייך.

און צו די יידן פון מדינת פּוילן איז אויך דערגאַנגען, אַז דער גרויסער רב, דער גרעסטער גאון פון זיין צייט, דער מהר״ם, איז גע־פאַנגען אין שטאָט־טורעם פון ראָטענבורג.

און יידן פאַרקויפן פּערל און בריליאַנטן און טייערע שטיינער, און באָטן אָן אַ גרויס אויסלייז־געלט דעם קעניג פאַר דעם טייערן געפאַנגענעם.

עס הערט דער קעניג, וועמען ער האָט אין זיין נעץ געפאַנגען, און יעדע סומע איז אים צו ווייניק, יעדער איידלשטיין, יעדעם גע־האַמערטע שטיק גאָלד צו קליין, יעדע יוּאוול צו ביליק פאַר דעם קאָפּ פון טייערן געפאַנגענעם.

— ברענגען זאָלן זיי אים פאַר דעם טייערן קאָפּ פון הייליקן רב יואוועלן אַזויפיל, אויסצוהעפטן מיט זיי אַ קירכנקלייד; און פּערל אַזעלכע זעלטענע, אויסצוזעצן אין בלוט־קרייץ, וואָס געפינט זיך אין „יאַקאָבס קירכע" אין ראָטענבורג; און גאָלד אַזויפיל, אויפ־צובויען אַ „דאָם" אין זיין הויפּטשטאָט.

און פּליסיק זאַמלען די יידן פון איטאַליע, פון לאָטרינגען, פון מדינת אשכנז און מדינת פּוילן שטיין און יואוול, גאָלד און זילבער.

* * *

אָבער עס הערט דער געפאַנגענער רב פון דעם טייערן פּרייז, וואָס דער קעניג האָט פאַר זיין גוף געשטעלט, און זיין האַרץ ווערט צעשניטן פאַר דעם יידנס אויסגעבלוטיקטן גראָשן.

יידן דאַרפן האָבן שטיין און יואוול פאַר אַ שלעכטער צייט, ווען מען וועט באַדאַרפן דעם וואַנדער־שטעקן אין האַנט נעמען און פון שטאָט אַרויסגיין. און וואָס איז ז י י ן זינדיקער גוף ווערט, אַז צוליב אים זאָל מען אַזויפיל געלט אויסגעבן?

און אַ חרם לאָזט ער אויסרופן פון די שמאָלע קליינע פענצטערלעך פון דעם שטראָף־טורעם, אין דער ראָטענבורגער מויער:

— קיינער זאָל ניט וואַגן אים אויסצולייזן! דאָ אין מויער וויל ער זיצן זיין לעבן לאַנג. און קיין קעניג זאָל ניט בויען קיין קירכן פון יידישע פאַרמעגנס!

עס דערגייט צו דער יידישער וועלט, ווי ווייט און ברייט זי איז נאָר פאַרשפּרייט, דאָס וואָרט פון הייליקן רבין.

און עס בלייבט איבער דער רב אַליין אין זיין איינזאַמקייט.

איינגעמויערט אין טורעם פון דער שטאָט-מויער פון ראָטענבורג, זיצט ער דאָרט ביים שמאָלן קליינעם פענצטערל און קוקט אַרויף אויף דעם באַרג, וואָס שטייט קעגנאיבער דער שטאָט, אויף דעם טיפן טאָל, וואָס רינגלט אַרום די שטאָט און אויף דעם שטילן קוועלנדן טייכל, וואָס שלענגלט זיך אין דעם טאָל אַרום דער שטאָט — דעם טאַבער.

אין געהיים האָבן די יידן אין טורעם אַריינגעשיקט זיין כשר עסן. אין געהיים האָבן זיי אים ספרים אַריינגעשיקט, אין וועלכע ער האָט געלערנט ביים ליכט פון די שטערן און לבנה; און פּאַרמעט און פעדערן, זיינע ספרים צו שרייבן.

* * *

און די יידן פון דער גאַנצער וועלט, וואו זיי זיינען נאָר פאַר-שפּרייט, האָבן צו דעם געפאַנגענעם אין דעם ראָטענבורגער טורעם געשיקט זייערע הארבע שאלות, אַז ער זאָל זיי פּסקענען, ער זאָל משפּטן.

און פון טורעם אַרויס האָט דער גרויסער רב געמשפּט די יידן פון דער גאַנצער וועלט. וואו אַ רב, וואָס האָט געהאַט אַ הארבע שאלה צו פרעגן, פון די ווייטסטע פאַרוואָרפענע ווינקעלעך פון איטאַליע ביז פּוילן, פון לאַטוויע ביז צו די ווייטע שטעט פון אוקראַינע, — האָבן אַלע געשיקט זייערע שאלות צו דעם געפאַנגענעם רב אין טורעם.

ביז ער איז אויסגעגאַנגען אין טורעם.

ער איז געשטאָרבן אין טורעם. זיין קערפּער איז דאָרט געלעגן אויפבאוואַרט אין זיין געפענגעניש-צעל פערצן יאָר נאָך זיין טויט. ביז עס האָט זיך געפונען אַ פראַנקפורטער ייד, וועלכער האָט זיך געוואָלט אַ גרויסע מצוה פאַרדינען, און ער האָט פאַר זיין קערפּער געגעבן גרויס אויסלייז-געלט, און האָט אים געבראַכט צו קבר ישראל אויפן וואָרמסער בית-עולם, וואו זיין מצבה שטייט נאָך ביז היינ-טיקן טאָג.

וואָקאַבולאַר

דף (דאַף) — Page, A passage of the Talmud

ענין (איניען) — Matter, Subject, Business

ריטער — Knight

אונטערטעניק Humble, Submissive

גענאָד — Kindness, Compassion

הערצאָג — Duke

משפט — Trial

מדינת־אשכנז — Germany

יואוול — Jewel

חרם (כיירעם) — Ban, Excommunication

אויפבאוואַרט — באַהאַלטן, אָפּגעהיט

בית־עולם (בייס־אוילעם) — Cemetary

מצבה (מאַצייווע) — Tomb-stone

פראַגן און אַרבעטן

1. ווער איז דער שרייבער פון דער דערציילונג?
2. אין וועלכן לאַנד איז זיך די מעשה פאַרלאָפן?
3. וואָס מיינען די ראשי תיבות מהר״ם מיט וועלכע דער רב פון ראָטענבורג ווערט אָנגערופן?
4. פאַר וואָס האָט מען דעם רב באַשטראָפט מיט טורמע?
5. וואָס האָבן די יידן פון אַלע לענדער און שטעט געטאָן ווען זיי האָבן זיך דערוואוסט, אַז דער מהר״ם איז אין תפיסה?
6. וואָס האָט דער רב געטאָן ווען ער האָט זיך פון דעם דערוואוסט?
7. וואָס האָט דער רב געטאָן אין טורמע?
8. ווי לאַנג איז דער רב געבליבן אין טורמע נאָך זיין טויט?
9. ווער האָט אים אויסגעלייזט און געבראַכט צו קבר ישראל?
10. וואו געפינט זיך דעם רבס מצבה?
11. שרייב אָן זאַצן מיט די פאָלגנדיקע ווערטער:

אויסגעגאַנגען	חרם	פאַרבענקט
איינזאַם	ירושלים	קהילות
אות	מצוה	שאלה
אויסלייז־געלט	מצבה	שליח
דף	פסקענען	תהילים

12. שרייב איבער די ווערטער אין אַלפאַבעטישער אָרדענונג.

דעם שמשס טאָכטער

(אַ פאָלקס-לעגענדע)

ש. ש. פרוג

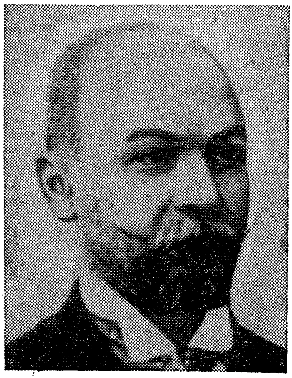

א.

שטיל און פינצטער איז געוועזן
אין ~~דעם~~ דעם אַלטן, ענגן שטיבל,
וואו געלעגן און געשלאָפן
איז דער אַלטער, גרויער שמש.

שטיל און רואיק שלאָפט דער שמש
און אין שלאָף דערהערט ער עפּעס
שווערע טריט, ווי פון אַ קרומען,
וועלכער גייט אַרום אויף קוליעס.

און דערשראָקן און פאַרוואונדערט,
כאַפּט זיך אויף פון שלאָף דער שמש;
ער צינדט אָן דאָס אַלטע לעמפּל —
און וואָס זעט ער? — גאָט, דו ליבער!

ער דערזעט: פון וואַנט צו וואַנט
גייט אַרום אַליין זיין שטעקן...
אוי, דאָס איז אַ שלעכטער סימן,
אַז אַ גוסס איז אין שטעטל...

אין דעם אויגנבליק דערהערט ער,
שרייט זיין טאָכטער: „גיכער, טאַטע,
וועק דעם עולם! אונדזער רבי,
אונדזער רבי איז פאַרביי!...“

ב.

נאָך ביינאַכט פון שטוב צו שטוב
גייט און קלאַפּט דער אַלטער שמש.
אָבער וואָס איז דאָס מיט דבורהן,
מיט דעם אַלטן שמשס טאָכטער?

דבורה זיצט ביים טיש, און הייסע
טרערן קאַפּען פון די אויגן;
ביטער וויינט זי, וויינט און שעפּטשעט:
„אַך, דער רבי איז פאַרביי!...

הייל אים, העלף אים, גאָט דו ליבער!...“
הייס און ערנסט ווי אַ טאָכטער,
האָט פון קינדהייט ליב דעם אַלטן,
קראַנקן רב די יונגע דבורה.

ווייל דער אַלטער מורה צדק
האָט דאָס קינד אויך ליב געהאַט
ווי אַן אייגענע: פלעגט רופן
אַלע שבת זי אינאיינעם

מיטן שמש ברכה מאַכן;
האָט זי אויסגעלערנט דאַוונען,
אויך געלערנט שרייבן, לעזן;
ליבלעך זאָגנדיק דערביי:

„לערן, דבורהקע, לערן טאָכטער,
און דו וועסט איה״ש
ווערן גרויס און קלוג ביי יידן,
גלייך מיט דבורה דער נביאה...״

און זי זיצט ביים טיש, און הייסע
טרערן טריפן פון די אויגן;
ביטער וויינט זי, וויינט און שעפטשעט:
„הייל אים, העלף אים, ליבער גאָט!...״

ג.

אין בית־מדרש שטייט דער עולם.
גרויס און קליין געקומען אַלע
תהילים זאָגן; וויינען, בעטן
צו דעם בורא... נאָר עס העלפט ניט.

שוין פון וואַקס אַ ליכט אַ גרויסע,
אַקוראַט די מאָס פון קראַנקן,
אויסגעגאָסן, אין תכריכים
אָנגעטאָן און, ווי דער מנהג

איז ביי יידן פון פאַרצייטן,
זי באַגראָבן אין אַ קבר,
ווי אַ בר־מינן... עס העלפט ניט;
אַלץ געפּרואווט און אַלץ אומזיסט...

אמת, איינס נאָר איז געבליבן,
איינס נאָר: יעדער פון דעם עולם
זאָל אַוועקשענקען אַ חלק
פון זיין לעבן פאַר דעם חולה.

מענער, ווייבער, קינדער, זקנים,
ווער אַ טאָג און ווער אַ חודש —
דאָס פאַרשרייבט מען אויף אַ צעטל
און פאַרשליסט אין אָרון־קודש...

ד.

אַז צום אַלטן שמשׂ שטיבל
איז מען מיט דעם כתב געקומען,
האָט זיין טאָכטער די גבאים
אָפּגעשטעלט, און שטיל און רואיק

זיי געזאָגט: „פאַרשרייבט, איך בעט אייך".
— וויפל, דבורה, שענקסטו?" — „וויפל?
אַך, מיין גאַנצעס, גאַנצעס לעבן!...
יאָ, פאַרשרייבט: איך שענק אַוועק

אים מיין גאַנצעס לעבן!" — „דבורה", —
האָבן זיי זי אָנגעהויבן
אָפּצורעדן — „נאַריש קינד,
ווי געשיקט זיך?..." — אָבער אַלע

טענות האָבן ניט געהאָלפן,
ניט געהאָלפן האָבן דאָ
אויך דעם אַלטן טאַטנס בעטן,
זיינע רייד און זיינע טרערן.

און פאַרשריבן האָבן זיי
מיט איר חתימה אין דעם צעטל,
ווי זי האָט פון זיי געפאָדערט:
„דבורה שענקט איר גאַנצעס לעבן".

און בשעת דער שליח
האָט דעם כתב אין שול געבראַכט
און פאַרשלאָסן אים אין אָרון,
— אין דעם זעלבן אויגנבליק —

איז דער חולה אויפגעשטאַנען
ווידער פריש, געזונט און יונג;
און די אומגליקלעכע דבורה,
דאָס אומשולדיק־ריינע קינד,

איז דעמזועלבן טאָג געקומען
אין איר רו... דער אַלטער טאַטע
האָט זי ערנסט, הייס באַוויינט
און געזאָגט דעם ערשטן קדיש.

אויף איר הערלעכער לויה
איז געווען דער גאַנצער עולם,
און געווינטשט פון פולן האַרצן
איר אַ ליכטיקן גן־עדן...

ה.

שטיל און רואיק גייט די צייט
אין דעם קליינעם, שטילן שטעטל.
מענטשן לעבן, האָבן קינדער,
קינדער — ווערן יונגעלייט,

וואַקסן, ווערן אַלט און שטאַרבן.
אויף דעם אַלטן בית הקברות
זיינען דאָ פיל נייע קברים...
וואָס־זשע מאַכט דער אַלטער רב?

דאַנקען גאָט, ער לעבט אין פרידן,
לערנט תורה, פסקנט שאלות,
און געדענקט דאָס ליבע קינד.
ער געדענקט די טויטע דבורה,

ער פאַרגעסט ניט יעדן יאָר־צייט
קויפן ליכט און זאָגן קדיש.
און אַזוי גייט שטיל און רואיק
טאָג נאָך טאָג און יאָר נאָך יאָר.

ו.

טאָג נאָך טאָג און יאָר נאָך יאָר
גייען פאָר, ער ווערט ניט עלטער;

אָבער טרויעריק ניט זעלטן
זעט ער אויס; דערציילט ניט קיינעם,

וואָס ער פילט און וואָס ער טראַכט.
און עס ווייסט פון דעם נישט קיינער,
אַז ביינאַכט, בשעת ער
זיצט און לערנט, ווי געוויינלעך,

הערט זיך אים אַ פרויען־שטימע.
זיסע לידער, ליבע לידער
קלינגען, פליסן פון דערווייטן,
און פאַר זיינע אַלטע אויגן

שטייט אַ בילד... אך, ער דערקענט,
ער דערקענט דאָס זיסע פּנים
פון זיין תּלמידקע — פון דבורהן,
און ער בעט זי: — „זיי מיר מוחל!

זיי מיר מוחל, ליבע טאָכטער,
וואָס דורך מיר ביסטו געגאַנגען
פון דער וועלט... ווען דו וואָלסט לעבן,
וואָלסטו איצט געווען אַ כּלה..."

ז.

טאָג נאָך טאָג און יאָר נאָך יאָר
גייען פאַר; און איינמאָל הערט ער
אַ געשריי פון אַ יולדת...
און ער וויינט, באַגיסט מיט טרערן

די גמרא... — „זיי מיר מוחל!
— בעט דער זקן — ליבע דבורה!
אַז דו וואָלסט געבליבן לעבן,
וואָלסטו איצט געווען אַ מוטער..."

און אַזוי אויך יעדע נאַכט
הערט זיך אים איר יונגע שטימע —
זיסע, ליבע, וויגן־לידער
זינגט ביינאַכט די טויטע מוטער...

ח.

דרייצן יאָר גייען פאַר... ער הערט
ווי איר זון, שוין אַ בר־מצווה,
זאָגט אַ גרויסע, שיינע דרשה...
— „ער וואָלט זיין אַ גרויסער למדן,

— טראַכט דער רב — און וויפל פרייד
וואָלט געהאַט פון אים די מאַמע!"
ווייטער הערט ער — קלעזמער שפּילן:
פידלען, טאַצן און קלאַרנעטן

קלינגען, זינגען פון דערווייטן...
„זי מאַכט חתונה אַ טאָכטער, —
טראַכט דער אַלטער — צו דער חופה
פירט זי איצט די טויטע מאַמע..."

ט.

און פון דעמאָלט אָן טאָג־טעגלעך
הערט און פילט און זעט דער זקן
יעדן צושטאַנד פון איר לעבן.
און ער וויינט מיט הייסע טרערן

און ער בעט דעם בורא עולם:
„גיב מיר, גאָט, איך זאָל דערהערן
איר געוויין, איר ביטער זיפצן,
אירע טרערן זאָל איך זען —

כאָטש די איינציקע נחמה
זאָל איך האָבן, אַז אין לעבן

וואָלט זי אויך געליטן צרות,
וואָלט זי אומגליק אויך געפּילט.

און עס וואָלט ביי איר געוועזן
כאָטש איינאיינציקע מינוט,
ווען זי וואָלט די וועלט פאַרשאָלטן
און געוואונטשן זיך דעם טויט!...״

י.

נאָר אומזיסט איז זיין בקשה:
זיסע לידער, ליבע לידער
הערט ער זינגען אין דער פינצטער:
— גליקלעך וואָלט געווען איר לעבן, —

יענעס שטילע פרויען־לעבן,
וועלכעס גלאַנצט ניט ווי די זון,
נאָר עס שיינט אָן ווינט און וואָלקן,
ווי דער העלער מאָרגנשטערן...

און עס גיסן זיך און גיסן
זיינע טרערן טעג און יאָרן.
— „ליבער גאָט! — איז ער מתפלל —
טו מיט מיר דיין גרויס גענאָד!

אַך, באַפריי, באַפריי, מיין אַלטע,
מיין פאַריאָמערטע נשמה!
שטאַרבן, שטאַרבן העלף מיר גיכער,
ליבער פאָטער, גרויסער גאָט!...״

יא.

טאָג נאָך טאָג און יאָר נאָך יאָר
גייען פאָר. דאָס קליינע שטעטל
איז שוין לאַנג אַ שטאָט געוואָרן,
אַ באַקאַנטע, רייכע שטאָט.

הונדערט מענטשן, צענדליק זקנים,
וועלכע ער געדענקט אַלס קינדער,
ליגן שוין אויף דעם בית־עלמין;
ער נאָר איינער לעבט און לעבט.

נייע צייטן, נייע מענטשן,
נייעס לעבן און מנהגים;
פרעמד און איבעריק, ווילד און עלנט
איז דער זקן צווישן זיי.

טונקל זיינען זיינע אויגן,
אויסגעדאַרט דער גאַנצער קערפּער;
און ער קלאָגט צום בורא עולם,
וויינט און בעט אויף זיך דעם טויט...

יב.

איין געדאַנק און איין געפיל
איז דעם זקן נאָר געבליבן:
שטאַרבן! שטאַרבן!... און צולעצט
האָט זיך גאָט אויף אים דערבאַרעמט.

פינצטער איז געווען די נאַכט,
שרעקלעך האָט גערוישט דער שטורעם;
ווי אַ קינד גקלאָגט, געיאָמערט
האָט די קאַלטע, שוואַרצע נאַכט.

אָפּגעוואוינט שוין לאַנג פון אַלע
לעבנס־פריידן, לעבנס־שמערצן,
זיצט דער זקן אין בית־מדרש...
מיט אַמאָל דערהערט זיך אים —

אַ געוויין, אַ קלאָג פון קינדער...
פּושקעס קלאַפּן אין די גאַסן
און מען זינגט „אל מלא רחמים..."
„דאָס וואָלט זי געשטאָרבן איצט!" —

האָט מיט פרייד געזאָגט דער זקן —
„אויס, אַ סוף צו מיינע שמערצן!...
נעם מיך מיט, מיין ליבע דבורה,
אויף דער ריינער, וואָרער וועלט!...״

שטיל און רואיק האָט באַפרייט זיך
פון דעם קערפּער זיין נשמה...
און אויף מאָרגן האָט דער עולם
הייס און ערנסט אים באַוויינט.

וואָקאַבולאַר

שמש (שאַמעש) — Saxton
קוליעס — Crutches
גוסס (גויסעס) — A dying person
שעפּטשעט — Whispers
איה״ש — אם ירצה השם (אים יירצע האַשעם) — מיט גאָטס הילף
תכריכים (טאַכריכים) — Shrouds
מנהג (מינעג) — Custom
קבר (קייווער) — Grave
בר־מינן (באַר־מאַנאַן) — Corps
ארון־קודש — Holy Ark
כתב (קסאַוו) — Writing, Document
גבאים (גאַבאָאים) —
The heads of the Snyagogue
טענות (טאַנעס) —
Complaints, Claims, Arguments
חתימה (כסימע) — אונטערשריפט
Signature

בית הקברות (בייס־האַקוואָרעס) —
Graveyard, Cemetery
בשעת (בישאַס) — אין דער צייט ווען
When, While, During
יולדת (יוילעדעס) — אַ פרוי וואָס גייט צו קינד Woman in childbed
למדן (לאמדען) — Learned man
קלעזמער — Musicians
נחמה (נעכאָמע) — טרייסט Consolation
בקשה (באַקאָשע) — Request, Prayer
מתפלל (מיספּאַלעל) — Prays
בית־עלמין (בייס־אַלמין) — Cemetery
געיאָמערט — געוויינט האַרצרייסענדיק
Lament
אל מלא רחמים (אייל מאָליי ראַכאָמים)
גאָט, וואָס איז פול מיט דערבאַרעמקייט.
אַ תפלה אויף אַ טויטן

פראַגן און אַרבעטן

1. ווער איז דער פאַרפאַסער פון דער פּאָעמע?
2. ווי רופט מען אַ פּאָעמע ווי „דעם שמשס טאָכטער״?
3. וועלכע פאָלקס־מנהגים ווערן אין דער פּאָעמע דערמאָנט?
4. פאַרוואָס באַגראָבט מען אַ פיגור פון וואַקס וואָס זעט אויס ווי דער רב?
5. וויפל סטאַדיעס אין דבורהס לעבן גייט דער רב דורך?

7. איז דער רב דאַנקבאַר דבורהן, וואָס זי האָט אים אָפּגעגעבן איר לעבן?
8. ווי פילט זיך דער רב אין גאַנג פון די יאָרן?
9. נאָך וואָס בענקט ער?
10. פון וואַנען ווייסט דער רב אַז זיין סוף קומט?
11. פיל אויס די בלאַנקען אין די ווייטערדיקע זאַצן און עס וועט זיך באַקומען די מעשה פון דער פּאָעמע.

אַמאָל איז — אַ רב און אַ שמש. דער — האָט געהאַט אַ — — און זי איז געווען דעם רבס —. דבורה האָט — ליב געהאַט — רביך. ווען דער — האָט געהאַלטן ביים — האָט מען — אַלערליי — איבערנאַטירלעכע — אים צו —. איינע פון די — איז געווען יעדער זאָל — דעם — א — אָדער מער פון זיין —. ווען סאיז — צו דבורהן האָט זי — אַז זי — דעם — איר גאַנץ —. אין דער — וואָס מען האָט דאָס — און דאָס פּאַפּיר — אין — איז — געשטאָרבן און דער — איז — —. דער —, וועלכער איז שוין געווען אן — —, האָט איצט אָנגעהויבן — די יאָרן פון זיין — —. אין די — זיינען אַלע פון זיין — אויסגעשטאָרבן. ער האָט זיך געפילט — און איבעריק אויף — —. ער האָט שטענדיק — פון — און איבערגעלעבט אַלע — אין איר —: אָט איז זי א —, און אָט ווערט איר — — —, און אָט — זי — א —. און דער — פילט זיך —, וואָס איבער — איז זיין — אַוועק פון דער — יונגערהייט. בעט ער אויף זיך דעם —. אַזוי ביז — האָט ער דערהערט אַ — ווי ביי אַ—. דאָס — זיין תלמידה — איצט. דערפרייט האָט — דער — און — און — אין זיין — —.

אויסגעגאַנגען
איינזאַם
איינמאָל
אים
אַלטער
אָפּגעבן
ארון־קודש
אַריינגעלייגט
בר־מצוה
געבראַכט
געוואָרן
געוויין
געזאָגט
געזונט
געטראַכט
גענוצט
געקומען
דור
דבורה
דעם
דער
וואָלט
וועלט
זון
זיך
זייער
חתונה
טאָג
טאָכטער
טויט
כלה
לויה
לעבן
מאַכט
מאָן
טימלען
מינוט
נשמה
סטאַדיעס
פאַרשריבן
ראַטעווען
רב
רבי
רואיק
שולדיק
שטאַרבן
שטיל
שענקט
תלמידה

אליהו און אחאב

(יהואש'ס איבערזעצונג)

1. און עס איז געווען נאָך די דאָזיקע געשעענישן: נבות דער יזרעאֶלי האָט געהאַט אַ וויינגאָרטן, וואָס איז געווען אין יזרעאל לעבן דעם פּאַלאַץ פון אחאב דעם מלך פון שומרון. 2. האָט אחאב גערעדט צו נבותן, אַזוי צו זאָגן: גיב מיר דיין וויינגאָרטן, כדי ער זאָל מיר זיין פאַר אַ גאָרטן פון גרינס, ווייל ער איז נאָענט לעבן מיין הויז, און איך וועל דיר געבן אָנשטאָט אים אַ וויינגאָרטן אַ בעסערן פון אים. אָדער אויב אין דיינע אויגן איז בעסער, וועל איך דיר געבן געלט אין מקח פון דעם. 3. האָט נבות געזאָגט צו אחאבן: באַהיט מיך גאָט, איך זאָל אָפּגעבן די נחלה פון מיינע עלטערן.

4. איז אחאב געקומען אין זיין הויז צעטראָגן און פאַרבייזערט איבער דעם וואָרט, וואָס נבות דער יזרעאֶלי האָט צו אים גערעדט, אַז ער האָט געזאָגט: איך וועל דיר ניט אָפּגעבן די נחלה פון מיינע עלטערן. און ער האָט זיך געלייגט אויף זיין בעט, און האָט אומגע־דרייט זיין פּנים, און ניט געגעסן קיין שפּייז.

5. איז צוגעקומען צו אים זיין ווייב איזבל און האָט צו אים געזאָגט: וואָס איז דאָס דיין געמיט צעטראָגן, און דו עסט ניט קיין שפּייז? 6. האָט ער צו איר געזאָגט: ווייל איך האָב גערעדט צו נבות דעם יזרעאֶלי, און איך האָב צו אים געזאָגט: גיב מיר דיין וויינגאָרטן פאַר געלט, אָדער אויב דו ווילסט, וועל איך דיר געבן אַן אַנדער וויינגאָרטן אָנשטאָט אים; און ער האָט געזאָגט: איך וועל דיר ניט אָפּגעבן מיין וויינגאָרטן.

7. האָט זיין ווייב איזבל צו אים געזאָגט: פירסט דו אַצינד די מלוכה איבער ישראל? שטיי אויף, עס שפּייז, און זאָל דיין האַרץ זיין פריילעך. איך וועל דיר געבן דעם וויינגאָרטן פון נבות דעם יזרעאֶלי.

8. און זי האָט געשריבן בריוו אין אחאבס נאָמען, און פאַר־זיגלט מיט זיין זיגל און האָט געשיקט די בריוו צו די עלטסטע און צו די אַדלליט וואָס אין זיין שטאָט, וואָס האָבן געוואוינט מיט נבותן. 9. און זי האָט געשריבן אין די בריוו, אַזוי צו זאָגן: רופט

אוים אַ תענית און זעצט אַוועק נבותן אויבנאָן פון פאָלק. 10. און זעצט אַוועק צוויי מענטשן, נידערטרעכטיקע יונגען, אַקעגן אים, זיי זאָלן עדות זאָגן אויף אים, אַזוי צו זאָגן: האָסט געלעסטערט גאָט און דעם מלך. און פירט אים אַרויס, און פאַרשטיינערט אים, און ער זאָל שטאַרבן.

11. האָבן די מענטשן פון זיין שטאָט און די עלטסטע און די אַדלליים וואָס האָבן געוואוינט אין זיין שטאָט, געטאָן אַזוי ווי איזבל האָט צו זיי געשיקט, אַזוי ווי עס איז געווען געשריבן אין די בריוו, וואָס זי האָט צו זיי געשיקט. 12. זיי האָבן אויסגערופן אַ תענית און האָבן אַוועקגעזעצט נבותן אויבנאָן פון פאָלק. 13. און די צוויי מענטשן, נידערטרעכטיקע יונגען, זיינען געקומען און האָבן זיך געזעצט אַקעגן אים; און די נידערטרעכטיקע יונגען האָבן עדות געזאָגט אויף אים, אויף נבותן, פאַרן פאָלק, אַזוי צו זאָגן: נבות האָט געלעסטערט גאָט און דעם מלך. און מען האָט אים אַרויס-געפירט אויסן שטאָט און אים פאַרוואָרפן מיט שטיינער, און ער איז געשטאָרבן. 14. און זיי האָבן געשיקט איזבלן, אַזוי צו זאָגן: נבות איז פאַרשטיינערט געוואָרן און ער איז טויט.

15. און עס איז געווען, ווי איזבל האָט געהערט, אַז נבות איז פאַרשטיינערט געוואָרן און ער איז טויט, אַזוי האָט איזבל געזאָגט צו אחאבן: שטיי אויף, ירשה דעם וויינגאָרטן פון נבות דעם יזרעאלי, וואָס ער האָט דיר ניט געוואָלט געבן פאַר געלט. וואָרעם נבות לעבט ניט, נייערט ער איז טויט.

16. און עס איז געווען, ווי אחאב האָט געהערט, אַז נבות איז טויט, אַזוי איז אחאב אויפגעשטאַנען אַראָפצונידערן צו דעם וויינ-גאָרטן פון נבות דעם יזרעאלי, כדי אים צו ירשהן.

17. איז דאָס וואָרט פון גאָט געווען צו אליהו דעם תשבי, אַזוי צו זאָגן: 18. שטיי אויף, נידער אַראָפּ אַנטקעגן אחאב דעם מלך פון ישראל וואָס אין שומרון; אָט איז ער אין דעם וויינגאָרטן פון נבותן, וואָס ער האָט אַהין אַראָפּגענידערט, כדי אים צו ירשהן. 19. און זאָלסט רעדן צו אים, אַזוי צו זאָגן: אַזוי האָט גאָט געזאָגט: האָסט געהרגעט, און ווילסט אויך ירשהן? און זאָלסט רעדן צו אים, אַזוי צו זאָגן: אַזוי האָט גאָט געזאָגט: אויף דעם אָרט וואו די הינט האָבן געלעקט דאָס בלוט פון נבותן, וועלן די הינט לעקן דיין בלוט.

20. האָט אחאב געזאָגט צו אליהון: האָסט מיך אָנגעקריגן,

שונא מיינער? האָט ער געזאָגט: איך האָב דיך אָנגעקריגן, ווייל דו האָסט זיך אָפּגעגעבן צו טאָן וואָס איז שלעכט אין די אויגן פון גאָט. 21. זע, איך ברענג אויף דיר אַן אומגליק, און איך וועל דיך אויסראַמען, איך וועל פאַרשניידן פון אחאבן יעטוועדער מאַנספּערשוין און קינד און קייט צווישן ישראל. 22. און איך וועל מאַכן דיין הויז אַזוי ווי דאָס הויז פון ירבעם דעם זון פון נבטן, און אַזוי ווי דאָס הויז פון בעשה דעם זון פון אחיהן, פאַר דער דערצערענונג וואָס דו האָסט דערצערנט און געמאַכט זינדיקן ישראל. 23. און אויך אויף איזבלן האָט גאָט גערעדט, אַזוי צו זאָגן: די הינט וועלן עסן איזבלן אין דעם פעסטונג־גראָבן פון ישראל. 24. דעם וואָס שטאַרבט פון אחאבן אין שטאָט, וועלן די הינט אויפעסן, און דעם וואָס שטאַרבט אין פעלד, וועלן די פויגלען פון הימל אויפעסן.

25. פאַרוואָר, עס איז ניט געווען אַזאַ ווי אחאב וואָס האָט זיך אָפּגעגעבן צו טאָן וואָס איז שלעכט אין די אויגן פון גאָט, ווייל אים האָט אָנגערעדט זיין ווייב איזבל.

26. און ער האָט זיך באַגאַנגען זייער אומווערדיק צו גיין נאָך די אָפּגעטער, אַזוי ווי אַלץ וואָס די אמורים האָבן געטאָן, וועמען גאָט האָט פאַרטריבן פון פאַר די קינדער פון ישראל.

27. און עס איז געווען, ווי אחאב האָט געהערט די דאָזיקע ווערטער, אַזוי האָט ער צעריסן זיינע קליידער און אָנגעטאָן זאַקקלייד אויף זיין לייב און האָט געפאַסט: און ער איז געלעגן אין זאַקקלייד און איז אַרומגעגאַנגען שטילערהייט.

28. איז דאָס וואָרט פון גאָט געווען צו אליהו דעם תשבי, אַזוי צו זאָגן: 29. האָסטו געזען ווי אחאב איז געוואָרן אונטערטעניק פאַר מיר? ווייל ער איז געוואָרן אונטערטעניק פאַר מיר וועל איך ניט ברענגען דאָס בייז אין זיינע טעג; אין די טעג פון זיין זון וועל איך ברענגען דאָס בייז אויף זיין הויז. (מלכים א׳, כ״א)

וואָקאַבולאַר

אליהו — Elijah
אחאב — דער קעניג פון ישראל פון יענער צייט
מקח (מעקאָך) — Price
נחלה (נאַכלע) — Estate, Possession
איזבל — Jezebel the queen
מלוכה — Kingdom
תענית (טאַניס) — Fast day

נידערטרעכטיקע — Dispicable
עדות (איידעס) — Witnesses
געלעסטערט — Blasphemed
אדלליים — Nobles
ירשה (יאַרשע) — Take as your inheritance
אָנגעקריגן — Caught
שונא (סוינע) — פיינט
אומווערדיק — Abominable, Unworthy

אליהו אויפן באַרג

(יהואש איבערזעצונג)

1. און אחאב האָט דערציילט איזבלן אַלץ וואָס אליהו האָט געטאָן, און אַלצדינג ווי אַזוי ער האָט געהרגעט אַלע נביאים מיט דער שווערד. 2. האָט איזבל געשיקט אַ שליח צו אליהון, אַזוי צו זאָגן: זאָלן די געטער טאָן אַזוי און נאָך מער, אויב איך וועל מאָרגן אין דער צייט ניט מאַכן דיין לעבן אַזוי ווי דאָס לעבן פון איינעם פון זיי!

3. און ווי ער האָט דאָס געזען, איז ער אויפגעשטאַנען און איז אַוועק אום זיין לעבן, און איז געקומען קיין באר־שבע וואָס געהערט צו יהודה, און ער האָט דאָרטן איבערגעלאָזט זיין יונג. 4. און ער אַליין איז געגאַנגען אין מדבר אַ טאָג וועגס, און איז געקומען און האָט זיך געזעצט אונטער אַ בעזעמבוימל, און ער האָט געבעטן אויף זיך דעם טויט, און האָט געזאָגט: גענוג! אַצינד, גאָט, נעם צו מיין זעל, וואָרעם איך בין ניט בעסער פון מיינע עלטערן.

5. און ער האָט זיך געלייגט און איז איינגעשלאָפן אונטער אַ בעזעמבוימל. ערשט אַ מלאך רירט אים אָן און זאָגט צו אים: שטיי אויף, עס. 6. האָט ער זיך אומגעקוקט, ערשט אים צוקאָפּנס איז אַ קוכן געבאַקן אויף אָנגעברענטע שטיינער און אַ קרוג וואַסער. האָט ער געגעסן און געטרונקען און האָט זיך ווידער געלייגט.

7. און דער מלאך פון גאָט איז געקומען אַ צווייט מאָל און האָט אים אָנגערירט און געזאָגט: שטיי אויף, עס, וואָרעם דער וועג איז צו ווייט פאַר דיר.

8. איז ער אויפגעשטאַנען און האָט געגעסן און געטרונקען און איז געגאַנגען מיט דעם כוח פון דעם דאָזיקן עסן פערציק טעג און פערציק נעכט, ביז דעם באַרג פון גאָט, חורב. 9. און ער איז דאָרטן אריינגעגאַנגען אין דער הייל און האָט דאָרטן גענעכטיקט. ערשט דאָס וואָרט פון גאָט איז צו אים און ער האָט צו אים געזאָגט: וואָס טוסטו דאָ אליהו?

10. האָט ער געזאָגט:

אָננעמען האָב איך זיך אָנגענומען
פון וועגן יהוה דעם גאָט פון צבאות;
ווייל פאַרלאָזן דיין בונד האָבן די קינדער פון ישראל,
דיינע מזבחות האָבן זיי צעשטערט,
און דיינע נביאים האָבן זיי געהרגעט מיט דער שווערד;
און איך אַליין בין איבערגעבליבן,
און זיי זוכן מיין לעבן צו נעמען.

11. האָט ער געזאָגט: גיי אַרויס, און זאָלסט זיך שטעלן אויפן באַרג פון גאָט.

ערשט גאָט גייט פאַרביי, און אַ גרויסער און שטאַרקער שטורעם רייסט בערג און ברעכט פעלדזן פאַר גאָט — ניט אין שטורעם איז געווען גאָט; און נאָך דעם שטורעם אַן ערדציטערניש — ניט אין דער ערדציטערניש איז געווען גאָט; 12. און נאָך דער ערדציטערניש אַ פייער — ניט אין פייער איז געווען גאָט; און נאָך דעם פייער אַ קול פון אַ דינער שטילקייט. 13. און עס איז געווען, ווי אליהו האָט דאָס דערהערט, אַזוי האָט ער איינגעוויקלט זיין פנים אין זיין מאַנטל, און ער איז אַרויסגעגאַנגען, און האָט זיך געשטעלט אין איינגאַנג פון דער הייל.

ערשט אַ קול איז געקומען צו אים, און האָט געזאָגט: וואָס טוסטו דאָ, אליהו?

14. האָט ער געזאָגט:
אָננעמען האָב איך זיך אָנגענומען
פון וועגן יהוה דעם גאָט פון צבאות;
ווייל פאַרלאָזן דיין בונד האָבן די קינדער פון ישראל,
דיינע מזבחות האָבן זיי צעשטערט,
און דיינע נביאים האָבן זיי געהרגעט מיט דער שווערד;
און איך אַליין בין איבערגעבליבן,
און זיי זוכן מיין לעבן צו נעמען.

(מלאכים א׳, י״ט).

וואָקאַבולאַר

בעזעמבוימל — Thorn bush
זעל — Soul
יהוה (יאווע) — God
צבאות (צוואָעס) — God of armies
מזבחות (מיזבייכעס) — Alters
פעלדזן — Rock, Boulder

רבי אליעזר בן הורקנוס

דער גרויסער ר׳ אליעזר בן הורקנוס האָט ביז צוויי און צוואַנציק יאָר גאָרנישט ניט געלערנט קיין תורה. זיין פאָטער הורקנוס איז געווען אַ רייכער גוט-באַזיצער, און אויף זיינע פעלדער האָבן גע־אַרבעט פיל אַרבעטער. די זין זיינע, אליעזר מיט די איבעריקע ברידער, פלעגן אַליין אויך אַרבעטן אין פעלד. איינמאָל שטייען אַזוי די ברידער אין פעלד און אַקערן אַלע אויף אויסגעאַרבעטער ערד, און נאָר אליעזר אויף שטיינהאַרטן ניילאַנד. פּלוצעם וואַרפט אליעזר אַוועק דעם אַקער, זעצט זיך אַן אַ זייט און צעוויינט זיך. פרעגט דער פאָטער: וואָס וויינסטו? ערגערסטו זיך אפשר, וואָס עס קומט דיר אוים צו אַקערן הארט ניילאַנד — נעם זיך אַקערן דאָס ווייכע. גייט ער איבער אויף דעם ווייכן, זעצט זיך דאָרט אַוועק און וויינט ווידער.

פרעגט אים דער פאָטער:

— און אַצינד וואָס וויינסטו? דאָס געפעלט דיר אויך ניט?

— ניין, נישט דאָס, — זאָגט ער.

— וואָס דען וויינסטו?

— איך וויל לערנען תורה!

— אַ מענטש פון צוויי און צוואַנציק יאָר פאַרגלוסט זיך אים פּלוצעם אָנהויבן לערנען! שלאָג זיך דיר דאָס אַרוים פון קאָפּ. בע־סער האָב חתונה, וועסטו האָבן קינדער, פירן זיי אין שול, און זיי וועלן שוין לערנען תורה.

איינמאָל קומט ער ווידער פאַרן פאָטער און זאָגט:

— מאָרגן גיי איך מער אין פעלד ניט אַרבעטן. סאיז ביי מיר געבליבן זיך אַוועקלאָזן קיין ירושלים דאָרט צו לערנען תורה אין ר׳ יוחנן בן זכאים בית-המדרש.

שרייט אויף אים אָן דער פאָטער: מאָרגן גאַנץ פרי, נאָך איידער דו וועסט עפּעס אין מויל נעמען, מוזטו מיר פריער אויפאַקערן אַ שטיק פעלד.

שטייט אליעזר אויף פאַרטאָג און נעמט אַקערן דאָס פעלד. אין

מיטן אָקערן פֿאַלט די קו און ברעכט זיך אויס אַ פֿוס. טראַכט ער זיך: „צוליב מיין זכות האָט די קו צעבראָכן דעם פֿוס”...

אַנטלויפֿט ער פֿון דאָרט און לאָזט זיך אויפֿן וועג קיין ירושלים צו ר׳ יוחנן בן זכאי.

ווי מען דערציילט איז דאָס פֿאַרגעקומען אַן ערב-שבת, און אַ גאַנצן מעת-לעת ביז מוצאי-שבת, האָט ער ניט געהאַט אין מויל; אין וועג, ווען דאָס האַרץ האָט אים פֿאַרחלשט, האָט ער אויפֿגעהויבן פֿון דער ערד אַ שטיינדל און אַריינגענומען אין מויל.

געקומען אין ירושלים, גייט ער אַריין אין ר׳ יוחנן בן זכאיס שול, זעצט זיך אין אַ ווינקל און וויינט. באַמערקט עס ר׳ יוחנן. פֿרעגט ער אים: וואָס וויינסטו?

ענטפֿערט ער: איך וויל לערנען תורה.

— האָסט שוין עפּעס אַמאָל געלערנט?

— ניין, גאָרנישט ניט געלערנט.

נעמט ר׳ יוחנן מיט אים לערנען פֿון אָנהויב קריאת-שמע, דאַווע-נען, בענטשן און דערצו יעדן טאָג נייע צוויי הלכות. אַלעם וואָס אליעזר האָט געלערנט אַ גאַנצע וואָך האָט ער שבת גוט אויסגע-חזרט און סאיז ביי אים פֿאַרבליבן. אַכט טאָג דורכאַנאַנד האָט אַזוי אליעזר פֿאַרבראַכט אין איין לערנען, און די גאַנצע צייט נישט געהאַט אין מויל, ביז ר׳ יוחנן האָט דערשפּירט אַ ריח פֿון זיין מויל.

פֿרעגט אים ר׳ יוחנן: אליעזר מיין זון, האָסטו עפּעס איבער-געביסן היינט? — שווייגט ער. פֿרעגט ער אים נאָכאַמאָל און ער שווייגט אַלץ.

זאָגט אים ר׳ יוחנן: זע, היינט עסטו ביי מיר.

— איך האָב שוין אָפּגעגעסן אין מיין אכסניא, — ענטפֿערט אליעזר.

רופֿט צו ר׳ יוחנן אייניקע פֿון זיינע תלמידים און זאָגט זיי אָן: זעט, איר זאָלט די זאַך נאָכפֿאָרשן.

לאָזן זיך אַוועק די תלמידים איבער ירושלימער גאַסן און פֿרעגן זיך נאָך אין אַלע אכסניות, צי האַלט זיך דאָרט נישט אויף איינער פֿון זייערע חברים, — ענטפֿערט מען אומעטום: ניין — ביז זיי זיינען געקומען צו איין פֿרוי, וואָס האַלט אַן אָרעמע אכסניא, און זי האָט געענטפֿערט: יאָ. פֿרעגן זיי ביי איר: האָט ער דאָ עפּעס מיט זיך? זאָגט זי: עפּעס האָט ער אַ מין זאַק, וואָס ער פֿאַלט אַלע

טאָג צו צו אים מיטן קאָפּ און זויגט פון אים ווי פון אַ לאָגל ווייַן. הייסן זיי זיך ווייזן דעם דאָזיקן זאַק. שלעפּט זי אים אַרויס און זיי עפענען אים. לאָזט זיך אויס, דער זאַק איז אָנגעשטאָפּט מיט ערד. פרעגן זיי זי ווייטער: האָט היינט אליעזר עפּעס איבערגעביסן? זאָגט זי: ניין. מיר האָבן אַלץ געמיינט, מסתמא עסט ער ביים רבין. ווייזט אויס, אַז ער האָט די גאַנצע אַכט טעג אין מויל נישט געהאַט.

קומען די תלמידים און דערציילן עס דעם רבין. דערהערט דאָס, שרייט אויס רבי יוחנן בן זכאי:

— אָרעמער אליעזר, אַזוי נעבעך וואַלגערסטו זיך דאָ צווישן אונדז! נאָר וויסן זאָלסטו: אַזוי ווי עס הערט זיך איצט אַ ריח פון דיין מויל מחמת הונגער, אַזוי וועט פון דיין מויל זיך צעגיין דער ריח פון דיין תורה און זיך צעשפּרייטן פון איין עק וועלט ביז דעם אַנדערן עק וועלט.

פון דעמאָלט אָן האָט ר׳ יוחנן אים באַשטעלט קעסט און ער איז געקומען צו זיך.

אַזוי זיינען פאַראיבער דריי יאָר, און אליעזר האָט פלייסיק געלערנט תורה פאַר ר׳ יוחנן, און די גאַנצע צייט אפילו זיך נישט געוויזן אַהיים פאַרן פאָטער.

איינמאָל רופן זיך הורקנוסעס קינדער אָן צום פאָטער: זע, וואָס דיין זון אליעזר האָט דיר אָפּגעטאָן — אויף דער עלטער דיך איבער-געלאָזט און איז אַוועק קיין ירושלים. ער האָט פאַרדינט, דו זאָלסט אים אָפּזאָגן פון ירושה.

פאָלגט הורקנוס און גייט אַוועק קיין ירושלים מיט דער דעה אויסצושליסן אליעזרן פון ירושה. קומט ער אָן קיין ירושלים פּונקט אין דעם טאָג, ווען ביי ר׳ יוחנן בן זכאי איז געווען אַ גרויסער מאָל-צייט. צו דער סעודה זיינען געקומען די גרעסטע, פאַרנעמסטע לייט פון דער מדינה: בן-ציצית-הכסת, נקדימון-בן-גוריון און בן-כלבא-שבוע. דערציילט מען ר׳ יוחנן, אַז דער גוט-באַזיצער הורקנוס איז אָנגעקומען. הייסט ער מאַכן פאַר אים פּלאַץ צווישן די געסט. באַ-זעצט מען אים אויבן-אָן צווישן אַלע פאַרנעמע לייט. זיצט ער צווישן עולם מיט גרויס אָפּשיי און ציטערט. אין מיטן דער סעודה שטעלט זיך ר׳ יוחנן אָפּ מיט די אויגן אויף ר׳ אליעזרן און זאָגט אים: נעם, זאָג עפּעס פאַרן עולם.

ענטפערט ר׳ אליעזר: רבי, וואָס קען איך זאָגן? קען דען אַ

ברונעם אַרויסגעבן וואַסער מער ווי מען גיסט אין אים אַריין? קען איך דען זאָגן דברי־תורה מער ווי איך האָב ביי דיר באַקומען?

— ניין, מיין זון, — זאָגט ר׳ יוחנן — נישט קיין ברונעם ביסטו, דו ביסט אַ קוואַל, אַ לעבעדיקער קוואַל, וואָס פליסט און גיסט פרישע וואַסער פון זיך אַליין; דו פאַרמאָגסט אייגנס.

און אַז ר׳ יוחנן מיט די תלמידים זיינען צו אים צוגעשטאַנען, האָט ר׳ אליעזר זיך אויפגעהויבן און געעפנט דאָס מויל.

אין דער לופט האָבן זיך געטראָגן ווערטער, וואָס זינגט די וועלט שטייט האָט נאָך קיין אויער זיי נישט געהערט. דאָס פּנים פונעם יונגן דרשן האָט געשיינט, ווי די זון; שטראַלן, ווי פון משה רבנוס געזיכט, האָבן פאַרבלענדט די אויגן, און דער גאַנצער עולם האָט נישט געוואוסט, אויף וואָס פאַר אַ וועלט ער איז, צי ס׳איז טאָג צי נאַכט.

נאָך דער דרשה שטעלט זיך ר׳ יוחנן אויף, גיט דעם תלמיד אַ קוש אויפן קאָפּ און זאָגט: אַז וואויל איז אייך, אברהם, יצחק און יעקב, וואָס אַזאַ קינד איז פון אייך אַרויסגעקומען.

— אויף וועמען זאָגט ער עס? — דערפרעגט זיך הורקנוס ביים עולם.

— אויף דיין זון אליעזר! — ענטפערט מען אים.

— אויב אַזוי, האָט ער באַדאַרפט אַנדערש זאָגן: „אַז וואויל איז מ י ר , וואָס אַזאַ קינד איז פון מיר אַרויסגעקומען!"

און דער אַלטער הורקנוס איז באַלד אַרויף אויף אַ באַנק און אויסגערופן פאַרן גאַנצן ירושלימער עולם:

— רבותי! געקומען בין איך אַהער מיט דער דעה אָפּצוזאָגן מיין זון אליעזרן פון מיינע גיטער. איצט אָבער לאָז איך איבער אַלע מיינע גיטער פאַר מיין זון אליעזרן אַליין, די איבעריקע ברידער האָבן קיין שום חלק נישט.

— ניין, פאָטער, — זאָגט אים אויף דעם אליעזר — וואָלט איך פאַרלאַנגט ערד ביי גאָט, קען ער מיר געבן, — „די ערד און אַלעס וואָס אין איר געהערט צו גאָט"; וואָלט איך גאָלד און זילבער פאַרלאַנגט, קען ער דאָך מיר אויך געבן — „דאָס זילבער איז מיינס, און דאָס גאָלד איז מיינס, זאָגט גאָט"; מיין פאַרלאַנג אָבער פון גאָט איז נאָר איין זאַך: תורה אַליין.

(פון „די יידישע אגדות")

וואָקאַבולאַר

גוט־באַזיצער — Posessor of an estate

זכות (זכוס) — Privilege

מעת־לעת (מעס־לעס) —
The 24 hours of the day

מוצאי־שבת (מאָצע־שאַבעס)—
The departing of the Sabbath.
Saturday night

קריאת־שמע (קריאַס־שעמא) —
The reading of the Shema. A prayer

הלכות (האַלאָכעס) —
געזעצן אין תלמוד

אכסניא (אַכסאַניע) — Inn

מחמת (מאַכמעס) — Because

דעה (דייע) — Influence, To have a say

פאַרנעם — דערהער

אָפּשיי — דרך־ארץ. רעספּעקט

ירושה — Inheritance

שבת און יום־טוב

דעם אָרעמאַנס שבת

מענדעלע־מוכר־ספרים

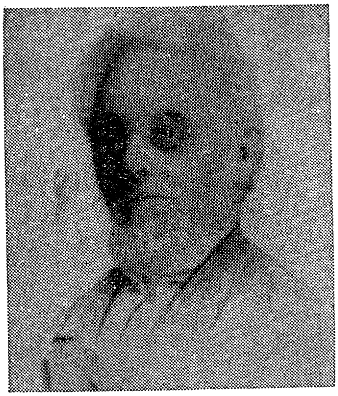

משהלעס טאַטע, שמואליק, איז אַ טאַנדעטניק. אַ גאַנצן טאָג, פֿון פֿרי ביז אין דער נאַכט, לויפֿט ער אַרום מיט אַלטע זאַכן, שלאָגט אָפּ די טירן צו קויפֿן און צו פֿאַרקויפֿן זיין סחורה. ער איז געקרימט, געבויגן, מיט אַ בלייך פּנים, געקנייטשט, געעלטערט פֿאַר זאָרג און צרות. אָנלויפֿנדיק זיך ווי אַ הונט, קומט ער מיד, צעבראָכן אין זיין וויסט שטיבל — אַ קאַנורע, מיט עטלעכע גראָשן פֿאַרדינסט, און אַמאָל גאָר מיט אַ ליידיקער קעשענע, כאַפּט אָפּ עפּעס, וואַרעמעס מיט וועטשערע אינאיינעם, און טוט זיך אַ וואָרף שלאָפֿן. ער ליגט, נעבעך, ווי אַ דערהרגעטער, פֿילט אין זיך נישט קיין גאַנצן אבר. גאַנץ פֿרי שטייט דער טויטער אויף, משטיינס געזאָגט, תחית המתים און ווייטער לויפֿן, ווייטער אַרומיאָגן זיך. אַזוי פֿאַרברענגט ער זיין הינטיש לעבן די גאַנצע וואָך.

פֿרייטיק־צו־נאַכטס באַקומט די קאַנורע עפּעס גאָר אַן אַנדער פּנים — אויסגעשמירט, אויסגעוואַשן ריין אין איטלעכס ווינקעלע. דער טיש געדעקט מיט אַ ווייסן טישטעך, אויף אים דריי מעשענע, אויסגעשייערטע לייכטער מיט די בענטש־ליכט, און צוויי שיינע קוי־

לעטשן, אָפּגעשמירט מיט אַ געלכל פון אַן איי, שיינען פון דער ווייט, פאַרנעמען די אויגן.

אין שטוב הערשט עפּעס אַ זיסע רואיקייט, עס שמעקט אַ ריח פון צוגעדעמפּפטע שפּייזן, וואָס שטייען אויפן פּריפּעטשיק, איבער־געדעקט מיט אַ קישן. די מאַמע, אַ גאַנצע וואָך פאַרשמירט, פאַר־פּינצטערט, לויכט אין דעם שבתדיקן שלייער, עס רוט אויף איר די שכינה. די באָרוועסע מיידעלעך, פאַרקעמט, אויסגעצוואָגן, האַלטן זיך אינאיינעם אין אַ ווינקעלע, און מען זעט אַן אין זייער פּנים, ווי זיי וואַרטן, קוקן אויף עפּעס אַרוים מיט אַ פריילעך האַרץ. — שאַ, עס הערן זיך טריט... מען גייט... די טיר עפנט זיך אויף.

— גוט שבת! — זאָגט שמואליק, קומענדיק פון דער שול, און קוקט פריינטלעך מיט אַ שיינענדיק פּנים אויפן ווייב, אויף די קינדער.

— גוט שבת! — זאָגט משהלע הויך אויף אַ קול, אַריינלויפנדיק געשווינדט, ווי מיט אַ גוטער בשורה.

און דער טאַטע מיט דעם זון הויבן אַן ביידע, אַרומגייענדיק איבער דער שטוב, צו זאָגן אויף אַ ניגון „שלום עליכם״. דאָס נעמט מען אַזוי אויף די הייליקע מלאכים, געשיקט פון דעם אויבערשטן, פונעם מלך איבער אַלע מלכים, הקדוש ברוך הוא, וואָס האָבן זיי באַגלייט פון דער שול אַהיים. דער טאַנדעטניק איז שוין נישט מער קיין הונט, ער איז אַ פּרינץ, עפּעס האָט ער באַקומען אַ נייע נשמה, אַ נייע הויט. ער מאַכט קידוש, וואַשט זיך, זעצט זיך צום טיש. דאָס ווייב, די פּרינצעסין, און די קינדער, אַרום אים. מען שטופּט דעם גאָפּל, דעם לעפל און מען כאַפּט אַ שטיקל פיש, אַ לאָקש, אַ ביינדל, אַ ביסל צימעס — אַזעלכע מאכלים, וואָס מען האָט זיי אַ גאַנצע וואָך אין די אויגן נישט געזען. איטלעכס פון די קינדער עסט עס, שטאַרק היטנדיק זיך, קיין ברעקל זאָל, חלילה, נישט אַראָפּפאַלן, עפּעס מיט אַ גוט ערנסט פּנימל, וואָס וועקט אויף אין האַרצן געפילן פון רחמנות — עפּעס נאָר ווי אַ וועווריקל, וואָס זיצט זיך אויף אַ בוימל און קנאַקט עפּעס אַזוי שיין, אַזוי ערנסט אַ ניסל...

שמואליק שטעלט אַן די „כלי״ צו די זמירות און שפּילט אָפּ טשאַקנדיק אַ „מה ידידות״:

„ווי ליב די רו איז דיינע,
פּרינצעסין שבת פיינע!
מיר לויפן דיר אַקעגן אַלע,
מיר בעטן: קום, געקרוינטע כלה!...

פון אַלע מלאכות איז אַן עק,
די אַרבעט לייגט מען איצט אַוועק,
זיך תּענוג אָנצוטאָן ביים טיש,
מיט הינער, חלה, פלייש און פיש.״

וואָקאַבולאַר

טאַנדעטניק — אַ הענדלער מיט אַלטע קליידער, אַלטע זאַכן

סחורה (סכוירע) — Merchandise

קאַנורע — אַ לאָך — Dog-hole

פּריפּעטשיק — Hearth, Fire-place

שכינה — The glory of God

חלילה — God forbid

וועוועריקל — Squirrel

כלי (קיילע) — אינסטרומענט. אָנשטעלן דעם האַלדז צום זינגען

טשאַקנדיק — לעבעדיק און פריילעך.

תּענוג (טייניק) — פאַרגעניגן

מיין מאַמע, זכרונה לברכה...

ח. נ. ביאַליק

מיין מאַמע, זכרונה לברכה, געווען איז אַ גרויסע צדקת,
אַ וויסטע אלמנה געזעסן.
איין פרייטיק פאַרנאַכט — סגליט די שקיעה אין שפיצן פון בוימער —
און אין שטוב — נישט קיין ליכט, נישט קיין עסן.

זי זוכט — און מיט נסים פון הימל — געפונען צוויי פּרוטות —
„ברויט אָדער ליכט?" — מיט דער דעה געשלאָגן.
זי לויפט, קומט צוריק — אין איר מאָגערער האַנט אַ מתנה:
צוויי ליכט צום בענטשן געטראָגן.

דער הימל פאַרמאָגט זיבן שטערן. דער שבת דער מאַמעס
האָט אויך זיבן ליכט, זיבן שטראַמען;
וועט גאָט דען פאַרשטערן זיין שבת? — און וואָס קען זי העלפן?
געלויבט פאַר די צוויי איז זיין נאָמען!

ווען בענטשן די ליכט אויף אַ ליידיקן טישטעך, אָן חלה —
פאַרפּוצט זיך אין הויב אין דער ברייטער;
געביטן איר קלייד און זיך מכין געווען פאַר גאָט,
פאַרן הייליקן שבת אַ גרייטע.

געצונדן די ליכט — האָט זי מער ניט געקענט זיך באַהערשן,
ווייל סהאַרץ האָט מיט בלוט זיך באַגאָסן;
אַרויס מיט געוויין, און אַ טרער איז אַרונטערגעפאַלן —
איין ליכט איז געוואָרן פאַרלאָשן.

פאַרשעמט איז דער שבת, אויף איין אויג אַ בלינדער, גע־
שטאַנען —
די פרוי איז פאַרצייטערט געבליבן:
„פאַרשעמט אַן אלמנהס אַ גאָב? אויב דיין דינסט האָט געזינדיקט,
צו וואָס נאָך דעם שבת באַטריבן?

וואָס האָסטו זיין אויג אויסגעשטאָכן?" — מיט אויגן פאַרמאַכטע,
פאַרדעקט מיט די הענט און פאַרביטערט,
אין פאַרקלעמטן געוויין, און אין פלאַמיקער תפלה,
האָבן פלייצעס און הויב אומגעציטערט.

אין האַרץ האָבן תהומען געברויזט, די אמהות און כרובים
זיי האָבן פון האַלדז זיך געריסן —
סהאָט די שכינה נאָך קיינמאָל געהערט און געזען,
ווי אַ מענטש טוט אַזוי זיך צעגיסן.

און דאַן איז נאָך איינע אַ טרער פון צדקת געפאַלן,
אַ זודיקער פלאַם פון די גרונטן —
און טאָפּלט איז ליכטיק געוואָרן: ספאַרלאָשענע ליכטל
האָט נאָכאַמאָל זיך אָנגעצונדן.

און ווען סהאָט די מאַמע געעפנט די אויגן, האָט ליכט פון בראשית
פון זיי זיך געגאָסן אין שטראָמען —
ווייל סהאָט זיי די שכינה געקושט. — דער זכות פון צדקת זאָל
ביישטיין אונדז און אַלע יידן. אמן.

וואָקאַבולאַר

זכרונה לברכה (זיכרוינאָ ליווראָכאָ) — זאָל איר אָנדענק זיין געבענטשט
צדקת (צאַדייקעס) — פרומע, גאָטספאָרכ־טיקע
אלמנה — Widow
שקיעה — זון־אונטערגאַנג
פרוטות — גראָשענס Small coins

באַטריבן — מאַכן טרויעריק
הויב — צודעק אויפן קאָפּ
תהום (טעהאָם) — אָפּגרונט Depth
אמהות (אימאָהעס) — מוטערס — שרה, רבקה, רחל, לאה
כרובים (קרואווים) — Cherubim, Angels
מכין (מייכן) — זיך גרייט מאַכן

פראַגן און אַרבעטן

1. ווער איז דער מחבר פון דער פּאָעמע ?
2. וואָס ווייסטו וועגן חיים נחמן ביאַליק ?
3. פאַרוואָס נוצט ביאַליק דעם אויסדרוק „זכרונה לברכה" נאָך די ווערטער „מיין מאַמע" ?
4. פון וואָס האָט זיך איינס פון די צוויי ליכט פאַרלאָשן ?
5. פאַרוואָס האָט די מאַמע געוויינט ?
6. פון וואָס האָט זיך דאָס ליכט צוריק אָנגעצונדן ?
7. פאַר וועמען האָט זיך די צדקית אָנגענומען מיט איר צווייטן געוויין ?
8. וואָס פאַראַ לויטערקייט האָט זיך נאָכדעם געגאָסן פון די ליכט ?

שבת־חזון

מאָריס ראָזענפעלד

1.

דער שבת־חזון האָט געבראַכט
צוריק דעם פאַרגעסענעם חלום.
דער חזן זינגט טרויעריק און זאַכט
דעם אומעטיקן „בואי בשלום״.

2.

דער רב שאָקלט שטיל מיטן קאָפּ,
דעם עולם באַפאַלט אַזאַ בענקען.
דער חורבן, דער אַלטער, לעבט אָפּ
און פאַנגט זיך אָן ווידער געדענקען.

וואָקאַבולאַר

שבת־חזון (שאַבעס־כאַזאָן) — דער שבת פאַר תשעה־באב. מען לייענט דאַן די הפטורה „חזון ישעיהו״ אין וועלכער דער נביא וואָרנט וועגן דעם אָנקומענדיקן חורבן

זאַכט — שטיל Softly

בואי בשלום (באָאי בשאָלעם) — קום אין פרידן. אַ פסוק אין אַ פרייטיק־צו־נאַכטיקע תפלה „לכה דודי״

פראַגן און אַרבעטן

1. וועלכער שבת ווערט אָנגערופן שבת־חזון?
2. וועלכע נאָך שבתים ווערן אָנגערופן מיט ספּעציעלע נעמען?
3. פאַרוואָס ווערט דער שבת פאַר תשעה באב אָנגערופן שבת־חזון?
4. ווער איז געווען ישעיהו בן אמוץ?
5. וואָס האָט ישעיהו נביאות געזאָגט אין דער הפטורה, וואָס מען לייענט שבת־חזון?
6. ווי הויבט זיך אָן די הפטורה, וואָס מען לייענט דעם שבת נאָך תשעה באב?

שבת נחמו

יהואש

1

ווידער בליט פאַר מיינע אויגן
יענע בילד, וואָס קינדווייז מאָלן
פלעגט מיין דמיון, ווען כפלעג הערן
שבת־נחמו די הפטורה.

2

פון דער קינדערשער פאַנטאַזיע
שווימט אַרויס אַ באַרג אַ הויכער,
גרויס און איינזאַם און מיט גאוה
אָנגעלענט אַקעגן הימל.

3

אויפן באַרגביים סאַמע אויבן,
ווי אַ צעדערבוים, אַ שטאָלצער,

ווי פון גרויסן באַרג אַ חלק,
שטייט דער נביא ישעיהו.

4

גלייך צום שניי, וואָס דעקט די פעלדזן
פאַלט זיין ווייסע באָרד אַרונטער,
און ווי אָדלער־פליגלען פלאַטערן
זיינע לאָקן אין דער לופטן.

5

פון זיין שטערן שיינט די חכמה,
און די רואיק גרויסע אויגן
גלאַנצן ווי צוויי העלע זונען,
פול מיט ליבשאַפט פול מיט גבורה.

6

און ער רעדט... זיין שטים איז ווייכער
פונעם אָוונט ווינטלס אָטעם,
דאָך, עס קלינגט און קנאַלט פון ווייטן,
ווי אַ וואַסערפאַל אַ שטאַרקער:

7

„נחמו, נחמו... גאָט באַפוילן
האָט מיר, אייך אַ טרייסט צו ברענגען,
אויף די דורות־אַלטע וואונדן
אייך אַ זיסן באַלזאַם לייגן".

8

און די פעלדזן ווידערהאָלן
זאָגן נאָך אין ווידערקלאַנג:
„נחמו, נחמו... גאָט באַפוילן
האָט מיר אייך אַ טרייסט צו ברענגען".

וואָקאַבולאַר

שבת-נחמו (שאַבעס נאַכמו) — דער שבת פון טרייסט. דער שבת נאָך תשעה-באב ווען מען לייענט די הפטורה וואָס הויבט זיך אָן מיט די ווערטער נחמו, נחמו עמי, טרייסט, טרייסט מיין פאָלק

דמיון (דימיען) — פאַנטאַזיע Imagination

הפטורה (האַפטוירע) — אַן אויסצוג פון נביאים, וואָס מען לייענט שבת אין שול נאָכן לייענען די סדרה פון דער תורה

גואה (גייווע) — שטאָלץ

גבורה (גוואורע) — Courage, Heroism

באַלזאַם — Balm

פראַגן און אַרבעטן

1. ווער איז דער מחבר פון דער פּאָעמע ?
2. וויפל פּאָעמען פון דעמזעלבן מחבר זיינען דיר באַקאַנט ?
3. איז פאַראַן צווישן זיי אַ פּאָעמע וואָס דו האָסט באַזונדערס ליב ?
4. קאָנסטו דערקלערן פאַרוואָס דו האָסט די פּאָעמע באַזונדערס ליב ?
5. וועגן וואָס פאַראַ שבת רעדט זיך אין דער פּאָעמע ?
6. פאַרוואָס רופט מען דעם שבת מיט דעם ספּעציעלן נאָמען ?
7. אין וואָס פאַר אַ שטים רעדט דער נביא ?
8. ווי קלינגען זיינע ווערטער ?
9. ווער ווידערהאָלט זיינע ווערטער ?
10. שרייב אַן זאַצן מיט די ווערטער :

אַטעם	וואַסערפאַל	לאָקן
באַלזאַם	וואונדן	נביא
גאולה	חכמה	גבורה
דמיון	טרייסט	פלאַטערן
הפטורה	ליבשאַפט	קנאַלט

שבת

י. י. סיגאל

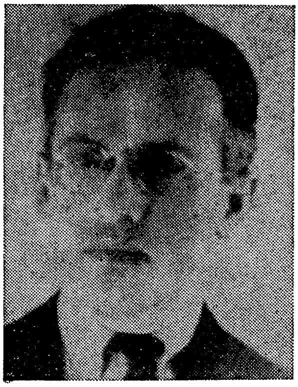

נאָך אַ גרויסן יאָך און שווערער וואָך
דעם גרויסן שבת ווען דו ברענגען,
אַ שטילער גרייז מיט ווייסער באָרד
און קלאָרע, לויכטנדיקע אויגן.

ער וועט זיך וואַשן זיינע הענט,
וועט אויבנאָן ביים טיש זיך זעצן,
המוציא נעמען פונעם ברויט
מיט פרומער שטילקייט אין די אויגן.

אויף אונדזער גרויען אָרעמברויט
וועט קלאָר און העל זיין בליק צעשטראַלן,
דאָס ברויט וועט ווערן חלה־ווייס,
אַזוי ווי זיינע הענט די ווייסע.

רוועט קידוש מאַכן איבער אונדז
ווי איבער קידוש בעכער פולע.
מיר וועלן פול זיין מיט זיין רו,
ווי בעכער גאָלדענע מיט וויין.

אַן איינציק־דינע חלב־ליכט
וועט אונדזער קליינעם טיש באַלייכטן,
נאָר לייכטן וועט זיין ווייסע באָרד
אַזוי ווי זילבער פון לבנה.

וואָקאַבולאַר

גרייז — אַלטער מאַן

המוציא (האַמויצע) — דאָס ערשטע שטיקל ברויט וואָס מעסט נאָך דער ברכה „המוציא לחם מן הארץ"

חלב (כיילעוו) — Tallow

אויב נישט נאָך העכער

י. ל. פרץ

און דער נעמיראָווער פלעגט סליחות־צייט יעדן פרימאָרגן נעלם ווערן, פאַרשווינדן!

מען פלעגט אים נישט זען אין ערגעץ: נישט אין שול, נישט אין ביידע בתי־מדרשים, נישט ביי אַ מנין, און אין דער היים אוודאי און אוודאי נישט. די שטוב איז גשטאַנען אָפן. ווער עס האָט געוואָלט, איז אַריין און אַרויסגעגאַנגען, — געגנבעט ביים רבין האָט מען נישט, — אָבער קיין לעבעדיק באַשעפעניש איז אין שטוב נישט געווען.

וואו קאָן זיין דער רבי?

וואו זאָל ער זיין? מן הסתם אין הימל! ווייניק געשעפטן האָט אַ רבי פאַר ימים־נוראים צו פאַרזאָרגן? יידעלעך, קיין עין־הרע, דאַרפן פּרנסה, שלום, געזונט, גוטע שידוכים, ווילן גוט און פרום זיין, און די זינד זיינען דאָך גרויס, און דער שטן מיט זיינע טויזנט אויגן קוקט פון איין עק וועלט ביז דעם צווייטן, און ער זעט און פאַרקלאָגט און מסרט... און — ווער זאָל העלפן, אז נישט דער רבי?

אַזוי האָט דער עולם געטראַכט.

איינמאָל איז אָבער אָנגעקומען אַ ליטוואַק. לאַכט ער! איר קענט דאָך די ליטוואַקעס: פון מוסר ספרים האַלטן זיי ווייניק, דערפאַר שטאָפּן זיי זיך אָן מיט ש״ס ופוסקים. ווייזט דער ליטוואַק אַ בפירושע גמרא, — די אויגן שטעכט ער אויס: אפילו משה רבנו, ווייזט ער, האָט ביים לעבן נישט געקענט אַרויף אויפן הימל, נאָר געהאַלטן זיך צען טפחים אונטערן הימל! נו, גיי שפּאַר זיך מיט אַ ליטוואַק!

— וואו דען קומט אַהין דער רבי?

— מיין דאגה! — ענטפערט ער און ציט די אַקסל. און תוך־כדי־דבור (וואָס אַ ליטוואַק קאָן!) איז ער זיך מיישב צו דערגיין די זאַך.

נאָך דעמזעלבן פּאַרנאַכט, באַלד נאָך מעריב, גנבעט זיך דער ליטוואַק צום רבין אין חדר אַריין, לייגט זיך אונטערן רבינס בעט און ליגט. ער מוז אָפּוואַרטן די נאַכט און זען, וואו דער רבי קומט אַהין, וואָס ער טוט סליחות-צייט.

אַן אַנדערער וואָלט אפשר איינגעדרעמלט און פאַרשלאָפן די צייט; אַ ליטוואַק טוט זיך אַן עצה; לערנט ער זיך אויסנווייניק אַ גאַנצע מסכתא! איך געדענק שוין נישט, חולין צי נדרים!

פאַרטאָג הערט ער, ווי מען קלאַפּט צו סליחות.

דער רבי איז שוין נישט געשלאָפן אַ צייט. ער הערט אים שוין אפשר אַ גאַנצע שעה קרעכצן.

ווער עס האָט געהערט דעם נעמיראָווער קרעכצן ווייס וויפל צער פאַר כל ישראל, וויפל יסורים סהאָט געשטעקט אין זיין יעדן קרעכץ... די נשמה פלעגט אויסגיין, הערנדיק דאָס קרעכצן! אַ ליטוואַק האָט דאָך אָבער אַן אייזערן האַרץ, הערט ער צו און ליגט זיך ווייטער! דער רבי ליגט זיך אויך; דער רבי, זאָל לעבן, אויפן בעט, דער ליטוואַק אונטערן בעט.

דערנאָך הערט דער ליטוואַק, ווי די בעטן אין הויז הויבן אָן סקריפּען... ווי די בני-בית כאַפּן זיך אַרויס פון די בעטן, ווי מע מורמלט אַ יידיש וואָרט, מען גיסט וואַסער אויף די נעגל, עס קלאַפּן אויף און צו די טירן... דערנאָך איז דער עולם אַרויס פון שטוב, עס ווערט ווייטער שטיל און פינצטער, דורכן לאָדן שיינט קוים אַריין אַ קליין ביסל ליכט פון דער לבנה...

מודה האָט ער געווען, דער ליטוואַק, אַז ווען ער איז געבליבן איינער אַליין מיטן רבין, איז אים באַפאַלן אַן אימה. די הויט איז אים אויפגעלאָפן פאַר שרעק, די וואָרצלען פון די פאות האָבן אים געשטאָכן אין די שליפן ווי די נאָדלען.

אַ קלייניקייט: מיטן רבין, און סליחות-צייט, פאַרטאָג, אַליין אין אַ שטוב...

אַ ליטוואַק איז דאָך אָבער איינגעשפּאַרט, ציטערט ער ווי אַ פיש אין וואַסער און ליגט.

ענדלעך שטייט דער רבי, זאָל לעבן, אויף.

פריער טוט ער, וואָס אַ ייד דאַרף טאָן. דערנאָך גייט ער צו

צו דעם קליידער-אַלמער און נעמט אַרויס אַ פּעקל... עס באַווייזן זיך פֿויערשע קליידער: לייוונטענע פּלודערן, גרויסע שטיוול, אַ סערמיענגע, אַ גרויס פֿוטערן היטל מיט אַ ברייטן, לאַנגן לעדערנעם פּאַס, אויסגעשלאָגן מיט מעשענע נעגעלעך.

דער רבי טוט עס אָן...

פֿון דער קעשענע, פֿון סערמיענגע, שטאַרט אַרויס אַן עק פֿון אַ גראָבן שטריק... פֿון אַ פֿויערשן שטריק!

דער רבי גייט אַרויס; דער ליטוואַק — נאָך!

דורכגייענדיק, טרעט אָפּ דער רבי אין קיך, בויגט זיך איין, פֿון אונטער אַ בעט נעמט ער אַרויס אַ האַק, פֿאַרלייגט זי אונטערן פּאַס און גייט אַרויס פֿון שטוב.

דער ליטוואַק ציטערט, נאָר ער טרעט נישט אָפּ.

אַ שטילער, ימים-נוראימדיקער פּחד וויגט זיך איבער די טונקעלע גאַסן. אָפּט רייסט זיך אַרויס אַ געשריי פֿון סליחות פֿון ערגעץ אַ מנין, אָדער אַ קראַנקער קרעכץ פֿון ערגעץ אַ פֿענצטער... דער רבי האַלט זיך אַלץ אין די זייטן פֿון די גאַסן, אין די שאָטנס פֿון די הייזער. פֿון איין הויז צום אַנדערן שווימט ער אַרויס, און דער ליטוואַק נאָך אים...

און דער ליטוואַק הערט ווי זיין אייגן האַרצקלאַפּן מישט זיך צוזאַמען מיטן קול פֿונעם רבינס שווערע טריט; אָבער גיין גייט ער און קומט צוזאַמען מיטן רבין אויס דער שטאָט אַרויס.

הינטער דער שטאָט שטייט אַ וועלדל.

דער רבי, זאָל לעבן, נעמט זיך אין וועלדל אַריין. ער מאַכט אַ דרייסיק-פֿערציק טריט און שטעלט זיך אָפּ ביי אַ בוימל; און דער ליטוואַק ווערט נבהל ונשתומם, זעענדיק ווי דער רבי נעמט אַרויס פֿון פּאַס די האַק און שלאָגט אין בוימל אַריין.

ער זעט, ווי דער רבי האַקט און האַקט, ער הערט ווי דאָס בוימל קרעכצט און קנאַקט. און דאָס בוימל פֿאַלט, און דער רבי שפּאַלט עס אויף ליפּעס, די ליפּעס — אויף דינע שייטלעך; און ער מאַכט זיך אַ בינטל האָלץ, נעמט עס אַרום מיטן שטריק פֿון קעשענע, ער וואַרפֿט דאָס בינטל האָלץ איבער די פּלייצעס, שטעקט צוריק אַריין די האַק אינעם פּאַס, לאָזט זיך אַרויס פֿון וואַלד און גייט צוריק אין שטאָט אַריין.

אין אַ הינטערגעסל שטעלט ער זיך אָפּ ביי אַן אָרעם, האַלב-איינגעבראָכן הייזל און קלאַפּט אָן אין פענצטערל.

— ווער איז? — פרעגט מען דערשראָקן פון שטוב אַרויס. דער ליטוואַק דערקענט, אַז עס איז אַ קול פון אַ יידענע, פון אַ קראַנקער יידענע.

— יאָ! — ענטפערט דער רבי אויף פויעריש לשון.

— קטאָ יאָ? — פרעגט מען ווייטער פון שטוב.

און דער רבי ענטפערט ווייטער, אויף מאַלאָרוסיש לשון: וואַסיל!

— וואָס פאַר אַ וואַסיל, און וואָס ווילסטו, וואַסיל?

— האָלץ — זאָגט דער פאַרשטעלטער וואַסיל — האָב איך צו פאַרקויפן! זייער ביליק. בחצי חינם האָלץ!

און נישט וואַרטנדיק אויף אַ תשובה, נעמט ער זיך אין שטוב אַריין.

דער ליטוואַק גנבעט זיך אויך אַריין און, ביים גרויען ליכט פון פריען מאָרגן, זעט ער אַן אָרעמע שטוב; צעבראָכן, אָרעם כלי-בית. אין בעט ליגט אַ קראַנקע יידענע, פאַרוויקלט מיט שמאַטעס, און זי זאָגט מיט אַ ביטער קול:

— קויפן? מיט וואָס זאָל איך קויפן? וואו האָב איך, אָרעמע אלמנה, געלט?

— איך וועל דיר באָרגן! — ענטפערט דער פאַרשטעלטער וואַסיל — אינגאַנצן זעקס גראָשן!

— פון וואַנען וועל איך דיר באַצאָלן? — קרעכצט די אָרעמע יידענע.

— נאַרישער מענטש, — מוסרט זי דער רבי — זע, דו ביסט אַן אָרעמע קראַנקע יידענע, און איך געטרוי דיר דאָס ביסל האָלץ; איך בין בטוח, אַז דו וועסט באַצאָלן; און דו האָסט אַזאַ שטאַרקן, גרויסן גאָט און געטרויסט אים נישט... און האָסט אויף אים אויף נאַרישע זעקס גראָשן פאַרן בינטל האָלץ קיין בטחון נישט!

— און ווער וועט מיר איינהייצן? — קרעכצט די אלמנה — איך האָב דען כוח אויפצושטיין? מיין זון איז אויף דער אַרבעט געבליבן.

— איך וועל דיר איינהייצן אויך, — זאָגט דער רבי.

און, אַריינלייגנדיק דאָס האָלץ אין אויוון, האָט דער רבי, קרעכצנדיק, געזאָגט פון סליחות דעם ערשטן פזמון...

און אַז ער האָט אונטערגעצונדן, און דאָס האָלץ האָט פריילעך געברענט, האָט ער געזאָגט, שוין אַ ביסל לוסטיקער, פון די סליחות דעם צווייטן פזמון...

דעם דריטן פזמון האָט ער געזאָגט, ווען עס האָט זיך אויסגע־ברענט, און ער האָט די בלעך פאַרמאַכט...

דער ליטוואַק, וואָס האָט דאָס אַלץ געזען, איז שוין געבליבן אַ נעמיראָווער חסיד.

און שפעטער, אויב אַ חסיד האָט אַמאָל דערציילט, אַז דער נעמיראָווער הויבט זיך אויף, סליחות־צייט, יעדן פרימאָרגן, און פליט אַרויף אין הימל אַריין, פלעגט שוין דער ליטוואַק נישט לאַכן, נאָר צוגעבן שטילערהייט:

— אויב נישט נאָך העכער!

ו ו אָ ק אַ ב ו ל אַ ר

נעמיראָווער — דער רב פון שטאָט נע־מיראָוו

נעמיראָוו — נאָמען פון אַ שטאָט

מנין (מיניען) — צען מענער וואָס זיינען נויטיק צו דאַווענען בצבור

ימים־נוראים — די פאָרכטיקע טעג, ראש־השנה און יום־כפור

עין־הרע (אַיען האָרע) — An evil eye

שטן (סאָטען) — דער שלעכטער מלאך Satan

מסרט (מאַסערט) — רעדט שלעכטס Informs

ש״ס (שאַס) — ששה סדרים The six parts of the Talmud

פוסקים (פאָסקים) — The enterpreters of Talmudic Law

בפירוש (בעפיירעש) — אויסדריקלעך Expressly

טפחים (טעפאָכים) — אַ מאָס, די ברייט פון דער פלאַך פון אַ האַנט

תוך־כדי־דבור — ווי ער רעדט אַזוי

מיישב (מעיאַשעוו) — איבערטראַכטן

חדר (כיידער) — Room

מסכתא (מעסיכטע) — — — — — ——— A tract of the Talmud

חולין — דער נאָמען פון אַ מסכתא

נדרים — נעדאָרים) — דער נאָמען פון אַ מסכתא

צער (צאַר) — פאַרדרוס, האַרצווייטיק Sufferings, Pains

מודה — מודה זיין — To confess

אימה (איימע) — שרעק

פאות (פייעס) — Side-locks

סערמינגע — A coat of coarse cloth

סליחות — Prayers of forgiveness

נבהל־ונשתומם (ניווהאל־וועניששטוימעם)— Amazed

בחצי חינם (בעכאַצי־כינעם) — האַלב אומזיסט. זייער ביליק

כלי־בית (קליי באַיים) Furniture, Utensils

מוסרן — שטראָפן — Admonish

בטחון (ביטאָכן) — Trust in God

פראַגן און אַרבעטן

1. צו וועלכן זשאַנער פון פּרצעס דערציילונגען באַלאַנגט „אויב נישט נאָך העכער?"
2. וואָס זיינען חסידים?
3. וועגן וועלכן רבין רעדט זיך אין דער מעשה?
4. פאַרוואָס האָט דער ליטוואַק נישט געגלויבט, אַז דער רבי איז אין הימל?
5. וואָס האָט דער ליטוואַק געטאָן צו דערוויסן זיך וואוהין דער רבי פאַרשווינדט?
6. וואָס האָט ער אויסגעפונען?
7. האָט דער ליטוואַק נאָכדעם געגלויבט אַז דער רבי גייט ארויף אין הימל אַריין?
8. פאַרוואָס האָט ער געזאָגט „אויב נישט נאָך העכער" ווען די חסידים האָבן גערעדט וועגן רבינס אַרויפגיין אין הימל אַריין?
9. דערצייל איבער די מעשה אין אייגענע ווערטער.
10. שרייב אָן זאַצן מיט די ווערטער:

אימה	מודה	פאַרשטעלט
אַלמער	מוסרן	צער
איינגעשפּאַרט	מנין	קרעכצן
איינהייצן	מסכתא	שייטלעך
אָפּוואַרטן	סליחות	

די מעשה פון ונתנה תוקף

ש. שאַפּיראָ

אין דער שטאָט מיינץ, אין דייטשלאַנד, האָט אַמאָל געלעבט אַ רב מיטן נאָמען ר׳ אמנון. ר׳ אמנון איז געווען זייער אַ געלערנטער און אַ גרויסער חכם. אפילו קריסטן האָבן געוואוסט פון זיין גרויסקייט און האָבן אים אָפּגעגעבן כבוד.

צווישן זיינע קריסטלעכע פריינט איז געווען איינער פון קעניגס ראַטגעבער. ער פלעגט מיט ר׳ אמנונען איבערערעדן אַלע וויכטיקע ענינים וועגן וועלכע ער האָט געדאַרפט עצהן דעם קעניג. דעם קעניג פלעגן זייער געפעלן זיין ראַטגעבערס קלוגע עצות. ער האָט אים אַלעמאָל געפאָלגט און עס האָט זיך תמיד אויסגעלאָזט גוט.

איינמאָל האָט דער קעניג געפרעגט ביי זיין ראַטגעבער אַן עצה און פאַרלאַנגט פון אים אַ תשובה גלייך אויפן אָרט. דער ראַטגעבער האָט נישט געוואוסט וואָס אים צו ראָטן, האָט ער אים דערציילט דעם גאַנצן אמת, און אים געהייסן שיקן נאָך ר׳ אמנונען.

דער קעניג האָט אַזוי געטאָן. ווען ר׳ אמנון איז געקומען האָט אים דער קעניג געפרעגט דאָסזעלבע, וואָס ער האָט געפרעגט דעם ראַטגעבער. ר׳ אמנון האָט גלייך געענטפערט און דעם קעניג איז זיין עצה זייער געפעלן. ער האָט געטאָן ווי ר׳ אמנון האָט אים געהייסן און עס האָט זיך אויסגעלאָזט גוט. האָט דער קעניג באַשלאָסן צו מאַכן ר׳ אמנונען פאַר זיין הויפּט ראַטגעבער. אָבער אַ ייד האָט אין יענע צייטן נישט געטאָרט פאַרנעמען אַזאַ וויכטיקן אַמט אין קעניגלעכן הויף. האָט דער קעניג געטראַכט, אַז צו ווערן דעם קעניגס הויפּט ראַטגעבער וועט ר׳ אמנון אַוודאי זיין גרייט זיך צו שמדן און ווערן אַ קריסט.

דער קעניג האָט ווידער גערופן ר׳ אמנונען. ער האָט אים געלויבט פאַר זיין חכמה און פאַר זיינע גוטע עצות. „און דערפאַר — האָט דער קעניג געענדיקט — האָב איך באַשלאָסן דיר אָנטאָן דעם גרויסן כבוד פון מאַכן דיך פאַר מיין הויפּט ראַטגעבער. דו וועסט אָבער דאַרפן אָננעמען דעם קריסטלעכן גלויבן״.

ר׳ אמנון האָט געדאַנקט דעם קעניג פאַר דעם כבוד און געזאָגט:
„איך קאָן אָבער דעם גרויסן כבוד ניט אָננעמען, ווייל איך קאָן ניט פאַרלאָזן מיין פאָלק און מיין גאָט. איך בין געבוירן אַ ייד און אַ ייד וועל איך בלייבן ביז איך וועל שטאַרבן״.

דער קעניג האָט אָבער נישט אָפּגעלאָזן. ער האָט ר׳ אמנונען צוגעזאָגט רייכטום און כבוד, און פאַר די יידן פון מיינץ אַ סך פּריוו־היטן און פּריווילעגיעס. ווען דאָס האָט ניט געהאָלפן איז דער קעניג אין כעס געוואָרן און געסטראַשעט, אַז ער וועט ר׳ אמנונען טייטן און אַלע יידן פון שטאָט וועט ער אָנטאָן אַ סך צרות.

ר׳ אמנון האָט זיך נישט געקענט קיין עצה געבן, און אין זיין פאַרלאָרנקייט האָט ער געבעטן דעם קעניג צו געבן אים דריי טעג אויף צו באַטראַכטן זיך.

געווען איז דאָס אין די „עשרת ימי תשובה״, צווישן ראש־השנה און יום־כפור. אַז ר׳ אמנון איז אַהיימגעקומען האָט אים זייער פאַר־דראָסן וואָס ער האָט גאָר געבעטן דריי טעג צו באַטראַכטן זיך. מיט דעם אַליין איז ער שוין באַגאַנגען אַ זינד. ווי האָט אים גאָר געקענט איינפאַלן אַפילו צו ישובן זיך וועגן זיין ענטפער! ער האָט צוזאַמענגערופן די יידן פון שטאָט און זיי אַלעם דערציילט.

— יידן — האָט דער רב צום סוף געזאָגט — אַ גרויס אומגליק שטייט אונדז פאַר. לאָמיר אַלע די דריי טעג פאַסטן און גאָט בעטן, דער גזר וואָס הענגט איבער אונדזער קהלה זאָל זיך אָפּטון אָן אַ מכשול.

די גאַנצע דריי טעג האָט ר׳ אמנון נישט געגעסן און נישט גע־טרונקען, נישט געשלאָפן און נישט גערוט. ער האָט מיט טרערן אין די אויגן און מיט אַ געבראָכענעם געמיט תפלה געטאָן און גאָט געבעטן ער זאָל אים מוחל זיין פאַר זיין בעטן צייט אויף צו באַטראַכטן זיך, און ער זאָל נישט שטראָפן די קהלה פאַר זיינע זינד.

אויפן פערטן טאָג איז ר׳ אמנון נישט געגאַנגען צום קעניג. האָט דער קעניג געשיקט סאָלדאַטן און זיי האָבן אים געבראַכט אין פּאַלאַץ אַריין. אַז ר׳ אמנון האָט אים געגעבן זיין תשובה איז דער קעניג שטאַרק אין כעס געוואָרן און אַרויסגעגעבן אַ באַפעל צו מאַטערן און פייניקן ר׳ אמנונען. און די קעניגלעכע תלינים האָבן אים אברימ־וויז אָפּגעהאַקט זיינע הענט און זיינע פיס און אַ האַלב טויטן אָפּגע־שיקט אַהיים.

געוועזן איז דאָס ערב יום־כּפּור. די גאַנצע נאַכט פון כל נדרי און דעם יום־כּפּורדיקן פרי־מאָרגן האָט ר׳ אמנון געשוועבט צווישן לעבן און טויט, און די גאַנצע עדה יידן אין שול האָט געקלאָגט און געוויינט איבער דעם גרויסן אומגליק וואָס סהאָט געטראָפן זייער הייליקן רב.

יום־כּפּור בייטאָג האָט ר׳ אמנון געבעטן מען זאָל אים אַוועקטראָגן אין שול אַריין. ווען מען האָט אים אַריינגעטראָגן אין שול אַריין האָבן די ווענט אויפגעציטערט פון דעם געוויין און געשריי פון די מתפּללים. ר׳ אמנון האָט געבעטן עס זאָל זיין שטיל. ווען דאָס געוויין האָט זיך איינגעשטילט האָט ר׳ אמנון מיט זיינע לעצטע כּוחות געזאָגט אַ נייע תּפילה. און ביי די לעצטע ווערטער פון דער תּפילה איז זיין נשמה אויסגעגאַנגען.

שפּעטער האָט ר׳ קלונימוס, דער חזן פון מיינץ, די תּפילה אויפגעשריבן און זי איז אַריין אין מחזור און געוואָרן איינע פון די הייליקסטע תּפילות, וואָס יידן איבער דער גאַנצער וועלט זאָגן ראש־השנה און יום־כּפּור. דאָס איז די תּפילה „ונתנה תוקף״.

וואָקאַבולאַר

ענינים (איניאָנים) — פראַגן. פּראָבלעמען Matters

עצהן (אייצען) — Advise

ראַטגעבער — Advisor

עשרת ימי תשובה (אַסערעס ימי טשוּווע — די צען טעג פון ראש־השנה ביז יום־כּפּור

גזר (גזאַר) — An evil decree

קהלה (קהילע) — Community, Congregation

מכשול (מיכשל) — אַ שטער צו טאָן די ריכטיקע זאַך — Obstacle

תּלינים (טאַליאָנים) — Hangman, Executioners

כּל נדרי (קאָל נידרע) — דער נאָמען פון דער הויפּט־תּפילה פון ערב יום־כּפּור

מחזור (מאַכזער) — Prayer book for the Festivals

ונתנה תוקף (אונסאַנע טויקעף) — And he will declare the might

ישובן — איבערטראַכטן To consider To hesitate

פראַגן און אַרבעטן

1. וואו איז די תּפילה „ונתנה תוקף״ פאַרפאַסט געוואָרן?
2. ווער האָט די תּפילה פאַרפאַסט?
3. ווער האָט די תּפילה אָנגעשריבן?
4. פאַרוואָס האָט רב אמנון אַליין נישט אָנגעשריבן די תּפילה?
5. אין וואָס פאַראַ בוך געפינט זיך די תּפילה?
6. ווען ווערט „ונתנה תוקף״ געזאָגט?

7. פיל אויס די בלאַנקען אין די זאַצן מיט די ריכטיקע ווערטער פון דער דערציילונג.

1. איך בין — אַ ייד און אַ — וועל — שטאַרבן.
2. דער — האָט רב אמנונען צוגעזאָגט — און —.
3. די זאַך איז געשען אין די — — —, צווישן — — און — —.
4. די גאַנצע — האָט רב אמנונען נישט — און נישט —, נישט — און נישט —.
5. דער קעניג איז — אין — געוואָרן און אַרויסגעגעבן אַ — צו — און — רב אמנונען.
6. די גאַנצע — יידן אין שול האָט — און — איבער דעם גרויסן —.
7. שרייב איבער די ווערטער, וואָס דו האָסט באַנוצט אויסצופילן די בלאַנקען, אין אַלפאַבעטישער אָרדענונג.

ונתנה תוקף

לאָמיר אויסרעכענען די מעכטיקע הייליקייט פון דעם טאָג, ווייל ער איז מוראדיק און פירכטערלעך. אין דעם טאָג ווערט דערהייבן דיין קיניגרייך, און דיין טראָן ווערט אויסגעברייט מיט חסד, און דו זעצסט זיך אויף אים מיט אמת.

סאיז אמת אַז דו אליין ביזט דער ריכטער, און דער באַוויי־זער, און דער וויסער, און דער עדות, און דו שרייבסט, און דו חתמעסט, און דו ציילסט, און דו רעכנסט, און דו געדענקסט אַלע פאַרגעסענע זאַכן, און דו עפנסט דעם ספר־הזכרונות, און סליייענט זיך פון זיך אליין, און יעדן מענטשנס חתימה איז דאָרט פאַראַן.

און דער גרויסער שופר ווערט געבלאָזן, און סהערט זיך אַ דינע, שטילע שטים, און מלאכים הייבן זיך אָן איילן, און מיט שרעק און ציטער זאָגן זיי:

— דאָס איז דער יום־הדין! דער חיל פון הימל וועט געמשפט ווערן מיט דין! און זיי וועלן ניט גערעכט בלייבן אין דיינע אויגן בשעתן דין.

אויך אַלע פון דער וועלט וועסטו פאַרבייפירן פאַר זיך ווי אַ סטאַדע שאָף.

ווי אַ פּאַסטעך קוקט איבער זיין סטאַדע, און פירט דורך זיינע שאָף אונטער זיין רוט, אַזוי פירסטו דורך, און ציילסט, און רעכנסט, און דערמאָנסט יעדע לעבעדיקע זאַך; דו באַשטימסט די גרעניץ פון לעבן צו יעדער באַשעפעניש, און פאַרשרייבסט יעדנס גזר־דין.

ראש השנה ווערט פאַרשריבן, און יום־כפור ווערט פאַר־חתמעט: וויפל זאָלן אַוועק פון דער וועלט, און וויפל זאָלן באַשאַפן ווערן; ווער זאָל לעבן, און ווער זאָל שטאַרבן; ווער זאָל אויסלעבן זיינע יאָרן, און ווער נישט אויסלעבן זיינע יאָרן; ווער זאָל אומקומען דורך וואַסער, און ווער דורך פייער; ווער דורכן שווערד, און ווער דורך אַ חיה; ווער דורך הונגער, און

ווער דורך דורשט; ווער אין אַן ערד־ציטערניש, און ווער אין אַ מגפה; ווער דורך דערווערגן, און ווער דורך פאַרשטיינען; ווער זאָל האָבן רו, און ווער זאָל פאַרוואָגלט ווערן; ווער זאָל לעבן געמיטלעך, און ווער זאָל האָבן יסורים; ווער זאָל פאַר־אָרעמט ווערן, און ווער זאָל ווערן רייך; ווער זאָל ווערן דער־נידעריקט און ווער דערהויבן.

אָבער תשובה, תפלה און צדקה פאַרמיידן די בייזע גזרה.

ייִדיש: י. גובקין

די סוכה, די סוכה...

זינאַ ראַבינאָוויטש

א.

סעדיהן איז געגאַנגגען זייער שלעכט אין דעם אַראַבישן שטעטל אין תימן. אמת, ער איז ניט געווען דער איינציקער וועמען סאיז געגאַנגגען שלעכט אין דעם שטעטל. עס האָבן געוואוינט דאָרט אַ סך יידן. אַלע זיינען זיי געווען גוטע מייסטערס אין מאַכן אוירינגלעך, נאָזרינגען און מטבעות, וואָס די אַראַבערינס טראָגן, אָנגעצויגן אויף דיקע פעדעם ווי קרעלן, אויף דעם האַלדז.

מייסטערס אויף זילבער און גאָלד זיינען געווען מער ווי קונים. איז ניט קיין וואונדער, וואָס יעדער איינער פון די תימנער יידן פלעגט זיך קלאָגן אין אָוונט צו מעריב, אָדער שבת נאָך הבדלה, אויף זיין ביטערן גורל. טרויעריק זיינען געווען די לעצטע שבת-לידער זייערע.

„איי, ווען סאיז שטענדיק שבת אויף דער וועלט!" — אַזוי האָבן געטראַכט די יידן פון דעם אַראַבישן שטעטל אין תימן. סאיז זיי אַלעמען געגאַנגען שלכט, נאָר סעדיהן האָט זיך אויסגעדוכט אַז אים איז ערגער פון אַלעמען, און דעריבער האָט סעדיה באַשלאָסן אַריבערצוקלייבן זיך אין אַ וויטן אַראַבישן דאָרף, וואו סזיינען דאָ ווייניק יידן, ווייניק גאָלד- און זילבער-מייסטערס, וועט זיין לייכטער צו פאַרדינען צום לעבן.

גראָד האָט סעדיה זייער גוט אָנגעטראָפן מיט זיין איבערציען זיך אין דעם נייעם פלאַץ. נאָר איין גרויסן חסרון האָט דאָס דאָרף געהאַט. די עטלעכע יידן וואָס האָבן דאָרט געוואוינט האָבן מורא געהאַט פאַר די אַראַבער. האָבן זיי געראָטן סעדיהן ניט „אויפרייסן די אויגן" פון די אַראַבישע שכנים, דאָס הייסט, אַלץ טאָן באַהאַלטן ווי זיי, וועלכע האָבן זייער מנין אין אַ קעלער. און ניט זינגען צו הויך קיין זמירות און מלוה-מלכה-לידער ווי ער איז געוואוינט צו טאָן...

סעדיה האָט געפאָלגט די נייע יידישע שכנים זיינע, געצוימט

די שטים זיינע ביי קבלת־שבת, ביי מלווה־מלכה, און ביים דאַווגען אין דער קעלער־שול האָט זיך אים ניט איין מאָל אויסגעדוכט אַז זיין שטים ווערט דערשטיקט, כאָטש געוואָלט האָט זיך אים צעזינגען זיך אויף אַ קול און לויבן דעם אויבערשטן פאַר דער גוטער פרנסה אין דעם נייעם פלאַץ.

ב.

אָבער וואָס זאָל ער טאָן? גאָט וועט מוזן דערפילן זיין הארץ אין זיין שטילער תפלה אין קעלער. סעדיה האָט געפּראַוועט ראש־ השנה און יום־כיפור אויפן שטילסטן אופן, אָבער נאָך יום־כיפור האָט ער באַשלאָסן אַז אַ סוכה מוז ער אויפשטעלן, צי זיינע יידישע שכנים ווילן צי ניט! אָן אַ סוכה? איז דען געהערט געוואָרן אַזאַ זאַך, — אַ ייד אָן אַ סוכה? אַ סוכה וואַרפט זיך אין די אויגן? ווער סוויל ניט, וועט ניט קוקן אויף איר און וועט ניט אַריינקומען זיצן אין איר! אָבער איין סוכה כאָטש מוז דאָס שטעטל האָבן! האָט סעדיה באַ־שלאָסן אויפצושטעלן אַ סוכה איינער אַליין, אויב אַנדערע האָבן מורא.

סעדיה האָט זיך גענומען צו דער סוכה גלייך אויף מאָרגן נאָך יום־כיפור. שווער האָט ער געאַרבעט, אָבער אויפגעשטעלט האָט ער אַ סוכה וואָס קיין שענערע קען גאָרניט זיין. באַהאַנגען זי מיט טע־פּיכער און מיט פרוכט פון תימן און ארץ־ישראל פון אַלערליי קאָלירן, און סהאָט זיך אים געדוכט, אַז די קאָלירן באַצויבערן אפילו די זון וואָס כאַפּט אַ קוק דורך דעם סכך פון דאַך און גיט אַ שמייכל, אַזוי ווי זי זאָל זאָגן: „ניט שלעכט סעדיה! גאָרניט שלעכט!” סעדיהס האַרץ איז געווען איבערגעפילט מיט פרייד! ווען מלאָזט אים, וואָלט ער זיך צעזונגען אַזוי, אַז אפילו די אַראַבישע שכנים וואָלטן געמוזט מיט אים מיטזינגען! אָבער גיי זינג, אַז זיי זאָגן „לא” — מען טאָר ניט!

סעדיה האָט שטילערהייט געוואַרט אויפן יום־טוב ווען ער וועט ניט נאָר זיצן אין סוכה נאָר אפילו בלייבן אין איר שלאָפן...

ג.

אָבער ווען אַלץ איז שוין געווען פאַרטיק פאַר דעם טייערן יום־טוב, האָט אויסגעבראָכן אַ מדבר־שטורעם — וואָלקנס זאַמד פון אויבן, כוואַליעס זאַמד פון אונטן. סמויל און די נאַזלעכער פול מיט

זאמד, די אויגן ווערן פאַרשאָטן, און סדוכט זיך אַז זאַמדמילן דרייען זיך איבערן דערפל און ווילן פאַרדרייען און פאַרשלעפּן יעדן, וועלכער דערוועגט זיך אַרויסצוגיין פון הויז...

„די סוכה, די סוכה...״ — קרעכצט סעדיה און טוליעט זיך צום בעט.

אַ שרעקלעכע נאַכט, אַ לאַנגע נאַכט, די לענגסטע וואָס סעדיה האָט ווען דורכגעלעבט... נאָר פּאָר טאָג, נאָך דעם ווי ער האָט איבערגעחזרט אַלע קאַפּיטלעך תהילים, וואָס ער האָט געוואוסט פון אויסנווייניק, נאָך אַ אַמאָל און נאָך אַ מאָל, האָט ער איינגעדרעמלט. אויפגעכאַפּט זיך, האָט שוין די זון אַריינגעקוקט אין זיין וואוינונג. די סוכה — איז געוועזן זיין ערשטער געדאַנק, און ער איז אַרויסגעלאָפן מיט שרעק אין האַרצן זען דעם חורבן וואָס דער שטורעם האָט אָנגע־מאַכט. אפשר זיינען טאַקע די יידן געוועזן גערעכט ווען זיי האָבן געטענהט אַז מדאַרף ניט קיין סוכה? ניט אויפרייסן די אויגן פון די שכנים!

טראַכטנדיק אַזוי איז סעדיה אַרויס פון הויז. ווי פאַרוואונדערט איז ער געוואָרן ווען ער האָט דערזען אַ סך מענטשן, יידן און אַראַבער, שטייען אַרום זיין סוכה און אין דער סוכה... האָט עפּעס געטראָפן? ווי אין אַ חלום זעט סעדיה אַז די סוכה שטייט אויסגעפּוצט ווי פאַר דעם שטורעם. אַלץ ווי געווען.

„מין אַללאַ! מין אַללאַ!״ זאָגן די אַראַבער צו אים, און ווייזן אָן אויף דעם סכך וואָס ליגט אַזוי שיין און רואיק אויפן דאַך פון דער סוכה און דורך וועלכן סזיפּן זיך דורך די שטראַלן פון דער זון. „מין אַללאַ!״ (פון גאָט) חזרן איבער אַלע און קוקן אויף סעדיהן מיט כבוד און ליבע...

און ער שטייט און קוקט אויף זיין סוכה וואָס האָט איבערגע־לעבט דעם שרעקלעכן כאַמסין און זיין האַרץ ווערט פול מיט לויב און געזאַנג צו גאָט...

— „וואָס שווייגסטו, סעדיה? — שרייען צו אים זיינע שכנים — „גאָט האָט דיך אַזוי ליב און דו שווייגסט?!״

אָבער סעדיה איז פון שטענדיק אַ שווייגער. רעדן האָט ער קיין מאָל ניט געקאָנט און קאָן אויך היינט ניט. ער קאָן נאָר זינגען. און סעדיה צעזינגט זיך אַזוי, אַז דאָס גאַנצע דאָרף האָט געהילכט מיט זיין לויב צו גאָט...

וואָקאַבולאַר

מטבעות (מאַטבייעס) — Coins

קונים (קוינעם) — Customers

מעריב (מאַריוו) — Evening prayer

הבדלה (האַבדאָלע) — די תפלה וואָס מען זאָגט שבת אוונט אָפּצוטיילן דעם פאַר־גייענדיקן שבת פון דער אָנקומענדיקער וואָך

הסרון (כעסאָרן) — פעלער

זמירות — שבת און יום־טוב געזאַנגען

מלוה מלכה (מעלאַווע מאַלקע) — די סעודה פון שבת אוונט מיט וועלכער בען באַלייט אַרויס די מלכה שבת

באַצויבערן — To enchant, To charm

סכך (סעכאַך) — צווייגן און גראָזן מיט וועלכע מען דעקט צו די סוכה

חורבן — Distruction

פאַרשפּעטיקט

אברהם רייזען

א.

עס האָט זיך אונטערגערוקט דער האַרבסט. די טעג זיינען געוואָרן קלענער און די נעכט גרעסער. אינעם קליינעם שטיבעלע ביי אַנטאָשן — אַן אָרעמער פּויער אין אַ קליין דערפל — האָט מען שוין באַדאַרפט ביינאַכט אַ לעמפּעלע ברענען. דאָס ליימענע פלעשל, וואָס אַנטאָש האָט ביי אַ טעפּער געקויפט מיט דריי יאָר צוריק פאַר אַכט גראָשן, איז געשטאַנען אַ טרוקנס, און עס איז ניט געווען מיט וואָס נאַפט צו קויפן. דאָס זאַלץ איז שוין באַלד אויסגעגאַנגען. פון זייף איז נאָר אַ שטיקעלע געבליבן. פון דער מאַכאָרקע איז נאָר געבליבן אויף אַ פּאָר טעג.

אַנטאָש האָט זיך אַלץ געקראַצט אין פּאַטיליצע, געשפּיט און געוואָרטשעט:

— „קיין זאַלץ ניטאָ, קיין זייף ניטאָ, קיין מאַכאָרקע ניטאָ, גאָרניט ניטאָ! סאיז שלעכט!"

אַנטאָש האָט ניט געהאַט וואו צו פאַרדינען. ער האָט געהאַט נאָר איין האָפענונג: פאַר סוכות אַנצוהאַקן אַ פולן וואָגן סכך און פירן עס אין שטעטל אריין, און פאַרקויפן עס פאַר אַ פּאָר גילדן. אַלע יאָר טוט ער אַזוי.

— „ווען וועט זיין ביי אייך סוכות?" — האָט ער שוין לאַנג אָנגעהויבן צו פרעגן דעם איינציקן יידן וואָס האָט געוואוינט אין דאָרף.

— „נאָך לאַנג", — האָט דער ייד אַ סך מאָל אים שוין געענטפערט.

— אָבער ווען?" — האָט אַנטאָש ניט געלאָזן רוען.

דער ייד האָט איינמאָל, ניט פיל טראַכטנדיק, אַ זאָג געטאָן:

— „אין אַ וואָך אַרום".

אין אמתן איז עס געווען ווייניקער. אַנטאָש האָט אויסגערעכנט

אַז צוויי טעג פאַר סוכות איז די רעכטע צייט צו פירן דעם סכך אין שטעטל. דאָס איז געווען אַקוראַט דער ערשטער טאָג יום־טוב.

ב.

אַנטאָש איז פרי אויפגעשטאַנען. ער האָט אויפגעגעסן אַ שטיק גראָב, שוואַרץ ברויט, וואָס ער האָט געטונקען אין זאַלץ, און עס פאַרטרונקען מיט אַ קוואַרט קאַלט וואַסער. ער האָט איינגעשפּאַנט דאָס האַלב־הונגעריק, האַלב פאַרשלאָפן פערדל, גענומען די האַק און זיך געלאָזן אין נאָענטן וועלדל.

ער האָט געהאַקט די שטעכעדיקע צווייגן איינע נאָך די אַנדערע. געקליבן האָט ער אַלץ געדיכטערע און לענגערע. בעסערע סחורה פאַרקויפט זיך גיכער — האָט ער דערביי געטראַכט. דער וואָגן איז אַלץ געוואַקסן און געוואַקסן. ער האָט גערעכנט צו לייזן פאַר זיין סחורה אַ דריי גילדן. אים האָט זיך אַלץ געדאַכט אַז עס איז נאָך ווייניק, און ער האָט אַלץ געהאַקט און געלייגט די צווייגן.

דער וואָגן איז פול געוואָרן. אַנטאָש האָט אים באַטראַכט פון אַלע זייטן און איז געבליבן צופרידן.

— עס וועט זיין גענוג! — האָט ער פאַר זיך הויך אַרויסגעברומט און גענומען דאָס פערד פאַרן צוים. אַז ער איז אָבער אָפּגעפאָרן אַ פּאָר טריט, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און ווייטער אַ קוק געטאָן אויפן וואָגן.

— אפשר וועט זיין ווייניק? — האָט ער זיך פּלוצעם דערשראָקן. האָט ער אויסגעהאַקט נאָך פינף צווייגן און זיך גענומען פאָרן שוין אויף זיכער.

ער איז געפאָרן טריט ביי טריט. טריט ביי טריט זיינען אויך אין קאָפּ זיינע געדאַנקען געגאַנגען, ווי זיי וואָלטן ניט וועלן גיין גיכער פון דעם פערדל. אַנטאָש האָט גערעכנט, וויפל זאַלץ ער וועט קענען קויפן און וויפל זייף, וויפל נאַפט און וויפל מאַכאָרקע פאַר דעם געלט וואָס ער וועט אָפּלייזן אין שטעטל ביי די יידן. דער חשבון האָט אים פאַרמאַטערט און ער האָט באַשלאָסן, אַז ער וועט האָבן דאָס געלט אין האַנט, וועט אים גרינגער זיין צו באַרעכענען.

ג.

אַז אַנטאָש איז מיט זיין וואָגן אַריינגעפאָרן אין שטעטל און

האָט דערזען די סוכות שוין באַדעקט מיט סכך, האָט זיך אים עפּעס ווי אָפּגעריסן אינעווייניק. אים האָט זיך געדאַכט אַז די סוכות און די הייזער — אַלע דרייען זיך און אַלע שפּרינגען. ער האָט זיך אָבער געשטאַרקט און געטרייסט, אַז אַלע יאָר איז אַזוי: אַ סך יידן דעקן צו פריער און אַ סך — שפּעטער. דערפאַר איז שפּעטער טייערער.

ער איז געפאָרן ווייטער. אויף אַ גאַניק זיינען געשטאַנען צוויי ווייבער. זיי האָבן געטייטש מיט די פינגער און זיך צעלאַכט.

— „וואָס לאַכט איר?" — האָט אַנטאָש מיט כעס געפרעגט.

— „וואָס דו פירסט שוין אַזוי פרי דעם סכך", — האָט איינע לאַכנדיק געענטפערט.

— „וואָס הייסט פרי?" — האָט אַנטאָש דאָס לאַכן ניט פאַרשטאַנען.

— „פרי, פרי..." — האָבן די פרויען געלאַכט.

— „טפו!" — האָט אַנטאָש אויסגעשפּיגן און זיך געלאָזט ווייטער. דערביי האָט ער געטראַכט: ווי קאָן דאָס זיין? בערקע האָט אַליין געזאָגט „אין אַ וואָך אַרום". איך האָב דאָך אַזוי גוט אויסגערעכנט — נאָך צוויי טעג צו סוכות...

אַ קאַלטער שווייס האָט אים באַגאָסן: אפשר האָט ער ניט גוט געציילט? ער האָט פאַרשפּעטיקט. געוויס! אַלע, אַלע סוכות זיינען שוין באַדעקט מיט סכך... ער וועט בלייבן אָן זאַלץ, אָן מאַכאָרקע, אָן זייף, אָן נאַפט...

טרויעריק האָט ער געפירט דאָס פערדל, וואָס האָט קאָנטיק געשפּירט דאָס גרויסע אומגליק פונעם באַלעבאָס און האָט זיך קוים געשלעפּט מיט אַן אַראָפּגעלאָזענעם, מידן קאָפּ.

דערווייל האָבן יידן שוין גענומען ביסלעכווייז גיין פון שול, אויסגעפּוצט יום-טובדיק.

— „וואָס פירסטו?" — האָט אים איינער אַ פרעג געטאָן.

— „ווי הייסט וואָס?" — האָט אַנטאָש תמעוואַטע אויסגעשטעלט די אויגן, — „כפיר סכך אויף סוכות. קויפט, טייערע, קויפט!" — האָט ער זיך גענומען בעטן מיט אַ וויינענדיק קול.

טייל יידן האָבן זיך פאַנאַנדערגעלאַכט און איינער האָט אים געזאָגט:

— „וואָס דאַרף מען איצטער סכך? נאַר דו! עס איז דאָך שוין יום-טוב".

נאָר אַנטאָש איז פון גרויס אומגליק ווי צעטומלט געוואָרן און האָט האַלב-וויינענדיק גערעדט, קראַצנדיק זיך אין דער פּאַטיליצע:

— „קויפט, קויפט: כדאַרף זאַלץ, כדאַרף זייף, כדאַרף נאַפט..."

ד.

דער עולם יידן איז גערירט געוואָרן. זיי האָבן אַ קוק געטאָן אויפן אָרעמען, דאַרן פּויער, באַטראַכט זיין נעבעכדיקן אויסזען, און איינער האָט אַרויסגעזאָגט, פאַרקרימענדיק מיט ווייטיק זיין פּנים:

— „אַן אָרעמער גוי, אַ ביטערער רחמנות!"

— „ער האָט געהאַפּט נעבעך גאַנצע גליקן מאַכן פונעם סכך, מיט אַ מאָל — נאַ דיר!" — האָט אַ צווייטער געזאָגט.

— „עס וואָלט געווען אַ יושר אָפּצוקויפן ביי אים דעם סכך", — האָט נאָך איינער פאַרגעלייגט.

— „עס איז אויף האַלץ ווערט דאָס געלט", — האָט איינער געשאַצט, באַטראַכטנדיק דעם פולן וואָגן סכך.

— „ווערט היינט, ווערט מאָרגן — אַז סאיז יום-טוב!"

— „ניטאָ קיין זאַלץ, ניטאָ קיין נאַפט, ניטאָ קיין זייף"... — האָט דער פּויער געזונגען זיין לידעלע, ניט פאַרשטייענדיק וואָס די יידן רעדן אויף זייער לשון, נאָר פילנדיק אַז מען טראַכט וועגן אים עפּעס גוטס.

— „שאַ! ער דאַרף גאָר קיין געלט ניט, ער דאַרף סחורה. סחורה אָן געלט מעג מען אים געבן אום יום-טוב אויך!" — האָט איינער געבוירן גאָר אַ נייע אידייע.

דער עולם איז לעבעדיק געוואָרן. צווישן רעדל יידן האָט זיך געפונען אַ קרעמער וואָס האָט געהאַט דערביי אַ קראָם.

— „גיב אים, חיים, אַ פּאָר טעפּלעך זאַלץ מיט נאָך דאָרטן וואָס ער דאַרף. גיב אים אויף אַ פּאָר גילדן. אַ רחמנות. מיר וועלן אַלע ליידן דעם היזק.

— „פאַרוואָס ניט?" — האָט זיך חיים אָנגעכאַפּט, — „אַן אָרעמער גוי, טאַקע אַ רחמנות".

— „אַ מצווה, אַ מצווה, ווי איך בין אַ ייד", — האָט יעדערער פון עולם געוואָרעמט.

חיים האָט צוגערופן דעם גוי, וואָס דאָס גאַנצע רעדל יידן איז

אים נאָכגעגאַנגען, האָט געעפנט די קראָם און האָט אים געגעבן צוויי טעפּ זאַלץ, אַ שטיק זייף, אַ פלעשל נאַפט, און צוויי פּעקלעך מאַכאָרקע.

דער פּויער האָט ניט געוואוסט וואָס צו טאָן פאַר שמחה — צי לאַכן צי וויינען. ער איז נאָר אין שטאַנד געווען צו מורמלען:

— „אַ דאַנק, אַ דאַנק!"

— „נאַ דיר נאָך אַ שטיק חלה!" — האָט אים פּלוצעם עמעצער אונטערגעטראָגן, ווען ער האָט שוין די סחורה איינגעפּאַקט.

— „נאַ דיר נאָך!" — האָט אים נאָך איינער דערלאַנגט נאָך אַ שטיק.

— „נאָך!"

און מען האָט אַנטאָשן גענומען טראָגן פון אַלע זייטן חלה. ער איז אַ צעטומלטער געוואָרן און האָט קוים געקאָנט אויסרעדן:

— „כדאַנק אייך!..."

דער עולם איז געווען צופרידן. און יאַנקל לייבעס, אַ פריילעכער ייד וואָס האָט געמאַכט יום־טוב מיט דער פּולער האַנט און אָראָפּגע־בראַכט אַ חתן צו גאַסט, האָט אים אַרויסגעטראָגן אַ גלעזל בראָנפן:

— „נאַ, טרינק און פאַר געזונטערהייט אַהיים!"

אַנטאָש האָט אין דער גיך אַריינגעגאָסן דאָס גלעזל בראָנפן אין מויל, פאַרביסן מיט אַ שטיק חלה און האָט פריילעך אויסגעשריען:

— „כוועל עס קיין מאָל ניט פאַרגעסן!"

וואָקאַבולאַר

הארבסט — Fall

מאַכאָרקע — אַ מין פּראָסטער טאַבאַק

פּאַטיליציע — הינטערשטער טייל פון קאָפּ

געוואָרטשעט — Grumbled

אַקוראַט — פּונקט — Exactly

סחורה — וואַרע — Merchandise

חשבון — רעכענונג

פאַרשפּעטיקט — Belated

יושר — גערעכטיקייט

לשון — שפּראַך

היזק — פאַרלוסט — Loss, Damage

פראַגן און אַרבעטן

1. וואו, אין וועלכן טייל פון דער וועלט איז זיך די מעשה פאַרלאָפן?
2. וואָס זיינען געווען די באַציאונגען צווישן יידן און גוים אין אייראָפּע?
3. וואָס זיינען די באַציאונגען ווי זיי ווערן געשילדערט אין דער דער־ציילונג?
4. ווער איז דער העלד אין דער דערציילונג?
5. ווי אַזוי רופט ביי אונדז רייזען אַרויס אַ געפיל פון סימפּאַטיע צו אַנטאָשן?
6. וואָס פאַר אַ געפיל האָבן צו אים די יידן אין שטעטל?

7. מיט וועלכע צוויי ספעציפישע ווערטער באַנוצט זיך רייזען אָנצואווינקען דעם געפיל וואָס די יידן האָבן צו אַנטאָשן?
8. צו וואָס פאַרגלייכט רייזען דעם גאַנג פון אַנטאָשס געדאַנקען?
9. פיל אויס די בלאַנקען מיט ווערטער פון דער דערציילונג:
   1. דער עולם יידן איז — געוואָרן.
   2. ער האָט געהאָפּט מאַכן גאַנצע גליקן פונעם —.
   3. בעסערע — פאַרקויפט זיך —.
   4. דער — האָט אים פאַרמאַטערט.
   5. אַנטאָש האָט דערזען די — שוין באַדעקט מיט —.
   6. אויף אָ — זיינען געשטאַנען צוויי —.
   7. מיר וועלן אַלע ליידן דעם —.
   8. מען האָט — גענומען טראָגן פון אַלע זייטן —.
   9. דער — האָט ניט געוואוסט וואָס צו טאָן פאַר —.
10. מאַך אַן אַלפאַבעטישע רשימה פון די ווערטער מיט וועלכע דו האָסט אויסגעפילט די בלאַנקען.

חנה און אירע זיבן זין

„כי עָלֶיךָ נֹהרגנו כל הַיום, נחשבנו כצאן טבחה" — צוליב דיר זיינען מיר אומגעקומען. אַ גאַנצן טאָג זיינען מיר געגליכן צו שאָף, וואָס ווערן געקוילעט.

דאָס איז געזאָגט געוואָרן אויף חנה מיט אירע זיבן זין. און געשען איז דאָס אַזוי: מען האָט געבראַכט דעם ערשטן זון פאַרן קעניג. מען האָט אים געזאָגט: „בוק זיך צו דער סטאַטוע!" האָט ער זיי געזאָגט: „סאיז געשריבן אין דער תורה: ׳אָנכי ד׳ אלהיך׳. איך בין דיין גאָט". האָט מען אים אַרויסגעפירט און אים דערהרגעט.

האָט מען געבראַכט דעם צווייטן זון פאַרן קעניג. מען האָט צו אים געזאָגט: „בוק זיך צו דער סטאַטוע!" האָט ער זיי געזאָגט: „סאיז געשריבן אין דער תורה: ׳לא יהיה לך אלהים אחרים על פני׳. זאָלסט ניט האָבן קיין אַנדערע געטער אויסער מיר". האָט מען אים אַרויסגעפירט און דערהרגעט.

האָט מען געבראַכט דעם דריטן זון און מען האָט צו אים געזאָגט: „בוק זיך צו דער סטאַטוע!" האָט ער זיי געזאָגט: „סאיז געשריבן אין דער תורה: ׳זֹבֵחַ לאלהים יָחֳרם׳. ווער עס וועט ברענגען אַ קרבן צו פרעמדע געטער זאָל פאַרטיליקט ווערן". האָט מען אים אַרויסגעפירט און דערהרגעט.

האָט מען געבראַכט דעם פערטן זון און מען האָט צו אים געזאָגט: „בוק זיך צו דער סטאַטוע!" האָט ער זיי געזאָגט: „סאיז געשריבן אין דער תורה: ׳לא תשתחוה לאל אחר׳. זאָלסט זיך ניט בוקן צו קיין אַנדערן גאָט". האָט מען אים אַרויסגעפירט און דערהרגעט.

האָט מען געבראַכט דעם פינפטן זון און מען האָט אים געזאָגט: „בוק זיך צו דער סטאַטוע!" האָט ער זיי געזאָגט: „סאיז געשריבן אין דער תורה: ׳שמע ישראל ד׳ אלהינו ד׳ אחד׳. הער ישראל, גאָט, אונדזער גאָט, איז איין גאָט". האָט מען אים אַרויסגעפירט און דערהרגעט.

האָט מען געבראַכט דעם זעקסטן זון און מען האָט צו אים גע-

זאָגט: „בוק זיך צו דער סטאַטוע!" האָט ער זיי געזאָגט: „סאיז גע־שריבן אין דער תורה: „ד' הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד". גאָט איז אויפן הימל פון אויבן, און אויף דער ערד פון אונטן; ניטאָ קיין אַנדערער אַחוץ אים". האָט מען אים אַרויסגעפירט און אים דערהרגעט.

האָט מען געבראַכט דעם זיבעטן זון. האָט אים דער קעניג געזאָגט: „אָט וואַרף איך אַראָפּ אַ רינג אויף דער ערד, פאַר דער סטאַטוע. הויב אים אויף, כדי מענטשן זאָלן זאָגן: „ער האָט געטאָן דעם קעניגס ווילן". האָט ער אים געענטפערט: „ווי צו דיר, קעניג! אויב דיין כבוד איז אַזוי טייער, איז דאָך זיכער דעם אויבערשטנס כבוד אַ סך טייערער!" האָט מען אים אַרויסגעפירט אויף צו דער־הרגענען. האָט זיין מוטער צו זיי געזאָגט: „גיט מיר מיין זון וועל איך אים אַ קוש טאָן". האָט מען איר דאָס קינד געגעבן. האָט זי צו אים געזאָגט: „מיין קינד, גיי און זאָג צו אברהם אבינו: „אַזוי האָט גע־זאָגט אונדזער מוטער: דו האָסט געבראַכט איין זון אויף איין מזבח, און איך האָב געבראַכט זיבן זין אויף זיבן מזבחות! באַ דיר איז דאָס נאָר געווען אַ נסיון און באַ מיר איז דאָס אַ טאַט!" און ווי זי האָט געהאַלטן אין האַלדזן און קושן דאָס קינד האָט מען אים דער־הרגעט פאַר אירע אויגן. איז זי אַליין אַרויף אויף אַ דאַך און איז אַראָפּגעפאַלן און איז געשטאָרבן. איז אַרויס אַ בת־קול פון הימל און געזאָגט: „אם הבנים שמחה"... די מאַמע פון די זיבן זין איז גליקלעך...

ייִדיש: פ. גינגאָלד

(גטין — כ״ז, ב׳)

פראַגן און אַרבעטן

1. פון וועלכן בוך איז די מעשה גענומען?
2. ווער איז דער קעניג פון וועלכן עס רעדט זיך אין דער מעשה?
3. וואָס האָט דער קעניג געוואָלט איינפירן אין ייִדישן לאַנד?
4. וואָס לערנען מיר פון דער מעשה וועגן דעם אופן ווי די ייִדן האָבן אָפּגע־ענטפערט אויף דעם?
5. ווי רופט מען די ייִדן וואָס האָבן זיך געלאָזט טויטן פאַר זייער פאָלק און זייער גלויבן?
6. מיט וועלכן ייִדישן יום־טוב איז די מעשה פאַרבונדן?
7. דערציייל איבער די מעשה פון „חנה מיט די זיבן זין" אין דיינע אייגענע ווערטער, און שרייב עס אָן.

חנוכה אין ארץ ישראל

חסיה קופערמינץ

כסלו נאַכט. טויזנטער קליינינקע ליכטעלעך פינקלען און באַוועגן זיך אין דער פינצטערניש, ווי שטערנדלעך וועלכע זיינען אַראָפּגעפאַלן אויף דער ערד. עס טראָגן זיי טויזנטער, טויזנטער קינדער, גייענדיק חנוכה אין רייען צום חנוכה לעמפּל, וועלכער לייכט אין יעדן יידישן דאָרף און שטאָט, און ציט זיך צו די קינדער. ליכטלעך אין די הענט, ליכטיקייט אין זייערע אויגן, און אַ פריילעך מונטער חנוכה ליד אויף די ליפּן: „עם ישראל חי", „עמך ישראל יבנה". דאָס ליד ווערט אַלץ שטאַרקער און העכער. אין אַלענבי גאַס שטעלן זיך אָפּ די מענטשן און קלייבן נחת פון די גליקלעכע ארץ ישראלדיקע קינדער. די געשעפטן ווערן אויסגעליידיקט פון די קונים. אויטאָמאָבילן, וועגענער, קענען ווייטער ניט פאָרן, און אַלע צוזאַמען זינגען אַרויס „עמך ישראל יבנה" מיט גרויס התלהבות.

פון דעם שיינעם חנוכה לעמפּל גייט מען צו ביאַליקס הויז אין דער ביאַליק גאַס. די קינדערלעך ווילן זען און הערן דעם גרויסן דיכטער. די קינדער זינגען און טאַנצן, אַ ראָד אין אַ ראָד, מיט ליכטלעך אין די הענט. ביאַליק, אַ שעמעוודיקער, גייט צו זיי אַרויס און זאָגט צו זיי מיט התלהבות: „איך ווייס ניט וואָס עס לייכט מער: די שיין פון די חנוכה ליכטלעך, אָדער אייערע אייגעלעך. איך וויל אייך בענטשן, קינדער, ווי מיין מאַמע פלעגט מיך בענטשן, אין צייט פון ליכט-בענטשן: יהי רצון, עס זאָלן אייביק לייכטן די אויגן פון אונדזערע קינדער מיט חכמה, ווי די ליכט, וואָס איר קינדער האָט אָנגעצונדן היינטיקע חנוכה נאַכט". און ווידער זינגט מען חנוכה לידער, און ווידער טענץ, מיט ביאַליקן אינמיטן די רעדלעך.

ביאַליק איז אַוועק. זיין ברכה לעבט. מיט דער ברכה בענטשן לערער, בענטשן עלטערן די קינדער אין אונדזערע ווירטשאַפטן, אין עמק. ווי גוטע שוועסטערלעך ווינקען די חנוכה לאָמפּן הענגענדיק הויך, הויך אויפן בית-עם פון כפר יחזקאל, צו זייערע חברטעס אין גבע, אין עין חרוד, אין תל-יוסף.

חברים און חברות איילן זיך אַריינטראָגן די מילך אין דער קאָאָ־פּעראַטיווער מילכעריי, כדי צו קומען אין צייט צום חנוכה פּאַראַד.

דער בית־עם איז פול מיט מאַמעס, טאַטעס און געסט, וואָס קומען קלייבן נחת פון די קינדער פון צווייטן דור. עס גייען אַרויף אויף דער בינע פאַרשיידענע קינדער פון פאַרשיידענעם עלטער, מיט פאַרשיידע־נע דעקלאַמאַציעס, לידער, טענץ און פאַרשטעלונגען, אַלס אָנדענק פון אונדזער שיינעם עבר פון גבורה און נצחון. די פּנימער פון חברות און חברים ווערן יום־טובדיק, די פריצייטיקע קנייטשן פון דאגות פאַרשווינדן. אַ יונגער פּייערל צינדט זיך אָן אין די אויגן. ווער מיד, וואָס מיד, פון אַ שווערן טאָג אַרבעט? אָט זעסטו די חברים פאַר־פוצטע, אין אַ ריינעם „סאַראַפאַן", טוילן די קינדער פון דאָרף חנוכה־לאַטקעס, פרוכט און גוטע זאַכן. און אין אַ שעה אַרום רינגלען זיי אַרום די טאַנצנדיקע קינדער אין די קאַראַהאָדן, און אַ „האָרא" פלאַטערט זיך פאַנאַנדער ביז שפּעט אין דער נאַכט, פונקט ווי אין די יונגע יאָרן, פון דער צווייטער און דריטער עליה.

וואָקאַבולאַר

כסלו (קיסלעוו) — דער נאָמען פון דריטן חודש אין יידישן קאַלענדאַר אין פינף־און־צוואַנציקסטן טאָג פון וועלכן עס געפאַלט חנוכה

עם ישראל חי (אַם ישראל כאַי) — דאָס פאָלק לעבט

עמך ישראל יבנה (אַמכאָ ישראל ייבאָ־נע) — דיין פאָלק ישראל וועט געבויט ווערן. יידן וועלן אויפגעריכט ווערן

נחת (נאַכעס) — Delight, Pleasure

התלהבות (היסלאַוועס) — ענטוזיאַזם, באַ־גייסטערונג

יהי רצון (יעהי ראָצען) — סזאָל זיין דער ווילן פון גאָט

ווירטשאַפטן — Farms

בית־עם (בעט־אַם) — פאָלקס־הויז Community Center

ניצחון (ניצאָכן) — זיג Victory

קנייטשן — Wrinkles

דאגות (דייגעס) — זאָרג

סאַראַפאַן — אַ ברייטער אויבער־מלבוש אָן אַרבל

עליה (אַליע) — אימיגראַציע פון חלוצים (פּיאָנערן) קיין ארץ־ישראל

עבר (אָוואָר) — פאַראַנגענהייט

פראַגן און אַרבעטן

1. וועלכע צוויי אופנים פון פייערן חנוכה ווערן אין דער באַשרייבונג דע־מאָנט?
2. אין וועלכער שטאָט קומט פאָר דער גאַסן־פּאַראַד, וואָס ווערט דאָ דער־מאָנט?

3. וואו קומט פאַר די פייערונג מיט דעקלאַמאַציעס, לידער און טענץ?
4. ווי ווירקט דער אויפטריט פון די קינדער אויף די טאַטעס און מאַמעס?
5. וועלכער באַרימטער דיכטער ווערט אין דער באַשרייבונג דערמאָנט?
6. קאָפּיר די ציטאַטע פון ביאַליק׳ס ווערטער צו די קינדער.
7. שרייב אָן אַ קורצע קאָמפּאָזיציע וועגן אַ חנוכה פייערונג אין דיין שול.

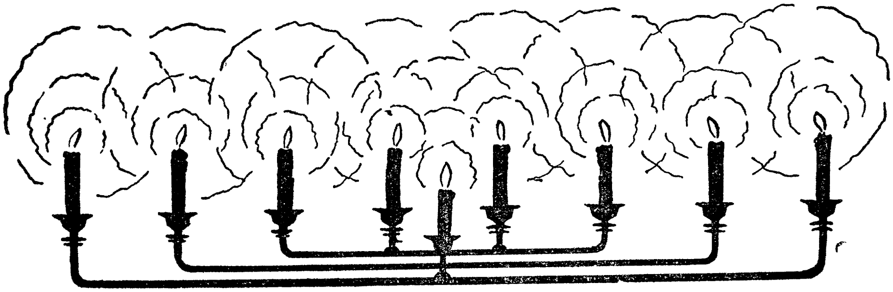

די מגילה פון פורים
(איבערדערציילט)

ש. שאַפּיראָ

א.

אַמאָל, אַמאָל איז אין דעם לאַנד פּרס געווען אַ טפּש אַ מלך מיטן נאָמען אחשורוש. אחשורוש האָט געקיניגט איבער הונדערט און זיבן און צוואַנציק מדינות, פון הודו ביז כוש.

איינמאָל האָט אחשורוש זיך געוואָלט אויסבאַרימען מיט זיין רייכקייט און מאַכט. האָט ער צוזאַמענגערופן אַלע גרויסע לייט פון די הונדערט און זיבן און צוואַנציק מדינות און פאַר זיי געמאַכט אַ גרויסע סעודה, וואָס האָט געדויערט הונדערט און אַכציק טעג. און אַז אחשורוש האָט שוין די געסט באַוויזן זיין גאַנצע רייכקייט, זיין גאָלד און זילבער, זיינע פּאַלאַצן און הייזער, זיינע דינער און דינסטן, האָט זיך אים פאַרוואָלט באַרימען זיך פאַר זיי מיט דער שיינקייט פון זיין קעניגין ושתי. האָט ער געשיקט זאָגן ושתין זי זאָל זיך באַוויזן פאַר זיינע געסט, זיי זאָלן זען איר שיינקייט און פּראַכט. האָט זיך די קעניגין פון דער איינלאַדונג שטאַרק באַליידיקט און איז ניט געקומען. איז אחשורוש אין כעס געוואָרן און האָט געפרעגט זיינע עצה-געבער מיט וואָס צו באַשטראָפן ושתין פאַר ניט פאָלגן זיין באַפעל. האָבן די עצה געבער געזאָגט, אַז פאַר אַזוי באַליידיקן דעם קעניג קומט ושתין מיתה. האָט מען ושתין געטייט.

ב.

אַז עס איז אַריבער אַ שטיקל צייט, און אחשורושן איז אָפּגעגאַנגען דער כעס, האָט ער אָנגעהויבן בענקען נאָך דער קעניגין ושתי. האָבן דאָס זיינע ראַטגעבער געזען און האָבן געראָטן דעם מלך מען זאָל זוכן און געפינען אַ נייע מלכה.

האָט מען אַרויסגעגעבן אַ באַפעל, אַז אין יעדער שטאָט פון די הונדערט-און-זיבן-און-צוואַנציק מדינות זאָל מען צוזאַמענעמען אַלע

שיינע מיידלעך און אויסקלייבן די שענסטע פון זיי. די אויסגעקליבענע שיינהייטן פון אַלע שטעט זאָל מען ברענגען אין דער הויפּט שטאָט שושן, און פון זיי וועט דער קעניג אויסקלייבן די נייע מלכה.
האָט מען אַזוי געטאָן.

ג.

אין שושן איז געווען אַ ייד און זיין נאָמען איז געווען מרדכי. האָט זיך ביי אים געהאָדעוועט זיינס אַ שוועסטערקינד, אַ זייער שיין מיידל, אַ יתומה, אָן אַ טאַטן און אָן אַ מאַמען. אסתר האָט זי געהייסן. און עס איז געשען ווען מען האָט צוזאַמענגענומען אַלע שענסטע מיידלעך פון דער מדינה איז אסתר געווען איינע פון זיי. און ווען דער מלך האָט זי דערזען איז זי אים שטאַרק געפעלן געוואָרן און ער האָט איר אָנגעטאָן די קעניגלעכע קרוין אויפן קאָפּ. איז אסתר געוואָרן די מלכה פון פרס, אָבער זי האָט נישט אויסגעזאָגט, אַז זי איז אַ יידיש קינד.

און מרדכי האָט זיך אויפגעהאַלטן אין די טויערן פון קעניגלעכן הויף צו זען וואָס עס וועט געשען מיט אסתרן.

איינמאָל האָט מרדכי געהערט ווי צוויי פון דעם קעניגס דינער פּלאָנעווען צו טייטן דעם קעניג. האָט ער דאָס דערציילט אסתרן, און זי האָט עס דערציילט דעם קעניג אין מרדכיס נאָמען. האָט מען די צוויי דינער אויפגעהאַנגען און פאַרשריבן די מעשה אין דעם קעניגס ספר הזכרונות.

ד.

און אין שושן איז געווען אַ גרויסער רשע, המן האָט ער געהייסן. האָט ער נושא חן געווען ביים קעניג אחשורוש, און איז ביי אים געוואָרן דער ערשטער מיניסטער.

דער קעניג האָט פאַרזאָגט, אַז אַלע הויפליים זאָלן זיך קניען און בוקן פאַר המנען. האָבן אַלע אַזוי געטאָן. נאָר איין מרדכי היהודי האָט זיך ניט געקניט און זיך ניט געבוקט. איך בין אַ ייד און איך בוק זיך ניט צו קיין מענטשן, האָט ער געזאָגט.

ווען המן האָט דערזען, אַז מרדכי בוקט זיך צו אים ניט, איז ער געוואָרן מלא חמה. נאָר צו טויטן מרדכין אַליין איז פאַר אים וויניק געווען, ער האָט געוואָלט אויסהרגענען אַלע יידן. האָט ער געוואָרפן

גורל ווען ער זאָל אויספירן זיין פינצטערן פּלאַן, און עס איז אויס־געפאַלן אויף דעם דרייצנטן טאָג אין חודש אדר.

איז המן גלייך אַוועק צום קעניג אחשורוש און האָט פאַר אים גענומען מסרן אויף די יידן, לאמר אַזוי צו זאָגן: אדוני קעניג, עס איז פאַראַן אַ פאָלק וואָס איז צעזייט און צעשפּרייט צווישן די פעלקער איבער אַלע שטאָטן פון דיין מלוכה. זיי האָבן אַנדערע מנהגים ווי אַלע אַנדערע פעלקער און די געזעצן פון דעם קעניג היטן זיי ניט אָפּ, און פאַרן קעניג לוינט גאָר ניט צו לאָזן זיי לעבן. אויב דער קעניג איז מסכים, זאָל אַרויסגעגעבן ווערן אַ באַפעל זיי צו פאַר־טיליקן, און איך וועל דערפאַר איינצאָלן אין דעם קעניגס קאַסע צען טויזנט ככר זילבער.

האָט דער טפּש דער מלך געזאָגט צו המנען: „דאָס געלט קענסטו האַלטן פאַר זיך, און מיט יענעם פאָלק קענסטו טאָן וואָס דו ווילסט”. איז אין נאָמען פון קעניג אַרויסגעשיקט געוואָרן אַ באַפעל צו פאַר־טיליקן אַלע יידן, יונג און אַלט, קינדער און פרויען, אין איין טאָג, אין דעם דרייצנטן טאָג פון חודש אדר.

ה.

אַז מרדכי האָט זיך דערוואוסט פון דער גזרה, האָט ער אויף זיך צעריסן די קליידער און האָט אָנגעטאָן אַ זאַק מיט אַש, און איז אַרוים אין מיטן שטאָט און האָט גענומען יאָמערן הויך אויפן קול. און וואו נאָר די גזרה איז אָנגעקומען האָבן יידן געפאַסט, געוויינט און געקלאָגט.

און אַז אסתר המלכה האָט דאָס דערהערט, איז זי אַ פאַרציטערטע געוואָרן. זי האָט געשיקט נאָך מרדכין און ער האָט איר געזאָגט, אַז סאיז קיין אַנדערע עצה ניטאָ, נאָר זי זאָל גיין בעטן דעם קעניג פאַר איר פאָלק.

האָט זיך אסתר גענומען גרייטן צו גיין בעטן דעם קעניג פאַר איר פאָלק. דריי טעג און דריי נעכט האָט זי געפאַסט און אויפן פערטן טאָג איז זי געקומען צום קעניג און אים געבעטן קומען צו אַ סעודה, וואָס זי האָט צוגעגרייט פאַרן קעניג און פאַר זיין הויפּט מיניסטער המן. און אסתר האָט געפונען חן און לייטזעליקייט ביים קעניג און ער האָט איר איינלאַדונג אָנגענומען.

און המן האָט זיך דערוויל געגרייט צו מאַכן די שחיטה אויף די יידן. און פאַר מרדכין אַליין האָט ער שוין אויפגעשטעלט אַ תליה.

ו.

און עס איז געווען אין יענער נאַכט האָט זיך דעם קעניג ניט געשלאָפן. האָט ער געשיקט רופן דעם קעניגלעכן שרייבער ער זאָל פאַר אים לייענען דעם ספר הזכרונות. לייענט מען אַזוי און מען קומט צו דער מעשה ווי מרדכי האָט געראַטעוועט דעם קעניג פון טויט.

פרעגט דער קעניג: "וואָס פאַר אַ כבוד וגדולה האָט מען מרדכין דערפאַר אָנגעטאָן". ענטפערן די דינער: „גאָר נישט". פרעגט דער קעניג: ווער איז דאָ אין הויף? און המן איז פונקט דאַן אריין אין הויף זאָגן דעם קעניג, אַז מען זאָל מרדכין אויפהענגען. רופן זיך אָפּ די דינער: „המן איז אין הויף". זאָגט דער קעניג: „זאָל ער אריין". פרעגט אים דער קעניג: „וואָס אַזוינס זאָל מען טאָן דעם מענטשן, וואָס דער מלך וויל אים אָנטאָן כבוד? גיט זיך המן אַ טראַכט: וועמען אַן ערך וויל עס דער קעניג אָנטאָן כבוד, אויב ניט מיר? און ער רופט זיך אָן צום קעניג:

דעם, וואָס דער קעניג וויל אים אָנטאָן כבוד, זאָל מען אָנקליידן אין דעם קעניגס שענסטע קליידער, און אָנטאָן אים אויפן קאָפּ דעם קעניגס קרוין און אַוועקזעצן אים רייטנדיק אויפן קעניגס בעסטן פערד, און איינער פון די גרעסטע שררות זאָל אים פירן איבער די גאַסן פון שטאָט און אויסרופן: אָט אַזוי ווערט געטאָן דעם מאַן, וואָס דער קעניג וויל אים אָפּגעבן כבוד.

זאָגט דער קעניג צו המנען: נעם גלייך אַלעס ווי דו האָסט געזאָגט, און טו עס אַליין מיט מרדכי היהודי, קיין האָר זאָל ניט פעלן.

האָט המן מיט אַ געבראָכענעם געמיט געמוזט טאָן אַזוי ווי דער קעניג האָט געהייסן.

דאָס איז געווען דער אָנהויב פון המנס מפלה.

ז.

אין דעמזעלבן טאָג האָט אסתר המלכה געמאַכט די סעודה פאַרן קעניג כדי צו קענען ביי אים בעטן פאַר איר פאָלק.

אין מיטן מאָלצייט, ווען דער קעניג איז געוואָרן זייער גוט אויפ-

געלייגט האָט ער זיך אָנגערופן צו אסתרן: האָסטו אַ בקשה צו מיר, אסתר? בעט, און איך וועל דיר געבן אַפילו אַ האַלבע מלוכה.

ענטפערט אסתר: גרויסער הערשער, איך האָב נאָר איין בקשה צו דיר פאַר מיר און פאַר מיין פאָלק. מיר זיינען פאַרקויפט געוואָרן להשמיד להרוג ולאבד.

איז דער קעניג געוואָרן מלא חמה און ער האָט געזאָגט: ווער האָט עס געהאַט אַ האַרץ צו טאָן אַזאַ זאַך? ענטפערט אים אסתר: אָט דער רשע המן.

האָט המן דערזען, אַז דאָ איז זיין סוף און ער האָט גענומען ציטערן פאַרן קעניגס צאָרן.

דאָ רופט זיך אָפּ חרבונה, איינער פון דעם קעניגס דינער: המן האָט שוין אַפילו געמאַכט אַ תליה פאַר מרדכין. שרייט אויס דער קעניג: הענגט אים אויף, טאַקע, אויף אָט דער תליה, וואָס ער האָט אַליין געמאַכט.

האָט מען המנען גלייך אויפגעהאַנגען, און דער קעניג האָט געמאַכט מרדכין פאַרן הויפּטמיניסטער אויף המנס אָרט.

און מרדכי האָט אין נאָמען פון קעניג אחשורוש אָוועקגעשריבן צו אַלע יידן פון פרס ומדי אַז, דעם דרייצנטן אדר ווען די שונאים וועלן זיי באַפאַלן זאָלן זיי זיך שטעלן אַנטקעגן און שלאָגן צוריק.

און אַזוי איז געווען. די יידן האָבן זיך מיט גרויס גבורה געשטעלט אַנטקעגן זייערע שונאים און אויף די שונאים איז געפאַלן אַ פחד.

ח.

אויף מאָרגן, דעם פערצנטן טאָג אין חודש אדר, האָבן די יידן געמאַכט אַ יום טוב לכבוד דער גרויסער ישועה. זיי האָבן זיך פריילעך געמאַכט, געהוליעט, געשיקט איינער דעם אַנדערן שלח מנות, און געגעבן מתנות אָרעמע לייט. דאָס איז דער פריילעכער יום טוב פורים, וואָס מיר פייערן עד היום הזה.

וואָקאַבולאַר

טיפּש (טיפּעש) — נאַר

מדינות — Countries, Provinces, States

אויסבארימען — Show off

מיתה (מיסע) — טויט

מלכה (מאַלקע) — קעניגין

ספר הזכרונות (ספר האַזיכרוינעס) — Book of records

נושא חן געווען (נויסע כיין) — Found faver

מלאה חמה (מאָליי כיימאָ) — זייער בייז.
פול מיט צאָרן
גורל (גוירעל) — Lots
מנהגים (מינהאָגים) — Customs
מסכים (מאַסקים) — Agrees
גזרה (גזרה) — Decree
חן (כיין) — Charm
ליטזעליקייט — Amiability

שחיטה Slaughter
תליה (טלייע) — Gallows
מפלה (מאַפּאָלע) — Defeat, Downfall
בקשה (באַקאָשע) — Request
להשמיד, להרוג ולאבד (להאַשמיד, לע־
האַרויג ולאַבייד) To kill and destroy
ישועה (יעשוע) — Help, Salvation

פראַגן און אַרבעטן

1. פון וועלכן בוך איז גענומען די מגילה פון פורים?
2. אין וועלכער שפּראַך איז די מגילה אָריגינעל געשריבן געוואָרן?
3. איז דאָס אַן איבערזעצונג פון דער מגילה?
4. וואָס איז דער אונטערשיד צווישן אַן איבערזעצונג און אַן איבערדער־צײלונג?
5. וואו איז זיך די מעשה פאַרלאָפן?
6. וואָס זיינען די מאָדערנע נעמען פון די לענדער „הודו" און „כוש"?
7. מיט וועלכן יום־טוב איז די מעשה פאַרבונדן?
8. וואָס מיינט פורים?
9. וואָס פאַראַ שיינער פורימדיקער מנהג איז אַרויסגעקומען פון דער מגילה?
10. פאַרוואָס האָט זיך מרדכי ניט געוואָלט בוקן צו המנען?
11. מאַך אַ צעטל פון אַלע נעמען, וואָס ווערן דערמאָנט אין דער מגילה.
12. מאַך אַ זאַץ מיט יעדן פון די ווערטער:

1. אדר	6. טפש	11. עצה
2. באַליידיקט	7. מדינה	12. פלאַנעווען
3. בוקן	8. מלכה	13. פאַרטיליקן
4. גורל	9. מסרן	14. ראַטגעבער
5. גזרה	10. סעודה	15. רשע

13. דערצייל איבער אין קורצן די מעשה פון פורים.

משה ווערט אַ פּירער

ישראל גובקין

רויט און געל דער הימל,
ברוין דער שטילער מדבר,
און די ווייסע שעפּסן
צופּן שטיל די גראָזן.

זיצט דער פּאַסטעך משה
אויף אַ גרויען שטיין,
ברענגט אַ ווינט פון דרום
אַ ציטערדיק געוויין.

וויינען קינדער פון די ווענט,
וויינט אַ שקלאַף מיט וואונדן־הענט,
און סע וויינען טראָפּנס בלוט
פון דעם צווינגערס דערנער־רוט.
וויינט אַ פאָלק, אין יאָך און שאַנד,
אין דעם שוואַרצן נילוס־לאַנד.

הויבט אָן שמאַרצן משהס וואונד,
און דער טרייער פּאַסטעך־הונט
לאָזט אַרונטער שטיל דעם עק;
מעקען שעפּסן פול מיט שרעק...
ברעכט זיך, שטאַרקט זיך דאָס געוויין,
רייסט עס משהן אויף פון שטיין.

פלוצעם צינדט זיך אָן אַ שטרויך,
שפּאַרט אַ פייער און אַ רויך,
ווי אַן אור־וואַלד וואָלט געברענט,
אָן אַ סוף און אַן ענד...

רופט אַ שטימע אויס פון דאָרט:
הייליק, משה, איז דאָס אָרט!
צי פון פיס אַראָפּ די שיך,
אויפן פנים פאַל גאָר גיך.
און די שטימע דונערט, רעדט:

— גאָט זיין פאָלק אויסלייזן וועט.
שטילן וועט ער דאָס געוויין
פון די יידן, גרויס און קליין,
פון די קינדער אין די ווענט,
פון די מאַמעס ביי די ווענט,
פון די טאַטעס, גרוי און דאַר,
מיד פון אַרבעט און פון צער.

פוילן וועט דעם שונאס רוט,
טרינקען וועט ער עמערס בלוט;
לייכטן וועט אים נישט די זון,
שטאַרבן וועט זיין עלטסטער זון.

און דו, משה, אייל און גיי,
און אַ פירער ווער פאַר זיי.
פיר דאָס פאָלק פון שקלאַפן־שאַנד
צום לאַנג־געבענקטן אבות־לאַנד.

רויט און ראָז דער הימל,
שטיל דער ברוינער מדבר,
און די ווייסע שעפסן
צופּן ווידער גראָזן.

משה נעמט זיין שטעקן
פונעם גרויען שטיין.
— שעפסן, מיינע ליבע,
קומט און לאָמיר גיין.

וואָקאַבולאַר

דרום — South
צווינגער — Oppressor
שטרויך — Bush
אור־וואַלד — Primival forest
אבות — Forefathers

ליל שמורים

א. ליעסין

עס שטייען אין דער וואַרטנדיקער נאַכט אַלע טירן אָפן;
עס האָבן פאַר די הייזער גרין דערוואַכט ליכט־פאַסן פון האָפן.

עס היט אַ גרויסן, יום־טובדיקן סוד יעדע שוועל באַזונדער,
און יעדער דורכלויכט פון פענצטער־לאָך חלומט פון אַ וואונדער.

און פון די טירן און פון די פענצטער העלט הימל־הויך דער הלל;
עס איז דער גאַנצער חלל פון דער וועלט שטראַלנדיק מתפלל.

עס פלאַמען זילבער־גרינע שיינען אום, טרוימעריש געצונדן;
מיט ליכטלעך גייען אין פראָצעסיעס פרום זינגענדיקע שטונדן.

און יעדער פרילינג־אויפשפראָץ גליט און גאַרט מיט בליט־
אויגן אָפן,
און יעדער אָטעם איינגעהאַלטן וואַרט אויפן סוף פון סופן.

לא ינום ולא יישן שומר ישראל

יואל ענטין

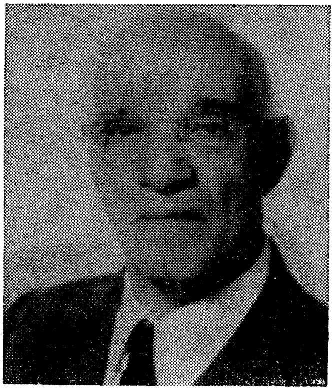

די מעשה איז זיך פּאַרלאָפן אום שבת הגדול, אין דער גרויסער, אַלטער שטאָט פּראַג, אין דער מדינה בעמען. אין יענער צייט איז ביי דער יידישער קהלה אין פּראַג געווען רב דער גרויסער גאון רב יונתן אייבשיץ.

אין דער דאָזיקער נאַכט פון שבת הגדול האָט דער אַלטער גאון מיט זיין הויזגעזינט אָפּגעגעסן די שבתדיקע וועטשערע. די בני בית זיינען אַוועק שלאָפן, און רב יונתן האָט זיך אַוועקגעזעצט לערנען. אַז דער אַלטער, פּראַגער שטאָט-זייגער האָט געשלאָגן צוועלף האָט דער גאון אַ קוש געטאָן די גמרא, זי צוגעמאַכט, געוואַשן די הענט, אָפּגעלייענט קריאת שמע און זיך געלייגט שלאָפן.

ווי נאָר רב יונתן איז אַנדרימלט געוואָרן האָט זיך אים געחלומט אַ מוראדיקער חלום. לעבן זיין בעט האָט זיך פּלוצעם באַוויזן דאָס גע־שטאַלט פון זיין טויטן פאָטער, אַנגעטאָן אין טלית און קיטל און אין תכריכים. ער רירט אים אָן אײדל אָבער פעסט מיט זיין טויטן פינגער און זאָגט צו אים:

„שטיי אויף, מיין זון, און לויף שנעל אין דער אַלט-נייער שול

אריין! די ספרים ברענען אין ארון, אייל זיך צו, ווארעם עס איז ניטא קיין צייט!"

אז דער גאון האט זיך א דערשראקענער אויפגעכאפט פון שלאף, האט ער דערזען, אז ארום זיין בעט איז קיינער ניטא. ער האט פאר־שארפט זיין אויער עפעס צו הערן, אבער ארום און ארום איז געווען א טויטע שטילקייט, און זיין אויער האט קיין זאך ניט פארנומען. רופט זיך דער גאון אפ צו זיך אליין: „א חלום ווי אלע חלומות". האט ער אויסגעשפיגן דריי מאל און זיך צוריקגעלייגט שלאפן.

אבער איידער רב יונתן האט נאך רעכט איינגעדרימלט צום צווייטן מאל, דערהערט ער א קול רופט צו אים: „רבי גיכער אין שול אריין. די צייט שטייט ניט!"

דאס מאל איז שוין די זאך דעם גאון אריין אין נאז, און ער האט אנגעהויבן קלערן ביי זיך צי זאל ער גיין אין שול אריין אדער ניט. ער איז געווען מיד און פארשלאפן, איז ער אזוי קלערנדיק ווידער אנדרימלט געווארן.

אין א רגע ארום, דער שלאף האט קוים זיינע אויגן פארקלעפט, ערשט דאס אייגענע קול רופט צו אים מיט גרויס אומרואיקייט און שרעק: „אב בית דין פון דער קהלה קדושה פון פראג, לויף שנעל אין דער אלט־נייער שול, די סכנה איז גרויס!"

דא איז שוין דער גאון א דערשראקענער ארויפגעשפרונגען פון זיין געלעגער, אויף שנעל אפגעגאסן נעגל־וואסער, אנגעטאן זיינע קליידער, און איז שטילערהייט אריין אין חדר, וואו עס איז געשלאפן זיין אלטער שמש ר' פייוול, און אים געוועקט בזה הלשון:

„אויף גיך ר' פייוול, שטייט אויף, גיסט אפ נעגל־וואסער און קומט מיט מיר אין דער אלט־נייער שול. מן השמים האט מען מיר אנגעוואונקען, אז עס שוועבט א סכנה איבער אונדזער קהלה קדושה".

דער אלטער ר' פייוול האט פון פיל יאר דינען ביים גאון גע־וואוסט, אז ער זאגט עפעס א זאך איז עס, חלילה, ניט אומזיסט. האט ער זיך זייער דערשראקן און אט איז ער שוין געווען גרייט. און די צוויי אלטע לייט זיינען ארויס אין דרויסן.

אויף דער גאס איז שטיל. די גאנצע וועלט שלאפט. די גרויסע און פולע לבנה שוועבט אין הימל און באלייכט די וועלט, און מיליאסן שטערנדלעך פינקלען שטיל און פרום, און עס דאכט זיך, אז מען הערט די שירה פון די מלאכים אין הימל.

און רב יונתן האָט פאַרזאָרגט און אומעטיק געזאָגט צו זיך אַליין:
„אין הימל אַזוי שטיל און רואיק און אויף דער ערד אַזוי צאָרנדיק און אומרואיק".

עס איז געווען אַ שלעכטע צייט פאַר יידן. די גלחים און אַנדערע שלעכטע מענטשן, האָבן נאָר געטאָן און געטראַכט ווי אַזוי די יידן אין געפענגעניש אַריינצוואַרפן, זיי אַרויסטרייבן פון לאַנד, אָדער גאָר אויסהרגענען. און יעדעס יאָר פסח-צייט פלעגט מען די יידן אונטערוואַרפן אַ געהרגעטע קריסטלעך קינד און זאָגן, אַז זיי האָבן עס געקוילעט כדי מיט זיין בלוט זייערע פסחדיקע מצות צו פאַר־קנעטן. און משומדים שטייען אויף און פאַרשפרייטן די בלבולים און זאָגן עדות קעגן זייער אייגן אָמאָליק פאָלק.

און באַלד זיינען שוין די צוויי אַלטע לייט, מיט די ווייסע בערד, געשטאַנען לעבן דער הויכער, מוראדיקער פראַגער שול, וואָס וועגן איר האָט מען זיך שוין דעמאָלט אָנדערציילט די שרעקלעכסטע און די שענסטע מעשיות.

אַ רגע איז דער אַלטער געשטאַנען און געקוקט אויף זיין שול. דערנאָך האָט ער באַפוילן:

„לאָמיר אַריין אינעווייניק, ר' פייוול!"

דער אַלטער שמש האָט זיך איינגעבויגן, אַ ווײלע געגראַבלט מיט די פינגער אונטערן גרויסן, אַלטן שטיין, וואָס איז געלעגן לעבן שוועל פון שול, און ער האָט אַרויסבאַקומען די שליסלען, אויפגעשלאָסן די טיר, דריי מאָל אָנגעקלאַפּט, געלאָזט דעם גאון אַריין פאָראויס און ער נאָך אים.

אין שול איז געווען שטיל און רואיק. די בימה, דער ארון קודש, דער עמוד, די אַלמערס מיט ספרים, די סטענדערס, די בענק און די הענג לייכטער — יעדע זאַך איז געווען אויף איר אָרט, און פון אַלץ האָבן זיך גרויסע שאָטנס צעלייגט איבער די ווענט אין דעם גרויסן חלל פון בית מדרש. אין ווינקל פון עמוד איז זיך געהאַנגען דער נר תמיד און שטיל געברענט, און זיין פלעמל האָט זיך שטיל געהוידעט אַזוי ווי די בלויע לבנה-שטראַלן וואָלטן עס געפאָכעט און געוויגט.

פלוצעם איז דעם גאונס אויג געפאַלן אויפן פרוכת פון ארון קודש. עפּעס דעקט ער ניט צו דעם גאַנצן ארון, אַזוי ווי תמיד, נאָר איז אַביסל פאַרוקט אויף אַ זייט. האָט זיך דער גאון דערשראָקן, און ער האָט מיט קראַפט אויפגעעפנט דאָס טירל פון ארון קודש. אָבער

אויך אין אָרון קודש איז אַלץ געווען שטיל און רואיק און די ספר תורות זיינען געשטאַנען יעדע אויף איר אָרט, די אַלטע באַזונדער, די נייע באַזונדער. אַלץ ווי דער סדר איז.

רב יונתן האָט זיך פאַרטראַכט. אין פלוג איז אַלץ ווי עס דאַרף צו זיין. עס קען דאָך אָבער ניט זיין אַז מען זאָל אים דריי מאָל אומזיסט האָבן געוועקט פון שלאָף. עפּעס איז רב יונתנען איינגעפאַלן:

„גיט נאָר ר׳ פייוול, אויף טשיקאַוועס, אַן עפן דאָס אונטערשטע עלמערל!" האָט דער גאון געזאָגט.

ר׳ פייוול האָט אַזוי געטאָן. און ווי ער האָט צעעפנט די טירלעך פון אונטערשטן עלמערל, וואו עס איז געווען דער ווייַן אויף קידוש, דער גאָלדענער שול-בעכער, די געפלאָכטענע הבדלה און דער הדסל, איז דאָס עלמערל פול געוואָרן מיט לבנה ליכט און אירע שטראַלן האָבן זיך העל און שטאַרק אָפּגעשלאָגן פון ווייַן-פלעשל.

עפּעס האָבן די שטראַלן אָפּגעשלאָגן פון ווייַן-פלעשל צו שטאַרק, און דער ווייַן האָט אויסגעקוקט אי רויטער אי שוואַרצער ווי תמיד.

„דער ווייַן געפעלט מיר ניט". האָט זיך דער גאון אָפּגערופן אַ דערשראָקענער. „אויף גיך, דאָס פלעשל אַהער, ר׳ פייוול!"

באַקומענדיק דאָס פלעשל, איז ער מיט דעם שנעל צוגעלאָפן צום נר תמיד, און פאַר זיין שיין האָט ער געעפנט דעם קאָרק פון פלאַש און שאַרף אַריינגעקוקט אינעווייניק.

דעם גאונס אַלט, קלוג פנים איז געוואָרן נאָך אַנגעצויגענער און דערשראָקענער. ער האָט צוגעלייגט דאָס העלדזל צום נאָז און גע-געבן אַ שטאַרקן שמעק.

קיין ריח פון ווייַן!

דאַן האָט דער גאון אַ קער געטאָן דאָס פלעשל, אַראָפּגעטריפט אַ טראָפּן אויפן פינגער, אַ לעק געטאָן עס מיט דער שפּיץ צונג, און מיט אַ קול ווי פון קבר האָט ער אויסגערופן:

„בלוט, ר׳ פייוול! אָבי מורי, עליו השלום, האָט מיך ניט גע-נאַרט. עס ברענט אין ארון קודש, ר׳ פייוול, עס פלאַקערט די סכנה אויף אונדזער קהלה קדושה. לאָמיר זי שנעל אויסלעשן. דאָס האָבן אונדז די שונאי ישראל שוין ווידער אונטערגעוואָרפן קריסטלעך בלוט, כדי צו קענען מאַכן זייער בלבול אויף אונדז און ברענגען אויף אונדז נייע צרות, רחמנא לצלן. און איצט שנעל צום טייך!"

דער אַלטער שמש, וואָס איז די גאַנצע צייט געשטאַנען ווייס

ווי קאַלך, האָט זיך פלינק אַ ריר געטאָן, און באַלד זיינען זיי שוין געווען ביים וואַסער, וואָס איז געלאָפן מיט עטלעכע גאַסן ווייטער פון דער שול.

רב יונתן האָט דאָס פלעשל אויסגעליידיקט אין טייך אַריין, און דאָס בלוט, וואָס האָט געזאָלט זיין אַ מוראדיקער צייכן אין די הענט פון די שונאי ישראל, איז באַלד אַוועקגעטראָגן געוואָרן פון דעם ברודיקן שטראָם פון ערב פסחדיקן חמץ, אַז עס איז פון דעם קיין שפור ניט געבליבן.

„איצט, אויף גיך צו מיר, ר' פייוול. נעמט זיך אָן מיט כוח און קומט וואָס שנעלער!"

דער אַלטער גאון איז געלאָפן, און דער אַלטער, גרייז-גרויער שמש איז אָן אָן אָטעם געלאָפן נאָך אים, ביז זיי זיינען שטיל אַריין צוריק צום רב אין הויז. ר' פייוול האָט אויפן גאונס באַפעל אויף גיך אויסגעוואַשן און אויסגעשווענקט דאָס פלעשל; און אַז עס איז געווען גוט ריין און טרוקן האָט עס רב יונתן אָנגעגאָסן פול מיט זיין קידוש-וויין, און ביידע אַלטע לייט זיינען געאיילט צוריק אַוועק אין שול, אַריינגעשטעלט דאָס פלעשל אין עלמערל אויפן פריערדיקן אָרט, אַלץ ווי געהעריק איז פאַרמאַכט און פאַרשלאָסן, און פאַוואָליע זיך געלאָזט גיין אַהיים.

די גאַנצע זאַך איז געווען אָפגעטאָן אין איין שעה צייט. די לבנה איז נאָך געשטאַנען הויך אין מיטן הימל און געלויכטן, און די שטערנדלעך האָבן געפינקלט, און דעם אַלטן גאון האָט זיך געדאַכט, אַז די לבנה פרייט זיך און די שטערנדלעך קוועלן אָן פון נחת, און מלאכים אין הימל זינגען זים זייער שירה, און אין זייער זמר האָבן זיי דאָס מאָל אַ נייעם פזמון אַריינגענומען:

„כי הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל" — וואָרעם עס דרימלט ניט און עס שלאָפט ניט דער היטער פון ישראל.

לוסטיק און פריילעך האָבן די פּראַגער יידן אין דער נאַכט פון ערשטן סדר געדאַוונט אין דער אַלטער, הייליקער שול. לוסטיקער און פריילעכער ווי תמיד האָבן זיי געזאָגט דעם הלל, וואָרעם זיי האָבן געקוקט אויף זייער אַלטן רב און געזען, אַז זיין פנים שיינט מיט אַ יום טובדיקער חדוה, גלייך ווי די שכינה וואָלט אויף אים גערוט. און דעסטגלייכן ליכטיק און פריילעך האָט געשיינט דאָס פנים פון דעם אַלטן שמש, וואָס איז געשטאַנען אויף דער בימה. און

אז עס איז געקומען צום פסוק: „מן המצר קראתי יה, ענני במרחב יה", האָט דער אַלטער רב אַזוי ווי מיט אַ טיפֿן סוד גערריקט די ווערטער, און דער אַלטער שמש האָט מיט גרויס כוונה געקלאַפּט מיט דער פויסט אָן טיש פון דער בימה. נאָר פּלוצעם איז דאָס געזאַנג איבערגעריסן געוואָרן. די תפלה איז געבליבן הענגען אויפֿן עולמס ליפּן, און די מיילער ביי די מתפללים — ווי זיי זיינען געווען אָפֿן אַזוי זיינען זיי שוין פאַר שרעק געבליבן צעעפֿנט.

וואָרעם פּלוצעם האָט זיך מיט כוח אויפגעעפֿנט די טיר, און אין דער גרויסער שול אַריין האָט זיך אַריינגעריסן דער שר פון שטאָט, דער בישאָף, און אַ סך קלענערע גלחים, דעם האַרם שווייצאַרן מיט זעלנער, און דער משומד יאָהאַן איז געווען צווישן זיי.

אַ טויטע שטילקייט האָט אָנגעפילט די גרויסע שול, און אַלע אויגן זיינען אָנגעשטעלט אויף די אַריינגעקומענע.

דער שר איז מיט זיכערע טריט אַרויף אויף דער בימה, און מיט אַ קול פון איינגעהאַלטענער נקמה האָט ער זיך געווענדעט צו דער קהלה:

„יידן! איר האָט שוין ווידער אָפּגעטאָן איינס פון אייערע מיאוסע שפּיצלעך לכבוד אייער פסח! ווידער האָט איר געהרגעט אַ קריסטלעך קינד און זיין בלוט אָפּגעצאַפּט פאַר אייערע טייוולאָנישע מנהגים. איך זאָג אייך, יידן, מיט גוטן, זייט זיך מודה, וועט איר בעסער מאַכן".

אַ רגע איז געווען שטיל. דערנאָך האָט זיך רבי יונתן אָפּגעטיילט פון דער קהלה, און צוטרעטנדיק צו דער בימה האָט ער געזאָגט:

„אדוני השר! אונדזערע הענט זיינען ריין. גאָט אין הימל, וואָס איז דער פֿאָטער פון אַלע באַשעפֿענישן, זעט וואָס אין אונדזערע הערצער טוט זיך, און ווייסט, אַז דאָס איז ווידער אַ בלבול פון עפּעס אַ צורר, צי אָן עוכר ישראל, וואָס ווול זיך באָדן אין אונדזער בלוט. דער עלילת-דם איז תמיד געווען אַ שקר בלבול און אויך היינט ווייסן מיר ניט פון קיין זינד. אויב אָן אָרעם קריסטלעך קינד איז טאַקע דערהרגעט געוואָרן, האָט עס, ווי תמיד, געטאָן אייערער אַ קריסט ניט קיין בן ישראל חלילה".

„גענוג צו טענהן" — האָט אומגעדולדיק אויסגעשריען דער בישאָף — „זאָלן בעסער דעם האַרם שווייצאַרן נעמען באַזוכן זייער סינאַגאָגע. דאָ אין שול ליגט באַהאַלטן דעם קדושם אָפּגעצאַפּט בלוט".

„זוכט!" האָט ר' יונתן געזאָגט. און דער עולם, וואָס האָט די

גאַנצע צייט געציטערט ווי אַ בלאַט, איז צוריק רואיק געוואָרן פון הייליקן גאונס רואיקן קול.

אַלע זיינען געווען שטיל. בלויז די שווייצאָרן האָבן גראַב גע־נישטערט צווישן די ספרים, אין די סטענדערס און אונטער די בענק. זיי האָבן אָבער קיין זאַך ניט געפונען, און האָבן בייז געמורמלט.

„לאָזט אָקאָרשט מיך זוכן", האָט דער משומד יאָהאַן מיט אַ כיטרען שמייכעלע זיך אָפּגערופן, און ער איז צוגעגאַנגען צום אָרון קודש, כלומרשט געזוכט צווישן די ספר תורות, און געפינענדיק דאָרט גאָרנישט, האָט ער זיך איינגעבויגן, צעעפנט דאָס עלמערל, און געבנדיק כלומרשט אַ פיר מיט די פינגער אַהער און אַהין, האָט ער אַרויסגענומען דאָס קידוש־פלעשל און מיט גרויס נצחון עס דערלאַנגט דעם שר אויף דער בימה.

„אָט איז עס!" — האָט ער אויסגערופן — „דאָס אָפּגעצאַפּטע קריסטלעכע בלוט".

„אויב דער זאַפט פון ווינטרויבן — האָט דער אַלטער רב זיך שטיל און רואיק אָפּגערופן — איז בלוט פון אַ מענטשן, דענסטמאָל איז עס קריסטלעך בלוט. זאָל עס דער שר פּרובירן".

און אַז דער שר האָט זיך אין פלאַש גוט איינגעקוקט, פאָרן שיין פון די פיל לאָמפּן און ליכט, האָט זיך אַ גרויסער צווייפל אויסגעלייגט אויף זיין פנים. און אַז ער האָט אַ שמעק געטאָן אינעווייניק, און נאָך אויסגעגאָסן אַ פּאָר טראָפּנס אויף דער האַנט און עס אַ לעק געגעבן מיט דער צונג, האָט ער שטיל און זיכער געזאָגט:

„וויין ווי אַלע ווײַנען!"

און ער האָט פאַרזיגלט די פלאַש מיט זיין זיגל, און ער מיטן בישאָף מיט דער גאַנצער מחנה זיינען ווי אָפּגעשמיסענע אַרויס פון שול. און די יידן האָבן מיט גרויס שמחה און מיט אַ געפיל פון אַ גרויסער ישועה ווייטער געזאָגט זייער איבערגעריסענעם הלל. און אַז סאיז געקומען צו „הודו לה' כי טוב", האָבן זייערע פּיס ממש געטאַנצט פון פרייד.

און אַז דער שר האָט די זאַך חוקר ודורש געווען, איז ער דער־גאַנגען, אַז דאָס קריסטלעכע קינד איז דערהרגעט געוואָרן פון משומד יאָהאַן מיט דער הילף פון בישאָף און אַנדערע גלחים, און אַז זיי האָבן עס אָפּגעצאַפּט דאָס בלוט פון הרוג און אַריינגעגאָסן עס אין קידוש־פלאַש אַנשטאָט דעם וויין, וואָס איז דאָרט געווען. איין זאַך

האָט ער נאָר ניט געוואוסט, ווי אַזוי איז אין פלאַש צוריק פון בלוט וויין געוואָרן. די גויים האָבן געזאָגט, אַז דאָס האָבן די יידן מיטן בלוט אָפּגעטאָן אַ כישוף; און די יידן האָבן געזאָגט, אַז דאָס האָט גאָט ברוך הוא פון זייערטוועגן און אין זכות פון זייער גאון אַ נס געטאָן.

דער אַלטער גאון האָט געשוויגן, און דער אַלטער שמש האָט געזאָגט: „יאָ, קינדערלעך, אַ נס מן השמים, ווי אין פסוק שטייט: „כי הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל".

און דעם משומד יאָהאַן האָט מען אויפגעהאָנגען, און דעם בישאָף מיט די גלחים האָט מען אַריינגעוואָרפן אין תפיסה, און די יידן פון פּראָג האָבן געהאַט אַ פריילעכן פסח, דעם פריילעכסטן זייט פיל יאָרן.

ו ו אָ ק אַ ב ו ל אַ ר

שבת הגדול (שאַבעס הגאָדעל) — דער גרויסער שבת. דער שבת פאַר פסח

גאון (גאָען) — אַ גרויסער געלערנטער A genius

טלית (טאַלעס) — Prayer shawl

קיטל — White robe worn on solemn occasions

תכריכים — Shrouds

בזה הלשון (באָזע האַלאָשן) — מיט דער שפּראַך. מיט די ווערטער

נעגל וואַסער — וואַסער צו וואַשן די הענט באַלד ווי מען שטייט אויף

שוועבט — Floats

שירה — אַ הייליק געזאַנג

גלחים (גאַלאָכים) — Priests

משומדים (משומאָדים) — יידן וואָס האָבן אָנגענומען אַ פרעמדן גלויבן Converts

בלבולים — פאַלשע באַשולדיגונגען

עדות (איידעס) — Witness

בימה — אַ פּלאַטפאָרמע אין שול, וואו מען לייענט די תורה

עמוד (אָמעד) — Pulpit

נר תמיד (נייר טאָמיד) — אַ ליכט וואָס ברענט אין שול סיי בייטאָג און סיי ביינאַכט

פרוכת (פּאָרויכעס) — דער פאָרהאַנג פון ארון קודש
Curtain before the holy ark

אויף טשיקאַוועס — פון נייגעריקייט
For curiosity sake

הדסל (האדעסל) — אַ שאַכטעלע מיט גע־ווירצן וואָס שמעקט ביים הבדלה מאַכן Spice box

עליו השלום (אָלאָוו האַשאָלעם) — פרידן צו זיין נשמה May he rest in peace

שונאי ישראל (סאָנע ישראל) — פיינט פון יידן

רחמנא לצלן (ראַכמאָנע ליצלאָן) — דער דערבאַרעמדיקער גאָט זאָל אונדז ראַ־טעווען

ברודיק — אומריין. שמוציק

חמץ (כאָמעץ) — אַלעס וואָס איז ניט כשר פאַר פסח

חדוה (כעדווע) — גרויס פרייד

מן המיצר קראתי יה, ענני במרחב יה (מין האַמייצאַר קאָראָסי יאָ, אָנאָני באַמערכאָוו יאָ) — איך האָב גערופן גאָט פון ענגשאַפט און ער האָט מיר געענט־פערט אין געראַמקייט

צורר (צוירער) — שונא Enemy

עוכר ישראל (אויכער ישראל) —
One who brings shame on the Jewish people

עלילת־דם (אַלילאַס דאַם) — בלוט־בלבול, די באַשולדיקונג אַז יידן נוצן מענטשלעך בלוט פסח

שקר בלבול (שעקער בילבול) — פאַלשע באַשולדיקונג

כלומרשט (קלוימערשט) —
Making believe, Not really

פאַרזיגלט — Sealed
זיגל — Seal
הודו להי כי טוב (הוידו לאַדענאָי קי טויוו) — לויבט (דאַנקט) גאָט ווייל ער איז גוט

חוקר ודורש זיין (כויקער ווערדוירעש) — אויספאָרשן Investigate
כישוף (קישעף) — Magic, Sorcery, Witchcraft
זכות (זעכוס) Merit

פראַגן און אַרבעטן

1. ווער איז דער מחבר פון דער מעשה?
2. צו וועלכן זשאַנער געהערט די מעשה?
3. זיינען דיר באַקאַנט אַנדערע מעשות פון דעם מין?
4. וואָס איז די טעמע פון דער מעשה?
5. וואו איז זיך די זאַך פאַרלאָפן?
6. ווער איז דער העלד פון דער מעשה?
7. מיט וועלכן יום־טוב איז פאַרבונדן דער עלילת־דם?
8. ווער זיינען געווען די אמתע מערדער פון דעם קריסטלעכן קינד?
9. וואָס איז דער דראַמאַטישסטער מאָמענט אין דער מעשה?
10. פאַרוואָס הייסט די מעשה הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל?
11. שרייב איבער דעם פאַראַגראַף, וואָס הייבט זיך אָן מיט די ווערטער „אויף דער גאַס איז שטיל".
12. שרייב איבער די פאָלגנדיקע זאַצן אויספילנדיק די בלאַנקען מיט די ריכטיקע ווערטער.
    רב — — איז געווען — ביי דער — — אין —.
    יעדעס — פסח־צייט פלעגט מען די — — אַ — קריסטלעך —.
    פלוצים איז דעם — אויסגעפאַלן אויפן — פון — —.
    אַז דאָס פלעשל איז — — — און — האָט עס רב — אַנגעגאָגסן מיט זיין — —.
    דעם אַלטן גאון האָט זיך —, אַז די — — — — און די — קוועלן אַן פון —, און — און — זינגען שירה.
13. שרייב איבער די ווערטער לויטן אלף־בית.
14. דערצייל איבער די מעשה אין דיינע אייגענע ווערטער.
15. שרייב אָן אַ פאַראַגראַף אָדער צוויי וועגן עלילת־דם.

ל״ג בעומר אין מירון

פון אַ קליין געסל אין צפת האָט זיך באַוויזן אַ פּראָצעסיע. בראש זיינען געגאַנגען פיר מוזיקאַנטן און געשפּילט. אַן אַלטער ייד, מיט אַ לאַנגער ווייסער באָרד, האָט געטראָגן אַ ספר־תורה אויף די הענט און, גייענדיק, צוגעטאַנצט צום טאַקט פון דער מוזיק. יינגלעך האָבן געטראָגן ישראל־פאָנען. זינגערס און טענצערס זיינען זיי נאָכגעגאַנגען און געזונגען און געטאַנצט. אויסערן שטאָט האָבן זיך אַלע אַריינגע־זעצט אין עטלעכע וואַגאָנען פון דער באַן און זיינען אַוועקגעפאָרן קיין מירון.

אָנגעקומען קיין מירון, האָבן זיך אַלע געלאָזט מיט פּאַראַד צום אהל, וואָס שטייט אויף די קברים פון די תנאים רבי שמעון בר יוחאי און זיין זון רבי אלעזר. אומציילינע ליכט האָבן געברענט אויף די קברים, און דער אהל איז געווען פול מיט מענטשן, וואָס זיינען אַריין און אַרויס. דערנעבן זיינען געזעסן יידן און געזאָגט זוהר, אָדער אַריינגעקוקט אין אַנדערע הייליקע ספרים, זיך געוויגט און שטיל געלערנט. אַ מנין יידן איז געשטאַנען און געזאָגט תהילים אויפן קול: אשרי תמימי דרך ההולכים בדרך ד׳...

דער הויף איז פול געוואָרן מיט די טענצערס פון צפת. דער אַלטער ייד, וואָס האָט געטראָגן די ספר־תורה, איז געווען דער בעס־טער טענצער צווישן זיי אַלעמען. ער האָט געטאַנצט מיט התלהבות אינמיטן אַ ראָד, געזונגען און געפּאַטשט מיט די הענט. אַרום אים האָט זיך געוויגט און געדרייט אַ טאַנצנדיק ראָד פון אַלטע לייט, פרומע יונגעלייט מיט לאַנגע פאות און שוואַרצע קאַפּעליושלעך אויף די קעפּ, און אַרבעטער פון די קיבוצים אין בלויע און קעקי־העמדלעך.

דער אַלטער האָט געזונגען:

— ואמרתם כה לחי!

און דאָס טאַנצנדיקע ראָד האָט אָפּגעהילכט:

— רבי שמעון בר יוחאי!

— ער איז אַ הייליקער מענטש!

— וואויל איז דעם, וואָס האָט אים געזען!
— אשריך, בר יוחאי!

די נאַכט איז צוגעפאַלן. גרויסע שטערן האָבן ארויסגעפינקלט פון טיף בלויען הימל. די הדלקה האָט זיך אָנגעהויבן. אויף צוויי קלעצער זיינען געשטאַנען צוויי גרויסע שטיינערנע שיסלען, אָנגעפילט מיט אייל. עמעצער האָט דעם אייל אָנגעצונדן און באַלד האָבן פרויען און מיידלעך גענומען וואַרפן זיידענע און לייוונטענע טיכלעך און קליידער אין ברענענדיקן אייל אַריין. דאָס פייער האָט גענומען שטייגן און זיך רייסן צום הימל — — — —

דער אַלטער האָט איינגעטונקען זיין שטעקן אין ברענענדיקן אייל, דער שטעקן האָט אָנגעהויבן ברענען, און דער אַלטער האָט זיך געלאָזט, מיטן ברענענדיקן שטעקן אין האַנט, אין אַ טאַנץ, און דער עולם נאָך אים. מע האָט געטאַנצט מיט אַלע כוחות, אויפן דאַך פון הויז, אין הויף און אין גאַס. אַזוי האָט מען אָפּגעטאַנצט די גאַנצע נאַכט פון ל״ג בעומר.

ייִדיש: י. גובקין

וואָקאַבולאַר

מירון — אַ דאָרף אין צפון ישראל, וואו עס געפינען זיך די קברים פון רבי שמעון בר יוחאי און זיין זון רבי אלעזר וועמעס אָנדענק ווערט פאַרבונדן מיט ל״ג בעומר

צפת (צעפאַס) — די הויפּט־שטאָט אין צפון ישראל, וואָס געפינט זיך לעבן מירון

אהל (אויהעל) —
Tent, A structure over a grave

זוהר (זאָהאַר) — אַ בוך וואָס גיט אַ מיסטישע אויסטייטשונג פון דער תורה

קיבוצים — קאָלעקטיווע דערפער

הדלקה (האַדלאָקע) — דאָס אָנצידן פייערן, וואָס איז אַ טייל פון פראַווען דעם יאָרצייט פון רבי שמעון בר יוחאי

פראַגן און אַרבעטן

1. וואָס מיינט ל״ג בעומר?
2. אין וועלכן טייל פון מדינת ישראל געפינט זיך מירון?
3. וואָס ווייסטו וועגן רבי שמעון בר יוחאי און זיין זון רבי אלעזר?
4. וואָס פאַר אַ הייליק ספר — זאָגט מען — האָט רבי שמעון בר יוחאי געשריבן?

רבי עקיבא

א. ליעסין

דער אויפשטאַנד איז דערשטיקט, בר כוכבא איז שוין טויט,
דער לעצטער שטראַל יהודהס טונקלט און פאַרגייט.

די לעצטע פעסטונג ביתר פאַלט אין בלוט דערטרונקען;
עס ליגט דאָס הייליק לאַנד צום דעספּאָטס פוס געזונקען.

עס טראָגט דער אָדלער רוימס פאַרוויסטונג, טויט און בראַנד,
עס פאַלט אַרויס די שווערדביים מוטיקסטן פון האַנט.

דער שוואַכער און דער שטאַרקער לויפן זיך באַהאַלטן
אין וועלדער, און אין היילן, און אין פעלדזן־שפּאַלטן.

עס בלייבט נאָר רבי עקיבא — איינער אין דעם פעלד,
עס לויפט ניט פאַר דעם פיינט דער אַלטער תנא־העלד.

עס קומט צוגיין דער פיינט און נעמט דעם גרייז געפאַנגען;
עס הייסט דער רשע רופוס רייסן אים מיט צוואַנגען.

דאָך רואיק קוקט דער גרייז ביים תליון אין די הענט,
און ווילד און ווילדער אַלץ דעם זיגערס כעס ברענט.

„די ערגסטע, שווערסטע מיתה!" — איז דער רשע גוזר —
יהודהס גרעסטן מאַן זאָל זיין דער סוף וואָס בייזער.

דאָך מונטער קוקט דער גרייז: עס רייסט דער צוואַנג פון אים
קיין איינציק וואָרט אַרויס, קיין קרעכץ, קיין זיפץ, קיין קרים.

נעמט קאַמען אים דער תליון, פון נקמה שיכור;
מיט קאַמען אייזערנע, און פליקט זיין לייב אין שטיקער.

דאָך פריילעך קוקט דער גרייז, און שטראַלט מיט גליק און שיינט;
דער תליון איז צעמישט, נשתומים בלייבט דער פיינט.

און אויך אַפילו רופוס קוקט אים אָן דערשראָקן,
דעם בלוטנד־שטראַלנדן, צעפליקטן וואונדער־זקן.

„ווער ביסטו, שטאָלצער מענטש, ווער ביסטו אַלטער, רעד!
צי ביסטו אַ מכשף אָדער גאָר אַ שד?"

און מיט אַ מילד־אַנטציקטער, הימליש־העלער מינע,
געלייטערט אין דעם טויט־שמערץ, ליכטיק ווי די שכינה. —

דער תנא טוט אַ בליק, און ווי אַ שטילער שיין,
גיסט הייליק זיך זיין וואָרט אין האַרטסטן האַרץ אַריין:

„קיין שוואַרצן כשוף, רופוס, שוואַרצע שדים־טומאה,
געפינסטו ניט אין מיר, געפינסט ניט אין מיין אומה!

„אָ, ניט די גיהנם־גלות, אַן אַנדער — אַנדער גלות
פלאַמט־דורך מיין לעצטע שעה, מיין לעצטן טראָפּן בלוט!

„עס גליט אין מיר דער וואונטש, עס פלאַמט אין מיר דאָס שטרעבן
אין קדושה פאַר דעם שם מיין נפש אָפּצוגעבן.

„איך האָב אויף דעם געוואַרט אַ גאַנצן לעבן לאַנג,
געטרוימט פון אָט דער שעה, פון תליון און פון צוואַנג.

„געוואָלט האָט אָבער גאָט באַלאָדן מיך מיט יאָרן,
צו מאַכן מיך דעם עדות פון זיין גרויסן צאָרן.

„איך האָב געזען דעם חורבן אונטער טיטוס האַנט;
איך האָב געזען דעם מקדש קראַכנדיק אין בראַנד.

„איך האָב מיין פאָלק געמונטערט, דאָך אין האַרצנס־ברומען
גערופן צו דעם טויט. דער טויט איז ניט געקומען!

„איך האָב געזען אין רוים דעם זיג־טריאומף און גלאַנץ,
דעם מחבל פון מיין פאָלק געקרוינט אין לאָרבער־קראַנץ.

„עס האָבן אַלע זקנים וויסט די הענט פאַרבראָכן;
איך איינער האָב געשמייכלט, שטאַרק אין מיין בטחון.

„דאָך האָב איך טיף געפילט, ווי שענדלעך איז דער מוט
צו בלייבן לעבעדיק אין ים פון קדושים־בלוט.

„איך האָב געזען די חורבות אויף דעם הר־הבית,
איך האָב געזען אין מקדש וואוינען ווילדע חיות;

„עס האָבן אַלע זקנים יאָמערלעך געקלאָגט;
איך איינער האָב געשמייכלט, טרייסט ווערטער געזאָגט.

„דאָך האָב איך טיף געפילט אַ קנאה צו די שטיינער,
וואָס ליגן אויסגעמישט מיט קדושים ביינער.

„גאָטס ווילן איז געווען! איך האָב געלעבט, געלעבט,
ווען טויזנט טויטן האָבן איבער מיר געשוועבט.

„איך האָב געלעבט צו זען בר־כוכבאָן אין זיין קאַמף,
און ווי מיין פאָלק גייט אויס אין לעצטן פרייהייט־קראַמף.

„איך האָב גערעדט צום פאָלק, געוועקט זיין גלויבן, האָפן,
ווען ענדלעך האָט מיך דאָ דער תליון אָנגעטראָפן.

„אָ, זיי געגריסט, דו מיתה, זיי געגריסט, באַשערטע,
איך גיב זיך איבער דיר, געווינטשטע און באַגערטע!

„וואָס הער איך, לוים קלאַנג — עס זינגט צו מיר און שאַלט!
וואָס זע איך, לבנון־שניי? עס בליצט פאַר מיר און שטראַלט.

„דאָס רופט מען מיך, איך גיי, דערפילט איז מיין פאַרלאַנגען,
געבענטשט זיי גאָט, אחד!״ — דער גרייז איז אויסגעגאַנגען.

וואָקאַבולאַר

תנא (טאַנע) Sage די תנאים זיינען די געלערנטע, וואָס האָבן געשאַפן די משנה
גוזר (גויזער) — באַפעלט
נשתומם (נישטוימעם) — איבעראַשט. פאַרוואונדערט
מכשף (מעכאַשעף) — Witch, Sorcerer
שד (שעד) — טייוול Devil
טומאה — אומריינקייט Impurity
אומה — נאַציע Nation
גלות — פייער
קדושה — הייליקייט

שם (שעם) — נאָמען. גאָט
מחבל (מעכאַבל) — צעשטערער Destroyer
קדושים (קדוישים) הייליקע. די וואָס האָבן אָפּגעגעבן זייער לעבן פאַר גאָט, פאַרן פאָלק, פאַר אַן אידעאַל
הר־הבית (האַר־האַבאַיעס) — דער באַרג פון הויז. דער באַרג אויף וועלכן עס איז געשטאַנען דאָס בית־המקדש
קנאה (קינע) — Envy, Jealousy
לבנון (לעוואָנען) — דער העכסטער באַרג אין צפון פון ארץ ישראל, וואָס אויף זיין שפּיץ געפינט זיך שטענדיק שניי

פראַגן און אַרבעטן

1. אין וועלכער תקופה אין דער יידישער געשיכטע האָט רבי עקיבא געלעבט?
2. ווי ווערן אָנגערופן די געלערנטע פון יענער תקופה?
3. וועלכע פון די דריי גרויסע זאַמלונגען פון דער אַלטער יידישער ליטעראַטור האָבן די תנאים געשאַפן?
4. ווער איז געווען בר־כוכבא?
5. ווער איז געווען רופוס?
6. איבער וואָס איז רופוס פאַרוואונדערט?
7. וואָס ענטפערט אים רבי עקיבא אויף זיין פראַגע ווי אַזוי ער האַלט אויס דיליידן?
8. וואָס איז דאָס לעצטע וואָרט וואָס רבי עקיבא רעדט אַרויס פאַר זיין טויט?
9. פאַרוואָס איז דאָס וואָרט פאַרהייליקט ביי יידן?
10. ווי רופט מען איינעם וואָס גיט אָפּ זיין לעבן פאַר פאָלק און גלויבן?
11. מאַך אַ צעטל פון אַלע שווערע ווערטער אין דער פּאָעמע.
12. פיל אויס די בלאַנקען אין די וויטערדיקע זאַצן מיט די געהעריקע ווערטער פון דער פּאָעמע.

עס פלאַמט אין מיר דאָס — אין — פאַר דעם — מיין — אָפּצוגעבן.
איך האָב געזען דעם — אונטער — —.
קיין שוואַרצן — געפינסטו ניט אין מיין —.
דער — איז צעמישט, — בלייבט דער —.
די לעצטע — ביתר פאַלט אין — —.
דער אַלטער — — לויפט ניט פאַר דעם —.
איך האָב געזען אין — וואוינען — —.

מתן תורה

קיין פויגל האָט ניט געצוויטשערט, קיין פליגל זיך ניט גערירט, קיין וועלע אין ים זיך ניט באַוועגט, מלאכים האָבן אין הימל די שירה איבערגעריסן, שרפים דעם „קדוש" ניט פאַרענדיקט, די גאַנצע וועלט האָט דעם אָטעם פאַרכאַפּט, אין דער מינוט, ווען גאָטס שטימע האָט אַ דונער געטאָן פון איין עק וועלט ביזן אַנדערן: „אנכי ה' אלהיך".

***

די צען געבאָט, אַרויסגייענדיק פון גאָטס מויל, האָבן זיך צע־שפּרייט אויף גאָר דער וועלט, און מיט יעדן פון זיי האָט זי זיך אָנ־געפילט מיט אַ זיסן ריח פון בשמים, — יעדעס געבאָט מיט זיין באַ־זונדערן ריח. און פון איין עק וועלט ביזן אַנדערן האָט געהילכט גאָטס שטימע, צעברעקלט זיך אויף זיבעציק טיילן און אויף אַלע זיבעציק לשונות זיך הערן געלאָזט.

פאַרציטערט זיינען געוואָרן אַלע אומות פון דער וועלט, און דערשטוינט זיינען שטיין געבליבן די מלאכים אין זייערע פּאַלאַצן. און פון אַלע עקן איז מען געקומען צו בלעמען, דער נביא פון די אומות אין יענער צייט, און דערשראָקענע האָט מען אים געפרעגט: וואָס באַטייט עס, אפשר וויל גאָט ווידער אַ מבול ברענגען אויף דער וועלט?

ענטפערט ער זיי: גאָט האָט שוין איינמאָל געשוואוירן, אַז ער וועט די וועלט מער ניט פאַרפלייצן.

— אפשר פאַרפלייצן — נישט, אָבער אַן אומקומעניש דורך פייער — יאָ?

— ניין, די וועלט ווערט ניט חרוב, שטאַרקער און מעכטיקער ווערט זי.

— „אַ גרויסע מאַכט גיט גאָט צו זיין פאָלק".

האָבן זיי אַלע געענטפערט: „בענטש גאָט זיין פאָלק מיט פרידן".

***

אַז משה איז אַרויף אויפן הימל, זיינען די מלאכים געקומען צום אויבערשטן און געזאָגט:

— וואָס טוט אַ ילוד־אשה דאָ צווישן אונדז?

זאָגט ער זיי: די תורה נעמען.

פרעגן זיי:

— אַ טייערער שאַץ ליגט ביי דיר פאַרבאָרגן נאָך מיט תתקע"ד דורות פריער איידער די וועלט איז באַשאַפן געוואָרן, איצט ווילסטו עס אַוועקגעבן די מענטשן־קינדער, און ניט אונדז, דיינע טרייע קנעכט?

— זאָגט גאָט צו משהן: גיב דו זיי אַ תשובה.

ענטפערט משה:

— איך האָב מורא, זיי וועלן מיך פאַרברענען מיטן הויך פון זייער מויל.

זאָגט גאָט: האַלט זיך אָן ביים כסא־הכבוד און גיב זיי אַן ענטפער.

זאָגט משה:

— רבונו־של־עולם! וואָס שטייט דען אין דיין תורה? — „איך בין גאָט דיין גאָט, וואָס האָט דיך אַרויסגענומען פון מצרים", — זענט איר דען, מלאכים, אין מצרים געווען, פּרעהן געדינט? דאָס צווייטע געבאָט: „זאָלסט ניט האָבן קיין אַנדערע געטער", — וואוינט איר דען צווישן גויים געצנדינער? ווייטער: „שווער ניט פאַלש מיט גאָטס נאָמען", — האַנדלט איר דען? „האַלט ערלעך פאָטער און מוטער", — האָט איר דען עלטערן? ווייטער: „לא תרצח", „לא תגנוב", — איז דען קנאה־שנאה ביי אייך דאָ, האָט איר דען אַ יצר־הרע?

באַלד זיינען די מלאכים געוואָרן משהס גוטע פריינט און יעדער האָט אים געגעבן אַן אַנדער מתנה.

**
*

אַז משה האָט זיך אַראָפּגעלאָזט פונעם הימל, איז דער שטן גע־קומען פאַר גאָט ברוך־הוא און געפרעגט: האַר פון דער וועלט, וואו איז דיין תורה?

— דער ערד האָב איך זי אָפּגעגעבן — האָט גאָט אים געענט־פערט.

איז דער שטן אַוועק צו דער ערד און געפרעגט ביי איר: וואו איז די תורה?

„איין גאָט ווייסט קלאָר איר וועג".
גייט ער צום ים פרעגן.
— ניטאָ ביי מיר, — ענטפערט אים דער ים.
לאָזט ער זיך צום אָפּגרונט אַראָפּ.
— „ניט ביי מיר איז זי", — ענטפערט דער אָפּגרונט.

קומט דער שטן צוריק פאַר גאָט און זאָגט: רבונו-של-עולם, איך האָב זי אויף דער גאַנצער ערד געזוכט און נישט געפונען.

— גיי צו עמרמס זון! — האָט אים גאָט געענטפערט.

גייט ער צו משהן און פרעגט אים: די תורה, וואָס גאָט האָט דיר געגעבן, וואו איז זי?

— מיר? — האָט משה געזאָגט — וואָס בין איך דען, אַז גאָט זאָל מיר געבן זיין תורה?

— משה, — זאָגט גאָט — דו פאַרלייקנסט גאָר?!

— רבונו-של-עולם, — ענטפערט משה — דיין טייערער אוצר, אין וועלכן דו שפּיגלסט זיך אַלע טאָג, זאָל איך אים פאַר מיינעם רעכענען?

— פאַר אַזאַ עניוות — זאָגט גאָט — קומט דיר, אַז די מתנה זאָל זיך אָנרופן אויף דיין נאָמען — „תורת משה" וועט זי הייסן ביים גאַנצן פאָלק.

(פון די יידישע אגדות)

טרויער און נחמה

די שליסלען

ד. פרישמאַן

מיר חלומט אַ חלום, אַן אַלטער,
מיר ווערט אַזוי באַנג, אַזוי שווער:
איך הער ווי מיט שליסלען אַ קלינגען,
איך זע ווי פון פלאַמען אַ מער.

דער טאָג איז גאָר פינצטער און טרויריק,
דער טאָג איז געהילט ווי אין שלאָף;
עס קרעכצן אין הימל די ראָבן, —
דאָס איז ער, דער ניינטער אין אָב.

עס ברענען די ווענט פון בית־המקדש,
עס פאַלט שוין אַ וואַנט נאָך אַ וואַנט;
עס שטייען די פרחי־כהונה
און האַלטן די שליסלען אין האַנט.

עס זיינען אומשולדיקע קינדער

געהילט אין דעם ווייסן געוואַנט;
עס פּרעסן די פלאַמען אַלץ ווייטער, —
זיי האַלטן די שליסלען אין האַנט.

עס זיינען די שליסלען פון היכל,
די שליסלען פון אָרון דערצו:
„אוי הימל, דאָ זיינען די שליסלען
און נעם זיי, אוי הימל, שוין דו!"

און פּלוצלונג באַווייזט זיך פון הימל
אַ לאַנגע, אַ ליכטיקע האַנט,
און נעמט פון די קינדער די שליסלען
און ווערט באַלד פאַרשוואונדן אין בראַנד.

מיר חלומט דער חלום, דער אַלטער,
מיר ווערט אַזוי שווער, אַזוי באַנג.
וואו זיינען, אוי הימל, די שליסלען?
ווי לאַנג נאָך, אוי הימל, ווי לאַנג?

עס וויינען אומשולדיקע קינדער:
אוי, גיב שוין די שליסלען צוריק!
וועט קיינמאָל דען זיך ניט אומקערן
דאָס אַלטע, דאָס פריריקע גליק?

וואָקאַבולאַר

באַנג — טרויער, בענקעניש און ווייטיק
מער — ים
פּרחי־כּהונה (פּירכיי קהונע) — די יונגע כּוהנים

געוואַנט — Cloth
היכל (הייכעל) — דער הייליקסטער טייל אין בית־המקדש

די לערערין מירע

א. סוצקעווער

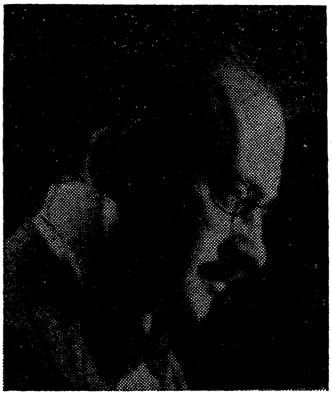

מיט לאַטעס אויף לייבער, צעשניטן אין פּאַסן,
מע טרייבט אונדז אין געטאָ, עס גייען די גאַסן.
אין תפילין ווי קרוינען מאַרשירן די זקנים,
אַ קעלבעלע גייט מיט אַ דאָרפס־ייד אין איינעם.

און צווישן זיי אַלע — די לערערין מירע.
אַ קינד אויף איר אָרעם — אַ גילדענע לירע.
אַ קינד אויף איר אָרעם, ביים הענטל אַ צווייטן,
אַרום די תלמידים, — באַגלייטן, באַגלייטן.

מע יאָגט איבער חורבות אָן ברויט און אָן פייער,
דאָס ברויט איז אַ בוך, און דאָס ליכט איז אַ בלייער.
פאַרזאַמלט די קינדער אין חרובער דירה,
עס לערנט זיי ווייטער די לערערין מירע.

זי לייענט זיי שלום־עליכמס אַ מעשה,
עס פינקלען די קינדער און לאַכן בעת־מעשה.

זי פלעכט זיי מיט בלויאינקע סטענגעס די צעפּלעך,
און ציילט איר פּאַרמעג: הונדערט דרייסיק די קעפּלעך...

צוגלייך מיט דער זון איז די לערערין מירע
שוין וואַך, און זי וואַרט אויף די קינדערלעך אירע.
זיי קומען. זי ציילט. אָ, ניט ציילן זיי בעסער!
דורך נאַכט האָט דאָ צוואַנציק פאַרשניטן אַ מעסער...

פאַרבייסט זי אַ ליפּ און מיט גבורה באַנייטער
דערציילט זי פון לעקערטן, מונטערט זי ווייטער.
— געקומען דער לערער, גערשטיין, מע וועט זינגען,
דער כאָר זאָל אַריבער די מויערן קלינגען...

שוין קלינגט עס: „ניט ווייט איז דער פרילינג...״ נאָר אונטן —
די העק און באַגנעטן צעטרייסלען די גרונטן.
מע שלעפּט פאַר די האָר פון די קעלערס און לעכער.
„ניט ווייט איז דער פרילינג״ פאַרקלינגט אָבער העכער.

שוין זעכציק פאַרבליבן אָן שוועסטער, אָן מאַמען...
די לערערין מירע איז אַלע צוזאַמען.
סאיז נאָענט אַ יום־טוב, איז טייבעלעך קינדער
אַ פאָרשטעלונג דאַרף מען באַווייזן געשווינדער!

צום יום־טוב ניטאָ מער ווי פערציק... נאָר איטלעך
מיט ווייסינקן העמדל, מיט ליכטיקע טריטלעך.
די בינע איז פריש, מיט אַ זון, מיט אַ גאָרטן,
מען קען אַזש אין טייכל זיך אויסבאָדן דאָרטן.

ביים לייענען פרצעס דריטע מתנה
האָט אונטערגעזעגט דאָס געביי די סכנה.
זיי האָבן געכאַפּט! און פאַר טאָג איז געבליבן
פון הונדערט מיט דרייסיק, בלויז מירע און זיבן.

ו ו אָ ק אַ ב ו ל אַ ר

לאַטעס — Patches
הורבות — Ruins
דירה — וואוינונג

צעפּלעך — Braids
באַגנעטן — Bayonets
סכנה (סאַקאָנע) — געפאַר Danger

מיליאָנען טויטע

יעקב גלאַטשטיין

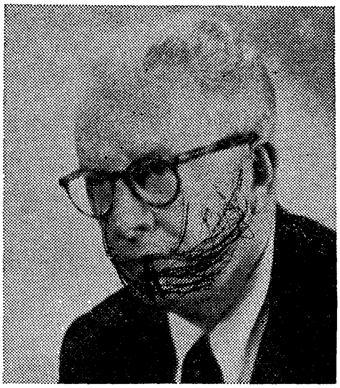

אַז מען וועט אַקערן און זייען טויטע ערד,
וועט זי געבן פינצטערע ברויטן,
נאָר סוועט ווייץ און קאָרן אייביק שמעקן
מיט מיליאָנען טויטן.

איבער פאַרשעמטער ערד,
וועלן נאָך בליען יונגע פרילינגס,
און זון און הימל, טייך און וואַלד,
וועלן זיך שטראַלנדיק צעשפּילן.

נעם אַ פּנקס און פאַרשרייב
דאָס לעגענדאַרישע אומגליק.
שטילערהייט פאַרשרייב מיט שטילע רייד:
אַזוי האָט מענטש געטאָן צו מענטש קילערהייט,
דאָס האָט אונדז געבראַכט דאָס יאָר תש״ג,

ווען זייער מערדערלעכער טאָג
איז געוואָרן אונזער נאַכט פון אַלע נאַכטן.

און געדענק — מיר האָבן נישט קיין ווערטער
פאַר דעם אומגליק.
ווי קענסטו געפינען רייד
פאַר דער טרייסט ?
פאר אונדז די אַלט־געזעסענע אין צרות,
פאַר אונדז די איינגעוויגטע אין צער.

פאַרצייכן טרוקן, שפּאָרעוודיק, טרויעריק —
פּה נטמן, געשטאָרבן.
אָבער פאַרהייליק יעדן באַזונדערן קרבן,
און פאַרטרייסט נישט דעם קאָפּ,
אַז לעבן וועט דאָס פאָלק.
ניין, אייביק וועט אונזער לעבעדיק פאָלק
זיין טויט מיט מיליאָנען טויטן.

אוודאי וועלן מיר אַקערן און זייען,
פלאַנצן און בויען,
אוודאי וועלן מיר ציילן טעג און יאָרן,
פאַרשאָלטן, אויב מיר וועלן פאַרלירן פון זכרון,
יעדער איינציקן קדוש.
פאַרצייכן — נישט זיי זיינען געשטאָרבן פאַר אונדז,
נאָר פאַרמשפּט זיינען מיר צו לעבן פאַר זיי,
אַז סזאָל פליסן זייער טויט אין אונדזערע אָדערן,
כדי מיר זאָלן די וועלט פאַרשוידערן.

איך האָב געזען

ז. סעגאַלאָוויטש

איך האָב געזען, ווי די זון האָט באַלויכטן הריגה,
איך האָב געזען, וואָס מענטש האָט פון מענטש געמאַכט...
און האַרץ האָט געיאָמערט, און האַרץ האָט געשוויגן —
ניט אומזיסט איז מיר טייער געוואָרן די נאַכט.

מען קאָן בלויז דעם קערפּער באַהאַלטן, פאַרהוילן,
דער דמיון בלייבט היימלאָז, און האַרץ איז ניט בלינד.
זאָלן קלאָגן די וויסטע שאָסייען פון פּוילן,
זאָל ווײנען מיט בלוט פאַר אונדז אַלע דער ווינט.

אויף פרעמדע געלעגערס

אויף פרעמדע געלעגערס פאַרדעקט מיט יסורים,
אויף פרעמדע געלעגערס — געיאָגטע ציגײנער...
עס האָט אונדז באַרויבט און באַגנבעט דער שטורעם —
מיר דוכט זיך אפילו: דער שלאָף איז ניט מײנער.

דאָס אײנציקע אײגענעס: דער מידער זכרון,
דער אײנציקער נחת: פאַרביסענער שווײגן...
דערמאָנען זיך צײטן דערמאָנען זיך יאָרן,
און זען פאַר די אויגן... צעבראָכענע צווײגן.

מלחמה

אליעזר שמאלי

ווי נאָר סאיז ליכטיק געוואָרן, בין איך אַרויף אויפן דעק כאַפּן אַביסל פרישע לופט, ווייל אינעווייניק, אין דער קליינער טראַנספּאָרט־שיף, האָט געשטיקט נישט אויסצוהאַלטן. כהאָב זיך שנעל געהויבן אויף די שטאַפּלען פון אייזערנעם לייטער צום אויבערשטן דעק. דער הימל איבערן קאָפּ איז געווען לויטער און בלוי. אין מזרח איז נאָר וואָס אויפגעשטיגן די זון און באַשאָטן מיט גאָלד די אַרומיקע כוואַליעס.

— גוט מאָרגן — האָב איך אַ רוף געטאָן צום סאָלדאַט אויף דער וואַך ביים אַנטי־לופט קאַנאָן.

— וואָס הערט זיך עפּעס גוטס, גדעון?

אַנשטאָט אַן ענטפער האָט זיך פּלוצעם דערהערט אַ גרילצנדיקער, שניידנדיקער פייף. אַן עראָפּלאַן האָט זיך באַוויזן, און די שיף־קאַנאָנען אויפן שיף האָבן נערוועז אָנגעהויבן פייערן אויף אים.

רויך, פלאַמען... די שיף האָט זיך אַ צאַפּל געטאָן און איידער וואָס־ווען האָט זיך אַ פינצטערניש פאַרשפּרייט אַרום און אַרום. סאיז געוואָרן פינצטער און שטיל...

די ביסנדיקע קעלט האָט מיך אויפגעמינטערט פון מיין חלשות, און איידער כהאָב ריכטיק געקענט באַגרייפן וואָס טוט זיך אַרום מיר, האָבן מיינע הענט און פיס זיך גענומען באַוועגן מעכאַניש אין וואַסער, און כהאָב אָנגעהויבן שווימען. ביסלעכווייז בין איך צוריקגעקומען צו מיין פולן באַוואוסטזיין. כהאָב אַראָפּגעוואָרפן פון זיך די שווערע קליידער, וואָס האָבן געשטערט מיינע באַוועגונגען און אָנגעהויבן זיך אַרומצוקוקן וואו איך בין אין דער וועלט.

— חברים, חברים! — האָב איך געשריען מיט אַלע כוחות — חברים, וואו זייט איר?

פּלוצעם איז מיר אַלץ קלאָר געוואָרן, און די שרעק האָט מיך

אַרומגענומען ווי מיט קלאַמערן. די בריטישע טראַנספּאָרט־שיף, אויף וועלכער סזיינען געפאָרן הונדערטער סאָלדאַטן פון ארץ־ישראל זיך צו באַטייליקן אין דער מלחמה קעגן די נאַצים, איז דירעקט געטראָפן געוואָרן דורך אַ באָמבע פון שונאס עראָפּלאַן און איז אויפגעריסן געוואָרן אינמיטן ים.

אַרום מיר האָבן געשטורעמט די כוואַליעס פון אַלע זייטן. דער הימל איז געווען פאַרצויגן מיט רויך, דורך וועלכן סהאָט דורכגע־קוקט אַ רויטע, פייערדיקע, שטראַללאָזע זון, און איך בין איינער אַליין אויפן גרויסן, צעשטורעמטן וואַסער־מדבר.

— אַ, אַ, אַ — האָט זיך דערהערט אַ מענטשלעכע שטימע.

— אָט בין איך! שווימט אַהער, צו מיר! — האָב איך צוריק־געשריען — שווימט צו מיר!

אַ ברעט האָט זיך באַוויזן אויפן וואַסער און זיך געטוקט אַרויף און אַראָפּ. אַ פּליכעוואַטער קאָפּ, זון־אָפּגעברענטע אַקסלען, און האָריקע הענט האָבן זיך באַוויזן צווישן די כוואַליעס. די פינגער האָבן זיך פעסט אָנגעהאַלטן אָן דעם ברעט.

— יאַשקע!

— אברהם!

יאָ, דאָס איז געווען אברהם, אברהם וועמען מיר פלעגן גוטמוטיק רופן „דער זקן". דאָס פּנים איז אים געווען בלוי פון קעלט און סהאָט אים געקלאַפּט אַ צאָן אָן אַ צאָן. פון נאָז האָט אים גערונען בלוט און זיין רעכט אויג איז געווען געשוואָלן.

— קריך אַרויף אויפן ברעט, אברהם! איך וועל דיך צובינדן. סוועט זיין אָרט פאַר אונדז ביידן.

— איך קען נישט, איך קען נישט — האָט ער געמורמלט — כמוז פריער אָפּכאַפּן דעם אָטעם.

— די גאַנצע חברה פאַרלאָרן, יאַשקע — האָט ער געזאָגט און געציטערט פון קעלט.

— אַלע?

— די בעסטע בחורים זיינען דאָרטן געווען, פון די קיבוצים, פון גליל — האָט ער אויסגעשריען מיט אַ טרערן־פאַרשטיקטער שטימע.

אברהם איז געווען פינף און פערציק יאָר אַלט, דער עלצטער צווישן די וואָלונטירן. ער האָט נישט אָנגעגעבן זיין ריכטיקן עלטער

צום ענגלישן רעקרוטיר־אָפּיצער, כדי ער זאָל קענען גיין קעמפן מיט די נאַציס. ער איז געווען ווי אַ טאַטע צו אונדז, יונגוואַרג, אין מיליטערישן קעמפּ און אויפן שיף. מיר האָבן אים באַטראַכט ווי אונדזער גייסטיקן פירער און אים שטאַרק ליב געהאַט.

— ווען איז פאַרגעקומען די אַטאַקע? ווי לאַנג צוריק? — האָב איך אים געפרעגט.

— מיט אַ שעה צוריק — האָט ער געענטפערט, איבערשרייענדיק דאָס ברומען פון די כוואַליעס. — דאָס אומגליק איז געשען מיט אַ שעה צוריק.

— דו ראַנגלסט זיך שוין, הייסט עס, איבער אַ שעה מיט די כוואַליעס — האָב איך אויסגעשריען אַן אויפגערעגטער, און מיט אַלע כוחות פּרובירט אים אַרויפציען אויפן ברעט, אויף וועלכן כבין אַביסל פריער אַליין אַרויפגעקראָכן.

— דאָס ברעטל איז צו דין און צו קורץ פאַר אונדזביידן, מיר וועלן זיך נישט קענען האַלטן אויף דעם.

— גוט, נעם עס פאַר זיך אַליין — האָב איך צוריקגערופן און כבין צוריק אַריין אין וואַסער.

— כוועל בשום אופן נישט אַרויף אויפן ברעט. כוועל זיך נאָר צוהאַלטן. גיי אַרויף צוריק.

— גיי דו אַרויף, אברהם, כבעט דיך.

— ניין!

— פאַרוואָס?

—ווייל איך, יאַשקע, בין שוין אַלט, כהאָב שוין גענוג געלעבט, איך בין שוין אַ זיידע, און דו ביזט אַזוי יונג.

— מיין טאַטע־מאַמע און מיין גאַנצע משפחה זיינען אומגעקו־מען אין פּוילן. כוועל קיינעם נישט אויספעלן. קיינער וועט נאָך מיר קיין טרער נישט פאַרגיסן, אברהם.

— טאַקע צוליב דעם מוזטו בלייבן לעבן, לעבן און נקמה נעמען.

— און דו דאַרפסט צוריקגיין צו דיין פאַמיליע, צו דיינע קינ־דער און אייניקלעך.

— און דו מוזט דערלעבן צו זען די נאַצישע מפּלה.

כוואַליעס האָבן זיך אַנגעהויבן קייקלען איבער אונדזערע קעפּ, איינע, אַ צווייטע, אַ דריטע. מיר האָבן זיך געטוקט אַראָפּ און אַרויף, און זיך געהאַלטן אין איין איבעררופן. מיט בלוי־געפראָרענע פינגער

האָבן מיר זיך אָנגעהאַלטן אָן דעם ברעט, וואָס איז געוואָרן אַלץ גלי־טשיקער און גליטשיקער . . .

— יאָשקע, קינד מיינס, פאַרוואָס זאָלן מירביידע דערטרונקען ווערן? גיי אַרויף אויפן ברעט — האָט זיך אברהם געבעטן.

— כוועל דיך נישט איבערלאָזן, אברהם.

אין דעם מאָמענט האָט זיך אָנגעהויבן אַרויסרוקן פון צווישן די כוואַליעס אַ לאַנגע, שוואַרצע זאַך, און געוואָרן אַלץ גרעסער און גרעסער. וואָס איז דאָס? אַ וואַלפיש? אַ ים־מאָנסטער? און אפשר גאָר אַ מינע, וואָס לאָזט זיך גלייך אויף אונדז? מיר האָבן זיך ביידע אָנגעהאַלטן מיט אַלע כוחות אָן דעם גליטשיקן ברעט, און מיט ברייט־צעעפנטע אויגן, און מיט אַ פאַרכאַפּטן אָטעם דערוואַרט אונ־דזער סוף דורכן שוידערלעכן מאָנסטער . . .

— — — — — — — — — — — — — —

— אב־ר־הם! אב־ר־הם!

כהאָב געעפנט די אויגן און זיך דערפילט אין אַ טרוקענער, אַביסל האַרטער בעט. אַ שניי־ווייס קישן איז געלעגן מיר צוקאָפּנס.

— שלום, יאָשקע!

אברהם איז געשטאַנען איינגעבויגן איבער מיר, איין אויג באַנ־דאַזשירט און דאָס צווייטע פול מיט טרערן.

— שאַ, יאָשקע, שאַ.

— וואו זיינען מיר?

— אין אַ מיליטערישן שפּיטאָל. נו, מיר זיינען ביידע געבליבן לעבן, אָבער די אַנדערע, די טייערע בחורים? ווי וועלן מיר זיך קענען ווייזן אין דער היים, מיט דער גאַנצער, וואונדערלעכער חברה פאַר־לאָרן —

***

אַ וואָך שפּעטער זיינען מיר ביידע באַפרייט געוואָרן פון שפּי־טאָל. מיר האָבן געהאַט אַ דערלויבעניש זיך אומצוקערן אַהיים, אין קבוץ, אין גליל. אָבער אַנשטאָט אומקערן זיך אין קבוץ האָבן מיר זיך ווידער געלאָזט איבערן ים, באַגעגענען דעם נאַצישן שונא.

ייִדיש: י. גובקין

אין די אָרעצאָ־בערג

י. אָפּאַטאָשו

א.

דאָס ווייטע הארמאַטן־שיסעריי, וואָס האָט אָנגעהאַלטן אַ גאַנצע נאַכט, איז מיטן שפּראָץ אויף טאָג שטאַרקער געוואָרן. דאָס שיסעריי האָט זיך געקייקלט צווישן די אָרעצאָ־בערג, וואו דער וואַלד איז געווען אַזוי געדיכט, אַז סהאָט זעלטן אַהער פאַרבלאָנדזשעט אַ מענטש.

אַהער, אין אַזאַ העק, איז פאַרקראָכן די משפּחה שוואַלבע — אַ טאַטע, אַ מאַמע און צוויי יינגלעך. דער עלטערער, משה, דרייצן יאָר אַלט, דער יינגערער, פייוול, עלף יאָר.

שוין איבער פיר יאָר ווי די משפּחה שוואַלבע איז נע־ונד. מען איז געלאָפן פון קראָקע קיין פאַריז, פון פאַריז צו דער איטאַליענישער גרענעץ, וואו שוואַלבע מיט די צוויי יינגלעך האָבן זיך אויסבאַהאַלטן אין אַ מאָנאַכן־קלויסטער, און זיין ווייב — אין אַ קלויסטער צווישן נאָנעס. און, אַז מען האָט זיך מערניט געקאָנט אויסבאַהאַלטן אין די קלויסטערס, האָט די משפּחה שוואַלבע געשוואַרצט די איטאַליענישע גרענעץ.

ביי טאָג האָט די שוואַלבע־משפּחה זיך אויסבאַהאַלטן. מען איז

געלעגן אין היילן, אין וועלדער. ביי נאַכט האָט מען זיך געשלעפּט איבער פעלדער און דערפער.

דאָס לאַנגע אומשלעפּן זיך איבער דער וועלט, די שטענדיקע שרעק אומצוקומען, דאָס נישט דערעסן, דאָס נישט דערשלאָפן, און דאָס שטענדיקע אַרויסדרייען זיך פון יעדער געפאַר האָט אַזוי איבער־געאַנדערשט די שוואַלבע־משפּחה, אַז דער פאָטער מיט די צוויי יינגלעך האָט מער נישט געוואוסט וואָס הייסט מורא.

ב.

די יינגלעך האָבן גענומען די צוויי בלעכענע קעסלעך און זיך געלאָזט באַרג־אַראָפּ, זיך געלאָזט מיטן וואַלד, וואָס איז געווען אַזוי פאַרצווייגט, אַז מען האָט געמוזט קריכן אויף אַלע פיר.

דאָס האַרמאַטן־שיסעריי, וואָס האָט זיך געהויבן פון טאָל, האָט כמעט ווי אויפגעהערט. בלויז פון מאָל צו מאָל האָט זיך דערטראָגן אַ שאָס, ווי אַ ווייטער דונער.

די ברידער זיינען געבליבן שטיין. סהאָט זיך דערהערט אַ רויש, ווי שנירלעך וואַסער וואָלטן ערגעץ געפאַלן פון אַ באַרג, וואָלטן גע־רונען צווישן פלאַנצן.

— „הערסט משה?" — האָט דער עלפיאַריקער פייוול אָנגע־שטעלט אַן אויער און זיך אַ בייג געטאָן צום ברודער. — „וואַסער!"

— „יאָ, וואַסער", — האָט דער עלטערער זיך פאַרנומען רעכטס — „מען דאַרף זיך לאָזן מיטן גערויש".

דאָס וואַסער־גערויש האָט געפירט אין טאָל אַריין. די ברידער זיינען געגאַנגען באַרג־אַראָפּ און געשוויגן. זיי האָבן געמאַכט סימנים, מען זאָל צוריקוועגס נישט בלאָנדזשען, און אַז זיי זיינען אָפּגעגאַנגען אַ מייל, האָט דער יינגערער אַ זאָג געטאָן:

— „משה, דיך הונגערט?"

משה האָט נישט געענטפערט.

— „סהאַרץ נאָגט מיר נאָך פון נעכטן אָן. אוי, וואָלט איך גע־געסן אַ שטיקל ברויט!... ברויט און וואַסער..."

— „איך אויך".

די ברידער האָבן זיך אָפּגעשטעלט.

פון צווישן די צווייגן האָבן זיך געהערט פאַרשטיקטע קולות. די יינגלעך האָבן זיך אַראָפּגעלאָזט אויף דער ערד:

— „זאָל עס זיין דייטשן?"
— „ווער ווייס?"
אַ צווייג האָט זיך אַ בייג געטאָן, דורכגעלאָזט אַ שטיק ליכט. אָפּגעדעקט איין לאַסט-אויטאָמאָביל, אַ צווייטן, אַ דריטן. די לאַסט-אויטאָמאָבילן — מיליטערישע.
פּייוול האָט איינגערוימט משהן:
— „סאיז דייטשן! לאָמיר אַנטלויפן".
— „סאיז ניט קיין דייטשן", — האָט משה אָפּגעבויגן אַ צווייג און געקוקט אויף די לאַסט-אויטאָמאָבילן. — „כוע נישט קיין סוואַס-טיקעס".
— „ווער דען איז עס?"
—„כווייס נישט".

ג.

די לאַסט-אויטאָמאָבילן זיינען געווען צעשטעלט איבערן טאָל. דאָ — אַ זעלנער, דאָרט — אַ זעלנער.
„אויף די אויטאָמאָבילן זע איך גאָר מגן-דודס!" — האָט פּייוול אַ פאַרוואונדערטער אַ זאָג געטאָן. — „אָט קוק!"
— „מגן-דודס?" — האָט דער עלטערער זיך אַ צי געטאָן אויף אַלע פיר און זיך איינגעקוקט אין דער בלויקייט. — „יאָ, טאַקע מגן-דודס. זאָל עס זיין יידן?" — און ער האָט זיך אַליין צעלאַכט. — „אפשר ארץ-ישראל יידן?"
— „אפשר?..."
משה און פּייוול האָבן גענומען בייגן צווייגן, זיך געטראָגן אין טאָל אַריין. ביידע האָבן פאַרגעסן, אַז זיי זיינען הונגעריק, אַז זיי קענען אַריינפאַלן אין דייטשישע הענט.
דיביימער זיינען געוואָרן שיטערער. פון אַ לאַסט-אויטאָמאָביל איז אַרויסגעשפּרונגען אַ זעלנער. ער האָט געזען ווי די אָפּגעריסענע יינגלעך זיינען פון שרעק געבליבן שטיין, האָבן זיך גענומען רוקן אויף צוריק, האָט ער אַ זאָג געטאָן אין איטאַליעניש:
— „האָט נישט מורא, יינגלעך. קומט אַהער, וועט איר קריגן שאָקאָלאַד!"
די יינגלעך האָבן נישט גענוי געכאַפּט, וואָס דער זעלנער זאָגט. זיי האָבן זיך אָבער אַנגעשטויסן, אַז ער מיינט ניט קיין שלעכטס.

און אַז זיי זיינען צוגעגאַנגען און גענומען די שטיקלעך שאָקאָלאַד, האָט דער עלפיאָריקער פייוול געוויזן אויפן מגן-דוד און אַ ניט דרייסטער געפרעגט:

— „יהודי?"

— „יהודי, יהודי", — האָט דער זעלנער אַרומגעכאַפּט סיינגל און געפרעגט אויף העברייאיש: „און ווער זייט איר? יידן? איטאַליענישע יידן?"

— „יידן", — האָט משה געענטפערט אין יידיש, — „פּוילישע יידן".

— „פּוילישע?" — איז דער זעלנער איבערגעגאַנגען אין יידיש. — כבין אויך אַ פּוילישער ייד! און וויפל פּוילישע יידן זייט איר דאָ, אין די אַרעצאָ-בערג?"

— „בלויז איין משפחה", — האָט משה געוויזן אויפן ברודער, — „אַ טאַטע, אַ מאַמע און מיר ביידע... מיר זיינען קראָקער... מיר זיינען שוין אַזוי נע-ונד איבער פיר יאָר... און דאָ, אין די אַרעצאָ-בערג, לעבן מיר ווי געיאָגטע חיות, באַהאַלטן זיך אוים אי פון די נאַצים, אי פון די פאַשיסטן".

— „מיר האָבן צעשלאָגן די נאַצים, צעשלאָגן די פאַשיסטן", — האָט דער זעלנער געטרייסט די יינגלעך און גענומען רופן: „דוד! בערל! שמחה! מיר האָבן דאָ פּוילישע יידן!"

פון אַלע זייטן זיינען אָנגעלאָפן זעלנער. דאָס זיינען געווען ארץ-ישראל יידן, וואָס האָבן געדינט אין אַ יידישן טראַנספּאָרט-באַטאַליאָן. מען האָט זיך אַרומגעכאַפּט מיט די אויסגעהונגערטע, האַלב נאַקעטע יינגלעך, ווי מיט אייגענע. אַנדערע האָבן זיך געקושט מיט די יינגלעך. און איידער וואָס-ווען, זיינען די יינגלעך געזעסן אין אַן אויטאָמאָביל. אַרום זיי זעלנער. אַרום די זעלנער — טאָרבעס מיט עסנוואַרג: פּרעזערוון, ברויט, שאָקאָלאַד, סיגאַרעטן, איטאַליענישע וויינען.

און אַז דער מיליטערישער אויטאָמאָביל האָט זיך גענומען הויבן באַרג-אַרויף, אַ באַרג איבער אַ באַרג, האָבן די אַרעצאָ-בערג סערשטע מאָל דערהערט העברייאישע און יידישע לידער.

דער דרייצניאָריקער משה האָט געשוויגן. די אויגן אָבער האָבן ביי אים געלויכטן, דערציילט אַז אין אים זינגט אַליץ. דערפאַר האָט דער עלפיאָריקער פייוול נישט בלויז מיטגעזונגען, נאָר אויך געהערט דעם ווידערהליך פון יעדן בוים, פון יעדן צווייג, וואָס זאָגט אָן טאַטע-

מאַמע, אַז דער שונא איז צעשלאָגן, אַז לייבלעכע ברידער קומען און מיט ברויט, מיט ווײַן, מיט ליבע.

וואָקאַבולאַר

העק — אַ פאַרוואָרפן, פאַרלאָזן אָרט

נע־ונד (נאַווענאַד) — היימלאָז, וואַנדערער Wandering, Homeless

געשוואַרצט די גרענעץ — אַריבער די גרענעץ אָן אַ דערלויבעניש, בגנבה

בלאָנדזשען — אַרומגיין נישט וויסנדיק

דעם וועג — To ramble

אָנגעשטויסן — Guessed

ווידערהילך — עכאָ

פראַגן און אַרבעטן

1. ווער איז דער פּראָפעסער פון דער דערציילונג?
2. וואו לעבט יוסף אָפּאַטאָשו?
3. וואו געפינען זיך די אַרעצאַ־בערג?
4. ווי אַזוי איז אַהין געקומען די משפחה שוואַלבע?
5. פון וועלכן לאַנד זיינען זיי אַנטלאָפן?
6. פון וועמען האָבן זיי זיך באַהאַלטן?
7. פאַרוואָס האָט די משפחה שוואַלבע מער נישט געוואוסט וואָס הייסט מורא?
8. וואָס איז געווען דאָס ערשטע וואָרט וואָס פייוול האָט אַרויסגערעדט צו די יידישע זעלנער?
9. אויף וועלכער שפּראַך האָבן זיי זיך צוזאַמענגערעדט?
10. וואָס איז געווען די גוטע בשורה וואָס די ארץ־ישראלדיקע זעלנער האָבן אָנגעזאָגט די צוויי קינדער?
11. שרייב איבער די לעצטע צוויי פּאַראַגראַפן פון דער דערציילונג.

דער טאָל פון ביינער

(פון יחזקאל)

די האַנט פון גאָט איז געווען אויף מיר,
און ער האָט מיך אַרויסגעטראָגן מיט דעם גייסט פון גאָט,
און האָט מיך אַראָפּגעלאָזט אין מיט פון דעם טאָל,
און ער איז געווען פול מיט ביינער.
און ער האָט מיך פאַרבייגעפירט פאַרביי זיי, רונד אַרום,
ערשט זיי זיינען געווען זייער פיל איבערן טאָל,
און פאַרוואָר, זיי זיינען געווען זייער פאַרטריקנט.
און ער האָט צו מיר געזאָגט:
מענטשנקינד, קענען די דאָזיקע ביינער לעבעדיק ווערן?
האָב איך געזאָגט: גאָט דו האַר, דו ווייסט דאָך.
האָט ער צו מיר געזאָגט: זאָג נביאות צו די דאָזיקע ביינער,
און זאָלסט זאָגן צו זיי:
איר טרוקענע ביינער, הערט דאָס וואָרט פון גאָט:
אַזוי האָט געזאָגט גאָט דער האַר צו דידאָזיקע ביינער:
זעט, איך ברענג אַריין אין אייך אָטעם,
און איר וועט לעבעדיק ווערן.
אָ, איך וועל געבן אויף אייך אָדערן,
און וועל אַרויפטאָן אויף אייך פלייש,
און אַרויפציען אויף אייך אַ הויט,
און אַריינגעבן אין אייך אַן אָטעם,
און איר וועט לעבעדיק ווערן; און איר וועט וויסן אַז איך בין יהוה.

און איך האָב נביאות געזאָגט
אַזוי ווי איך בין באַפוילן געוואָרן;
און עס איז געוואָרן אַ גערויש,
ווי איך האָב נביאות געזאָגט;
ערשט אַ גערודער,

און די ביינער האָבן גענענט ביין צו זיין ביין.
און איך האָב געזען, ערשט אָדערן זיינען אויף זיי,
און פלייש איז אַרויפגעוואָקסן,
און אַ הויט האָט זיך אַריבערגעצויגן אויף זיי פון אויבן,
נאָר קיין אָטעם איז אין זיי ניט געווען.
האָט ער צו מיר געזאָגט:
זאָג נביאות צו דעם אָטעם,
זאָג נביאות, דו מענטשנקינד,
און זאָלסט זאָגן צו דעם אָטעם:
אַזוי האָט געזאָגט גאָט דער האַר:
פון די פיר ווינטן קום, דו אָטעם,
און הויך אַריין אין דידאָזיקע הרוגים,
אַז זיי זאָלן לעבעדיק ווערן.
און איך האָב נביאות געזאָגט
אַזוי ווי ער האָט מיר באַפוילן,
און דער אָטעם איז אין זיי אַריין,
און זיי זיינען לעבעדיק געוואָרן;
און זיי האָבן זיך געשטעלט אויף זייערע פיס,
אַ זייער גרויסע מחנה.
און ער האָט צו מיר געזאָגט:
מענטשנקינד, די דאָזיקע ביינער, זיי זיינען
דאָס גאַנצע הויז פון ישראל;
זע, זיי זאָגן:
פאַרטריקנט זיינען אונדזערע ביינער,
און פאַרלאָרן איז אונדזער האָפענונג;
פאַרשניטן זיינען מיר.
דרום זאָג נביאות, און זאָלסט זאָגן צו זיי:
אַזוי האָט געזאָגט גאָט דער האַר:
זע, איך עפן אייערע קברים,
און וועל אייך, מיין פאָלק, אויפברענגען פון אייערע קברים.
און אייך ברענגען אויף דער ערד פון ישראל.
און איר וועט וויסן אַז איך בין יהוה,
ווען איך עפן אייערע קברים,
און ווען איך ברענג אייך אויף, מיין פאָלק, פון אייערע קברים,

און איך וועל אַריינגעבן מיין גייסט אין אייך,
און איר וועט לעבעדיק ווערן;
און איך וועל אייך באַרועז אויף אייער ערד;
און איר וועט וויסן אַז איך יהוה
האָב גערעדט און געטאָן, זאָגט יהוה.

(יחזקאל ל״ז, א׳—י״ד)

פראַגן און אַרבעטן

1. ווען אַן ערך, און וואו, האָט געלעבט דער נביא יחזקאל, וואָס האָט געשריבן די נבואה?
2. מיט וועלכער פעריאָדע אין יידישער געשיכטע איז די נבואה פאַרבונדן?
3. וועלכע שורות אין דער נבואה, וואָלסטו געזאָגט, זיינען די וויכטיקסטע?
4. קען די דאָזיקע נבואה אויך אָנגעווענדט ווערן אויף אונדזער צייט?
5. ווי אַזוי?

משיח דער דערלייזער

פ. היילפערין

א.

די גאַרע וועלט וואַרט, אַז עס זאָל קומען משיח און אויסלייזן די וועלט פון צרות. אַז משיח דער דערלייזער וועט קומען, וועלן ניט זיין קיין אָרעמע און רייכע, קיין שוואַכע און שטאַרקע, קיין באַצווינגער און אונטערדריקטע. וועלן אַלע טויטע — לעבעדיק ווערן, אַלע טרערן — אָפּגעווישט ווערן, אַלע וויטיקן — גענעזן ווערן. אַז משיח דער דערלייזער וועט קומען, וועלן אַלע פּוסטע בוימער — פרוכט געבן, אַלע וויסטע ערטער — מיט בלומען בליען, אַלע טאָג — די זון שיינען. אַז משיח דער דערלייזער וועט קומען, וועט דער לייב ווי די קו עסן גראָז, און דער וואָלף וועט זיך פּיטערן צוזאַמען מיטן שעפּל, און אַ קליין יינגל וועט זיי אין פעלד אַרויס־פירן. משיח וועט ברענגען דאָס גליק אויף דער ערד.

וואַרט די גאַרע וועלט, אַז משיח זאָל קומען. קומט ער ניט היינט — וועט ער קומען מאָרגן. און אויב ער קומט מאָרגן אויך ניט, היט מען דאָך די גאָלדענע האָפענונג אין האַרצן און מען וואַרט מיט געדולד, מיט געדולד.

ב.

האָבן צוויי בחורים געלעבט אויף דער וועלט און זיי האָבן קיין געדולד ניט געהאַט. יונג זיינען זיי געווען, הייסע הערצער האָבן זיי געהאַט. דאָס גליק פון דער וועלט האָט פאַר זיי אין חלום, ווען זיי זיינען געשלאָפן, און אין דמיון, ווען זיי האָבן געוואַכט, מיט אַזלכע בלאַנקע פאַרבן געשיינט, מיט אַזאַ שטאַרקן כישוף די נשמות זייערע געפאַנגען, אַז זיי האָבן דעם אומגעדולד זייערן ניט געקענט גובר זיין. זיי האָבן ניט געוואָלט וואַרטן.

— זאָל שוין קומען דער שיינער, דער ליכטיקער משיח, און מיט

אים צוזאַמען — דאָס גליק פֿון דער ערד! — האָבן זיי געזאָגט.

— סיידן ער האָט זיך פֿאַרגעסן, אַז דאָ ליידט מען צרות אויף דער ערד, — זיינען זיי ברוגז געווען.

— אויב ער אַליין קומט ניט, און מענטשן ווייסן דעם וועג ניט, ווי צו אים צו קומען, דאַרף מען זיך לאָזן זוכן! — האָבן זיי באַשלאָסן.

האָבן די בחורים פֿאַרלאָזן טאַטע־מאַמע און קרובים, רבי און חברים, היים און בית־מדרש, און זיינען אַוועק זוכן דעם וועג צו משיחן, ברענגען אים, ווייל סאיז שוין צייט, די וועלט זאָל פֿון צרות דערלייזט ווערן.

ג.

זיינען די בחורים אַוועק. זיינען זיי געגאַנגען איבער וועגן און שטעגן, און ניט מיד געוואָרן; פֿאַרביי שטעט און פֿאַרביי דערפֿער — און זיך ניט אָפּגעשטעלט; דורך פֿעלדער און דורך וועלדער — און זיך ניט אָפּגעשראָקן. וואו זיי האָבן געטאָגט — האָבן זיי ניט גענעכטיקט. און וואו זיי האָבן גענעכטיקט — האָבן זיי ניט גע־טאָגט. ביז זיי זיינען אַדורך אַלע וועגן און שטעגן, אַלע פֿעלדער און וועלדער, אַלע שטעט און דערפֿער, און געקומען צו דעם גרויסן, וויסטן מדבר. און דאָ איז קיין וועג ניט געווען, דאָ האָט קיין מענטש ניט געלעבט, און ביי וועמען צו פֿרעגן, ווי ווייטער צו גיין, האָבן די בחורים ניט געהאַט. נאָר איין דאַרער בוים איז געשטאַנען, מיט צע־בראָכענע צווייגן און מיט צעפּלאַצטער קאָרע.

האָט די וויסטעניש דעם ווילן פֿון די בחורים ניט אָפּגעשראָקן, די היץ פֿון זייער האַרצן ניט אויסגעקילט. אומקערן זיך אַהיים אָן משיחן האָבן זיי ניט געוואָלט; זען טאַטע־מאַמע איידער די וועלט איז דערלייזט, האָבן זיי ניט געטראַכט.

ד.

האָבן די בחורים זיך צו דעם דאַרנבוים געווענדט:

— בוים, דו בוים! דיך באַשווערן מיר, דו זאָלסט אונדז זאָגן, דו זאָלסט אונדז ווייזן דעם וועג צו משיחן!

האָט דער בוים געטאָן אַ קנאַק מיט די דאַרע צווייגן, אַ ציטער — מיטן טרוקענעם שטאַם און אָנגעהויבן רעדן:

— די אומברחמנותדיקע זון האָט מיך געברענט, דער בייזער

ווינט האָט אויף מיר זאַמד געשאָטן, דער וואָלקן האָט מיר קיין רעגן ניט געשיקט, דער פאַרנאַכט — קיין טוי ניט געבראַכט. בין איך פאַרדאַרט געוואָרן, צעטריקנט שטיין געבליבן. איך אַליין וואַרט אויף משיחן, ער זאָל קומען, אַלדאָס בייז פון דער וועלט אָפּראַמען, אַלדאָס גליק אויף דער וועלט ברענגען, אַלע קראַנקע היילן, אַלע טויטע לעבעדיק מאַכן. נאָר דעם וועג צו אים ווייס איך ניט. גייט רעכטס, נאָכדעם לינקס, וועט איר קומען צו אַ קוואַל. דאָרט פּלייצן פרישע וואַסערן פון דער ערד, וואַקסן גרינע גראָזן, בליען שיינע בלומען דאָרט איז לעבן. אפשר ווייס דער קוואַל עפּעס, וועט ער אייך זאָגן.

ח.

זיינען די בחורים געגאַנגען — רעכטס, נאָכדעם לינקס, ווי דער בוים האָט זיי געזאָגט. זייערע פיס האָבן געזונקען אין טיפע זאַמדן, און זייערע לייבער האָבן זיי פאַרוואונדעט אָן שאַרפע דערנער, נאָר זייער ווילן איז ניט געמינערט געוואָרן, ביז זיי זיינען געקומען צו אַ קוואַל, וואו סהאָבן געפּלייצט פרישע וואַסערן פון דער ערד, און בלומען האָבן געבליט, און פייגל האָבן געזונגען. האָבן די בחורים געזאָגט צו דעם קוואַל:

— קוואַל, דו קוואַל! מיר באַשווערן דיך, דו זאָלסט אונדז זאָגן, דו זאָלסט אונדז ווייזן דעם וועג צו משיחן!

האָט דער קוואַל געטאָן אַ ציטער מיט זיין גלאַטקייט און אַ שעפּטשע מיט זיינע כוואַליעס, און אָנגעהויבן רעדן:

— שלאַנגען און עקדישן האָבן זיך באַזעצט אויף מיין גרונט און צעבויטן מיר מיין ריין וואַסער פון אונטן, און די ווינטן פון דעם מדבר פאַרשיטן מיך מיט שטויב און מיט זאַמד, באַטריבן מיר מיין ריין וואַסער פון אויבן. און דער רויבער, דער שפּאַרבער, וואַשט זיין פאַרבלוטיקטן שנאָבל אין מיר ביי טאָג, און די רויבערין די סאָווע — איר פאַרבלוטיקטן שנאָבל ביי נאַכט. בין איך טונקל, בין איך טריב, בין איך אומריין. איך אַליין וואַרט אויף משיחן, ער זאָל קומען, אַלדאָס אומריינקייט פון דער וועלט אָפּראַמען, אַלדאָס שיינקייט אויף דער וועלט ברענגען, אַלע טריבע — לויטער מאַכן. נאָר דעם וועג צו אים ווייס איך ניט. גייט רעכטס, נאָכדעם לינקס, וועט איר קומען צו אַ באַרג, דאָרטן הויבן זיך פעלדזן ביזן הימל, טיפן זיך טאָלן ביזן

אָפּגרונט, ציען זיך היילן ביז דעם האַרצן פון דער ערד. דאָרט שוועבן אַלע סודות אין די שאָטנס — אפשר וויים דער באַרג עפּעס, וועט ער אייך זאָגן.

ו.

זיינען די בחורים געגאַנגען — רעכטס, נאָכדעם לינקס, ווי דער קוואַל האָט זיי געזאָגט. זייערע פיס האָבן געשטרויכלט אין גריבער און זיך צעשלאָגן אָן שטיינער, נאָר זייער ווילן איז ניט שוואַכער געוואָרן, און זייער גרייטקייט אַלעם איבערצוטראָגן איז געווען גאַנץ און פריש, ווי אין דעם ערשטן טאָג, וואָס זיי זיינען אַרויס פון דער היים. זיינען זיי געקומען צו אַ הויכן באַרג, וואָס איז געשטאַנען אויפן גרענעץ פון מדבר. ביזן הימל האָבן זיך געהויבן די שפּיצן פון דעם באַרג, און ביזן אָפּגרונט האָבן זיך געטיפט זיינע טאָלן. האָבן די בחורים צו אים געזאָגט:

— באַרג, דו באַרג! מיר באַשווערן דיך, דו זאָלסט אונדז זאָגן, דו זאָלסט אונדז ווייזן דעם וועג צו משיחן.

האָט דער באַרג אויסגעגלייכט זיין שטאָלצן רוקן, אַראָפּגע־שאָרט די וואָלקנס פון זיין פּנים און אָנגעהויבן רעדן:

— אויף דער ברוסט פון דער ערד שטיצן זיך מיינע קנעכלעך, אין האַרצן פון הימל איז איינגעשפּאַרט מיין קאָפּ. אַלע סודות פון הימל און פון ערד זיינען באַהאַלטן אין מיינע אינגעווייד. אַלע וואונ־דער הויערן אויף מיינע וועגן. איך עפן זיי פאַר אייך. גייט, זוכט, פאָרשט, נישטערט. ווער עס האָט מוט, יענער קאָן אין מיר געפינען אַלץ, וואָס ער דאַרף.

ז.

זיינען די בחורים געגאַנגען, האָבן געקלעטערט, זיך געדראַ־פּעט באַרג אַרויף און טאָל אַראָפּ; איבער שטייפע פעלדזן, איבער טיפע אָפּגרונטן, איבער גלייכע ווענט. האָבן זיך צעריסן די פּיאַטעס און די קני און די הענט אָן שאַרפע שטיינער. נאָר זייער מוט איז ניט געפאַלן, און זייער ווילן — ניט קלענער געוואָרן. זיי זיינען גע־גאַנגען אַלץ ווייטער, געקלעטערט אַלץ העכער, פאַרגאַנגען אַלץ טיפער און אַלץ ווייטער, און אַלע וועגן זיינען זיי דורכגעגאַנגען, און אויף איינעם פון די וועגן געפונען אליהו הנביא.

האָבן די בחורים זיך געבוקט פאַר אליהו הנביא און געזאָגט:
דו זאָלסט אונדז ווייזן דעם וועג צו משיחן!

האָט אליהוס פּנים אָנגעהויבן שײַנען מער ווי די זון. ער האָט געזאָגט:

— דרײַ טויזנט יאָר זיץ איך איבער דעם שפּיץ פון דעם באַרג. איך קוק אַראָפּ אין דער נידער צו דער ערד, זע די צרות פון דער וועלט, הער די זיפצן פון די, וואָס וואַרטן אויף דערלייזונג, און קיינעמס האַרץ צעפלאַמט זיך ניט מיט אומגעדולד, און קיינעמס ווילן צינדט זיך ניט אָן מיט מוט, און קיינעמס מוט — מיט העזה און מיט וואַגן, צו לאָזן זיך אין די וועגן און אין די אומוועגן, וואָס פירן צו משיחן און צו דער דערלייזונג פון דער וועלט.

— דרײַ טויזנט יאָר זיץ איך איבער דעם שפּיץ פון דעם באַרג און וואַרט אויף אײַך, איר יונגע, איר הייסע, איר אומגעדולדיקע; איר ערשטע, באַגײַסטערטע, מוטיקע. וועגן אײַך איז געווען מײַן חלום; נאָך אײַך — מײַן בענקשאַפט; צו אײַך — מײַן ליבשאַפט. איר, די ערשטע, וואָס האָבן געוואָגט צו לאָזן זיך איבער די אומוועגן, וואָס פירן צו משיחן, דעם דערלייזער פון דער וועלט.

— אויף אײַך — מײַן ברכה, ליבע, טײַערע, — זײַט מיר געבענטשט!

ח.

און אליהו האָט די בחורים באַוויזן דעם וועג און געלערנט, וואָס זיי זאָלן טאָן. און די בחורים זײַנען אַוועק און געגאַנגען און געקומען צו דעם אָרט. דאָס איז געווען עק וועלט. דאָ איז געשטאַנען אַ מירמלנער פּאַלאַץ מיט קרישטאָלענע פענצטער, מיט גילדערנע טירן. און דאָ האָט נאָר די זון געשײַנט, און דער טאָג געהעלט. קיין ווינט האָט ניט געבלאָזן צו שטערן די רו, קיין שטויבעלע האָט זיך ניט באַוועגט צו וועקן די שטילקייט, און קיין פליגעלע איז ניט געפלויגן איבערצורייסן דעם טיפן שלאָף, וואָס משיח, דער אויסלייזער פון דער וועלט, איז געשלאָפן.

אויף אַ העלפאַנטביינערנעם בעט איז ער געלעגן. זײַן קערפּער איז געווען שטאַרק, זײַן פּנים יונג, און זײַן שלאָף לײַכט. און זײַנע שיך — לעבן די פיס, און זײַנע קליידער — ביי דער זײַט, און זײַן שטעקן — ביי דער האַנט, — גרייט צום רוף פון וואַכעדיקן לעבן

אויפצוכאַפּן זיך, אַנצוטאָן זיך און אין וועג צו לאָזן זיך, די וועלט צו דערלייזן. נאָר מען זאָל אים וואסער אויף די הענט גיסן, די אומ־ריינקייט פון פאַרכישופטן שלאָף פון זיינע אויגן אַראָפּצואוואַשן.

ט.

האָבן די בחורים אָפּגעעפנט די גילדערנע טירן און זיינען אַריין אין פּאַלאַץ. ווי נאָר די טיר האָט זיך אויף די האַקנס אַ קער גע־טאָן, און ווי נאָר די זוילן פון די בחורימס פיס האָבן די ערד פון דעם זאַל באַרירט — האָט זיך משיח אויף זיין געלעגער אויפגעזעצט. זיין פּנים האָט אָנגעהויבן שטראַלן מיט דערוואַכונג, זיינע אויגן — ברע־נען מיט דערלייזונג. ער האָט זיינע שלאַנקע, ווי פון זילבער אויס־געגאָסענע, הענט אויסגעשטרעקט.

אַ קריסטאַלענער קרוג איז געשטאַנען לעבן בעט, אַ פולער מיט וואַסער. דריי טויזנט יאָר האָט זיך פון אים קיין טראָפּן ניט אויסגע־דעמפּט, און קיין שטויבעלע אין אים ניט געפאַלן. דריי טויזנט יאָר איז ער גרייט געשטאַנען אויף די הענט פון משיחן אויפצוגיסן. נאָר די בחורים האָבן אים ניט געזען.

דער גלאַנץ פון משיחן, דער שיין פון זיין דערהויבנקייט און די פּראַכט פון דער נאָענטער דערלייזונג, האָבן די בחורים די אויגן פאַרבלענדט. זיי זיינען געשטאַנען פאַרגאַפטע און זיך פון אָרט ניט גערירט.

און אַז די בחורים זיינען אַזוי געשטאַנען, האָט זיך משיח צוריק אַוועקגעלייגט און צוריק די אויגן פאַרמאַכט. און נאָר אַ זיפץ, אַ שווערער זיפץ, האָט זיך אַרויסגעריסן פון זיין האַרצן...

אַלע פענצטער האָבן אַ ציטער געטאָן, די ערד ביי די בחורים אונטער די פיס האָט זיך אַ צאַפּל געטאָן פון דעם זיפץ, וואָס משיח האָט געטאָן, ווען ער איז צוריק איינגעשלאָפן. און אַ ווינט האָט זיך פון דעם זיפץ אויפגעהויבן און האָט די בחורים אין זיין געווירבל פאַרדרייט, ווייט, ווייט געטראָגן, און ביים ברעג פון מדבר אַראָפּגע־וואָרפן.

אַ גרויסע פאַרצווייפלונג האָט פאַרנומען דעם אָרט פון דער פריערדיקער דרייסטקייט אין זייערע הערצער, דערפאַר וואָס זיי זיינען געווען אַזוי נאָענט צו דער דערלייזונג, און האָבן דאָך זייער

ציל פֿאַרפֿעלט. זייער געמיט איז אַזוי שווער געווען, אַז זיי האָבן שוין וויינען געוואָלט.

נאָר אליהו הנביא האָט זייער טרויער פֿון אויבן דערזען און זיך אויף אַ שטראַל פֿון דער זון צו זיי אַראָפּגעלאָזן און זיי געקושט און געגלעט און געטרייסט:

— דעם וועג צו משיח דעם דערלייזער האָט איר דאָך געפֿונען; אַ וועג צו משיח דעם דערלייזער האָט איר דאָך געעפֿנט. זייט געבענטשט, זייט געבענטשט, יונגע אומגעדולדיקע, דרייסטע!

פֿראַגן און אַרבעטן

1. ווער איז דער מחבר פֿון דער מעשה?
2. פֿאַרוואָס וואַרט די גאַרע וועלט אויף משיחן?
3. וואָס האָבן די צוויי בחורים אין דער מעשה געוואָלט אויפֿטאָן?
4. צו וועמען האָבן זיי זיך געווענדט מען זאָל זיי ווייזן דעם וועג צו משיחן?
5. ווער האָט זיי געוויזן דעם וועג?
6. וואו האָבן זיי געפֿונען משיחן?
7. וואָס האָבן די בחורים געדאַרפֿט טאָן כדי משיח זאָל אויפֿשטיין און אויסלייזן די וועלט?
8. וואָס איז געשען מיט די בחורים ווען זיי האָבן דערזען דעם גלאַנץ פֿון משיחן און די פּראַכט פֿון דער נאָענטער דערלייזונג?
9. וואָס האָט אליהו הנביא געטאָן ווען די בחורים האָבן זיך געפֿילט פֿאַרצווייפֿלט און דערשלאָגן פֿון זייער דורכפֿאַל?
10. דערציייל איבער די מעשה אין דיינע אייגענע ווערטער.
11. שרייב אָן אַ קורצע קאָמפּאָזיציע וועגן דעם גלויבן אין משיחן ביי יידן.

והיה באחרית הימים —

דאָס איז די נבואה, וואָס סהאָט געזען ישעיה
דער זון פון אמוץ וועגן יהודה און ירושלים.
און עס וועט זיין אין די שפּעטע טעג וועט שטיין פעסט דער
בּאַרג פון גאָטס הויז איבער אַלע בערג,
און ער וועט זיין העכער פון אַלע הייכן,
און סע וועלן שטראָמען צו אים אַלע פעלקער,
און אַלע אומות וועלן זאָגן:
קומט, און לאָמיר אַרויפגיין אויפן בּאַרג פון יהוה,

צום הויז פון יעקבס גאָט,
און ער וועט אונדז לערנען זיינע וועגן,
און מיר וועלן גיין אין זיינע שטעגן;
ווייל פון ציון קומט אַרויס די תורה,
און גאָטס וואָרט — פון ירושלים.
און ער וועט משפטן צווישן פעלקער
און מוסרן אַ סך אומות,
און זיי וועלן איבערשמידן זייערע שווערדן אויף אַקעראייזנס,
און זייערע שפּיזן אויף צווייגנמעסערס;
אַ פאָלק קעגן אַ פאָלק וועט נישט הויבן קיין שווערד,
און מע וועט מער נישט לערנען האַלטן מלחמה.

(פון ישעיה)

וואָקאַבולאַר

נבואה (נעוואוּע) — Prophecy
אומות — פעלקער
שטעגן — Paths
מוסרן — שטראָפן מיט רייד
צווייגנמעסער — אַ מעסער צום שניידן פרוכט פון דיביימער

דער אייביקער ייד

אברהם ליעסין

עס ציט זיך דורך ענדלאָזע דורות און ציט
דער גוואַלדיקער פעלקער־געשלעג;
עס ציטערט דאָס שלאַכטפעלד מיר אונטער די טריט —
איך גיי מיר אַלץ ווייטער מיין וועג!

דורך זאַמד און דורך דערנער, דורך שטיין און דורך ביין,
איך גיי און איך גיי און וועל נאָך אַלץ גיין,
איך האָב מיטן שטן המשחית אַליין
געשלאָסן אַן אייביקן בונד:

דאָס פייער — עס זאָל מיך ניט ברענען,
דאָס וואַסער — עס זאָל מיך ניט שלינגען,
דער שפּיז זאָל מיך שטעכן ניט קענען,
די קויל זאָל צוריק פון מיר שפּרינגען.

איך פיל, איך בין שטאַרקער פון אַלע יסורים,
פון מענטשלעכער בייזקייט און שטרייט,
און שטאַרקער פון וואַסער, פון פייער, פון שטורעם,
און שטאַרקער אפילו פון צייט.

עס זיינען פאַר מיר, דורך די טויזנטער יאָרן,
די מלוכות די גרעסטע געגאַנגען פאַרלאָרן,
די פעלקער די שטאַרקסטע פאַרטיליקט געוואָרן,
און וועלט־שטעט צעאַקערט אין זאַלץ;
און ריזיקע בערג זיינען לאַנג שוין צעשאָטן,
און אייביקע וועלדער — צעפוילט און צעטראָטן,
און מעכטיקע פעלדזן — צעוויכט און צעקנאָטן —
איך לעב און געדיי נאָך אַלץ!

איך לעב און איך לעב און איך וועל נאָך אַלץ לעבן
דורך טויזנטער יאָרן פון שטרייט;
איך וועל נאָך אַלץ לעבן און קעמפן און שטרעבן, —
און טעמפּ איז דער צאָן פון דער צייט!

ו ו אָ ק אַ ב ו ל אַ ר

ענדלאָז — אָן אַ סוף Endless
שטן המשחית (סאָטן האַמאַשכיס) — דער שלעכטער מלאך Satan the destroyer
יסורים — ליידן Pains, Sufferings

שטרייט — קאַמף Dispute, Fight
פעלדזן — Rocks
געדייען — Thrive
טעמפּ — Dull

נחמיה

(יהואָשס איבערזעצונג)

און עס איז געווען אין חודש ניסן, אין צוואַנציקסטן יאָר פון מלך ארתחשסתא; און איך האָב גענומען דעם ווייַן און האָב דערלאַנגט דעם מלך. און איך בין קיינמאָל פריער ניט געווען טרויעריק פאַר אים. האָט דער מלך צו מיר געזאָגט: פאַרוואָס איז דייַן פּנים טרויע־ריק, אַז קראַנק ביסטו ניט? דאָס איז ניט אַנדערש סיידן אַ טרויערי־קייט פון האַרצן. האָב איך זייער שטאַרק מורא געהאַט און איך האָב געזאָגט צום מלך: אייביק לעבן זאָל דער מלך! פאַרוואָס זאָל מייַן פּנים ניט זייַן טרויעריק, אַז די שטאָט, דאָס אָרט פון מייַנע עלטערנס קברים, איז חרוב, און אירע טויערן זייַנען פאַרצערט פון פייער? האָט דער מלך צו מיר געזאָגט: וואָס פאַרלאַנגסטו דען? האָב איך מתפלל געווען צום גאָט אין הימל. און איך האָב געזאָגט צום מלך: אויב דעם מלך איז וואוילגעפעלן, און אויב זייַן קנעכט איז וואוילגע־פעלן פאַר דיר, אַז דו זאָלסט מיך לאָזן גיין קיין יהודה צו דער שטאָט פון מייַנע עלטערנס קברים, אַז איך זאָל זי אָפּבויען. האָט דער מלך צו מיר געזאָגט: אויף ווי לאַנג וועסטו אַוועקגיין? און ווען וועסטו זיך אומקערן? און עס איז וואוילגעפעלן דעם מלך און ער האָט מיך געלאָזט גיין, אַז איך האָב אים געגעבן אַ צייַט.

***

און איך בין געקומען קיין ירושלים און בין דאָרטן געווען דריי טעג. און איך בין אויפגעשטאַנען ביי נאַכט, איך און עטלעכע מענער מיט מיר; און איך האָב ניט דערציילט קיין מענטשן וואָס מייַן גאָט האָט אַרייַנגעגעבן אין מייַן האַרצן צו טאָן אין ירושלים. און קיין בהמה האָב איך מיט מיר ניט געהאַט, אַחוץ די בהמה וואָס איך בין אויף איר געריטן. און איך בין אַרויס דורך דעם טויער פון טאָל ביי נאַכט, און אַקעגן דעם שלאַנגענקוואַל, און צו דעם מיסטטויער, און איך האָב באַטראַכט די מויערן פון ירושלים, וואָס זייַנען געווען אייַנגעבראָכן, און אירע טויערן, וואָס זייַנען געווען פאַרצערט פון

פייער. און איך בין אַריבערגעגאַנגען צום קוואַלטויער און צום מלכס באַך; אָבער עס איז ניט געווען קיין אָרט פאַר דעם אייזל אונטער מיר דורכצוגיין. און איך בין אַרויפגעגאַנגען דורכן טאָל אין דער נאַכט און האָב באַטראַכט די מויער; און איך האָב זיך אומגעקערט און בין געקומען צום טויער פון טאָל און האָב זיך צוריקגעקערט. און די פאַרשטייער האָבן ניט געוואוסט וואוהין איך בין געגאַנגען און וואָס איך טו, וואָרעם די יידן, און די כהנים, און די אַדלליים, און די פאַר־שטייער, און די איבעריקע וואָס האָבן געטאָן די אַרבעט, האָב איך ביז אַהער גאָרנישט ניט דערציילט.

און איך האָב צו זיי געזאָגט: איר זעט אין וואָס פאַר אַן אומ־גליק מיר זיינען, אַז ירושלים איז חרוב, און אירע טויערן זיינען פאַר־ברענט פון פייער; קומט און לאָמיר אָפּבויען די מויער פון ירושלים, אַז מיר זאָלן מער ניט זיין צו שאַנד.

**
*

און עס איז געווען ווי סנבלט האָט געהערט אַז מיר בויען די מויער, אַוי האָט אים געברענט, און ער האָט שטאַרק געצערנט; און ער האָט געשפּעט פון די יידן. און ער האָט גערעדט פאַר זיינע ברי־דער און דעם חיל פון שומרון און האָט געזאָגט: וואָס טוען די דאָזיקע אָפּגעשוואַכטע יידן? וועט מען זיי דען לאָזן? וועלן זיי דען קרבנות שלאַכטן? וועלן זיי עס ענדיקן אין אַ טאָג? וועלן זיי אויפלעבן די שטיינער פון די הויפנס ערד, אַז זיי זיינען פאַרברענט? און טוביה דער עמוני איז געווען לעבן אים און האָט געזאָגט: אַפילו אַז זיי בויען שוין יאָ, ווען אַ פוקס זאָל אַרויפגיין, וועט ער צעברעכן זייער שטיינערנע מויער.

הער, גאָט אונדזערער, ווי מיר זיינען געוואָרן צו שפּאָט, און קער אום זייער לעסטערונג אויף זייער קאָפּ!

אַזוי האָבן מיר געבויט די מויער; און די גאַנצע מויער איז פאַריכט געוואָרן ביז איר העלפט; וואָרעם דאָס פאָלק האָט געהאַט האַרץ צו טאָן.

**
*

און עס איז געווען ווי סנבלט און טוביה און די אַראַבער און די עמונים און די אשדודים האָבן געהערט, אַז די מויערן פון ירושלים

ווערן פאַרריכט, אַז די בראָכן האָבן אָנגעהויבן פאַרשטאָפּט צו ווערן, האָט זיי זייער געברענט. און זיי האָבן געמאַכט אַ בונד אַלע אין איינעם, צו קומען מלחמה האַלטן אויף ירושלים און אָנמאַכן דאָרט אַ מהומה. — — —

און גאָט האָט פאַרשטערט זייער עצה. אַזוי האָבן מיר זיך אַלע אומגעקערט צו דער מויער, איטלעכער צו זיין אַרבעט. און עס איז געווען פון יענעם טאָג אָן, האָבן העלפט פון מיינע יונגען געטאָן די אַרבעט, און העלפט פון זיי האָבן געהאַלטן די שפּיזן, די שילדן און די בויגנס און די פּאַנצערס; און די האַרן זיינען געווען הינטער דעם גאַנצן הויז פון יהודה, וואָס האָבן געבויט די מויער. און די לאַסט־טרעגער לאַדנדיק האָבן מיט איין האַנט זייערער געטאָן די אַרבעט, און איינע האָט געהאַלטן די וואָפן. און די בויער זיינען געווען אָנ־געגורט איטלעכער מיט זיין שווערד אויף זיינע לענדן, און אַזוי האָבן זיי געבויט; און אַ שופר־בלאָזער איז געווען לעבן מיר. און איך האָב געזאָגט צו די אַדלליט, און צו די פאַרשטייער, און צו דעם איבעריקן פאָלק: די אַרבעט איז גרויס און אויסגעברייט, און מיר זיינען אָפּגעזונדערט אויף דער מויער, ווייט איינער פון אַנדערן. איז, אין דעם אָרט, וואָס איר וועט הערן דעם קול פון שופר, אַהין זאָלט איר זיך איינזאַמלען צו אונדז; אונדזער גאָט וועט מלחמה האַלטן פאַר אונדז.

אַזוי האָבן מיר געטאָן די אַרבעט; און אַ העלפט פון זיי האָבן געהאַלטן די שפּיזן פון אויפגאַנג פון פרימאָרגן ביז די שטערן זיינען אַרויס. איך האָב אויך געזאָגט אין יענער צייט צום פאָלק: זאָל איט־לעכער מיט זיין יונג נעכטיקן אין ירושלים, כדי זיי זאָלן אונדז זיין ביי־נאַכט פאַר אַ וואַך, און ביי־טאָג פאַר אַרבעט. און ניט איך, אָדער מיינע ברידער און מיינע יונגען און די וואַכלייט וואָס הינטער מיר, קיינער האָבן מיר ניט אויסגעטאָן אונדזערע קליידער. — — —

און די מויער איז פאַרטיק געוואָרן אין פינף און צוואַנציקסטן טאָג פון אלול, אין צוויי און פופציק טעג. און עס איז געווען, ווי אַלע אונדזערע פיינט האָבן דערהערט. האָבן אַלע פעלקער וואָס אַרום אונדז מורא געקראָגן, און זיי זיינען זייער אַראָפּגעפאַלן ביי זיך אין די אויגן, וואָרעם זיי האָבן געזען, אַז פון אונדזער גאָט איז געטאָן גע־וואָרן די דאָזיקע אַרבעט.

וואָקאַבולאַר

פאַרצערט — פאַרברענט Consumed
באַך — Brook
גנעצערנט — אויסגעגאָסן זיין צאָרן
גנעשפעט — Mocked
חיל (כאַייל) — אַרמיי
שלאַכטן — Battlers
לעסטערונג — Blasphemy

דרינגען — אינעווייניק, אין דעם
מהומה (מעהומע) — טומל, צעמישעניש
וואוילגעפעלן — שטאַרק געפעלן
אַדלליים — Nobility
צעקראַכענע — אָן מוט Soft-hearted
שילד — Shield

פראַגן און אַרבעטן

1. פאַרוואָס האָט נחמיה געוואָלט גיין קיין ירושלים?
2. פאַרוואָס רופט ער אָן ירושלים די „שטאָט פון מיינע עלטערנס קברים״?
3. ווער איז געווען סנבלט?
4. פאַרוואָס האָט ער נישט געוואָלט לייַדן וואָס די יידן פאַרפעסטיקן די שטאָט ירושלים?
5. ווי אַזוי האָט נחמיה צוגעגרייט די בויערס פון מויער קעגן אַן אָנפאַל פון די שונאים?
6. פאַרוואָס האָבן די שונאים פאַרלאָרן זייער מוט, ווען זיי האָבן געהערט, אַז די מויער איז פאַרטיק געוואָרן אין צוויי־און־פופציק טעג?
7. שרייב אָן אַ קאָמפּאָזיציע, פאַרגלייכנדיק די עפּאָכע פון עזרא און נחמיה מיטן אויפבוי פון מדינת־ישראל אין אונדזערע טעג.

אין מאַידאַנעק

אברהם סוצקעווער

אין מאַידאַנעק, אין דער קאַמער
וואו מען האָט פאַרגאַזט מיין שטאַם —
אַ תנ״ך אַן אַמסטערדאַמער
ליגט ניט־אָנגערירט פון סם.

איך, דער זינגענדיקער אָבל
אויף אַ שייטערדיקער שפּראַך —
צערטל, עפן־אויף דעם טאָוול
פון געפונענעם תנ״ך.

בלעטער דורכגעשטויבטע, גראָע,
נעמען אויפלעבן אין האַנט.
און אויף איינער — אַ צוואה,
אויסגעציקלט ביי דעם ראַנד:

— ברודער טייערער, באַפרייטער,
דאָס איז אַלץ וואָס איך פאַרמאָג.
נעם דאָס ספרל, טראָג ווייטער,
ביז אין אייביקייט — דערטראָג!

אַרבעט און קאַמף

ליד פון אַרבעט

ש. ש. פרוג

פאַר אייך, מיינע אָרעמע ברידער און שוועסטער,
וואָס זיינען צעזייט און צעשפּרייט אויף דער וועלט,
וואָס קריכן און בלאָנדזשען אויף טויזנטער וועגן,
אין רעגן, אין שטורעם, אין היץ און אין קעלט.

פאַר דיר, אוי, דו אייביקער קרעכצער און זיפצער,
פאַרשוואַרצטער, פאַרקלאָגטער, פאַריאָמערטער ייד,
טוט שאַלן און זינגען און הילכן און קלינגען
מיין פרישעס, מיין לעבעדיק־פריילעכעס ליד.

אין טויזנטער שטראָמען גיסט זיך דאָס לעבן
און קומט פאָרט צום אַלטן, צום אייביקן ברעג...
די וועלט איז פאַר איינעם אַ בליענדער גאָרטן,
פאַר טויזנט — אַ שווערער, זומפּיקער וועג.

אָ, לויב און געזאַנג דער מי און דער אַרבעט!
זינגט, גריסט זיי פון האַרצן ליבנד און הייס!
געזונט זאָלן זיין די הענט מיט מאַזאָליעס,
דער שטערן, פון וועלכן עס גיסט זיך דער שווייס!

געבענטשט זאָלן זיין דער וואַרשטאַט, דאָס שפּינדל,
דער האַמער, די סאָכע, דער סערפּ און די זעג!
די וועלט איז פאַר איינעם אַ בליענדער גאָרטן,
פאַר טויזנט — אַ שווערער און זומפּיקער וועג.

געשמאַק זיינען, ברידער, דעם שׂרהס מאכלים!
געשמאַקער פון אַלעס — דאָס שטיקעלע ברויט,
וואָס ציט זיך פון אייגענער, ערלעכער אַרבעט,
מיט שווייס און מיט מי, אַבי נאָר אָן נויט.

געשמאַק איז דעם שׂורהס שלאָף אין זיין צימער,
אויף ווייכענקע קישעלעך, ווייסע ווי שניי;
געשמאַקער — אַ שלומער פאַרנאַכט, נאָך דער אַרבעט
אין פעלד אויף אַ קאָפּיצע פרישינקע היי.

דער סערפּ איז פון שטאָל, די סאָכע — פון אייזן:
קיין צירונג קיין גרויסע זיינען זיי ניט —
אין זיי אָבער ליגט אונדזער קראַפט, אונדזער לעבן,
אָן זיי איז אוממעגלעך איין איינציקער טריט.

טאָ לויבט־זשע און זינגט דער מי און דער אַרבעט!
זינגט, גריסט זיי פון האַרצן ליבנד און הייס!
געזונט זאָלן זיין די הענט מיט מאַזאָליעס,
דער שטערן, פון וועלכן עס גיסט זיך דער שווייס!

וואָקאַבולאַר

מאַזאָליעס — Calloses
וואַרשטאַט — פאַבריק Workshop
שפּינדל — Spindle
סאָכע — Plough
סערפּ — Sickle
זעג — Saw
זומפּ — Swamp
שׂררה (סראָרע) — Prince, Lord
נויט — Want

פראַגן און אַרבעטן

1. ווער איז דער מחבר פון דער פּאָעמע?
2. האָסטו שוין פריער געלערנט עפּעס פון ש. ש. פרוג?
3. איז דאָס אַ ליד פון קלאָג אויף אַרבעט?
4. פאַרוואָס זינגט פרוג אַ לויב־ליד דער אַרבעט?
5. אין וועלכע צוויי שורות דריקט דער דיכטער אויס דעם געדאַנק פון דער וויכטיקייט פון אַרבעט?
6. וואָסער שטיקל ברויט איז געשמאַקער פון שׂררהס מאכלים?
7. מיט וואָס פאַר אַ נאָמען רופט דער דיכטער אָן די הענט וואָס אַרבעטן?
8. פיל אויס די בלאַנקען פון די קומענדיקע זאַצן מיט די געהעריקע ווערטער פון דער פּאָעמע.
די אָרעמע — און — קריכן און — אין רעגן, אין —, און אין —.
די וועלט איז פאַר — אַ — גאָרטן, פאַר — אַ שווערער, אַ — וועג.
געזונט זאָלן זיין — — — —, דער שטערן, פון וועלכן עס — זיך — —.
געשמאַקער פון — איז דאָס שטיקל — וואָס קומט פון — אַרבעט.
אין סערפּ פון —, אין — פון אייזן ליגט אונדזער — אונדזער —.
9. מאַך אַן אלף־בית צעטל פון די ווערטער מיט וועלכע דו האָסט אויסגעפילט די בלאַנקען.

דער סוועט־שאַפּ

מ. ראָזענפעלד

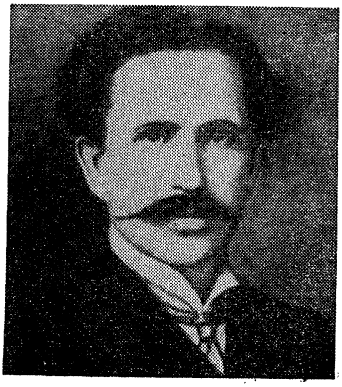

עס רוישן אין שאַפּ אַזוי ווילד די מאַשינען,
אַז אָפטמאָל פאַרגעס איך אין רויש דאָס איך בין; —
איך ווער אין דעם שרעקלעכן טומל פאַרלאָרן,
מיין איך ווערט דאָרט בטל, איך ווער אַ מאַשין:
איך אַרבעט און אַרבעט, און אַרבעט אָן חשבון,
עס שאַפט זיך, און שאַפט זיך, און שאַפט זיך אָן צאָל;
פאַר וואָס? און פאַר וועמען? איך ווייס ניט, איך פרעג ניט, —
ווי קומט אַ מאַשינע צו דענקען אַמאָל?

נישטאָ קיין געפיל, קיין געדאַנק, קיין פאַרשטאַנד גאָר; —
די ביטערע, בלוטיקע אַרבעט דערשלאָגט
דאָס איידלסטע, שענסטע און בעסטע, דאָס רייכסטע,
דאָס טיפסטע, דאָס העכסטע וואָס לעבן פאַרמאָגט.
עס שווינדן סעקונדן, מינוטן און שטונדן,
גאָר זעגל־שנעל פליען די נעכט מיט די טעג; —
איך טרייב די מאַשין גלייך איך וויל זיי דעריאָגן, —
איך יאָג אָן אַ שכל, איך יאָג אָן אַ ברעג.

דער זייגער אין וואַרקשאַפּ, ער רוט ניט אַפילו,
ער ווייזט אַלץ און קלאַפּט אַלץ און וועקט נאָכאַנאַנד; —
געזאָגט האָט אַ מענטש מיר אַמאָל די באַדייטונג:
זיין ווייזן און וועקן, דאָרט ליגט אַ פאַרשטאַנד;
נאָר עטוואָס געדענקט זיך מיר, פּונקט ווי פון חלום; —
דער זייגער, ער וועקט אין מיר לעבן און זין,
און נאָך עפּעס, — איך האָב פאַרגעסן, — ניט פרעגט עס!
איך ווייס ניט, איך ווייס ניט, איך בין אַ מאַשין!...

און צייטנווייז ווען איך דערהער שוין דעם זייגער,
פאַרשטיי איך גאַנץ אַנדערש זיין ווייזן, זיין שפּראַך; —
מיר דאַכט, אַז עס נוקעט מיך דאָרטן דער אומרו,
כּזאָל אַרבעטן, אַרבעטן, מערער, אַ סך!
איך הער אין זיין טאָן נאָר דעם באָס ווילדן בייזער,
זיין פינצטערן קוק אין די ווייזער די צוויי; —
דער זייגער, מיר סקרוכעט, מיר דאַכט, אַז ער טרייבט מיך
און רופט מיך „מאַשינע״! און שרייט צו מיר: „ניי!״

נאָר דאַן, ווען סאיז שטילער דער ווילדער געטומל,
אַוועק איז דער מייסטער, אין מיטיקצייט שטונד,
דאַן פאַנגט אָן אין קאָפּ ביי מיר לאַנגזאַם צו טאָגן,
אין האַרצן צו ציען, — איך פיל דאַן מיין וואונד; —
און ביטערע טרערן, און זודיקע טרערן
צעווייקן מיין מאָגערן מיטיק, מיין ברויט, —
עס ווערגט מיך, איך קען ניט מער עסן, איך קען ניט!
אָ, שרעקלעכע פראַצע, אָ, ביטערע נויט!

סדערשיינט מיר דער שאַפּ אין דער מיטיקצייט שטונדע
אַ בלוטיקער שלאַכטפעלד, ווען דאָרט ווערט גערוט:
אַרום און אַרום זע איך ליגן הרוגים,
עס ליאַרעמט פון דרערד דאָס פאַרגאָסענע בלוט . . .
איין ווײַלע, און באַלד ווערט געפויקט אַ טרעוואָגע,
די טויטע דערוואַכן, עס לעבט אויף די שלאַכט,
עס קעמפן די טרופּעס פאַר פרעמדע, פאַר פרעמדע,
און שטרייטן און פאַלן, און זינקען אין נאַכט.

איך קוק אויף דעם קאַמף־פּלאַץ מיט ביטערן צאָרן,
מיט שרעק, מיט נקמה, מיט העלישער פּיין; —
דער זייגער, איצט הער איך אים ריכטיק, ער וועקט עס:
„אַ סוף צו דער קנעכטשאַפט, אַ סוף זאָל דאָס זיין!"
ער מינטערט אין מיר מיין פאַרשטאַנד, די געפילן,
און ווייזט ווי עס לויפן די שטונדן אַהין:
אַן עלנטער בלייב איך, ווי לאַנג איך וועל שווייגן,
פאַרלאָרן ווי לאַנג איך פאַרבלייב וואָס איך בין...

דער מענטש, וועלכער שלאָפט אין מיר, הויבט אָן דערוואַכן,
דער קנעכט, וועלכער וואַכט אין מיר, שלאָפט, דאַכט זיך, איין; —
אַצינד איז די ריכטיקע שטונדע געקומען!
אַ סוף צו דעם עלנט, אַ סוף זאָל עס זיין!...
נאָר פלוצלונג — דער „וויסל", דער באָס — אַ טרעוואָגע!
איך ווער אָן דעם שכל, פאַרגעס וואו איך בין, —
עס טומלט, מען קעמפט; אָ, מיין איך איז פאַרלאָרן, —
איך וויס ניט, מיך אַרט ניט, איך בין אַ מאַשין...

וואָקאַבולאַר

בטל (באָטל) — Nonexisting
חשבון (כעשבן) — רעכענונג Reconning
נוקעט — זאָגט איבער „נו" „נו" Urges
סקרוך — Shiver
פּראַצע — שווערע אַרבעט Toil
הרוגים (האַרוגים) — טויטע
טרעוואָגע — Alarm

פראַגן און אַרבעטן

1. ווער איז דער מחבר פון דער פּאָעמע?
2. וועלכע אַנדערע פּאָעמען פון מאָריס ראָזענפעלד האָסטו שוין געלערנט?
3. צו וועלכן קלאַס לידער פון מאָריס ראָזענפעלד געהערט „דער סוועט שאָפּ"?
4. פאַרוואָס קאָן אונדז ראָזענפעלד געבן אַזאַ קלאָר און שאַרף בילד פון אַמאָליקן „סוועט שאָפּ"?
5. צו וואָס פאַרגלייכט ראָזענפעלד דעם אַרבעטער אין שאָפּ?
6. וואָס איז די כאַראַקטעריסטיק פון אַ מאַשין בשעת זי אַרבעט?
7. ווען באַנעמט דער אַרבעטער דעם זין פון דעם זייגערס וועקן?
8. וואָס זיינען די ווערטער וואָס ער הערט אין זייגערס רוף?
9. וואָס געשעט ווען דער „וויסל" גיט אַ פייף און דער „באָס" באַווייזט זיך?

10. פיל אויס די בלאַנקען אין די זאַצן מיט ווערטער פון דער פּאָעמע.
דער אַרבעטער ווערט — אין שרעקלעכן — און ווערט אַ —.
דער אַרבעטער הערט אין — דעם באָס׳ ווילדן — און זעט אין די ווייזערס זיין — —.
אין מיטיקצייט זעט אים דער — אויס ווי אַ — — מיט — אָרום און אַרום.
דער אַרבעטער פילט, אַז ער בלייבט אַן עלנטער ווי לאַנג ער — — ווי לאַנג ער — וואָס ער —.
ווען דער מענטש אין אַרבעטער הויבט אָן — הויבט דער — אין — אָן —.
11. מאַך אַן אלף־בית רשימה פון די ווערטער מיט וועלכע דו האָסט זיך באַנוצט.

דער קראַנקער פינגער

א. רייזען

א.

ביי זעליקן, אַ בלאַסער אַכצניעריקער פועל, וועלכער אַרבעט שוין ביי לייזער דעם שניידער צוויי יאָר און באַקומט שכירות פופ־ציק רובל אַ יאָר מיט קעסט, האָט אָנגעריסן אַ פינגער, און אַקוראַט יענער פינגער, אָן וועלכן די נאָדל קאָן ניט אויסקומען, מוז אים נויטיק האָבן. ערב רייסן האָט זעליק קיין יום־טוב דערפון ניט גע־מאַכט. ער האָט אפילו געוואוסט, אַז דעם יום־טוב פון פינגער־רייסעניש וועט ער מוזן פייערן, עס העלפט ניט קיין חכמות. ער האָט אָבער געמאַכט עטלעכע טעג „נדחה", אָפּגעלייגט אויף מאָרגן, איבער־מאָרגן און ווייטער אויף מאָרגן. דעם לעצטן פרימאָרגן איז ער אָבער אויפגעשטאַנען מיט אַ פינגער, וואָס האָט געהאַט דעם אויסזען פון אַ גלאָז, און מיט אַ שטעכעניש, וואָס איז אַזש אין די שפיץ פינגער פון די פיס פאַרגאַנגען. אַז ער האָט געדאַרפט אָנטאָן דאָס רעקל, און דער קראַנקער פינגער האָט זיך פאַרטשעפּעט אָן דעם צעריסענעם אונטערשלאַק פון אַרבל, האָט ער זיך שמערצלעך פאַרקרימט און געגעבן אַ קרעכץ ווי אין דער היים פאַר דער מאַמען:

— אוי!

דאָ אָבער, ביים שניידער, האָט עס קיינער נישט געהערט און זעליק האָט זיך ניט געקאָנט קיין עצה געבן, וואָס צו טאָן, ווי אַזוי מעלדעט מען עס דעם באַלעבאָס און דער באַלעבאָסטע. מען דאַרף האָבן דערצו אַ כוח פון אַ... ער ווייס אַליין נישט וואָס פאַר אַ כוח — ער ווייס נאָר, אַז ער וועט עס ניט קענען מעלדן.

און זעליק באַשליסט זיך שווייגן, זיצן אַן אָנגעטאָענער און שווייגן אין געהאַקטע וואונדן; זאָל זיין וואָס עס וועט זיין; וועט אויסקומען צו דערציילן, וועט ער דערציילן.

די איבעריקע צוויי פועלים האָבן זיך שוין אָנגעטאָן און האָבן זיך געזעצט צו דער אַרבעט. זעליק האָט אויך זיי געקוקט מיט

קנאה. אָט זיינען גליקלעכע מענטשן. זיי האָבן געזונטע מיטלסטע פינגער און וועלן זיצן ביז אָנבייסן און נייען, און נאָכדעם וועלן זיי אַריינרייבן די גוטע קאַרטאָפל מיט די אוגערקעס, מיט דעם טייערן מילכיקן קרופּניק פאַרזופּן און זיך ווייטער זעצן נייען, ביז מיטיק; שיין און פיין. וואָס וועט זיין מיט אים?...

— וואו איז דאָס זעליק ערגעץ? — קייקלט זיך אַ קול פון לייזערן, וועלכער שטייט ביים גרויסן טיש און צייכנט אָן אַ סורדוט מיט קרייד, וואו די קנעפּ איינצונייען.

— איך בין דאָ... שטאַמלט זעליק, שטייענדיק אין ווינקל, ווייסט ניט וואָס צו ענדיקן און בלייבט אַנטשוויגן.

לייזער ווערט נשתומם פון ענטפער, גיט אַ קוק אין זעליקס ווינקל און וויצלט זיך:

— ביסט דאָ? יישר כוחך! ווילסט זיך אפשר דורכגיין אַביסל שפּאַצירן? אין דער פרי שאַדט עס נישט. עס וועט זיך עסן גע־שמאַקער...

— אַ פינגער רייסט... — מאַכט זעליק אַ טריט נענטער צום טיש, און שטרעקט אוים דעם קראַנקן פינגער, מיט אַ מינע פון אַ גנב, ווען ער איז זיך מודה, אַז ער האָט געגנבעט.

— וואָס? — דערהערט ניט, אָדער מאַכט זיך לייזער ניט הערנ־דיק — וואָסער ציג?

— אַ פינגער אָנגעריסן, ווי אַ גלאָז! — ווערט שוין זעליק דרייסטער און האָט אַ עצה אונטערצורוקן דעם גלעזערנעם פינגער גלייך דעם באַלעבאָס אין די אויגן אַריין און שמייכלט, ווי גערעדט: נאָ, האָב פון מיר נחת!...

— ביסט אַ חכם! — שרייט אוים לייזער, קוקנדיק מיט אַ דאָקטערשן בליק אויפן פינגער — האָסט געפונען אַ צייט ווען יום־טוב צו מאַכן.

— וואָס קאָן איך העלפן? — פאַרענטפערט זיך זעליק און שמייכלט, דאַכט זיך, מיט אַ טרער — דאָס איז דאָך ניט מיט אַ כיוון...

— ניט מיט אַ כיוון, יאָ מיט אַ כיוון, — חקרנט זיך לייזער בייזלעך — די אַרבל, וואָס דו האָסט צו מאַכן, וועלן אָבער דערפון ניט ווערן פאַרטיק.

„גוט אָפּגעשפּילט! דאַנקען גאָט!" — טראַכט זעליק נאָך דעם

באַלעבאָס ווערטער און וואָלט שוין זיין גאָר צופרידן, ווען ער וואָלט געהאַט אַזאַ ווינקל, וואו צו באַהאַלטן זיך, אַז קיינער זאָל אים ניט זען, ער זאָל זיך קענען זיצן שטילערהייט און צוהערן זיך צום ווייטיק און פאַמעלעך קרעכצן: אוי — אוי...

אַזאַ אָרט איז אָבער ניטאָ, סיידן אין קיך. אין קיך קאָכט אָבער ציפּע אָנבייסן און זי איז ביים קאָכן זייער בייז און וועט אים געווים ניט לאָזן זיצן רויִק.

ער שטייט אין מיטן שטוב און ווייסט ניט צו וואָס זיך צו כאַפּן.

— אוי, עס נעמט! עס נעמט! — פּרוּוט ער אַרויסרופן ביי לייזערן מיטלייד צו זיך, אויסשטרעקנדיק אין דער הויך דעם פינגער.

די צוויי פּועלים גיבן אויף אים אַ קוק, ווי גערעדט: ברודער, וואָס קענען מיר דיר העלפן?... ווייסט דאָך...

נאָר זעליקן איז זייער בליק ניט וויכטיק. אים איז נויטיק פון דעם באַלעבאָס אַ וואָרט... לייזער אָבער שווייגט.

— ער מוז זיין אין כעס! שרעקט זיך זעליק און פּרוּווט פאַר־גרינגערן לייזערס כעס מיט אַ קרעכץ. עס טוט טאַקע ווי, עס שניידט ווי מיט אַ מעסער.

— אוי, ווי עס רייסט!

— נו, ברודער! — ווענדט זיך לייזער צו אים — קיין קימ־פּעטאָרן ביסטו דאָך ניט, קיין סכנות שטעקט ניט, סיידן פאַר מיין קעשענע. קרעכצן גיי אין בעט.

זייער ניט גוט, דער באַלעבאָס איז טאַקע אין כעס. גיין אין בעט קרעכצן דאַרף מען ניט. וואו דען טוט מען זיך אַהין?

זעליקן פאַלט גאָר איין צו זאָגן דעם באַלעבאָס, אַז מאָרגן וועט דער פינגער זיכער בעסער ווערן.

— מאָרגן וועל איך מסתמא קענען נייען... — שטאַמלט ער אַרוים.

— איך בין גליקלעך! — ענטפערט לייזער איראָניש.

— ע, דאָס איז שוין אַן עוולה, — טראַכט זעליק — איך קוק ניט, וואָס דער פינגער שטעכט מיר ווי מיט נאָדלען, און וויל זיך סטאַרען מאָרגן נייען, און דו — גאָרנישט. ביסט אַ שלעכטער.

און זעליק באַשליסט, אַז ער וועט גאָרניט באַשטיין אָן אים. וואָס שרעקט ער זיך אַזוי? אַ נייעס, אַז עס רייסט אָן ביי אַ שניידער־יונג אַ פינגער. מע נייט אַזוי פיל! אַ קלייניקייט! אַ פינגער איז

דאַך ניט פון אייזן, רייסט ער אַן אַמאָל, איז וואָס איז דאָס פאַר אַן אומגליק! עס איז אַ העזה צו זיין אין כעס! זעליק ווערט שטאַרק ברוגז: לא די וואָס דער באַלעבאָס טרייסט אים ניט, קרימט ער זיך נאָך. וואָס קרימסטו זיך?

און זעליק פּראָטעסטירט שטאַרק אין האַרצן קעגן באַלעבאָס און רוקט זיך אָפּ מיט האַלב-זיכערע טריט צום בעט, וואו ער זעצט זיך אַוועק, קוקט אויפן פינגער, בלאָזט אויף אים און פאַרגינט זיך אַרויסלאָזן אַ קרעכצעלע און איז זיך גאָר מחיה... מורא האָבן וועל איך, וואָס? טראַכט ער ביי זיך דרייסט און נעמט זיך קרעכצן אָפּטער און העכער, און ער פילט, אַז ער איז גאָר ניט אַזאַ שרעקעדיקער, ווי מע מיינט...

נישקשה, אַז ער דאַרף און ער וויל, קען ער קרעכצן... ער לאַכט זיך פון אים אוים!...

ב.

אין אַ פּאָר שעה אַרום איז ציפּע אַריין פון קיך אין שטוב און אַ פאַרשוויצטע, מיט אונטערגעקאַשערטע עקן פון טיכל אויף די אויערן, מיט אַראָפּגעלאָזטע הענט און מיט אַ שטרענגן פנים, האָט זי אָפּגעגעבן אַ ראַפּאָרט:

— דער אָנבייסן איז שוין פאַרטיק! מען דאַרף גרייטן צום טיש.

זעליק, וועלכער פלעגט אַלע טאָג דעם ראַפּאָרט אָפּוואַרטן מיט גרוים אומגעדולד און אויסהערן ניט אָן פרייד, האָט איצט דערפילט זיך ווי פאַרלוירן. ער האָט אַראָפּגעלאָזט די בליקן צום פינגער, ווי ער וואָלט אים אַן עצה געפרעגט:

— קען איך גיין צום טיש עסן? געניייט האָב איך היינט ניט... ווי זאָגסטו? — עס פּאַסט?

דער פינגער האָט אָבער נאָך שטרענגער געקוקט, גלייך אַ שטאַרקן שטאָך געטאָן און גאַרנישט געענטפערט.

זעליק האָט געזען, ווי ציפּע שפּרייט אויס איבערן האַלבן טיש אַ טישטעך, לייגט אַוועק אַ לאַבן ברויט מיט אַ מעסער און זי לאָזט זיך גיין צוריק אין קיך. ווידער זעט ער, ווי די צוויי פּועלים, איידער זיי גייען זיך וואַשן, ברעכן אָפּ צו ביסן ברויט עד לחשבון און קייען

מיט אַפּעטיט. דער פינגער שטעכט אים וואָס אַ רגע מער; ער איז אַן אמתער חולה. דער קאָפּ אַפילו טוט אים אויך ווי, און דאָך, ווי להכעיס, ווילט זיך אים היינט מער עסן ווי אַלע טאָג, און גאָט ווייסט, צי וועט ער האָבן כוח איינזיצן אַזוי אויפן בעט און ניט גיין עסן...

צוצוגיין אָבער צום טיש דאַרף מען אויך האָבן אַ כוח, וואו־זשע נעמט מען אים? מה דאָך, אַז ער נייט אויף אינדערפרי אַ פּאָר הויזן און פאַרדינט זיכערע 3-2 גילדן, זעצט ער זיך עסן ווי אַן אָרעם בחור און עסט אַלעמאָל ווייניקער וויפל ער וויל, ווייל אים דאַכט זיך אַלץ, אַז לייזער קוקט אים אין מויל אַריין און רעכנט זיך, צי לוינט אים צו האַלטן אַזאַ עסער, אַ פּשיטא שוין היינט, וואָס ער האָט גאָר־ניט ניט פאַרדינט...

און די פראַגע „עסן צי ניט” פילט אָן זעליקס מוח און ער פאַר־געסט אויף אַ ווײַלע דעם ווייטיק.

אָט זיצט שוין לייזער ביים טיש, ביי די זייטן — די צוויי פועלים. זיי קוקן צו דער קיך־טיר, פון וואַנען ציפּע דאַרף עפּעס אַריינטראָגן. עס געדויערט עפּעס צופיל. לייזער ווערט בייז און גיט אַ ברום:

— וואָס פאַרקעסטו זיך דאָרטן? דיינע שיינע מאכלים!

זעליק דערשרעקט זיך פאַרן באַלעבאָס שלעכטער שטימונג. צו־גיין צום טיש איז איצטער אַ סכנה. ער זעט ווי די פועלים, וואָס האָבן געזונטע פינגער און האָבן ערלעך דעם גאַנצן פרימאָרגן גע־אַרבעט, ציטערן אויך ווי אַ פיש אין וואַסער, קייען די שטיקלעך ברויט און קענען, דאַכט זיך, ניט אַראָפּשלינגען... און זעליק בעט גאָט, אַז מע זאָל גאָר ביים טיש פאַרגעסן, אַז עס עקזיסטירט דאָ ערגעץ אין שטוב, אויפן בעט ערגעץ, נאָך אַ פועל, וואָס מען רופט אים זעליק... זאָל מען אים לאָזן זיצן רואיק, זאָל ער ניט דאַרפן באַגעגענען זיך מיט לייזערס בליקן...

נאָר עס געראָטט ניט. אַז ציפּע טראָגט אַריין די גרויסע שיסל מיט קאַרטאָפל און די טעלער מיט די זויערע אוגערקעס, ווערט לייזער ווי ווייכער, ער זאָגט מבינות אויף די קאַרטאָפל און עסט מיט גרוים אַפּעטיט. זעליק וואַרט אויף עפּעס, און דאָס האַרץ וואַרפט זיך, ווי ער וואָלט דערוואַרטן דעם באַשלוס וועגן זיין ווייטערדיקן לעבן.

— וואו איז דאָס ערגעץ זעליק? — פרעגט פּלוצים ציפּע, וועלכע זיצט שוין אויך ביים טיש.

זעליק רעכנט ניט פאַר איבעריק צו געבן אַן ענטפער דורך אַ קרעכץ, און זאָל מען שוין דאָרט ביים טיש דערקלערן, וואָס מיט אים איז... ער שטרענגט אָן די אויערן.

— זעליק איז אַ חולה! — הערט ער לייזערס איראָנישן טאָן.

— זעליק! — רופט ווידער לייזער.

— האַ! — רעדט זעליק שוואַך אַרויס און וואַרט אויף אַן איינלאַדונג צום טיש.

— פונדעסטוועגן גיי צום טיש! — רופט לייזער פון יוצא וועגן.

„פונדעסטוועגן” — וואָס עפּעס „פונדעסטוועגן”? — קריטיקירט ער אין געדאַנק דעם באַלעבאָס טאָן, און ער איז זיך נוקם און שווייגט, כאָטש ער ווייסט, אַז די נקמה איז אַ געפערלעכע. יעדע מינוט, יעדע רגע ווערט אין שיסל ווייניקער.

— וואָס? אַ פינגער רייסט אים מסתמא? — פרעגט ציפּע קאַלט, ווי איר גייט די גאַנצע מעשה ניט אָן.

— וואָס דען? — ענטפערט נאָך קעלטער לייזער — וועמען זאָל רייסן אַ פינגער, אַז ניט אים? זעליק, גיי צום טיש...

זעליק גיט אַ קלער אַהין און אַהער, אַהער און אַהין, און ווי ער וואָלט אויף זיך אַליין קיין דעה ניט האָבן, גייט ער צום טיש, זעצט זיך אויף דעם שפּיץ בענקל און ער הויבט ניט אויף די אויגן.

— לייג אים אַריין אין טעלערל אַ פּאָר קאַרטאָפל, — ווענדעט זיך לייזער צו ציפּען. ציפּע רוקט אים אונטער אַ טעלערל מיט עטלעכע קאַרטאָפלעס, און זעליק מאַכט זיך האַרץ און עסט אויף איינע. ער וויל נעמען אַ שטיקל ברויט. נאָר קיין אָנגעשניטענע אויפן טיש איז ניטאָ. יעדער האַלט לעבן זיך אַ שטיקל, און ער אַליין זאָל נעמען צו זיך דאָס לאַבן און אָפּשניידן, האָט ער הײַנט ניט קיין העזה, און ער עסט אָן ברויט.

— ווייז, ווייז דעם פינגער! — רייסט איבער אין מיטן ציפּע. זעליק לאָזט דאָס עסן און כאַפּט זיך מיט אימפּעט ווייזן דעם קראַנקן פינגער. זאָל זי טאַקע זען, זאָל זי ניט מיינען...

— אַ פינגער ווי אַ באַרג! — זאָגט ציפּע און קערט גלייך אָפּ דעם קאָפּ — ער וועט צערייבן אַ וואָך, אויב ניט מער.

לייזער גיט אַ קרומען בליק אין זעליקס ווינקל. זעליק ווערט

צעטומלט, און פּאָר צעטומלונג נעמט ער נאָך אַ קאַרטאָפֿל, נאָר אַראָפּ־שלינגען קען ער בשום אופן ניט, ער וואַרגט זיך מיט איר. די אויגן ווערן אָנגעלאָפן מיט בלוט, אין די שלייפן האַקט, און דער פינגער קערט ממש וועלטן, ער שטעכט און רייסט און בריט...

זעליק דערשלינגט ווי עס איז די קאַרטאָפל און אַ קרעכץ געבנדיק הויבט ער זיך אויף און גייט אַוועק צום בעט, און באַשליסט, אַז ביז וואַנען דער פינגער וועט זיך ניט אויסהיילן, וועט ער אַפילו ניט צוגיין צום טיש עסן.

צוקומענדיק צום ווינקל בעט, וואַרט ער דאָך, אַז מען וועט אים איינלאַדן צום קרופּניק, און עס קען זיין, אַז ער וואָלט אפשר גע־בראָכן דאָס וואָרט און געגאַנגען... ציפּע איז זייער אַ שלעכטע באַלעבאָסטע, קרופּניקעס אָבער, קאָכט זי זייער גוטע. צום קרופּניק אָבער לאַדט מען שוין אים ניט, און זעליק האָט חרטה, וואָס מיט די פּאָר קאַרטאָפל האָט ער זיך נאָר מיאוס געמאַכט, און ער זאָגט זיך אַליין מוסר:

— פרעסער! אַז מען נייט ניט, עסט מען ניט, ליגט מען אין געהאַקטע וואונדן...

און דער פינגער שווייגט אויך ניט. ער הויבט אָן וואָס אַ מינוט שאַרפער און שאַרפער צו שניידן. אָבער זעליק שטאַרקט זיך: ער קרעכצט ניט. ער באַשליסט אַפילו זיך זעצן צו דער אַרבעט און זאָל געשען מיטן פינגער, וואָס עס זאָל געשען: ער מעג אים אַפילו פאַרלירן. צו אַלדע שוואַרצע יאָר מיטן פינגער, מיט דער גאַנצער האַנט!...

ו ו אָ ק אַ ב ו ל אַ ר

פּועל (פּויעל) — אַרבעטער Journeyman

שכירות — באַלוינונג Wages

פאַרטשעפּעט — To provoke, To pick a quarrel

פּועלים (פּויאַלים) — אַרבעטער

קנאה (קנאה) — Envy, Jealousy

יישר כוחך (יאַשער קויכאַכאָ) — אַ שיינעם דאַנק

מודה (מוידע) — Confess

דרייסט — מוטיק, געוואַגט

כיוון (קיווען) — Intention

פּאַמעלעך — Slowly

מסתמא (מיסטאַמע) — Probably

עוולה (אַוולע) — אומרעכט Wrong

לאַ די — ניט גענוג וואָס

עד לחשבון (אַד לכעשבן) — ביז די צייט פון אָפּרעכענען זיך וועט קומען.

אָרעם בחור — אַן אָרעם יינגל, וואָס לערנט אין אַ ישיבה

אַ פּשיטא — אוודאי Surely

אימפּעט — Momentum, Haste

נשתומם (נישטוימעם) — Amazed, Astounded

פראַגן און אַרבעטן

1. וואו שפּילט זיך אָפּ די מעשה מיט דעם אַכצניאָריקן פּועל?
2. איז מעגלעך אַזאַ זאַך דאָ אין אַמעריקע?
3. אויף וואָס האָט זעליק מקנא געווען די אַנדערע צוויי פּועלים?
4. פאַרוואָס האָט זעליק באַלד ניט געזאָגט זיין באַלעבאָס וועגן זיין קראַנקן פינגער?
5. ווי רופט זיך לייזער אָפּ אויף זעליקס קראַנק זיין?
6. וואָס פאַר אַ געפילן רופט דאָס אַרויס ביי זעליקן?
7. ווי פילט לייזער וועגן גיין צום טיש עסן נאָכדעם ווי ער האָט דעם גאַנצן פאַרמיטיק ניט געאַרבעט?
8. ווי אַזוי באַנעמט זיך לייזער ביים עסן ווען ער איז געזונט?
9. ווי פילן זיך די אַנדערע פּועלים ביים עסן?
10. פאַרוואָס קאָן לייזער ניט אַראָפּשלינגען די צווייטע קאַרטאָפל?
11. קאָפּיר דעם פּאַראַגראַף, וואָס הויבט זיך אָן מיט די ווערטער „צוצוגיין אָבער צום טיש"...
12. קאָפּיר די פאָלגנדיקע זאַצן אויספילנדיק די בלאַנקען מיט ווערטער פון דער דערציילונג.

    די אויגן ווערן — מיט —.

    ביז וואַנען דער — זועט זיך ניט — וועט ער — ניט צוגיין צום — —.

    ער האָט געמאַכט עטלעכע — —, אָפּגעלייגט אויף —, —.

    דער — האָט אָבער נאָך — געקוקט, גלייך אַ — — געטאָן און גאָרנישט געענטפערט.

    ער זעצט זיך — ווי אַן — —.

    אים דאַכט זיך, אַז — קוקט אים אין — אַריין און רעכנט צי — אים צו האַלטן אַזאַ —.
13. שרייב איבער, אין אַלפאַבעטישער אָרדענונג, די ווערטער וואָס דו האָסט באַנוצט.

הירש לעקערט

א. ליעסין

זיי האָבן רוישלאָז אין די שעהן אין די שפּעטע,
פון טורמע, ווי גנבים, אים אַרויסגענומען,
און אונטער שטאַרקער וואַך, פאַרהאַקט אין אַ קאַרעטע,
געפירט, באַגלייט פון רייטער, אין פאַראַד אין שטומען —
געפירט אים פאַרזיכטיק, אין טויטקייט פון באַגינען,
אַז קיינער זאָל זיך אויף די גאַסן ניט געפינען.

און ביזן „מיליטער־פעלד", ערגעץ הינטער שטאָט,
וואו פינצטער האָט דערוואַרט אים שוין דער עשאַפאָט.

און אויפן פעלד איז אַן אַרמיי געוועזן פאַרבאָרגן,
געשטאַנען אונטער ביקסן מיטן בליק צום תליון,
צו זען דעם שוסטער־יונג דעם יידישן דערוואָרגן,
צום רום צום הערלעכן פון קייזער און פאָן־וואליען ;
פיר באַטאַליאָנען האָט מען שטיל צונויפגעטריבן,
ווי שטורמען גאַנץ ווילנע וואָלט מען זיך געקליבן.

אָט קומט שוין די קאַרעטע און ער גייט אַרויס,
ווען הויך אין מזרח־הימל ברעכט די רויטקייט אויס.

דערזעט ער דייטלעך שוין פאַר זיך דעם עשאַפאָט
און האַרט דערביי דעם גרוב, פאַר אים געגראָבן פריש ;
צעיאָמערט זיך זיין האַרץ, ער מאַכט צוריק אַ טראָט,
און פאַר די אויגן גיט זיך אַלעס ווילד אַ מיש —
ווי ליב דאָס לעבן שמייכלט, ווי די וועלט איז שיין,
ווי ווייניק גוטס געזען, און מוז אין גרוב שוין גיין !

נאָר איין מינוט פון שוואַכקייט, ווייטיקדיק און שווער,
און ווידער שוין דער שטאָלצער רעוואָלוציאָנער.

ער גייט צום עשאַפאָט, צום גורל זיינעם, מונטער,
און הערט דעם פּסק אין מוט אין ווירדיקן, אין פעסטן,
און לאַכט דעם אָנבאָט פון פאַרראַט מיט האַס אַרונטער,
און נעמט מיט בליקן שפּאָטישע פאַרעכטלעך מעסטן
דעם שטייפן, אָפיציעלן, פרום־צעגלאָצטן פּנים
פון טויט צעשראָקענעם ראַבינער, דעם קאַזיאָנעם.

אָט בינדט מען אים די הענט, אָט זעט ער שוין די שטריק,
אָט קומט שוין, קומט שוין אָן דער גרויסער אויגנבליק.

ווי טוט ער זיי פאַראַכטן — זיי און זייער שטראָף!
ווי קוקן זיי אויף אים פאַרחידושטע, די קנעכט!
און אָט שוין פאַלט די פעטליע אויף זיין נאָז צום סוף,
געוואָרפן פון דעם תּליון אומגעלומפּערט שלעכט;
טאָ כאַפּט ער, הענט געבונדן, פלינק זי מיטן קאָפּ,
און טרייסלט זי אַליין שוין אויפן האַלדז אַראָפּ.

און באַלד אין מאָרגן־גרינקייט, הויך אין תּליה־קנופּ,
צעוויגט זיך עלנדיק אַ בלויער, קאַלטער טרופּ.

אָט ליגט ער שוין אַ בר־מינן אין גרוב פאַרשאָטן,
און איבער אים דער חייל לויפט אין מאַרש אין גיכן;
עס האָבן טויזנטער סאָלדאַטסקע פיס געטראָטן,
און מיט דער פלאַכער ערד דעם קבר אויסגעגליכן;
און זיכער אַז זיין זכר וועט שוין זיין פאַרגעסן,
צעפאָרן זיך די הענקער פּרישטיק אָפּצועסן.

דאָך שפּעטער שוין אַ ווײַלע, מיט דער זון צוזאַמען,
איז לעקערט אויפגעגאַנגען אין די רויטע פלאַמען.

עס איז אין קבר אין צעטראָטענעם געבליבן
פאַרהוילן נאָר דער מת, וואָס וועט דאָך באַלד צעפוילן,
ווען הויך אַריבער קבר, מיט אַ שיין אַ ליבן,
האָט אויפגעשיינט דער העלד, וואָס ווערט שוין ניט פאַרהוילן;

ער איז פון „מיליטער־פעלד״ ליכטיק אויפגעשטאַנען
אין קדושה־אָרעאָל, וואָס קען שוין ניט פאַרוויאַנען.

ער האָט זיך איבער די מיליאָנען קנעכט פון צאַר דערהויבן,
און אויפגעוועקט דעם שטאָלץ און אויפגעוועקט דעם גלויבן.

אַן אָרעם געטאָ־קינד פון נידעריקסטן נידער,
אַ לעבן אַזוי קורץ, אַ לעבן אַזוי ביטער,
וואָס האָט אין אונדזער גרויקייט אויפגעכישופט ווידער
דעם איידלסטן ראָמאַנס פון וואונדערלעכן ריטער,
אַ ראַכע־נעמער פאַרן כבוד דעם פאַרשוועכטן
פון קלאַס, וואָס איז געווען דער שפּלסטער נאָך נעכטן.

אַ פאַרשטייער, וואָס האָט, אין ביישפּיל אין דערהויכטן,
אַ גרויסן קעמפער־דור מיט זיין געשטאַלט באַלויכטן.

וואָקאַבולאַר

באַגינען — אינדערפרי
עשאַפּאָט — Scaffold
פאַרבאָרגן — באַהאַלטן
תליון (טאַליען) — Hangman
פסק (פּסאַק) — Sentence, Punishment
פאַראַט — Betrayal
קאַזיאָנע — אָנערקענט פון דער רעגירונג
פאַראַכטן — Despise
פּעטליע — Noose

אומגעלומפּערט — Clumsy
טרופּ — Dead body
בר־מינן (באַרמינען) — Corpse
קדושה — הייליקייט Holiness
אָרעאָל — קרוין
פאַרוויאַנען — Wither, Fade
ריטער — Knight
שפל (שאָפל) — דערנידריקט Degraded

פראַגן און אַרבעטן

1. הירש לעקערט איז נישט קיין אויסגעטראַכטע פיגור. ווער איז ער געווען?
2. מיט וואָסער מאָמענט פון לעקערטס לעבן הייבט ליעסין אָן די פּאָעמע?
3. ווי גרויס איז געווען די וואַך, וואָס איז געשטאַנען מיט די אויגן צום תליון?
4. פאַרוואָס האָט מען געבראַכט אַזאַ גרויסע וואַך?
5. פון וועלכער געשעעניש זעען מיר, אַז לעקערט איז געגאַנגען צום טויט מיט מוט און קוראַזש?
6. האָט ער אויך געהאַט אַ מאָמענט פון שוואַכקייט פאַרן טויט?
7. וואָס מיינט לעקערט איז אויפגעגאַנגען אין רויטע פלאַמען?
8. וואָס פון לעקערטן איז געבליבן אין קבר און וואָס פון אים איז אויפגעגאַנגען אין קדושה־אָרעאָל?
9. פאַרוואָס פאַרהערלעכן מיר זיין אָנדענק?
10. שרייב אָן אַ פּאַראַגראַף אָדער צוויי וועגן לעקערטן.

דער אָדלער

פ. דאָסטאָיעווסקי

ביי אונדז אין קאַטאָרגע-תפיסה האָט געלעבט אַ געוויסע צייט אַן אָדלער פון דעם מין סטעפּ-אָדלערס, ניט קיין גרויסער. עמעץ האָט אים צו אונדז געבראַכט אַ פאַרוואונדעטן און אויסגעמאַטערטן. אַלע אַרעסטאַנטן האָבן אים אַרומגערינגלט. ער האָט נישט געקענט פליען. דער רעכטער פליגל איז ביי אים אַראָפּגעהאַנגען אויף דער ערד, איין פוס איז געווען אויסגעלינקט.

איך געדענק, ווי ער האָט שאַרף זיך אַרומגעקוקט. ער האָט אַרומגעקוקט דעם נייגעריקן עולם, צעשפּרייט זיין הויקערדיקן שנאָבל, גרייטנדיק זיך טייער צו פאַרקויפן זיין לעבן.

ווען מען האָט זיך שוין גענוג אָנגעקוקט און אָנגעהויבן זיך פאַנאַנדערצוגיין, האָט ער זיך אָפּגעטראָגן הינקענדיק אויף איין פוס, פאָכנדיק מיט זיין איינציקן געזונטן פליגל.

ער האָט זיך פאַרשטופּט אין אַ ווינקל און דאָרט זיך אויפגעהאַלטן.

ער האָט דאָרטן אין אַ ווינקל אָפּגעלעבט אַ דריי חדשים, און איז די גאַנצע צייט קיין איין מאָל פון ווינקל נישט אַרויס. אָפטער איז מען געקומען געוואָר ווערן, וואָס ער מאַכט. מע פלעגט אָנרייצן אויף אים אַ הונט. דער הונט פלעגט זיך וואַרפן מיט אַ געבייזער, נאָר ער האָט דאָך מורא געהאַט נענטער צוצוקומען צום אָדלער.

דאָס האָט זייער געווילט די אַרעסטאַנטן.

— אַ חיה — האָבן זיי געזאָגט — גיט זיך נישט אונטער.

נאָכדעם האָט דער הונט אָנגעהויבן מער צו באַליידיקן דעם אָדלער. די מורא פון הונט פאַרן אָדלער איז קנאַפּער געוואָרן. ער האָט אים איינמאָל אפילו אָנגעכאַפּט פאַרן קראַנקן פליגל. דער אָדלער האָט זיך פאַרטיידיקט מיט אַלע כוחות, מיט די נעגל און שנאָבל.

און שטאָלץ און ווילד, ווי אַ פאַרוואונדעטער קעניג, האָט ער באַקוקט דעם נייגעריקן עולם.

מען האָט זיך צו אים צוגעוואוינט. ער פלעגט שוין אפילו נעמען עסן פון האַנט פון אַן אַרעסטאַנט.

אַז קיינער פלעגט נישט זען און ער פלעגט מיינען, אַז ער איז אַליין, פלעגט ער וואַגן אַרויסצוגיין אַ ביסל ווייטער, מאַכן אַ צען־צוועלף טריט, אָבער באַלד פלעגט ער זיך אומקערן צו זיך אין ווינקל.

ווי ער פלעגט מיך דערזען, פלעגט ער גלייך זיך גרייטן צו אַן אָנפאַל. קיינע צערטלעכקייטן האָבן אים נישט געקענט ווייכער מאַכן. ער האָט זיך געביסן, געשלאָגן, אפילו נישט געוואָלט נעמען פלייש פון מיין האַנט. ער פלעגט שאַרף און בייז קוקן. איינזאַם און פאַרביטערט האָט ער דערוואַרט דעם טויט. ער האָט קיינעם נישט געטרויט און מיט קיינעם קיין שלום נישט געמאַכט.

צום סוף האָט עפּעס אַלע אַרעסטאַנטן אָנגענומען אַ רחמנות אויף אים. מען האָט גערעדט, אַז מען דאַרף אים אַרויסטראָגן אויף דער פריי.

— זאָל ער אַפילו אומקומען, אָבער נישט אין תפיסה, — האָבן אייניקע געזאָגט.

— פאַרשטייט זיך, אַ פויגל אַ פרייער, אַ שטרענגער, ער וועט זיך נישט צוגעוואוינען צו דער תפיסה, — האָבן געזאָגט אַנדערע.

— זעט אויס, אַז ער איז נישט אין אונדז געראָטן, — האָט עמע־צער באַמערקט.

— יאָ, דאָס איז אַ פויגל, און מיר זיינען מענטשן.

— דער אָדלער, ברודער, איז דער קעניג פון די וועלדער...

— האָט געזאָגט אַן אַנדער אַרעסטאַנט.

איינמאָל נאָכמיטיק, ווען די פויק האָט געקלאַפּט און גערופן אַלע אַרעסטאַנטן צו דער אַרבעט, האָט עמעץ גענומען דעם אָדלער, צוגעמאַכט אים דעם שנאָבל מיט דער האַנט, און אַרויסגעטראָגן אים פון תפיסה.

עס זיינען געווען אַ מאַן צוואַנציק, וועלכע האָבן געוואָלט זען, וואוהין דער אָדלער וועט אַוועק. מען איז דערגאַנגען ביזן וואַלד.

אַ מאָדנע זאַך: אַלע זיינען געווען מיט עפּעס צופרידן, ווי זיי וואָלטן אַליין באַקומען אַ ביסל פרייהייט.

מען האָט דעם אָדלער אַ לאָז געטאָן אין סטעפּ. דאָס איז געווען אין טיפן הארבסט, אין אַ קאַלטן טונקעלן טאָג. דער ווינט האָט געפייפט אין נאַקעטן, ליידיקן סטעפּ און געזשומעט איבער די פאַר־געלטע און אויסגעטריקנטע גרעזער.

דער אָדלער האָט זיך אַ לאָז געטאָן, מאַכנדיק מיט זיין גרויסן פליגל, ווי ער וואָלט זיך איילן אַוועקצוגיין פון אונדז וואוהין די אויגן טראָגן.

די אַרעסטאַנטן האָבן געקוקט מיט נייגעריקייט, ווי אַזוי סהאָט זיך באַוועגט זיין קאָפּ אין סטעפּ.

— קוקסט אים אָן... האָט פאַרטראַכטערהייט געזאָגט איינער פון די אַרעסטאַנטן.

— ער קוקט זיך גאָרניט אום, — האָט צוגעגעבן אַ צווייטער.

— ער האָט זיך, ברידערלעך, קיין איין מאָל נישט אומגעקוקט, ער פליט!...

— און דו האָסט געמיינט, ער וועט זיך אומקערן דאַנקען, — האָט געזאָגט אַ דריטער.

— אַ באַקאַנטע זאַך, פרייהייט... ער האָט פרייהייט דערשמעקט...

— יאָ, פרייהייט... אַ... אַ... — האָט אַן אַנדערער געזאָגט.

— און מיר וועלן שוין די פרייהייט נישט אָנזען, ברידער... נישט אָנזען...

— וואָס שטייט איר דאָרטן!... מאַרש!... האָט אַ געשריי געטאָן דער טורמע־וועכטער — מאַרש צו דער אַרבעט!

און אַלע האָבן זיך אַוועקגעשלעפּט צו דער קאַטאָרגע־אַרבעט...

וואָקאַבולאַר

קאַטאָרגע — Hard labor prison
תפיסה — Prison, Jail
סטעפּ — וויסטעניש Steppe, Desert, Prairie
הויקערדיקן — Hunchbacked
שנאָבל — Bill
הינקענדיק — Limping
פאָכנדיק Fanning
קנאַפּער — ווייניקער
צערטלער Tenderly

פראַגן און אַרבעטן

1. ווי הייסט דער שרייבער פון דער דערציילונג?
2. אין וועלכער שפּראַך האָט דאָסטאָיעווסקי געשריבן?
3. אין וועלכער צייט האָט דאָסטאָיעווסקי געלעבט?
4. וואָס סימבאָליזירט דער אָדלער?

5. פאַרוואָס האָבן רוסישע שרייבער געשריבן מיט אַזאַ בענקשאַפט צו פרייהייט?

6. מיט וועלכע ווערטער כאַראַקטעריזירט דאָסטאָיעווסקי דעם אָדלער?

7. וואָס האָט דער אָדלער געטאָן ווי נאָר מען האָט אים אַרויסגעטראָגן פון תפיסה?

8. פיל אויס די בלאַנקען אין די זאַצן מיט ווערטער פון דער דערציילונג, וואָס געפינען זיך ווייטער.

אַ פויגל אַ — וועט זיך נישט — צו דער —.

קיינע — האָבן אים נישט געקענט — —.

צום סוף האָט אַלע — אָנגענומען אַ — אויף —.

שטאָלץ און —, ווי אַ — —, האָט ער — דעם נייגעריקן —.

ער האָט זיך — אין אַ — און דאָרט זיך —.

דער הונט האָט דאָך — געהאַט — צוצוקומען צום —.

דער הונט האָט — מער צו — דעם —.

דער הונט האָט — איינמאָל אפילו — פאַרן קראַנקן —.

דער — האָט זיך — מיט אַלע —.

אויפגעהאַלטן	דאָך	פאַרטיידיקט
אים	ווילד	פליגל
אָדלער	ווינקל	פרייער
אָנגעהויבן	כוחות	פרייהייט
אָנגעכאַפּט	מאַכן	צוגעוואוינען
אַרעסטאַנטן	מורא	צערטלעכקייטן
באַקוקט	נענטער	קעניג
באַליידיקן	עולם	רחמנות
בייזער	פאַרוואונדעטער	תפיסה

אַמעריקע

קיין אַמעריקע

מ. סטאַווסקי

א.

פריער האָט מען דאָס געהאַלטן בסוד־סודות; טאַטע־מאַמע האָבן זיך צווישן זיך געשושקעט אויג אויף אויג, פאַרמאַכנדיק זיך אין אַלקער, פון וואַנען מפלעגט אַרויסגיין אומעטיק, מיט זייער פאַרזאָרגטע פנימער. דערנאָך האָט מען אָנגעהויבן רעדן דערפון שבת ביים טיש אַביסל פאַרשטעלט, און די קינדער שטרענג אָנגע־זאָגט, אַז קינדער דאַרפן פון שטוב נישט אַרויסטראָגן, אַז קינדער דאַרפן האָבן אַ טבע זיך ניט צוהערן צו דעם, וואָס עלטערן רעדן, און אַז עמעצער פרעגט עפּעס, דאַרף מען ענטפערן: „איך ווייס פון גאָרנישט"...

נאָר גאָר גיך — ווער ווייס ווי אַזוי — האָט מען זיך אין שטאָט דערוואוסט און אַ סך גערעדט דערפון און געוואונדערט זיך און ניט געקענט גלויבן, אַז אַזאַ ייד ווי מיין טאַטע, וואָס אויסער זיין דאַווענען, און „חק לישראל", און זיין פּרק משניות האָט ער גאָרנישט ניט געוואוסט און קיינמאָל נישט אַריינגעשמעקט אין קראָם און נישט פאַרשטאַנען אַ וואָרט גוייש — זאָל זיך אונטערנעמען פאָרן קיין

אמעריקע. און כדי דאָס צו וויסן אויף ריכטיק, איז מען נישט פויל געווען צו פאַרשן מיך אויף אַלץ וואָס טוט זיך אין שטוב — וועגן וואָס רעדט מען אין שטוב, און וואָס שרייבט דער פעטער יואל פון אַמעריקע, און צי איז שוין אָנגעקומען די שיפסקאַרטע, און ווען איז געווען ביי אונדז די מומע דאָבריש, און פאַרוואָס איז די מאַמע דעם שבת געגאַנגען דאַוונען אָן די פערל און נאָך און נאָך...

מיר האָט זיך אַזש דער קאָפּ פאַרדרייט פון אַזוי פיל פראַגן און עס האָט מיר מאָדנע הנאה געטאָן, וואָס דווקא מיין טאַטע פאָרט קיין אַמעריקע, און מיט קיין יינגל רעדן נישט דערוואַקסענע מענטשן אַזוי ווי מיט מיר.

און שפּעטער, אַז משה בריוועטרעגער האָט געבראַכט צו אונדז אין קראָם אַריין אַ גרויסן פּאַקעט, וואָס איז אָנגעקומען פון אַמעריקע — און די מאַמע האָט אויף דער העלפט צוגעמאַכט די קראָם און איז געלאָפן אין אַפּטייק זיך פאַנאַנדערנעמען, וואָס אין פּאַקעט איז אַזעלכעס, און ווען זי איז צוריק פון דאָרט אַרויסגעקומען אַ פאַר־וויינטע, האַלטנדיק אין האַנט דעם פעטערס בריוו, די שיפסקאַרטע, און די אָנווייזונג אויף פופצן דאָלער, — האָבן שוין אַלע געוואוסט אויף ריכטיק, אַז דער טאַטע פאָרט קיין אַמעריקע. און דאָס פאָרן איז גאָר גיך, אָט נאָר דעם יום־טוב אַריבערקומען...

ב.

פון דעם טאָג, וואָס די שיפסקאַרטע איז אָנגעקומען, האָט אַלץ אין שטוב געקראָגן אַן אַנדער אויסזען — אין אַלץ האָט זיך געפילט אַמעריקע. וואָס מהאָט נישט געטאָן, צו וואָס מהאָט זיך נישט גע־נומען, פון וואָס מהאָט נישט גערעדט, האָט אַלץ אָפּגעקלונגען אין די אויערן דאָס וואָרט: אַמעריקע. דער טאַטע איז געוואָרן נאָך שטילער און אומעטיקער; איז דעם גאַנצן דאַוונען אויף די פּיס אויסגעשטאַנען מיטן פּנים צו דער וואַנט, און צו זיין „חק" איז צוגע־קומען נאָך אַ צען קאַפּיטלעך תהילים, וואָס ער פלעגט טאָג־טעגלעך נאָכן דאַוונען אָפּזאָגן מיט הארץ. און די מאַמע האָט אויף אַלץ גע־וויינט — געקושט די קינדער און געוויינט, געלייגט בוריקעס אויף יום־טוב און געוויינט, באַשמירט פאַר די קינדער ברויט מיט סיראָפּ און געוויינט, האָט דעם סידור מיט טרערן באַוואַשן. און אחרון־של־פּסח, צו הזכרת־נשמות, האָט זיך פון דער ווייבערשער שול אַ

גרוים געוויין געהערט — און פון אַלע האָט מיין מאַמעס קול איבער־געשטיגן; דאָס האָט זי איר שווער האַרץ אָפּגערעדט: פאַרוואָס האָט דער, „וואָס זי איז נישט ווערט זיין נאָמען אָנצורופן‟, אויף אונדז זיין צאָרן אויסגעגאָסן, אַז מזאָל ווערן נע־ונד, צעזייט איבער אַלע שבעה ימים; און פאַרוואָס זאָל זיין זים קול פון לערנען זיך מער נישט הערן דאָ. און געבעטן האָט זי, אַז מזאָל זיך אָננעמען איר קריוודע פון שלעכטע מענטשן, וואָס רייסן ביי אירע קינדער דעם ביסן פון מויל; און שונאים זאָלן אָן איר קיין נקמה נישט דערלעבן...

און ביז דעם שבת, וואָס דער טאַטע האָט געדאַרפט אַוועקפאָרן, איז שוין אַלץ געווען פאַרפאַקט און אָפּגעשיקט, און אויף דער סאָפּקע אין שטוב איז גרייט געלעגן אַ ווייס זאַלצזעקל, אין וועלכן עס זיינען געווען פאַרפאַקט אַביסל ביר־סוכאַרקעס, קיכלעך, האָניק־לעקעך, אַ פאָר העמדער, אַ טלית־קטן, אַ פעקל ציצית, אַביסל מיענטע און יום־כיפור־טראָפּנס און אַ פאָר ספרים, אין וועלכע עס איז גוט אַריינ־צוקוקן.

ג.

דעם לעצטן שבת איז דער טאַטע פריער ווי שטענדיק אויפגע־שטאַנען, האָט מיך אויפגעוועקט און אַוועקגענומען צו דער הרעבליע. ער איז געווען צערודערט און זייער בלייך. דער טאַטע האָט מיט מיר געשמועסט ווי מיט זיינס אַ גלייכן; ער האָט מיר דערציילט, אַז די צייטן זיינען ביטער, און עס איז אין קראָם קיין פרנסה נישטאָ, און דעריבער מוז ער אַוועקפאָרן פון דער היים און זיך אַוועקלאָזן אויף יענער זייט ים. איך זאָל זען צו זיין אַ מענטש און וועלן לערנען און שטיין אויף זיין אָרט ביים דאַווענען, ווייל עס איז נישטאָ, ווער עס זאָל אויף מיר השגחה געבן, און אַז איך בין זיין גאַנץ שטיקל האָפענונג, און פאַר וועמען איז זיין גאַנצע האָרעוואַניע, און צוליב וועמען לאָזט ער זיך ערשט אויף דער וועלט, אויב נישט צוליב מיר?... און איך זאָל השגחה געבן אויף די קלענערע קינדער און די מיידלעך, און איך זאָל אַוועקוואַרפן די קינדערשע שטיק — איך בין שוין נישט קיין קליין יינגעלע — שבת־נחמו ווערט מיר שוין צען יאָר — און איך זאָל פאָלגן די מאַמע. אַז דער טאַטע איז נישטאָ אין דערהיים, איז די מאַמע דער טאַטע.

איך בין געגאַנגען ביי דער זייט, אַראָפּגעלאָזן דעם קאָפּ און צוגעהערט יעדעם וואָרט, און דער טאַטע איז מיר עפּעס אַזוי מאָדנע טייער געוואָרן אין דער מינוט און אַזוי פיל רחמנות האָב איך געפילט צו אים — נאָך קיינמאָל האָט דער טאַטע מיט מיר אַזוי נישט גערעדט ווי יענעם פרימאָרגן.

דערנאָך האָבן מיר געטרונקען די שבתדיקע ציקאָריע, זיך אָנגעטאָן און צוזאַמען אַוועק דאַווענען. שטיל זיינען מיר אין גאַנס הויז אַריינגעקומען. דער טאַטע האָט זיך גלייך צו דער וואַנט געשטעלט און איז אַזוי די גאַנצע צייט אָפּגעשטאַנען מיטן טלית איבערן קאָפּ, און פון אונטערן טלית האָט זיך געהערט אַ שטיל דאַווענען מיט אַ שלוכצן. און ווען ער איז אַרויפגעגאַנגען אויף דער בימה עולה לתורה זיין, האָט זיין קול געציטערט. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז אָט־אָט וועט ער אַ טעות האָבן מיט דער ברכה, און איך האָב פאַר קיין פאַל ניש געקענט פאַרשטיין, ווי אַזאַ ייד ווי מיין טאַטע, וואָס קען אַזוי פיל לערנען און איז שוין אַזוי פיל מאָל עולה לתורה געווען, זאָל זיך שרעקן און אַ סך מאָל איבערחזרן דעם „אתה".

אין בית־המדרש איז מאָדנע שטיל געוואָרן; אַלע האָבן זיך צו די ברכות צוגעהערט און דעם „אמן" געענטפערט, און געדאַכט האָט זיך, אַז איבערן גאַנצן מקום־קדוש שוועבט אַרום אַן אומעט און אַ פאַרדראָס פון אַ גאַנצער עדה יידן, וואָס זיינען געקומען צום כביכול מיט תרעומות, פאַרוואָס ער האָט גאָר גורם געווען אויף אַ יידן אַ למדן נע־ונד צו זיין פון ווייב און קינד, פון אָרט און שטענדער אין שול — אין אַ פרעמד לאַנד...

ד.

אין אָוונט, באַלד נאָך הבדלה, האָבן מענטשן אָנגעהויבן קומען געזעגענען זיך. און באַלד איז אַ פולע שטוב געוואָרן. און אַלע האָבן גערעדט און געטומלט און געפרעגט און געענטפערט און געגעבן עצות. דער טאַטע איז אויף זיין אָרט אויבנאָן ביים טיש געזעסן, בלייך ווי די וואַנט, האָט נישט געוואוסט, וואָס מרעדט צו אים און וואָס ער האָט ערשט צו טאָן. די קינדער האָבן זיך אַרום שטוב אַרומגעבלאָנקעט מיד און שלעפעריק. נישט מיר זיינען וועמען אָנגעגאַנגען, און נישט עמעצער האָט זיך אויף אונדז אומגעקוקט. נאָר ווען מיר האָבן ערגעץ אויף דער סאָפּקע אָפּגעזוכט אַן אָרט, זיך

צונויפגעקאָרטשעט און גענומען איינשלאָפן, איז פלוצעם אויסגע־וואַקסן פאַר אונדזערע אויגן די שכנה אסתר־חיה, לייבע דעם שוס־טערס ווייב, אין דער געשטאַלט פון אַ פאַרזאָרגערין, און האָט אונדז גענומען מאַטערן און דרייען און וועקן: אפשר ווילן מיר עסן, אפשר חלה מיט פוטער, אפשר מיט סיראָפ, אפשר אַ שטיקל קיכל. מיר האָט זיך שוין אַלץ געמישט פאַר די אויגן, און איך האָב בשום אופן נישט געקענט פאַרשטיין, וואָס ביי אונדז טוט זיך ערשט. פון וואַנען האָבן זיך גענומען אַזוי פיל מענטשן אין שטוב? וואָס וויל אָט די יידענע און וואָס באַלעבאַטעוועט זי דאָ? דער סוף איז געווען, אַז מיר זיינען אַזוי איינגעשלאָפן אין די זאַכן — זיך נישט געזעגנט און נישט געהערט דעם טאַטן אַוועקפאָרן. נאָר ווי אין חלום געדענקט זיך מיר, אַז מהאָט מיך אויפגעזעצט אַ שלעפעריקן. איך האָב געוויינט, און אַלע קינדער האָבן געוויינט. דער טאַטע האָט מיך אויף דער באַנק אַוועקגעשטעלט, דאָס היטל אָנגעטאָן און עפעס גערעדט צו מיר, און מיך צו זיך געדריקט און געקושט. איך האָב זיין באָרד געפילט, און דאָס פנים איז מיר נאַס געוואָרן. איך האָב אין שלאָף געוואוסט, אַז דאָס איז מיין טאַטע, און אַז מיין טאַטע פאָרט אַוועק, און דאָס וויל זיך מיין טאַטע מיט מיר געזעגענען. איך האָב אָבער דאָס מויל ניש געקענט עפענען צו זאָגן „פאָר געזונט” און די אויגן — אַ קוק צו טאָן אויף אים. און ווען ער האָט מיך אָפגעלאָזן און צוריק אויף דער באַנק אַוועקגעלייגט, האָב איך מיטן אַרבל דאָס פנים פון די קושן אָפגעווישט, זיך איינגענורעט און ווידער איינגעשלאָפן.

אויף מאָרגן איז שוין גאָרנישט געווען — נישט דער טאַטע, נישט דאָס ווייסע זאַלצזעקל, וואָס איז אַ גאַנצע וואָך אויף דער באַנק געלעגן. אין שטוב איז מאָדנע שטיל און שווער געווען און אין דער שטילקייט האָט נאָר איין־איינציק וואָרט אָפגעקלונגען: אַמעריקע... אַמעריקע...

וואָקאַבולאַר

- בסוד־סודות — Very secretly
- געשושקעט — Whispered
- טבע (טעווע) — Habit
- הוק לישראל (כאָק לישראל) — דער נאָמען פון אַ ספר מיט אויסצוגן פון תנ״ך, תלמוד און זוהר צו לערנען יעדן טאָג
- דווקא (דאַווקע) — Only, Necessarily
- אָנווייזונג — A draft
- אחרון של פסח (אַכרוין שעל פייסעך) — דער לעצטער טאָג פסח
- הזכרת־נשמות (האַזקאָרעס נעשאָמעס) — אַ תפילה נאָך די פאַרשטאָרבענע

פרק משניות (פּייריק מישנאַיעס) — אַ קאַפּיטל משניות

פּאָרשן — נאָכזוכן Investigate

מיענטע — Mint

השגחה געבן (האַשגאָכע) — אויפּפּאַסן, אָפּהיטן

ציקאָריע — Chikory

בימה — Pulpit

עולה תורה זיין — אויפגערופן ווערן צום לייענען די תורה אין שול

טלית-קטן (טאַליס קאָטן) — אַ קליינער טלית וואָס פרומע יידן טראָגן אונטער די אויבערקליידער

מקום קדוש — הייליק הויז, אַ בית תפלה

כביכול (קאַוויאָכל) — גאָט

תרעומות (טאַראומעס) — Complaints

הבדלה (האַוודאָלע) — די צערעמאָניע פון אַרויסבאַגלייטן דעם שבת. דער נאָמען פון דער תפלה וואָס מען זאָגט דערביי. דער נאָמען פון ליכט, וואָס מען צינדט אָן ביי דער צערעמאָניע

פראַגן און אַרבעטן

1. ווי הייסט דער מחבר פון דער דערציילונג?
2. ווי האָבן זיך, לויט דער דערציילונג, די יידן אין מזרח אייראָפּע אַמאָל באַצויגן צום פאָרן קיין אַמעריקע?
3. ווי אַזוי האָט דער טאַטע אויסגעדריקט זיין צער איבערן פאָרן קיין אַמעריקע?
4. ווי אַזוי האָט די מאַמע אויסגעדריקט איר צער?
5. ווי האָט זיך דאָס ייִנגל געפילט וועגן זיין טאַטנס פאָרן קיין אַמעריקע?
6. וואָס האָט אים דער פאָטער אָנגעזאָגט?
7. ווי האָט זיך דאָס ייִנגל געפילט נאָך דעם שמועס?
8. לייענט נאָכאַמאָל איבער דאָס קאַפּיטל „ד" און דאַן שרייבט איבער די וויטערדיקע זאַצן אויספילנדיק די בלאַנקען מיט ווערטער פון דעם קאַפּיטל.
   1. באַלד נאָך — האָבן אָנגעהויבן צו קומען — — זיך.
   2. אַלע האָבן — און — און — און געגעבן —.
   3. דער טאַטע איז געזעסן בלייך ווי די —, האָט נישט — וואָס מרעדט צו —, און וואָס ער האָט — צו —.
   4. די — האָבן זיך אַרום — — מיד און —.
   5. מיר האָט זיך שוין — געמישט פאַר די —, און איך האָב — — נישט געקענט —,וואָס ביי — — זיך.
   6. דער — איז געווען, אַז מיר האָבן זיך נישט — און נישט געהערט דעם — —.
   7. אין שטוב איז — — און שווער —, און אין דער — האָט נאָר איין־איינציק — — : —.
9. שטעל אויס די ווערטער, וואָס דו האָסט באַנוצט, אין אַלפאַבעטישער אָרדענונג.

די נייע היים

י. י. שוואַרץ

מיר האָבן זיך פון אונדזער אַלטער היים געשיידט —
אַ שטורעמווינט האָט אונדז אַהער פון ווייט פאַרווייט...
סהאָט איינער וואו אַן אַלטע מאַמע דאָרט געלאָזן,
און איינער האָט אַ טאַטנס קבר צווישן גראָזן.

נאָר איטלעך איינעם האָט דאָס האַרץ מיט ווי געדריקט,
און איטלעך איינעם האָבן טרערן שטום געשטיקט —
מיט פעקלעך אויף די פלייצעס, קינדער ביי די זייטן
אין גאַסן פרעמדע, מיט זכרונות פון דער ווייטן.

און עמעץ האָט אַהערגעבראַכט אַ בינטל ערד,
אַן אַלטן ספר, פון זיין זיידנס אויג באַטרערט:
אַ שטילן צער, אין בליק — אַ טיפן, אַלטן טרויער,
אַ ווידערקול פון שווערן זיפצן אין זיין אויער.

און אָפּגעריסן, ווי אַ צווייג פון אַלטן בוים,

געגומען האָבן מיר זיך בויען אונדזער נייע היים;
דער אַלטער שטאָם איז דאָרט, דאָס האַרץ פאַרשניטן —
דער גרויסער, ברייטער ים־אוקינוס אין דער מיטן.

און ווי אַ ביימעלע אַ יונגס, וואָס שפּראָצט אַרויס
פון האַרטן, קאַלט פעלדז, אָן מוטערס שויס,
וואָס נעמט מיט צווייגעלעך פאַרחלשטע זיך ציען,
אַזוי איז דאָ געווען אונדזער צייט פון בליען.

און יאָרן זיינען זיך געלאָפן, נייע זאַפט
האָט דורכן ביימעלע געשטראַלט מיט לעבנסקראַפט.
די וואָרצלען האָבן זיך געגראָבן אין דער נידער,
און אויפן קאָפּ געקלונגען האָבן נייע לידער.

ווייסע הענט

א. ראַבאָי

פונקט דאָס אייגענע, וואָס שבע האָט געפילט ביי זיך אין דער היים, האָט מאַנים געפילט אַ גאַנצן טאָג אין דעם אָרט, וואו אייברעם האָט אים געבראַכט.

זיי זיינען געגאַנגען איבער אַ גאַס אַ שמאָלער, און ווי מאַניסן האָט זיך אויסגעוויזן, אַן אויסגעשניטענער ערגעץ אונטער דער ערד, אָן אַ שיער אַ לאַנגער; און די שטיבער איינגעוואָרפענע, און ביי די שטיבער וועגענער מיט פערד און פעסער מיט הערינג, מיט ציבעלעס און מיט עפּל, און געשטעלן מיט אַלערליי סחורות און אַלטוואַרג, און אַרויסגעוואָרפענע, צעבראָכענע שטיקער מעבל, און פּלעשער ליידיקע, און איינגעבונדענע בינטלעך, זיינען געלעגן איינס אויף דאָס אַנדערע, אויף קופּקעלעך אַש, און קעץ האָבן זיך געראָיעט אין דעם אָפּפאַל, און הינט פאַרלייזיקטע און אָפּגעשונדענע זיינען נאָכגעלאָפן די קעץ. און קינדער זיינען געשטאַנען אָדער געגאַנגען אין גאַנצע בונטן. אַזעלכע טרויעריקע קינדער, ווי זיי וואָלטן ניט געהאַט קיין מאַמעס. און בעקער־יונגען, ווייס־באַמעליקטע, האָבן געטראָגן גרויסע קוישן פריש־געבאַקענע בייגל און

היים-געבאַקן ברויט, און יידן זיינען אַרומגעגאַנגען מיט זעגן און מיט העמערלעך, און אַנדערע יידן האָבן געטראָגן בערג מיט הויזן און רעקלעך און היט צו פאַרקויפן. אַט צווישן אַזעלכע גאַסן האָט אייברעם געפירט מאַניסן. און מאַניס האָט זיך געפּרואווט אַלע מאָל אָפּשטעלן און באַטראַכטן דאָס דאָזיקע בייז-וואונדער, אָבער אייברעם האָט אים אַלע מאָל דערמאָנט, אַז מען דאַרף גיין. ביז ער האָט אים צוגעבראַכט צו דער מיט פון גאַס. ערשט דאָ האָט זיך מאַניס אַרומ-געקוקט, אַז פון אויבן איז די גאַס געווען אין גאַנצן פאַרשטעלט מיט אַ דאַך, ווי, למשל, דער דאַך פון אַ היימישער קאַמער — טאַקע אַ דאַך, און פאָרט נישט קיין דאַך. וואָרעם עס האָבן זיך דורך דעם דאַך פאָרט דורכגעזען שטיקלעך פון דעם הימל. עס איז אָבער באַשערט געווען, אַז מאַניס זאָל זיך דערשרעקן. וואָרעם אָן שרעק איז ביי אים דאָס לעבן זיינס קיינמאָל נישט אָפּגעקומען. נו, האָט ער זיך איצט אויך אַביסל דערשראָקן. עס האָט אויף דעם דאָזיקן דאַך פּלוצלונג אָנגעהויבן שטאַרק צו קלאַפּן. און די אייזערנע באַלקנס פון דעם דאַך האָבן געקרעכצט פון דעם שווערן געוויכט פון דעם, וואָס האָט אַזוי פאַרטויבט צו ווערן געקלאַפּט. עס איז אָנגעקומען דאָס פאַרטויבט-צו-ווערעניש אַזוי ווי מיט אַ ווינט, און עס איז ווידער שטיל געוואָרן. אַ גליק, וואָס אייברעם האָט מאַניסן אויפגעקלערט, אַז דאָס איז אַזאַ באַן, וואָס לויפט אין דער הייך. וואָלט דאַך, דאַכט זיך, מאַניס באַ-דאַרפט זיין צופרידן, און שוין. איז אָבער מאַניס ערשט איצטער אַריין אין אַלערליי סברות און נישט אָפּגעלאָזט אייברעמען, ביז יענער האָט זיך אויף אים נישט אויסגעבייזערט און מיט גוואַלד אים אַריינ-געשלעפּט אין אַ פינצטערן לאָך, און אים געפירט אין דער פינצטער אַ שטיק וועג, און אים ווידער אַרויסגעבראַכט אויף דער ליכטיקייט און דאָרט ערגעץ געעפנט אַ טיר. אייברעם מיט מאַניסן זיינען גע-בליבן שטיין אין אַ שטוב אַ טונקעלער, וועלכע איז געווען באַלויכטן, אין מיטן העלן טאָג, מיט גאַז-לעמפּלעך.

דער געפּילדער פון ניי-מאַשינען און דאָס שווערע, דערהגנדיקע קלאַפּן פון די אייזערנע פּרעסלעך, מיט וועלכע עטלעכע יידן האָבן געוואָרפן אויף טישן, אַזוי ווי זיי וואָלטן זיך מיט די דאָזיקע טישן אָפּגערעכנט און צו זיי אויסגעלאָזט זייער כעס, — באַזונדערס, דאָס געפּילדעריי פון די מאַשינען האָט גאָרנישט צוגעלאָזט, אַז עמעצער אַנדערש, דאָ אין דער דאָזיקער שטוב, זאָל וואַגן צו עפענען אַ מויל

און עפּעס זאָגן. טאָמער האָט עמעצער יאָ עפּעס געזאָגט, האָט מען טאַקע נישט געהערט, וואָס ער זאָגט.

איינבערעס איז דערפאַר צוגעגאַנגען צו איינעם אַ יידן, וועלכער האָט געטראָגן אַן אַרשין איבער זיין האַלדז און אַ שרייבפּענדל איבערן אויער פאַרלייגט, און אָט צו דעם יידן האָט איינבערעס געזאָגט עפּעס אין אויער אַריין. מעגלעך, אַז איינבערעס האָט אַריינגעשריען יענעם אין אויער אַריין, וואָרעם יענער האָט זיך אומגעקוקט אַזוי ווי אַ דערשראָקענער און איז גיך צוגעלאָפן צו מאַניסן און אים באַטראַכט פון קאָפּ ביז די פּיס.

מאַניסעס פּיס האָבן זיך ביי דער דאָזיקער באַטראַכטעניש אַביסל אַ בויג געטאָן, און אים איז עפּעס באַלד דער דאָזיקער ייד נישט געפעלן געוואָרן.

נאָכדעם איז פאַרגעקומען דער דאָזיקער שמועס צווישן דעם יידן און מאַניסן. אָבער ביידע האָבן געמוזט שרייען איינער דעם אַנדערן אין די אויערן אַריין. נאָר מאַניס האָט נישט געוואגט צו שרייען אַזוי הויך ווי דער ייד האָט געשריען:

— אַ ייד וויל זיך לערנען?

— פאַרוואָס נישט?

— עס איז נישט קיין רבנות!

— כוויים...

— ווי אַלט איז אַ ייד?

— כוויים... קרוב צו פופציק... — האָט מאַניס געזאָגט און האָט זיך אַביסל פאַרשעמט.

— האָסט ניט געקאָנט זיין יינגער?

מאַניס האָט געפילט ווי עמעצער וואָלט אים אָפּגעבריט. אָבער ער האָט גאָרנישט געענטפערט, — אפילו געפרואווט אַ שמייכל טאָן.

— ווילסטו זיין אַ פּרעסער?

— כוויים?... ענטפערט מאַניס און כאַפּט דערווייל אַ קוק אַהין, וואו עס שטייען יידן און הרגענען די טישן מיט די אייזערנע פּרעסלעך. ער דערשרעקט זיך פאַר איינעם פון יענע יידנס גרויסע, גרויע אויגן, וועלכע שרייען צו מאַניסן, אַז ער זאָל נישט זיין קיין פּרעסער, נישט זיין קיין פּרעסער!

— ווייז דיינע הענט! — גיט דער, וואָס מיטן שרייבפּענדל הינטערן אויער, פלוצלונג אַ זאָג צו מאַניסן.

מאַנים ווייזט אים זיינע הענט, די ווייכע, אויסגערוטע און ריינע הענט, פון דורות אויסגעאײדלטע און געוואַשענע, און אָפּגעהיטענע. די דאָזיקע הענט האָבן מיט זייער ווייסקייט געטאָן אַ בליץ אין דער טונקלקייט פון שטוב, און זיי האָבן זיך געבעטן, דרייענדיק זיך און בויגנדיק מיט זייערע פינגער, אַז מען זאָל זיי נישט מאַכן אַ תל; מען זאָל זיי נישט אויסשמירן און נישט אָפּבריען מיט דעם הייסן פּרעסל.

— מיט אַזעלכע הענט! מיט אַזעלכע הענט קומט „עס" קיין אַמעריקע!...

— אַז איך האָב נישט קיין אַנדערע... האָט זיך מאַנים געבעטן.

— איך וועל דיר געבן אַ גרינגע אַרבעט... וויין נישט...

— ווער וויינט? — האָט זיך מאַנים געטאָן פונדעסטוועגן אַ טאַפּ ביי זיינע אויגן, צי ער וויינט טאַקע נישט.

— וועסט פּאַקן העמדער?

— פאַרוואָס נישט?

— זעקס וואָכן אומזיסט.

— און דערנאָך?

— און דערנאָך... אַז עס שמעקט נאָך פון דיר די שיף, — האָט אים דער פּרעמדער ייד אָנגעקלאַפּט אין אַן אַקסל.

בשעת דעם דאָזיקן געשפּרעך, איז אייברעם געשטאַנען און געהאַלטן די פּיפּקע אין זיין מויל, און עס האָט אים הנאה געטאָן.

אייברעם איז אַוועקגעגאַנגען און איבערגעלאָזט מאַניסן אַליין צווישן די פּרעמדע מענטשן. מאַנים האָט אַ גאַנצן טאָג געבענקט נאָך זיין ווייב שבען, און אַז עס איז געקומען צוועלף אַ זייגער און אַלע האָבן געגעסן אָנבייסן, האָט מאַנים זיך אַרומגעדרייט מיט די הענט אין די קעשענעס און געטראַכט פון שבען און זי באַדויערט. און כאָטש עס האָט אין אים געברענט אַ באַגער אַהיימצוגיין, פונדעסטוועגן האָט ער זיך געשטאַרקט און געמאַכט, ווי ער וויל פאַרגעסן אָן דער היים.

ביז צוועלף איז ער געשטאַנען און געקוקט, ווי אַזוי מען באַדאַרף פּאַקן אַ העמד. דער, וואָס מיט דעם שרייבפּענדל הינטערן אויער, האָט אים געוויזן, ווי אַזוי מען פּאַקט העמדער.

נאָך דעם מאָלצייט, אַז די מאַשינען האָבן ווידער אָנגעהויבן צו פילדערן, איז שוין מאַנים געשטאַנען איבער אַ טיש, וואָס האָט

מיט זיין הייך דערגרייכט ביז מאַניסעס באָרד, און אויף דעם טיש איז געלעגן אַ העמד, מיט רויטע און בלויע פּאַסן, און מאַניס האָט געפּרוּווט דאָס דאָזיקע העמד צונויפלייגן. פריער האָט ער פון דעם דאָזיקן העמד באַדאַרפט אַרויסשלעפּן שטיקלעך איבעריקע פעדים, וועלכע זיינען געהאָנגען דאָ און דאָרט. פּאַרטיק געוואָרן מיט די פעדים, האָט מאַניס געפּרוּווט צונויפלייגן דאָס העמד. פאַרשטענד־לעך, אַז ער האָט נישט געקאָנט. די צוויי אַרבל זיינען געשטאַנען אין וועג. ער האָט באַדאַרפט די צוויי אַרבל אַזוי באַהאַלטן אין העמד אינעווייניק, אַז מען זאָל זיי נישט אַרויסזען, און זיי זאָלן חוץ דעם, ליגן אַזוי באַקוועם באַהאַלטן אין העמד, אַז זיי זאָלן חלילה נישט צע־קנייטשט ווערן. פון דעם העמד האָט געשמעקט מיט פרישע לייוונט און מיט דעם ריח פון הייסן פּרעסל, און די בלויע און רויטע פּאַסן האָבן געלאַקערט דאָס אויג, און ווייסע קליינע קנעפּלעך האָבן גע־וואונקען, אַזוי ווי קליינע שטערן איבער דער גאַנצער לענג פון אַ בלויען פּאַס. זאָלן אָבער פאַרשאַלטן ווערן די אַרבל, וואָס זיי האָבן זיך נישט געוואָלט אונטערגעבן. און אָט איז שוין מאַניס פאַרטיק מיט דעם העמד און טוט עס אַ הויב אויף אין דער הויך, און די צוויי אַרבל פאַלן אַרויס, און פון די ניי־מאַשינען הויבן זיך אויסגעבויגענע פלייצעס, און עס הערט זיך אַ געלעכטער.

און דער באָרג מיט העמדער וואַקסט. און מאַניס דערשרעקט זיך פאַר דעם באַרג מיט העמדער, און דער ייד מיט דעם שרייב־פענדל קומט צולויפן און ווייזט אים נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל.

— זעסט, ווי גיך עס גייט.

— כהאָב עס ביי מיין טאַטן נישט געטאָן, — בעט זיך מאַניס.

— מען ווייסט, מען ווייסט, — שרייט אַזוי ווי מיט כעס דער, וואָס מיט דעם שרייבפענדל, און בשעת־מעשה פליען אים די געפּאַק־טע העמדער פון די הענט.

ערשט ביים סוף פון טאָג איז מאַניס געוואויר געוואָרן פון דעם סוד, ווי אַזוי מען דאַרף פּאַקן אַ העמד, און עס איז אים ליכטיק געוואָרן אין די אויגן. יאָ. עס איז אים ליכטיק געוואָרן אין די אויגן. אָבער דעמאָלט האָבן זיך שוין אַלע געקליבן גיין אַהיים. מילא, גיין אַהיים איז אַן ענין; אָבער מאַניסן איז געוואָרן אַ שאַד, וואָרעם ערשט זיך אויסגעלערנט, און מען באַדאַרף שוין גיין אַהיים.

(פון „איז געקומען אַ ייד קיין אַמעריקע")

וואָקאַבולאַר

בונטן — Groups, Bunches
סברות (סוואָרעס) — מיינונגען, אויסרע־כענונגען Suppositions
געפּילדער — טומל Noise
אַרשין — Tape measure

אָפּפאַל — Waste
באַלקנס — Beams, Ceilings
וואַגן — Dare
לייוונט — Linen

פראַגן און אַרבעטן

1. ווי הייסט דער מחבר פון דער דערציילונג?
2. אין אַן אַנדער אָפּטיילונג · געפינט זיך נאָך אַ דערציילונג פון דעמזעלביקן מחבר. ווי הייסט יענע דערציילונג?
3. איז די דערציילונג געשריבן געוואָרן ווי אַ באַזונדערע זאַך?
4. ווי הייסט דאָס בוך פון וועלכן זי איז אַרויסגענומען?
5. וואָס איז די טעמע פון דעם בוך?
6. ווער איז די הויפּט פיגור אין דעם בוך?
7. וואוהין האָט אייברעם געבראַכט מאַניסן?
8. וואָס וויל מאַניס ווערן?
9. איז ער אין דער היים אויך געווען אַ פאַבריק אַרבעטער?
10. פאַרוואָס הייסט די דערציילונג „ווייסע הענט"?
11. ווי רופט ראַבאַי דעם באַלעבאָס פון דער פאַבריק?
12. ווי אַזוי האָט ער זיך באַצויגן צו מאַניסן?
13. ווי האָט זיך מאַניס געפילט ווען דער טאָג האָט זיך געענדיקט?
שרייב איבער דעם פּאַראַגראַף וואָס הויבט זיך אָן מיט די ווערטער „אייברעם איז אַוועקגעגאַנגען", און דעם לעצטן פּאַראַגראַף פון דער דער־ציילונג.

מיר סטרייקן!

שלום עליכם

א.

מיר דאַכט, אַז סאיז גאָר ניטאָ קיין בעסערע זאַך אויף דער וועלט, ווי אַז מען סטרייקט. דאָס האָט אַזאַ פּנים, ווי אַז איר לערנט ביי אַ רבין, וואָס שלאָגט זיך צו שטאַרק, נעמט מען אָפּ ביי אים די קינדער און מע זוכט אַן אַנדער מלמד. דערווייל הערט איר אויף צו גיין אין חדר. מיין ברודער אליהו און אונדזער חבר פּיניע האָבן אויפגעהערט צו גיין אין שאַפּ. אונדזער שטוב האָט שוין גאָר אַן אַנדער פּנים, זינט זיי זיינען אין דער היים. אַזוי האָבן מיר זיי אָנגעקוקט איין מאָל אין וואָך — זונטיק. וואָרעם אַז מען אַרבעט אין שאַפּ, מוז מען אויפשטיין כאור, כדי מע זאָל חלילה ניט פאַרשפּעטיקן. און אַז זיי זיינען געקומען אַהיים, פלעג איך שוין שלאָפן. פאַרוואָס? דערפאַר וואָס זיי האָבן געאַרבעט „אָווערטאַים”. דאָס הייסט, אַז אַלע אַנדערע אַרבעטער זיינען געגאַנגען אַהיים, זיינען אונדזערע לייט נאָך געזעסן אין שאַפּ ביי דער אַרבעט, — ניט דערפאַר, וואָס מען האָט זיי געטוט פון קהל; זיי האָבן געאַרבעט „אָווערטאַים”, בכדי זיי זאָלן מער פאַרדינען. אַי, אַז סאיז געקומען צו צאָלן, האָט מען ביי זיי אָפּגעריסן טעג — וואָס זיינען זיי שולדיק? — „עלעהיי, גזלנים זיינען אונדז באַפאַלן...” — אַזוי האָט געזאָגט מיין ברודער אליהו.

— עלעהיי, דו ביסט אַ לעקיש! — זאָגט צו אים מיין שוועגערן ברכה. ווען זי, זאָגט זי, זאָל אַרבעטן אין אַ שאַפּ, וואָלט זי זיך ניט געלאָזט שפּייען אין דער קאַשע. זי זאָגט, אַז אַלע „פאַרלייט” מיט אַלע „באָסעס” וואָלטן ביי איר געקייט די ערד. און איר מעגט איר גלויבן. ברכה קאָן!

ב.

דערפאַר האָט זי זיך געקילט דאָס האַרץ, ווען אַלע שעפּער האָבן דערקלערט אַ סטרייק. דאָס הייסט, אַלע שניידערס, וויפל סאיז

פאַראַן אין ניו־יאָרק, האָבן אַוועקגעלייגט שער און אײַזן און — „גוד־באַי". ווײַ־ווײַ, וואָס סהאָט זיך אָפּגעטאָן אין דער היים, און אויף דער גאַס, און אין די האָלס! — אַ „האָל" — איז אַ זאַל, אָדער אַ טעאַטער. סקלײַבן זיך צונויף אַהינצוצו אַלע שנײַדערס פון גאַנץ ניו־יאָרק אויף אַ מיטינג, און מע רעדט און מע רעדט און מע רעדט. איר הערט זיך דאָרט אָן אַזעלכע ווערטער, וואָס איר האָט זיי קיינמאָל ניט געהערט: „דזשענעראַל סטרײַק"... „יוניאָן"... „אָרגאַניזירט"... „אַכט און פערציק שטונדן"... „העכערע ווייד־זשעס"... „בעסערע באַהאַנדלונג"... „סקעבס"... „סטרײַק־ברע־כערס"... „פּיקעטס"... און נאָך כּדומה אַזעלכע ווערטער, וואָס איר פאַרשטייט זיי ניט. מײַן חבר מענדל זאָגט, אַז ער פאַרשטייט זיי יאָ, נאָר געבן מיר צו פאַרשטיין קאָן ער ניט. „וועסט עלטער ווערן", זאָגט ער מיר, „וועסטו אַליין פאַרשטיין". עס קאָן זײַן. דערווײַל קוק איך זיך צו, ווי דער עולם היצט זיך, און עס בייסן מיך די הענט. עס גלוסט זיך מיר זיי אַלע אָראָפּכאַפּן אויף פּאַפּיר. אויסמאָלן איטלעכן באַזונדער, ווי ער זעט אויס, וואָס ער טוט, ווי אַזוי ער שטייט און ווי אַזוי ער רעדט.

ג.

למשל, נעמט מײַן ברודער אליהו. ער אַליין רעדט ניט קיין וואָרט. ער גייט נאָר צו צו איטלעכס רעדל און שטעקט אַרײַן די נאָז, אָדער ער לייגט צו אָן אויער. בעת מעשה בייסט ער די נעגל און איז שטאַרק אויפגערעגט. אַ פאַרגעניגן צו זען מײַן ברודער, ווי ער שאָקלט־צו מיטן קאָפּ יעדן איינציקן, וואָס רעדט. ער איז מיט אַלעמען מרוצה, וואָס יענער זאָל ניט זאָגן. אָט איז צוגעקומען צו אים אַ שנײַדער מיט אַ גולקע אויף איין זײַט קאָפּ — פון דער לינקער זײַט. דער שנײַדער האָט אים אָנגענומען בײַ אַ לאַץ און טרייסלט אים און רעדט אין אים אַרײַן, אַז סאיז אַרויסגעוואָרפן דער גאַנצער טאַראַראַם: די שנײַדערס וועלן מיט זייער סטרײַק גאָרנישט ניט אויספירן, מחמת די „אַסאָסיאײשאָן" פון די „מאַנופעקטשורערס" איז צו שטאַרק פאַר אונדז! שאָקלט אים מײַן ברודער צו מיטן קאָפּ. און איך האָב זייער מורא, אַז מײַן ברודער אליהו ווייס אַזוי, וואָס באַדײַט „אַסאָסיאײשאָן" און „מאַנופעקטשורערס", ווי איך... וואָ־רעם אָט איז צוגעגאַנגען צו אליהון אַן אַנדער שנײַדער מיט אַ פּנים

פון אַ קאַטשקע, — אַז ער רעדט, פּאַטשט ער מיט די ליפּן. דער שניידער האָט אָנגענומען מײַן ברודער פאַר אַ קנעפּל און האָט לאַנג איבער אים גערעדט, געפּאַטשט מיט די ליפּן. ער האָט אַלע מינוט אויסגערופן: ניין! מיר מוזן קעמפן, אויסקעמפן ביזן סוף! האָט אים מײַן ברודער אויך אויסגעהערט און אויך צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ. אַן עבירה, וואָס מײַן שוועגערן איז דאָ ניטאָ. זי וואָלט אים שוין עפּעס אַרײַנגעזאָגט.

ד.

גאַנץ אַנדערש האָט אויסגעזען אונזער חבר פּיניע. ווער עס האָט אים ניט געזען, און ווער עס האָט אים ניט געהערט רעדן אויף אַ מיטינג, דער האָט גאָר קיין שײַנס ניט געזען אויף זײַן לעבן. אונדזער פּיניעס פיגור דאַרף אײַך זײַן באַקאַנט נאָך פון מײַנע פריער־דיקע מעשיות. זײַנע קורצזיכטיקע אויגן מיט זײַן לאַנגער שפּיציקער נאָז, וואָס קוקט אַראָפּ אין מויל אַרײַן, געדענקט איר מסתמא. זײַנע לאַנגע, שמאָלע הויזן, איין הויז אַראָפּ, איין הויז אַרויף, און זײַן שניפּס אויף דער צעשפּילעטער מאַנישקע — האָט איר אוודאי אויך ניט פאַרגעסן. הײַנט זײַן רעדן, זײַן פּינען מיט דער נשמה און זײַן שיטן פונעם אַרבל מיט הויכע שײַנע ווערטער און מיט קלינגענדיקע נעמען פון גרויסע לײַט. אַצינד שטעלט אײַך פאָר, אַז פּיניע צעהיצט זיך און רעדט פאַר אַן עולם פון טויזנטער מענטשן, וואָס ווילן אים דווקא ניט הערן. אָנגעהויבן האָט ער אַזש פון קאָלאָמבוסן, ווי אַזוי ער האָט אַנטדעקט אַמעריקע, און איז באַלד אַרויף אויף די פאַר־אייניקטע שטאַטן און האָט זיך פאַרמאָסטן צו רעדן און צו רעדן. האָט מען אים ניט געלאָזט.

— ווער איז דער „ספּיקער"? — פרעגט איין שניידער ביים אַנדערן.

— אַ „גרינהאָרן"! — ענטפערט אים יענער.

— וואָס וויל ער?

— וואָס „באַדערט" ער?

— וואָס האַקט ער אַ טשייניק?

— „שאַראַפּ"! — שרײַט אויס איינער, און אַ סך אַנדערע כאַפּן אים אונטער:

— „שאַראַפּ"! . . .

ה.

„שאַראַפּ" איז אַפילו אַ מיאוס וואָרט. די טייטש פונעם וואָרט איז „אַראָפּ פון מארק!" נאָר אונדזער חבר פיניע שרעקט זיך ניט פאַר קיין ווערטער. אַז ער צערעדט זיך, איז ווי אַ פאַס וואַסער, וואָס מען האָט אָפּגעשטעקט און פאַרוואָרפן דעם צאַפּן. איר קאָנט צוהאַלטן מיט דער האַנט, פאַרשטאָפּן מיט אַ שמאַטע — עס וועט אייך קיין זאַך ניט העלפן; ביז דאָס וואַסער וועט ניט אַרויסגיין ביזן לעצטן טראָפּן, איז אַן עבירה אייער טרחה. פיניע מוז אָפּרעדן זיינס. סיידן מען זאָל אים אַראָפּשלעפּן פון דער בינע. דאָ הייסט עס „סטיידזש". איצטיקס מאָל האָט מען אים טאַקע געמוזט אַזוי טאָן. צוויי שניידער־יונגען, פּרעסערס, האָבן אים גענומען פאַר בײדע הענט און מען האָט אים מיט כבוד אַראָפּגעפירט פונעם „סטיידזש". דאָס האָט אים אָבער גאָרנישט געשטערט אויסצופירן דאָס, וואָס ער האָט געוואָלט אויס־פירן. ער האָט דאָס איבעריקע דערערדט, שוין גייענדיק מיט אונדז אַהיים. און אַז מיר זיינען געקומען אַהיים, האָט ער נאָך לאַנג גערעדט פאַר מיין מאַמען און פאַר מיין שוועגערן ברכה און פאַר זיין ווייב טייבל. איך און מיין חבר מענדל זיינען אויך געווען צווישן די צוהער־רער. און מיר דאַכט, אַז ווערליק פיניע האָט געטענהט, איז ער גע־רעכט. נאָר גייט רעדט מיט ווייבער. אַז פיניע האָט זיך גוט אָנגע־רעדט, רופט זיך אָן מיין שוועגערן ברכה מיט אַ משל, ווי איר שטייגער איז:

— וואָס איז דעם אינדיק פאַר אַ חילוק, צי מען קוילעט אים פּורים צו דער סעודה, צי פּסח צום סדר?...

טאָמער ווייסט איר, וואָס מיינט דערמיט ברכה?

ו.

דערווייל גייט אַוועק אַ טאָג און אַ טאָג. דער סטרייק איז אַ סטרייק. די אַרבעטער זיינען שטאָל און אייזן. מיטינגען מאַכט מען אַלע טאָג, און אַלע מאָל אויף אַ נייעם פּלאַץ. די באַלעבאַטים, הער איך זאָגן, האַלטן זיך אויך שטאַרק. זיי ווילן ניט נאָכגעבן. זיי וועלן אָבער מוזן נאָכגעבן. אַזוי זאָגן אַלע. ניטאָ אַ זאַך, וואָס די אַרבעטער זאָלן ניט אויספירן. סאיז אַמעריקע! עס האַלט שוין ביים לעצטן מיטל. אַז דאָס וועט ניט העלפן, איז עק וועלט! אַזוי זאָגן אונדזערע

לייט. וואָס איז דאָס פאַר אַ מיטל? מיר וועלן זיך צונויפזאַמלען אַלע סטרייקער פון גאַנץ ניו־יאָרק און מיר וועלן דורכגיין איבער די גאַסן מיט אַ מאַרש. דאָס הייסט, טויזנטער און טויזנטער שניידערס וועלן זיך דורכשפּאַצירן מיט די פאָנען איבער דער שטאָט. מיר און מיין חבר מענדל איז דאָס דווקא געפעלן. מיר וועלן זיין די ערשטע. רעדט־זשע אָבער מיט אַזאַ יידענע, ווי מיין שווענערן ברכה, זאָגט זי, אַז ביי איר זעט דאָס אויס, ווי קינדער שפּילן זיך אין סאָלדאַט־לעך... זי זאָגט: „אַן עבירה אייערע שיך"... האָט איר באַדאַרפט אָנקוקן אונדזער פּיניען און הערן וואָס ער האָט איר געזאָגט דאַרויף!

ז.

מיר האָבן שוין געהאַלטן מיטן סטרייק גאַנץ ווייט. איך און מיין חבר מענדל האָבן זיך שוין צוגעגרייט, ווי מען גרייט זיך צו צו דעם פערטן יולי.

איך און מענדל זיינען שוין געווען יום־טובדיק. איז אונדז פאַר־שטערט געוואָרן די שמחה. אויף קאַנעל סטריט האָט מען געהרגעט אַ מענטשן. די ידיעה האָט אונדז געבראַכט פּיניע. ער זאָגט, אַז דער מענטש האָט פאַרדינט דעם טויט. ער איז געווען, זאָגט ער, אַ „גענגסטער". פרעגט אים די מאַמע: „וואָס הייסט אַ גענגסטער? אַ גנב?" זאָגט פּיניע: „ערגער פון אַ גנב!" פרעגט אים די מאַמע: „אַ גזלן?" זאָגט פּיניע: „ערגער פון אַ גזלן!" פרעגט אים די מאַמע: „וואָס קאָן זיין ערגער פון אַ גזלן?" זאָגט פּיניע: „אַ גענגסטער איז ערגער פון אַ גזלן. וואָרעם אַ גזלן איז אַ גזלן, און אַ גענגסטער איז אַ געדונגענער גזלן. דעם מענטשן האָט מען געדונגען, ער זאָל שלאָגן די סטרייקערס. איז ער באַפאַלן אַ מיידל אַ סטרייקערן און האָט זיך פאַרמאָסטן זי צו שלאָגן. האָט זי געמאַכט אַ גוואַלד, זיינען זיך צונויפגעלאָפן מענטשן, און ס'איז אַרויס אַ געשלעג..." מער האָט מען פון פּיניען ניט געקענט אַרויסבאַקומען גאָרניט. ער האָט אַרומ־געשפּאַנט מיט זיינע לאַנגע פיס הין און צוריק. ער האָט געפינעט מיט דער נשמה. ער האָט געשפּריצט מיט פייער. ער האָט זיך גע־ריסן ביי די האָר און געשאָטן מיט ווערטער און מיט נעמען:

— אַי, אַי קאָלאָמבוס! אַי, אַי, וואַשינגטאָן! אַי, אַי, לינקאָלן!

דער סוף איז געווען, — פּיניע האָט זיך אויפגעהויבן און איז אַנטלאָפן!

ח.

ביז עפּעס וואָס, דערוויייל האָט דאָס אונדז געטראָפן, — מיך און מיין חבר מענדל. די מאַמע האָט זיך געשוואוירן ביי איר געזונט און ביי איר לעבן, אַז זי וועט אונדז ניט אַרויסלאָזן אויף דער גאַס פאַר קיין געלט אין דער וועלט! ניט מיך, ניט מענדלען, ניט אליהון, ניט ברכהן און ניט טייבלען. וואָרעם וויבאַלד, אַז עס האַלט שוין, זאָגט זי, אַזוי ווייט, אַז מען הרגעט מענטשן אין גאַס, איז שוין עק וועלט! זי האָט אָנגעוואָרפן אויף אונדז אַלעמען אַזאַ פּחד, אַז טייבל האָט זיך צעוויינט, ווי אַ קליין קינד. גאָט ווייסט, וואו איר פּיניע איז אַצינד!... האָט די מאַמע שוין פאַרגעסן אָן אונדז און האָט גענומען אויסרעדן דאָס האַרץ, נעבעך, טייבלען: אַז מיר האָבן אַ שטאַרקן גאָט, אַז עס וועט איר פּיניען גאָר נישט געשען, אַז ער וועט מיט גאָטס הילף קומען בשלום אַהיים, און אַז ער וועט זיין אַ מאַן צו זיין ווייב און אַ טאַטע צו זיינע קינדערלעך.

ט.

געלויבט איז גאָט, געקומען פּיניע! און געקומען איז ער מיט אַ שמחה, אַ גדולה: דער מענטש, דער גענגסטער, וואָס מען האָט אים געהרגעט, לעבט און וועט לעבן. נאָר אַ קאַליקע וועט ער שוין בלייבן אויף אייביק. מען האָט אים ניט דערהרגעט אויף טויט. מען האָט אים נאָר אַזוי אָנגעהרגעט. מען האָט אים אויסגעזועצט אַן אויג און איבערגעבראָכן אַ האַנט. „אַ מצווה, לאָז ער ניט זיין קיין גענגסטער!" האָט אָבער די מאַמע אויף אים רחמנות: „לאָז ער זיך זיין", זאָגט זי, „וואָס ער איז. פאַראַן אַ גאָט אין הימל, לאָז ער זיך", זאָגט זי, „מיט אים רעכענען. פאַר וואָס", זאָגט זי, „קומט אים, מען זאָל אים איבערברעכן אַ האַנט און אויסזועצן אַן אויג? וואָס זיינען שולדיק זיין ווייב און קינדער, נעבעך, זיי זאָלן האָבן אַ טאַטן אַ קאַליקע?"

י.

דער סטרייק האָט זיך פאַרצויגן, און מיר גייען אַרום אָן אַ שטאָך אַרבעט. מיין ברודער אליהו איז אויס מענטש. די מאַמע רעדט אים אויס דאָס האַרץ. זי זאָגט, אַז דער גאָט, וואָס האָט אונדז

געבראַכט קיין אַמעריקע, וועט אונדז מסתמא ניט פאַרלאָזן. אונדזער מחותן יונה דער בעקער, און אונדזערע גוטע פריינט, פעסיע די גראָבע און איר מאַן משה דער איינבינדער, און די איבעריקע פריינט און גוטע פריינט קומען אַלע טאָג און טרייסטן אונדז מיט גוטע ווערטער. זיי זאָגן, אַז דער הימל איז צו דער ערד ניט געפאַלן. וואו שטייט דאָס געשריבן, אַז מען מוז לעבן אין אַמעריקע נאָר פון שניידעריי? מען קאָן מאַכן אַ לעבן אָן שניידעריי אויך.

(פון „מאָטל פּייסי דעם חזנס אין אַמעריקע")

װ ו אָ ק אַ ב ו ל אַ ר

כאור (קאַאויר) — ווי עס ווערט נאָר ליכטיק

קהל (קאָעל) — Community, Public

אַ לעקיש — אַ נאַר.

מרוצה — Willing

גוּלקע — A bump

לאַץ — Lapel

פּחד (פּאַכאַד) — שרעק

חלילה (כאָלילע) — By no means, God forbid

גזלנים (גאַזלאָנעם) — Robbers

מאַנישקע — אַ העמד Chemise

פּינען — To froth

צאַפּן — Tap

טרחה (טירכע) — Trouble

פראַגן און אַרבעטן

1. ווי הייסט די דערציילונג?
2. ווי הייסט דער מחבר פון דער דערציילונג?
3. וואָס פאַראַ מין שרייבער איז שלום עליכם?
4. איז אַ סטרייק אַן ערנסטע אָדער אַ קאָמישע זאַך?
5. אין וואָס באַשטייט דער הומאָר אין דער דעציילונג?
6. דורך וועמענס אויגן זעען מיר דעם סטרייק אין דער דערציילונג?
7. פון וועלכן בוך איז די דערציילונג אַרויסגענומען?
8. ווער איז מאָטל פּייסי דעם חזנס?
9. מאַך אַ רשימה פון די פּערזאָנען אין דער דערציילונג.
10. מאַך אַ רשימה פון אַלע ווערטער וואָס האָבן אַ שייכות צו אַרבעט און סטרייק.
11. קלייב אויס און שרייב איבער עטלעכע הומאָריסטישע זאַצן פון דער דער־ציילונג.

אויף ערד

א. ראַבאַי

צוריק מיט צוואַנציק יאָר איז הער גאָלדענבאָרג אַ יונגער און מיט ליידיקע הענט געקומען אין דער ווייטער וועסט.

זיין יונג ווייבל, רחל, האָט ער געלאָזן אין דער גרויסער שטאָט.

זי האָט אים אָנגעזאָגט, ער זאָל זיך „נעמען צייט", און ווען ער וועט שרייבן, אַז ער האָט געפונען דאָס, וואָס איז גוט, וועט זי אויך אַרויסקומען.

געקומען איז ער אין די דאַקאָטאַס און האָט זיך אויסגעקליבן אַ „האָמסטעד", וואָס איז באַשטאַנען פון הונדערט און זעכציק אַקער לאַנד, אויף וועלכן קיין מענטש האָט נאָך פון אוראַלטע יאָרן זיין פוס ניט געשטעלט.

ער האָט זיך אויסגעקליבן דאָס שטיק לאַנד מחמת פיל טעמים.

ערשטנס האָט זיך עס געצויגן איבער אַ ברייטער פלאַך, און צו צפון זייט איז געשטאַנען אַ הויך, ברייט בערגל.

צווייטנס איז אין דער מיט פון דעם לאַנד אַ טייכל געפלאָסן.

און דריטנס איז טאַקע דאָס לאַנד אַ פעטס און מיט טיפע גראָזן...
און נאָך און נאָך טעמים אָן אַ שיעור. און ער האָט עס ליב באַקומען.

און איינער אַליין איז ער אַרומגעגאַנגען איבער די ברייטע שטחים און געטראַכט און געמאַכט זיינע פלענער. אָט איז ביי אים געבליבן צו בויען דאָס הויז ביים טייכל, איז אָבער געקומען אַן אַנ־דער פלאַן, אַז עס וואָלט בעסער געווען אַוועקצושטעלן דאָס הויז ביים פוס פון בערגל. וואָסער וועט שוין זיין. און דערפאַר וועט עס וואַרע־מער זיין אין ווינטער: פאַרשטעלט פון די ווינטן.

און אין יענעם טאָג, וואָס מען האָט אים די פאַפּירן אין רעגי־רונגס־שטיבל געגעבן צום אונטערשרייבן, און אים אָנגעזאָגט די פאָדערונגען — אַז ערשטנס זאָל ער בויען אַ הויז, און צווייטנס גראָבן אַ ברונעם, און דריטנס צעאַקערן פינף אַקער לאַנד און זיי מיט עפּעס פאַרזייען, און פערטנס, וואָס דאָס איז דאָס וויכטיקסטע: ער זאָל זיך אויף דער ערד אַליין באַזעצן און עס מאַכן פאַר זיין

אייגענער היים, — האָט גאָלדענבאַרג צו אַלעם געשאָקלט מיט זיין קאָפּ און געשוויגן.

ער האָט ניט געקענט זאָגן דאָס, וואָס עס האָט זיך אים גע־וואָלט זאָגן פון זיין טיפן הארצן אַרויס, נאָר שטום האָט ער די פּאַפּירן געחתמעט.

ער האָט באַלד זיין רחלען געשריבן קורץ און פריילעך:

„טייערע רחלע, אַ גוט שטיק לאַנד גענומען... גרייט זיך אין וועג, איך נעם זיך שוין בויען"...

און אַזוי ווי ער האָט עס נאָר אַוועקגעשריבן זיין ליבער פרוי, האָט ער זיך שוין דערפילט אויף דער נאַקעטער פּריירי ווי אין דער היים.

ער איז אַוועק צו דעם נאָענטסטן שכן, הער עלקינס, וועלכער האָט שוין דאַן געהאַט צוויי פערד און אַ גוטע ווירטשאַפט, און זיך מיט אים באַקענט.

וואָס קאָן איך טאָן פאַר אייך? — האָט יענער היימלעך גע־פרעגט.

— איך וויל אַפריער טאָן פאַר אייך אַן אַרבעט, און דאַן זאָלט איר מיר צוריק אָפּהעלפן, — האָט גאָלדענבאַרג געענטפערט.

עלקינס האָט זיך באַליידיקט:

— ביי אונדז גייט עס אַנדערש... מען רעכנט זיך ניט. וואָס איר דאַרפט, וועל איך מיט פאַרגעניגן טאָן פאַר אייך, און אַז איכל דאַרפן, וועט איר, גלויב איך, אויך טאָן עפּעס.

— איך וועל, איך וועל, — האָט גאָלדענבאַרג געמורמלט און ניט פאַרשטאַנען דעם חילוק.

און צוערשט איז עלקינס מיט אים געפאָרן אין שטעטל אַריין און זיי האָבן געבראַכט אַ פולן וואָגן מיט ברעטער און שינדלען און אַנדערע נויטיקע מאַטעריאַלן.

און גאָלדענבאַרג האָט שוין געמוזט נעכטיקן און קעסט עסן ביי עלקינסן. פרוי עלקינס האָט נאָך דאַן געלעבט און זי האָט צוליב דעם נייעם שכן אַן עוף געהרגעט און פאַר אים געבראָטן פלייש מיט בולבעס.

— זייט איר דאָך אַ „דזשו" און איר טאָרט ניט עסן קיין חזיר...

— האָט זי פילבאַדייטנדיק געזאָגט.

אויף דעם דריטן טאָג איז הער עלקינס אַרויסגעפאָרן מיט זיין

אַקער און פערד און פּאַר גאָלדענבאַרגן צעאַקערט אַ שטח לאַנד. ער האָט עס געטאָן אַ פּאָר טעג נאָכאַנאַנד, ביז ער האָט צעאַקערט אַן ערך פינף אַקער לאַנד.

דערוויל האָט דער ייד גאָלדענבאַרג מיט זיין איינגעקויפטער האַק ערגעץ אין אַ טיפן טאָל ווערבעס אָנגעהאַקט און זיי געבראַכט צו טראָגן אויף זיינע אַקסלען און זיי אַוועקגעלייגט אין אַ שטוים נאָענט פון דעם פּלאַץ, וואו ער האָט געוואָלט בויען דאָס הויז. און אַז ער האָט געהאַט אַ סך קלעצלעך, האָט ער זיך אַוועקגעשטעלט און זיי צעהאַקט אין קליינע שפּענדלעך.

און עלקינס איז מיט אים ווייטער אַוועק אין שטעטל. און זיי האָבן געבראַכט אַ וואָגן מיט בולבעס-זריעה. עס איז נאָך ניט געווען שפּעט צו פאַרזעצן קאַרטאָפל.

און עס האָט באַלד אָנגעהויבן גיין זיין נאָמען פון איין מויל צו אַ צווייטן.

פלעגט אַ שכן אַדורכפאָרן און זען די קופּקע מיט די שפּענער, וועלכע האָט זיך געוויזט פון ווייטנס, און דאָס צעאַקערטע שטיק לאַנד, פלעגט ער עס דערציילן אין שטעטל.

און אַז מען האָט די בולבעס פאַרזעצט, האָט עס גאָלדענבאַרג געטאָן מיט גרויס כוונה און פליסיק די צעשניטענע שטיקער זריעה געלייגט מיט דער שאָלעכץ אַרויף.

דאָס, און דער אופן ווי ער האָט עס געטאָן, איז עלקינסן שטאַרק געפעלן געוואָרן, און ער האָט עס דערציילט פּאַר שכנים און אין שטעטל.

און שפּעטער מיט אַ וואָך, נאָך איידער די בולבעס האָבן באַוויזן אָנצוהויבן אַרויסקומען פון דער ערד, האָט אים עלקינס געהאָלפן אויפשטעלן די ערשטע פאַרמען פון דעם הויז.

גאָלדענבאַרג איז דעמאָלט צוגעפאַלן צו עלקינסעס הענט און זיי גענומען קושן און אַליין ניט געוואוסט, וואָס צו טאָן דעם „גוי" וועלכער האָט אים אַזוי פיל אַרויסגעהאָלפן.

און עס איז אַוועק זיין אַרבעט מיט אַ סדר.

מיט זונען-אויפגאַנג פלעגט ער אָנהויבן בויען דאָס הויז. איינער אַליין האָט ער עס געבויט. און מיט זונען-אונטערגאַנג האָט ער די אַרבעט פון הויז אַוועקגעלייגט און זיך אַ נעם געטאָן צו די בולבעס, וועלכע האָבן שוין אָנגעהויבן אַרויסצוקריכן פון דער ערד אַרויס,

מיט צוויי און מיט פיר בלעטלעך, און זיי גערייניקט, קעגן דער לבנה־שיין, פון די יונגע קרייטעכער.

האָט מען עס דערציילט אין שטעטל, און דער ייד האָט באַקומען אַ נאָמען אַ גוטן, און מען האָט אים שוין געשאַצט אין גרויסע געלטן און מיט אַ גוטער היים.

און העט שפּעטער, ווען ער איז פֿאַרטיק געוואָרן מיט דעם הויז, וואָס איז באַשטאַנען פון אַ פירעקעכיקן צימער מיט אַ קליינער קיך און אַן אויוון פון שטיינער; און אַז ער האָט שיון אויסגעגראָבן דעם ברונעם און אים קיילעכיק אויסגעלייגט מיט שטיינער, אַז די שכנים זיינען געקומען קוקן אויפן וואונדער, האָט גאָלדענבאַרג געשיקט נאָך זיין פרוי.

(פון „הער גאָלדענבאַרג")

וואָקאַבולאַר

מחמת (מאַכמעס) — On account of, Because

טעמים (טאַמים) — Reasons

שטחים (שעטאָחים) — Areas

חילוק — אונטערשיד

קלעצלעך — Logs

שפּענדלעך — Splinters

זריעה — Seeds

בולבעס — קאַרטאָפל Potatoes

כוונה (קאַוואָנע) — Intention

קרייטעכער — Herbs

געהתמעט (געכאַסמעט) — אונטערגעשריבן

פראַגן און אַרבעטן

1. ווער איז דער מחבר פון דער דערציילונג?
2. די דערציילונג איז אַן אויסצוג פון וועלכן בוך?
3. ווער איז דער העלד פון בוך און פון דער מעשה?
4. וואָס איז די טעמע פון בוך און פון דער משעה?
5. ווי האָבן זיך די גוישע שכנים באַצויגן צו גאָלדנבאַרגן?
6. מיט וואָס האָט זיך גאָלדנבאַרג געמאַכט אַ נאָמען אין שטעטל און צווישן די שכנים?
7. שרייב אַן צען זאַצן מיט צען פון די פאָלגנדיקע ווערטער: אַקער. ברונעם. טעמים. לאַנד. געהתמעט. שטח. גראָזן. ווירטשאַפט. שטויס. טייכל. חילוק. קלעצלעך. בערגל. קעסט. שפּענדלעך.
8. שטעל אויס די ווערטער אין אַ סדר לויטן אלף בית.

דער סוף פון פאַק

י. י. שוואַרץ

אַז סהאָט דער טאָג דערנענטערט זיך צום סוף,
און שטראַלן זיינען ראָז און קרום געפאַלן —
דאַן זיינען זיך צונויפגעקומען שכנים.
עס זיינען אָנגעקומען שווערע בעלי־בתים
מיט די פאַרגרעבט מגושמדיקע הענט,
מיט רויט־פאַרפלאַמטע פנימער און קאַרקן.
און אַלע אין די ברייטע ווייסע פלודערן,
מיט העמדער ברייט־צעקנעפלטע ביים האַרצן,
מיט ברייטע הויכע שטרוי־היט אויף די קעפּ.
דער איינציקער, וואָס האָט זיך אויסגעטיילט,
געווען איז דער גרויסער דינער פּאַסטאָר,
געקליידט אין שוואַרצן, פאַרשפּיליעט ביז צום האַלדז
אויף אַלע קנעפּ. און נאָך די מענער, זיינען
די פרומע, שטילע ווייבער נאָכגעקומען
מיט דינע און פאַרשנירטע ליפּן,
צוריקגעצויגענע און שטילע, נאָר די אויגן
זיי האָבן נייגעריק און פלינק גערעדט,
געגליטשט זיך פון איין פּנים אויפן צווייטן.
האָט מען זיך אויפן גאַניק אויסגעזעצט,
די מאַנסלייט פאַר זיך, און די ווייבער פאַר זיך,
און באַלד האָט אָנגעהויבן גיין אַ רויך,
פון וויפל מענער פונקט אַזויפיל רויכלעך,
(סהאָט נאָר פון דינעם פּאַסטאָר נישט גערויכט).
די בעל־הביתטע האָט געבראַכט פון קעלער
דעם שווערן קרוג מיט קאַלטן עפּלטרונק,
וואָס האָט געבלעזלט ביז די שוואַרצע רונדן,

איז אומגעגאַנגען מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן
באַדינענדיק די רויכנדיקע געסט.
דער ייִד, דער פרעמדער וואָס ער איז, איז שטיל
און פרעמד געזעסן צווישן פרעמדן עולם,
האָט שעמעוודיק, פון ווינקל־אויג, באַטראַכט
די דעמבענע און איינגעוואָרצלטע אין גרונט,
די שווערע בעלי־גופים מיט די קאַרקן —
האָט ער זיך אומבאַהאָלפן, שוואַך, דערשפּירט,
האָט אים שוין באַנג געטאָן דער גאַנצער עסק.
איז ער געזעסן אומעטיק, פאַרקלערט,
דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט, דעם קאַרק געבויגן,
און ניט געוואַגט די אויגן אויפצוהויבן —
האָט אָנגעהויבן שטיל דער בעל־הבית
צו רעדן: שכנים, — האָט ער אָנגעהויבן —
איך האָב אייך אַלעמען דערציילט פון ייִדן,
אָט זיצט ער דאָ אַ פרעמדער צווישן אונדז, —
וואָס קאָן מען פאַר אים טאָן? — דאָ האָט דער פּאַסטאָר
אַ שטילער, אַ געלאַסענער, זיך אָנגערופן:
צוערשט לאָמיר דעם ייִדן אויסהערן,
און נאָכדעם וועט מען זען. — איז דאָס געפעלן,
און אַלע האָבן צוגעברומט: גערעכט, גערעכט.
האָט זיי דער ייִד דערציילט זיין מעשה פון דאָס ניי.
גערעדט אויף זיין געבראָכן, אויסגעמאַטערט קול,
נאָר מער פון אַלץ האָט זיי גערירט דער צער,
וואָס האָט אַרויסגעוויינט פון זיינע אויגן,
דער שטומער, אָפּטער זיפץ, וואָס האָט באַגלייט
די נאָנטע ווערטער מיט דער פרעמדער אויסשפּראַך
און מיט דעם פרעמדן ניגון. נאָר דער צער
פון עלנטן און היימלאָזן האָט זיך געשפּירט
אין יעדן טאָן, אין איטלעך אומפאַרשטענדלעך וואָרט.
און אַז דער ייִד האָט אויפגעהערט צו רעדן
איז מען אַ וויַיל געזעסן שטיל: די קעפּ
געבויגן אין דעם רויטן אָונטשיין,
און האַרץ האָט שטום גערעדט צו האַרץ; פאַרהאַרטעוועט
פאַראייזנט ווי זיי האָבן אויסגעקוקט,

האָט דאָך געענטפּערט זייער האַרץ אויף לייד,
ווייל זיי אַליין האָבן אין פריער קינדהייט
געוואוסט דעם טעם פון עלנט און פון לייד,
געהערט פון פאָטערס און פון אַלטע זיידעס,
די ערשטע פּיאָנערן, פון דעם קאַמף
אויף טויט און לעבן מיט דעם רויטן מאַן,
פון שלאָפן מיט דער ביקס אין האַנט, אין מורא
פאַר פּלוצימדיקע פייערן און טאָמאַהאָק.
און סהאָט דער צער פון עלנטן און פרעמדן
דאָ אָנגערירט די בראַווע שטומע הערצער.
האָט אויפגעשטעלט זיך דער דינער פּאַסטאָר,
אַ גלעט געטאָן דעם הויכן בלאַסן שטערן,
און קלאָר, געלאַסן, זיך גענומען רעדן.
האָט אָנגעהויבן פון די פּאַטריאַרכן:
פון אייבראַהאַם, פון אייזיק און פון דזשייקאָב,
דערציילט פון דזשאָזעפן אין פרעמדן לאַנד,
פון פראָפעט מאָזעס מיט די צען געבאָט,
פון אַלטן קעניג דייוויד מיט די פּסאַלמען —
ביז ער איז צוגעקומען צו דעם זון פון גאָט,
דעם האַרן דזשיזוס קרייסט. דעריבער —
האָט ער פאַרענדיקט — זאָלסטו עפּענען
דיין טויער פאַרן פרעמדן וועלכער קלאַפּט.
האָט אָנגעהויבן איינער פון די שכנים,
דער אַלטער טאָמפּקינס מיטן פּנים פון אַ לייב,
מיט גרויע האָר און גרויע ברעם און באָרד:
„מיין אַלטער שייער און דאָס הויז ביים וואַסער
שטייט ליידיק, אָפּגעלאָזט — זאָל זיך דער ייד
אַריינציען אַהין און טאָן געשעפט.
וועל אים דערפאַר ניט רעכענען קיין געלט —
אויב ער וועט שפּעטער קענען, זאָל ער אָפּקויפן,
איך וועל פאַרקויפן ביליק".
„וואויל, סאיז וואויל", —
האָט זיך דער בעל־הבית באַדאַנקט מיט האַרץ —
„וואָס טוט מען אָבער וואָס דער פּלאַץ איז אַלט
און שטייט אין אַ סכנה איינצופאַלן?

מיר ווילן דאָך דערהרגענען אונדזער ייד״, —
האָט ער געוויצלט.
„איך וועל געבן האַלץ,
וויפל נאָר מען באַדאַרף צו אויפריכטן דאָס הויז״, —
האָט אָנגערופן זיך דער סוחר פון געהילץ.
„און מיר ווילן דאָס הויז און שטאַל פאַרריכטן״, —
האָט אָפּגערופן זיך פון יעדער זייט.
„מען דאַרף דאָך אָבער געלט צו פירן האַנדל״, —
האָט אַלץ דער בעל־הבית ניט נאָכגעלאָזט.
„וועל אויספאַרקויפן סחורה פונעם פּאַק,
וועט זיין געננוג״, — האָט איינגעשטעלט דער ייד.
„פיין, פיין, אַ גוטער פּלאַן, מען דאַרף ניט בעסער.
היי, מוטער, גיב אָקאָרשט אַהער דעם פּאַק״.
און באַלד דאַרויף האָט זיך דער פּאַק באַוויזן
און זיך גענומען אויספּעקלען. עס זיינען
אַרויסגעקראָכן אויף דער ווייסער וועלט
געשטריקטע זאָקן וואָלענע פאַר ווייבער,
פון בלויען, רויטן, ראָזן, גרינעם וואָל;
מיט קליידער פון דעם פלאַמעדיקסטן זייד;
און טישטעכער מיט בלויע, רויטע קאַסטנס,
מיט שווערע גאָלדענע געדיכטע פראַנדזן;
קאָלירט־געשטרייפטע העמדער פאַר די מענער;
מיט ליולקעס פונעם גאָלדענעם בורשטין;
און שווערע זילבער־זייגערס ווי די ציבעלעס;
מיט לאַנגע בייטשן גלעזערנע קאַרעלן,
מיט בונטע פאַרבן ווי פון רעגנבויגן;
מיט ווייסע זילבערנע טאַשנמעסער,
מיט שטאָלענע, מיט גרין־באַהויכטע קלינגען;
מיט מייער־קעפּלעך, מוטערפּערל, ביין;
מיט גרינע, ראָזע שפּילצייג פאַר די קינדער,
מיט כל המינים פּאַטשערקעס און ברילן.
און איבער דעם האָט צונטערדיק געברענט
אַ גרויסע, רויטע, פלאַמענדיקע זון,
אַז סהאָבן זיך די מענטשן אַזש פאַרזשמורעט,
זיך צוגעדעקט די אויגן פון די פלאַמען.

דער עולם האָט עס אָנגעקוקט פאַרגאַפט,
פאַרבלענדט אַזש פון געשריי פון די קאָלירן, —
ערשט שפּעטער זיך צעשמייכלט אין די וואָנסן.
די ווייבער זיינען אַלץ געזעסן שטיל,
ווי געענדז געדרייט די העלדזער פון דער ווייט,
און סהאָבן זיך די אויגן זיי געצונדן.
„היי, ווייבער, איצט איז אייער צייט, אַהער —
באַווייזט נאָר וואָס איר קענט". — זיינען די ווייבער
געלאָסענע און שטילע צוגעקומען,
צוערשט מיט איינגעהאַלטענע באַוועגונגען —
נאָר באַלד האָט זיך צפלאַקערט דער יאַריד;
געוואָרן מערער אויפגעלייגט און היימיש,
די אויגן האָבן זיך צעברענט מיט פייער,
די שטימען האָבן אויפגעלעבט געקלונגען,
די הענט האָבן געשיקט און שנעל געאַרבעט,
און איטלעכע געמאַכט פאַר זיך איר פּעקל.
די בעל־הביתטע איז געווען פאַררויטלט,
פאַרהאַוועט אומגעלאָפן צווישן קונים,
איז יעדע וויל צום יידן צוגעקומען
צו אויספרעגן דעם מקח פון אַ חפץ:
„דו זאָג נאָר וואָס די זאַך קאָסט דיך אַליין,
דעם פּרייז וועל איך אַליין שוין שטעלן".
און סאיז דער ייד געזעסן אַ פאַרשעמטער
צווישן רויכנדיקע, ווילדיקע מענער.
סאיז טונקעלער געוואָרן. מיט דער זון
האָט אויך דער ברען און פריילעכקייט געזעצט זיך.
די ווייבער זיינען אָפּגעקילט געוואָרן,
צוריק זיך אָפּגעטיילט אין זייער ווינקל.
די פּנימער זיינען געוואָרן ערנסט,
מען האָט זיך אויפגעהויבן, זיך צעגעניצט,
און שווייגנדיק גענומען זיך צעקריכן.
די מאַנסלייט פּאָראויס מיט די ליולקעס רויך
און הינטער זיי די ווייבער מיטן ווייסצייג.
מען האָט געקלאַפּט דעם יידן אויף דער פּלייצע:
„ווי רופט מען דיך?"

„דזשאָשואַ״.
„פיינער נאָמען,
מיר וועלן פון היינט אָן דיך רופן: דזשאָש״.
און מען איז זיך צעקראַכן אין דער נאַכט.

(פון „קענטאַקי״)

וואָקאַבולאַר

מגושמדיק — Clumsy
קאַרק — Neck
פלודערן — Trousers
נייגעריק — Anxious, Curious
דעמב — Oak
בעלי־גופים — גרויס און שטאַרק Land owners
אומבאַהאָלפן — Clumsy, Not handy
צער (צאַר) — פאַרדרוס, האַרץ־ווייטיק Sorrow
פאַטריאַרכן — די פאָטערס פון יידישן פאָלק Patriarchs

ברעם — Brow
שייער — Barn, Silow
פראַנדזן — Fringes
ליולקעס — Tobacco-pipes
פאַטשערקעס — Beads
צונטער — רויט ווי פייער Tinder
פאַרזשמורעט — האַלב פאַרמאַכט די אויגן
געשיקט — פלינק Skillfully
מקח (מעקאַך) — פרייז
חפץ (כייפעץ) — Things, Article
בונטע — העל Bright

פראַגן און אַרבעטן

1. ווער איז דער מחבר פון דער פּאָעמע?
2. וואו לעבט י. י. שוואַרץ?
3. ווי הייסט דאָס בוך פון וועלכן די פּאָעמע איז אַרויסגענומען?
4. וועלכע צייט אין אַמעריקאַנער יידישער געשיכטע שילדערט די פּאָעמע?
5. וועגן וואָסער פּאַק רעדט זיך אין דער פּאָעמע?
6. פאַרוואָס הייסט די פּאָעמע דער סוף פון פּאַק?
7. מיט וואָס ווערט זיך איצט „דזשאָשואַ״ באַשעפטיקן?
8. מיט וואָס צייכנט זיך די פּאָעמע אויס?
9. פון וואַנען נעמט זיך די גרייטקייט פון אַלע פאַרזאַמלטע צו העלפן דעם יידן?
10. וועלכן מאָטיוו גיט דער פּאַסטאַר פאַר העלפן דעם יידן?
11. דערציייל איבער דעם אינהאַלט פון דער פּאָעמע.
12. שרייב דאָס אָן.

אַמעריקע

(אָדע)

י. י. שוואַרץ

סאיז דאָס לאַנד דאָ פעט און פרוכטבאַר,
אוצרות טראָגט עס אין זיין שויס ;
סאיז דאָס לאַנד דאָ פריש אין יוגנט,
סאיז דאָס לאַנד דאָ רייך און גרויס.

סאיז דאָס לאַנד דאָ פול מיט אוצרות —
אייזן, קופער, גאָלד און שטאָל ;
ספּאַלן זילבער־וואַסערפאַלן
פון די בערג אַראָפּ אין טאָל.

אונדזער לאַנד האָט טיפע טייכן,
קלאָרע טייכן פול מיט פיש ;
אירע בערג דערגרייכן הימלען,
אירע טאָלן זיינען פריש.

סאיז מיט זון דאָס לאַנד באַגאָסן,
זיינע פעלדער זיינען גרין.
פלינקע, שטאַרקע — זיינע טעכטער,
שטאָלץ און מוטיק זיינע זין.

אין די פּרייריס — בופלאָקסן
און טאַבונעס ווילדע פערד ;
און מיט ווייץ, מאַאיס און גערשטן
איז באַדעקט די גאַנצע ערד.

סגיט ווירדזשיניאַ — איר טאַבעקאָ,
קאַליפאָרניע — איר וויין,

און אין פלאָרידאַ — מאַראַנצן
גליִען רויט אין זונענשיין.

אין די האַפנס דאַמפן שיפן —
סבליט איר האַנדל גרויס און ווייט;
און מיליאָנען מענטשן קומען,
שטראָמען דאָ פון יעדער זייט.

זיינע שטעט — זיי זיינען ריזן,
וואַקסן אויס מיט צויבער־מאַכט;
אונטער ערד און אין דער לופטן
פליִען באַנען טאָג און נאַכט.

זיינע ריזיקע פאַבריקן
ווערן קיינמאָל גאָר ניט מיד...
פון אַטלאַנטיק ביז פאַסיפיק
קלינגט איין גוואַלטיק ריזן־ליד.

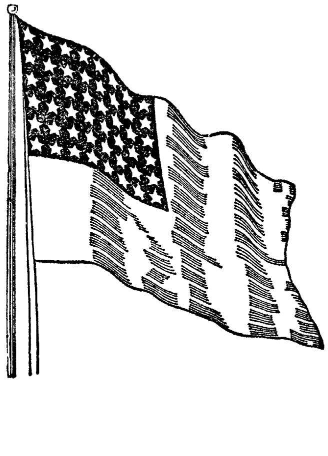

ארץ־ישראל

די דעקלאַראַציע פון אומאָפּהענגיקייט

(אויסצוג)

דעם 29טן נאָוועמבער, 1947, האָט די אַלגעמיינע פאַרזאַמלונג פון די פאַראייניקטע פעלקער אָנגענומען אַ באַשלוס אויפצושטעלן די יידישע מדינה אין ארץ ישראל. זי האָט אויפגעפאָדערט די איינוואוינער פון ארץ ישראל אָנצונעמען אַלע נויטיקע שריט דורכצופירן דעם באַשלוס. אָט די אָנערקענונג מצד די פאַראייניקטע פעלקער, אַז דאָס יידישע פאָלק האָט דאָס רעכט אויפצושטעלן זיין מדינה — קען מער נישט אָפּגעשאַפט ווערן. דאָס איז דאָך דאָס נאַטירלעכע רעכט פון דעם יידישן פאָלק צו זיין ווי יעדער אַנדער פאָלק, צו זיין אַן אומאָפּהענגיק פאָלק אין דעם אייגענעם זעלבסטשטענדיקן לאַנד.

דערפאַר זיינען מיר זיך צונויפגעקומען, מיר — די מיטגלידער פון ועד לאומי, וואָס פאַרטרעטן דעם יידישן ישוב און די ציוניסטישע באַוועגונג, אין דעם טאָג ווען עס הערט אויף דער בריטישער מאַנדאַט איבער ארץ ישראל — פּראָקלאַמירן מיר די גרינדונג פון דער יידישער מדינה אין ארץ ישראל, פון מדינת ישראל.

מדינת ישראל וועט זיין אָפן פאַר אַלע יידישע אימיגראַנטן און וועט צונויפנעמען יידן פון אומעטום. זי וועט אַנטוויקלען דאָס לאַנד לטובת אַלע אירע איינוואוינער. זי וועט זיין געבויט אויף יסודות פון פרייהייט, פון גערעכטיקייט און שלום, לויט די זעאונגען פון די נביאים פון ישראל. זי וועט אויפהאַלטן פולע און גלייכע געזעלשאַפטלעכע און מלוכהשע רעכט פאַר אַלע אירע איינוואוינער, אָן אונטערשייד פון גלויבן, פון געוויסן, פון שפּראַך, פון דערציאונג און קולטור. זי וועט אָפּהיטן אַלע ערטער וואָס זיינען הייליק פאַר אַלע גלויבנס. זי וועט זיין געטריי די פּרינציפּן פון די פאַראייניקטע פעלקער.

מיט בטחון אין גאָט, דעם פעלדז פון ישראל, שרייבן מיר אונטער די דאָזיקע דעקלאַראַציע אויף דער זיצונג פון דעם צייטווייליקן מדינה ראַט, אויף דער ערד פון דעם היימלאַנד, אין דער שטאָט תל־אביב, היינט, ערב שבת, פינף טעג אין אייר, תש״ח, דעם 14טן מאַי, 1948.

וואָקאַבולאַר

אומאָפּהענגיקייט — Independence
מדינה — State
מצד (מיצאַד) — On the part of
זעלבסטשטענדיק — Independent
ועד־לאומי (וואַאַד־לעאומי) — נאַציאָנאַלער ראַט. די פאָרשטייערשאַפט פון יידישן פאָלק אין ארץ ישראל אין דער צייט פון ענגלישן מאַנדאַט
זעאונגען — Visions, Prophecies
געזעלשאַפטלעכע Social
מלוכהשע (מעלוכעשע) — Civil
בטחון (ביטאָכן) — Trust
אָנערקענונג Recognition
יסודות (יעסוידעס) — Foundations
לטובת (לעטויוואַס) — For the benefit of
געוויסן — Conscience

פראַגן און אַרבעטן

1. ווען האָבן די „פאַראייניקטע פעלקער" אָנגענומען אַ באַשלוס אויפצושטעלן די יידישע מדינה אין ארץ ישראל?
2. וועמען האָט דער ועד לאומי (נאַציאָנאַלער קאָמיטעט) פאַרטראָטן?
3. פאַר וועמען איז מדינת ישראל אָפן?
4. וואָס מיינט קיבוץ־גלויות?
5. אויף וועלכע יסודות איז מדינת ישראל געבויט?
6. ווען איז די אומאָפּהענגיקייט־דעקלאַראַציע אונטערגעשריבן געוואָרן?
7. רוף אָן אַ נביא וואָס האָט געפּרעדיקט אייביקן שלום.

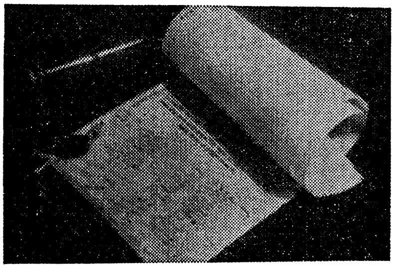

די בשורה

ב. י. ביאַלאָסטאָצקי

אַריבער קעפ געבויגענע, מיט אַש באַשאָטן,
איבער היימען חרובע און האָב־און־גוטס צעטראָטן;
אַריבער קינדס געוויין און מאַמע קלאָגן —
האָט זיך אַ קלאַנג, אַ גאולה קלאַנג צעטראָגן.

און סהאָט דער קלאַנג געהייליקטער דורך בלוט און פלאַמען,
צעטראָגן זיך אַריבער אַלע שבעה ימען;
און איינגעשטילט האָט זיך דאָס בלוט,
וואָס האָט די ערד געבאָדן,
וואָס האָט זיך ניט פאַרזאַפּט אין זאַמד און דורות־לאַנג געזאָדן.

און אָפּגעלאָזט האָט מאַמעס האַנט, וואָס האָט די האָר געריסן;
די צייטן — וואָס האָבן זיך אַליין דאָס פלייש ביז בלוט געביסן —
עס האָט דער אַלטער גרייז אַ ציטערנדיקער אין טיפן גלויבן
דעם קאָפּ געבויגן טיף, און וויינען אָנגעהויבן.

וואָקאַבולאַר

בשורה (בעסורע) — אָנזאָג פון גוטע נייעס
געזאָדן — געקאָכט Boiled

גאולה (געאולע) — דערלייזונג. די באַ־
פרייאונג פון יידישן פאָלק פון גלות

אומגעזעצלעך אַריינגעקומען

א. שמאלי

מאָנטיק נאָכמיטאָג האָבן הונדערטער חלוצים און חלוצות פאַר־לאָזט וואַרשע אויפן וועג קיין ארץ־ישראל. הונדערטער וועגענער, אָנגעלאָדענע מיט פעק און טשעמאָדאַנעס, האָבן זיך געצויגן צו דער ווינער באַן־סטאַנציע. מיט געמאָסטענע טריט און מיט געזאַנג זיינען די „עולים" געגאַנגען איבער די גאַסן פון שטאָט. טויזנטער מענטשן האָבן באַגלייט די פּראָצעסיע, — עלטערן און קרובים, חלוצים פון דער הכשרה, „שומרים" און פילע, פילע קינדער. די פּלאַטפאָרמע פאַר דער סטאַנציע איז געווען פול מיט באַגלייטער. מאַמעס האָבן געוויינט, חלוצים האָבן געטאַנצט און די פּוילישע סטאַנציע־באַאַמטע זיינען אומגעלאָפן צעטומלטע צווישן דעם המון, וואָס האָט זיך אָנגע־קליבן ביי דער סטאַנציע.

צווישן דעם עולם איז געשטאַנען אַ בלינדער ייד, מיטן קאָפּ אָנגעשפּאַרט אויף דער ברוסט, מיט אַ פידל אונטער דעם קין, און ער האָט געשפּילט הארציקע ניגונים, אָנגעזאַפּטע מיט צער און האָפנונג, טרויער און בענקשאַפט...

— טאַנצט, טאַנצט, חלוצימלעך! הויבט די פיס, חלוצימלעך! — האָט דער בלינדער קלעזמער אויסעגשריען אַלע ווייל, פירנדיק מיטן בויגן איבער די סטרונעס פון זיין פידל — פאָרט אַ ייד קיין ארץ־ישראל מיט פאַרוויינטע אויגן...

צווישן דער מחנה חלוצים און חלוצות, וועלכע האָבן זיך גע־שטופּט מיט זייערע פילע פעק צו די וואַגאָנעס פון דער באַן, וואָס פירט פון וואַרשע דירעקט קיין טריעסט, האָב איך זיך אויך דורכ־געריסן. כהאָב זיך דורכגעשטופּט צום עק וואַגאָן און האָב זיך באַ־האַלטן אין אַ פינצטערן ווינקל צווישן אַ גאַנצן באַרג מיט פעק און זעק.

דאָס האַרץ האָט געקלאַפּט. די שלייפן האָבן געזעצט און דער אָטעם איז מיר געווען שווער. אויף דער פּלאַטפאָרמע האָט מען נאָך אַלץ געטאַנצט און די טענער פונעם פידל זיינען דערגאַנגען ביז צו

מיין באַהעלטעניש און האָבן מיר שווער געמאַכט דאָס האַרץ — אָן אַ באַקאַנטן, אָן אַ פּאַספּאָרט און אָן אַ גראָשן אין קעשענע, אפילו אָן אַ שטיקל ברויט.

— זיי געזונט, לאַנד פון דלות און פּיין! זיי געזונט, לעבן אָן תכלית און טעם!

די באַן רירט זיך און איך געפין זיך צווישן די פילע חלוצים און חלוצות, וואָס פאָרן קיין ארץ-ישראל. ווען איך בין אַפּירגעקראָכן פון מיין באַהעלטעניש צווישן דעם באַרג פּעק, האָבן מיך אַלע אָנ-געקוקט מיט דערשטוינונג. מיין יונגער עלטער האָט זיי איבערראַשט, נאָר זיי האָבן מיך אויפגענומען אין זייער געזעלשאַפט מיט וואַרעמער פריינטשאַפט, ווי ברידער און שוועסטער. מיט זייערע ליבע בליקן האָבן זיי מיך געשטאַרקט און מיר אונטערגעגעבן מוט. אייניקע מאָל האָב איך געהערט ווי זיי רעדן זיך דורך צווישן זיך: ווי אַזוי מיך אויסצובאַהאַלטן פון די אויגן פון די גרענעץ-היטער און פון די גרויזאַמע שפּיאָנען...

כבין געווען זייער מיד פון גרויסער אויפרעגונג דורך דעם גאַנצן טאָג, בין איך אַוועקגעפאַלן אויף איינעם פון די פּעק אין מיין ווינקל און האָב איינגעדרימלט. פּלוצלונג האָב איך דערפילט אַ לייכטן ריר אויף מיין אַקסל, האָב איך אויפגעציטערט און בין אויפגעשטאַנען. איינגעבויגן איבער מיר איז געשטאַנען אַ בחור, אָנגעטאָן אין אַ לעדערן רעקל.

—שרעק זיך ניט... האָט ער מיר געזאָגט שטילערהייט — שטיי אויף און גיי מיר נאָך. אין וואַגאָן איז געווען פינצטער; נאָר איין קליין לעמפּל האָט אים באַלויכטן. אויף די בענק און אויף די פּעק האָבן זיך געוואַלגערט שלאָפנדיקע מענטשן. וואו זיי זיינען אַוועקגע-פאַלן, דאָרט זיינען זיי געלעגן צעלייגט, ווי פאַרשיכורטע. געקרויזטע און צעפּאַטלטע קעפּ האָבן אַראָפּגעהאָנגען פון די בענק, און די לאַנגע שאָטנס, וועלכע האָבן זיך באַוואויגן צום טאַקט פונעם צוג, האָבן נערוועז, ווי אָנגעשראָקענע, אומגעטאַנצט און אומגעשפּרונגען אויף זייערע פנימער. כלערליי משונהדיקע קולות פון כראָפּעריי האָבן זיך געטראָגן איבערן חלל פונעם וואַגאָן.

איך בין געשטאַנען אַ צעטומלטער און אַ צעטראָגענער, כהאָב זיך געריבן די אויגן און ניט געוואוסט, וואו איך געפין זיך.

— מיר קומען איצט צו צו דער טשעכאָסלאָוואַקישער גרענעץ, —

האָט מיר דער בחור געזאָגט מיט צאַרטקייט און האָט געגלעט מיין אַקסל — דאַרפסט זיך באַהאַלטן פון דרויסן פון וואַגאָן. גיי מיר נאָך...

אין וואַגאָן איז געווען היים. ווען איך בין אַרויסגעקומען אינעם אָפענעם קאָרידאָר, האָט אויף מיר אַ הויך געטאָן אַ פייכטע קעלט. אַ קאַלטער ווינט האָט געבלאָזן. אין דרויסן איז געווען אַ געדיכטע, שוואַרצע און מוראדיקע פינצטערניש.

— זעסט דעם לייטער? — האָט מיך מיין באַגלייטער געפרעגט און האָט אַרויפגעלייגט מיין האַנט אויף אַ קאַלט און פייכט שטיק אייזן — קריך אַרויף און גיי אַהין אַרויף. אויבן, דאָרט אויפן דאַך איז דאָ אַ קליינע פּלאַטפאָרמע. לייג זיך דאָרט אַנידער און האַלט זיך זייער שטאַרק אָן אָן די ברעטער. זיי שטאַרק פאָרזיכטיק. דו טאָרסט ניט איינשלאָפן, דו טאָרסט אפילו קיין אויג ניט צומאַכן. ווען מיר וועלן נאָר אַריבערפאָרן די גרענעץ, וועל איך אַרויפקומען צו דיר און וועל דיך ווידער אַריינגעמען אין וואַגאָן אַריין...

דער צוג האָט שטאַרק געקלאַפּט, און דער בחור האָט צו מיר גע־רעדט זייער שטיל. נאָר פון די אָפּגעהאַקטע ווערטער, וואָס זיינען צו מיר דערגאַנגען, האָב איך פאַרשטאַנען, אַז די לאַגע איז זייער ערנסט.

דער צוג איז געפלויגן זייער שנעל. אַרום און אַרום איז שטאָק פינצטער, און דער דאַך איז משופּעדיק. נאָר איין קליינער, שלעכטער ריר... אַ קאַלטער שווייס האָט מיך באַגאָסן! נאָר כהאָב דען אַן אַנדער ברירה? אין וואַגאָן וועלן די סאָלדאַטן קוקן מיט זיבן פּאָר אויגן. מיט זייערע לאַנגע שפּיזן וועלן זיי שטעכן אונטער די בענק און צווישן די פּעק. הלוואי זאָלן זיי נאָר אויפן דאַך ניט אַרויפקומען...

— ווי הייסטו? — האָט מיך געפרעגט דער בחור, ווען ער איז מיט מיר אַרויפגעגאַנגען אויף די טרעפּ פון לייטער.

— שמואל... האָב איך אים שטיל געענטפערט.

— נאַ דיר דאָס טיכל, שמואל, און וויקל דיר דערמיט גוט אַרום דעם האַלז! — האָט ער מיר געזאָגט און עפּעס דערלאַנגט, און איז באַלד פאַרשוואונדן צוריק אין וואַגאָן אַריין.

כבין געבליבן איינער אַליין אויפן דאַך, אין דער גרויסער פינצ־טערניש פון אַרום. דער ווינט האָט שטאַרק געבלאָזן און דאָס קליינע באַלקאָנדל איז געווען פייכט און גליטשיק. מיט ביידע הענט האָב איך זיך איינגעקלאַמערט אין די קאַלטע ברעטער, און ווי אַ מענטש,

וואָס געפינט זיך ביי אַן אָפּגרונט, האָב איך זיך איבערגעגעבן דער קאַלטער, גרויזאַמער נאַכט.

פון קליינערהייט אָן בין איך געווען אַ יתום און האָב פון קיין גוטן טאָג אין מיין לעבן ניט געוואוסט. איך בין אַלעמאָל געווען איינזאַם און פאַרלאָזט; כהאָב קיינמאָל ניט אָפּגעגעסן צו זאַט און גאַנץ אָפט איז מיר דאָס לעבן נמאס געווען. נאָר ווי שטאַרק האָב איך געוואָלט דאָס מאָל, אַז אַלעס זאָל שנעל אַריבער און כזאָל זיך שוין ווידער גע־פינען אינעם וואַרעמען צוג! מיט וואָס פאַר אַ כוח כהאָב אַרומגע־נומען די נאַסע ברעטער אונטער מיר! אַלעס האָט מיר אויסגעזען גאָר אַנדערש, זינט כהאָב אַריבערגעטראָטן די שוועל פונעם וואַגאָן, וועלכער פירט קיין ארץ ישראל. פאַרבאָרגענע כוחות האָבן זיך דאַן דערוועקט אין מיר און האָבן אָנגעפילט מיין וועזן.

— לעבן! לעבן! לעבן! — האָב איך געהערט אין דעם רוישן פון די רעדער איבער די רעלסן, און דער ווינט האָט מיר אַריינגעפייפט אין די אויערן אַריין: דאָרט, דאָרט, דאָרט — אין ארץ ישראל!...

ביים ליכט פונעם לאָקאָמאָטיוו האָב איך געקענט זען ווי אַלע וואַגאָנען באַוועגן זיך. אין דער פינצטערער נאַכט האָט מיר דער צוג אויסגעוויזן ווי אַן אורדאַלטע שלאַנג, וועלכע שפּייט אַרויס פון איר קאָפּ פייער און פאַרע. איינער נאָכן אַנדערן זיינען זיי מיך באַפאַלן יעדע פאָר מינוט. אָט בין איך באַגאָסן געוואָרן מיט אַ רעגן פון פייער פונקען און אָט — מיט אַ שטראָם קאַלט וואַסער. כהאָב געהאַט קאַלטס און וואַרעמס...

כהאָב זיך איינגעקלאַמערט אין די ברעטער און האָב מיט שרעק געקוקט אין דער פינצטערניש אַריין. אויפן הימל האָבן אומגעשוועבט וואָלקנס. פוןביידע זייטן וועג האָב איך געזען גרויסע, שוואַרצע גרו־דעס, וועלכע זיינען אונז נאָכגעלאָפן אָן אויפהער. — מיר זיינען געפאָרן צווישן בערג. דאָ און דאָרט האָבן זיך געוויזן אייניקע ליכט־לעך. ציימנווייז איז דאָס קלאַפּן פון די רעדער געווען שטאַרקער און העכער: די באַן איז אַריבערגעפאָרן איבער אַן אייזערנער בריק...

— ווען נעמט שוין אַ סוף צו דער נאַכט? ווען וועל איך שוין באַפרייט ווערן פון מיין געפאַנגענשאַפט אויף דער פרייער לופט? סהאָט מיר געקלאַפּט אַ צאָן אָן אַ צאָן און אַלע מיינע אברים האָבן גע־ציטערט. מיינע הענט זיינען שווער געוואָרן ווי אייזערנע צוואַנגען, און דער קאָפּ איז מיר געוואָרן שווער...

פלוצלונג האָט דער לאָקאָמאָטיוו אַרויסגעלאָזט אַ שאַרפן פייף, וואָס האָט דורכגעשניטן די פינצטערניש ווי מיט אַ ריזן-בייטש. אַ שווידער האָט מיך אַרומגענומען און פון מויל האָט זיך מיר אַרויס־געריסן אַ פּחדימדיק געשריי. כ'האָב אויפגעהויבן דעם קאָפּ און האָב מיט מיין בליק דורכגענומען די פינצטערניש. פון ווייטן האָבן גע־וואונקען ליכטלעך. דער לאָקאָמאָטיוו איז זיי אַנטקעגנגעלאָפן מיט אַ שטאַרקער צוויטשעריי און מיט אַ גערעדלעכן רויש. די באַן האָט דורכגעשניטן אַ געדיכטן וואַלד, איז שנעל דורכגעפלויגן דורך אַ שטיקנדיקן טונעל. צולעצט האָט זי זיך געטאָן אַ שטאַרקן וואָרף אויף צוריק און האָט זיך אָפּגעשטעלט...

אַ שטאַרקע לאַמטערן-ליכט האָט פלוצלונג באַלויכטן אַלע וואַ־גאָנען און האָט פאַרפלייצט אויך דעם דאַך. מיר זיינען צוגעקומען צו דער גרענעץ-סטאַנציע.

— פּאַסס-פּאָרטן!

— פּאַסס-פּאָרטן! — האָבן אויסגעדונערט פאַרשלאָפענע סאָל־דאַטן — פּאַסס-פּאָרטן! ס'האָט זיך צו מיר דערטראָגן פון אַלע וואַגאָנען קלינגערייען פון סאָלדאַטן-שפּאָרן און קלאַפּערייען פון ביקס־הענטלעך. כ'האָב זיך אויסגעצויגן אויף דער קליינער פּלאַטפאָרמע, כ'האָב איינגעהאַלטן מיין אָטעם און בין געלעגן און זיך קיין ריר ניט געטאָן.

גאַנץ פרי האָט מען מיך אַריינגעבראַכט אין דעם וואַרעמען וואַ־גאָן אַ פאַרגליווערטן פון קעלט און ציטערנדיק ווי אין אַ פיבער. דער וואוילער בחור (ער הייסט עזריה און ער איז אַ חבר אין איינעם פון די קיבוצים אין די קאָלאָניעס) האָט מיר געגעבן וואַרעמע טיי און האָט מיך איינגעוויקלט אין וואַרעמע קאָלדרעס. כ'בין געווען זייער מיד, בין איך באַלד אַנטשלאָפן געוואָרן.

ערשט אויף דער גרענעץ צווישן עסטרייך און איטאַליע בין איך אַריינגעפאַלן דער פּאָליציי אין די הענט אַריין. די באַן איז אָהין אָנ־געקומען בייטאָג, האָב איך זיך ניט געקענט באַהאַלטן אויפן דאַך פון וואַגאָן. צענדליקער הויכע, באַוואָפנטע זשאַנדאַרמען האָבן אַרומגע־רינגלט די באַן, ווען זי איז נאָר שטיין געבליבן אויף איטאַליענישער ערד. זייערע דרייעקיקע היטלען, זייערע שוואַרצע פעלערינעס און זייערע שפּיציקע ביקסן האָבן אויף מיר אָנגעוואָרפן אַ פּחד. אויך עזריה איז געוואָרן שטאַרק באַזאָרגט, ווען ער האָט זיי נאָר דערזען.

אַ בלאָסער האָט ער אַרויסגעקוקט אין דרויסן אויף די פֿאַנגער, וועלכע האָבן אונדז אַרומגערינגלט, האָט אַ פּייף געטאָן אויס פֿאַר־צווייפֿלונג און האָט אַ טיפֿן זיפֿץ געטאָן.

— דערלאַנגט מיר די פּאַספּאָרטן! — האָט ער פּלוצלונג אַ שריי אויס געטאָן מיט אַ שטרענגן קול — באַלד הויבט זיך אָן די אונטער־זוכונג!

ער האָט גלייך אַ וואונק געטאָן צו אַ פּאָר בחורים און זיי האָבן שנעל צונויפֿגענומען די פּאַספּאָרטן פֿון אַלע פּאַסאַזשירן אין אונדזער וואַגאָן און זיי אים דערלאַנגט. — ער האָט זיך געטראַכט: ער וועט דערלאַנגען דעם גרענעץ־באַאַמטן אַ גרויסן פּאַק, וועל איך ווי סניט איז — צווישן די צענדליקער פּאַספּאָרטן — זיך ווידער דורכשטופּן און וועל בשלום אָנקומען צום ברעג פֿונעם מיטללענדישן ים, דער ים, וואָס פֿון זיין צווייטן ברעג באַהאַלט זיך ארץ ישראל...

נאָר דער גרענעץ־באַאַמטער, וועלכער איז אַרייַנגעקומען אין וואַ־גאָן באַגלייט פֿון דריי סאָלדאַטן, האָט מיט שפּאָט זיך צעלאַכט, ווען עזריה האָט אים דערלאַנגט דעם פּאַק פּאַספּאָרטן און האָט מיט גרויס כעס אים באַפֿוילן, ער זאָל זיי גלייך פֿאַנאַנדערטיילן צווישן די פּאַסאַ־זשירן אין וואַגאָן, יעדן איינעם זיין פּאַספּאָרט...

כּהאָב שיער ניט אויפֿגעהערט אָטעמען. מיט אַ ציטערנדיק הארץ האָב איך זיך איינגעקוקט אויף די איבערגעשראָקענע בחורים, וועלכע זיינען אומגעגאַנגען און האָבן, מיט ציטערנדיקע הענט, פֿאַ־נאַנדערגעטיילט די פּאַספּאָרטן.

— לייגט אים אַרונטער אונטער אַ באַנק און דעקט אים איבער מיט פּעק! — האָט עזריה אויסגעשריען אויף העברייאיש, און זיין קול האָט דערגרייכט ביז צום צווייטן עק וואַגאָן, וואו איך בין גע־שטאַנען אַ פֿאַרציטערטער און אַ דערשראָקענער. נאָר גאָר אין אַ קורצער ווייל האָבן דיזעלבע הענט, וועלכע האָבן מיך פֿריער באַ־האַלטן אינעם פֿינצטערן ווינקל, צווישן די טשעמאָדאַנעס און פּעק, מיך פֿון דאָרט אין איילעניש אַפּירגעשלעפּט: די סאָלדאַטן האָבן גע־שטופּט זייערע לאַנגע שפּיזן צווישן די פּעק און האָבן גענישטערט און געזוכט... דאַן האָט מען אָנגענומען דעם סאַמע לעצטן מיטל: איינער פֿון די בחורים האָט מיר דערלאַנגט אַ גרויסן טשייניק און האָט מיך אַרויסגעלאָזט דורכן פֿענצטער, לעבן וועלכן כבין געשטאַ־נען, כזאָל גיין אָננעמען דעם טשייניק מיט וואַסער און זאָל אַריינ־

קומען אינעם וואַגאָן דורך דער צווייטער זייט, וואו מען האָט שוין געהאַט דורכגעקוקט די פּאַספּאָרטן... אָבער ווי כהאָב נאָר אַראָפּגעשטעלט אַ פוס אויף דער פּלאַטפאָרמע, האָט מיך אָנגעכאַפּט אַ סאָלדאַט, וואָס איז געשטאַנען ביים וואַגאָן, האָט מיך בייז באַטראַכט און מיך גלייך צוריקגעבראַכט צום גרענעץ-באַאַמטן אינעם וואַגאָן...

— פּאַספּאָרט! — האָט זיך דער באַאַמטער אויף מיר צעשריען.

— וואו איז זיין פּאַספּאָרט?!...

אין וואַגאָן איז געוואָרן טויט-שטיל. אַ סך פּאָר אויגן האָבן אויף מיר מיט רחמנות געקוקט.

עזריה האָט געפּרואווט עפּעס זאָגן; ער האָט גערעדט מיט אַ רחמנות קול, ער האָט געפּרואווט ווייך מאַכן דאָס האַרץ פונעם באַאַמטן. אָבער, אומזיסט. יענער האָט געגעבן אַ באַפעל צו אַ סאָלדאַט, וועלכער האָט מיך אָנגענומען און אַראָפּגעשטעלט אויף דער פרעמדער פּלאַטפאָרמע...

כהאָב זיך שוין ניט געקענט איינהאַלטן און כהאָב אויסגעבראָכן אין אַ ביטער געוויין. איך בין געווען אינגאַנצן צעבראָכן. איז טאַקע מיין גאַנצע האָפענונג אַוועק מיטן רויך? וועט מען מיך איצט צוריקשיקן צום אָרעמען און ביטערן לעבן אין פוילן און קיין ארץ-ישראל וועל איך שוין ניט קומען? מיט בענקענדיקע בליקן האָב איך געקוקט אויף דער באַן, וועלכע דערווייטערט זיך פון מיר און טראָגט זיך אויפן וועג צום געגאַרטן לאַנד. מיין האַרץ איז אין מיר שיער ניט אָפּגעשטאָרבן. פּלוצלונג האָב איך אַ שפּרונג געטאָן און בין נאָכגעלאָפן די וואַגאָנען, וואָס דערווייטערן זיך אַלץ מער און מער. נאָר אַ סך פּאָר הענט האָבן מיך אָנגעכאַפּט און פאַרהאַלטן. סאיז מיר געוואָרן פינצטער אין די אויגן; פונעם וואַגאָן, אין וועלכן כבין געפאָרן, האָט זיך צו מיר דערטראָגן אַ יאָמערלעך געוויין...

פאַרנאַכט האָט מען מיך אַ געבונדענעם אריינגעזעצט אין אַ פראַכט-באַן, וואָס איז אויך געפאָרן קיין טריעסט. מען האָט מיך אַהין געבראַכט אַ געפאַנגענעם, אונטער דער וואַך פון אַ באַוואָפנטן היטער. מיין ציל איז דאָך גאָר געווען צו פאָרן קיין ארץ ישראל, ניט חלילה בלייבן אין איטאַליע; איך בין איטאַליע נאָר פאַרביי-געפלויגן ווי אַ פלי-פויגל, אויפן וועג צו מיין אייגענעם לאַנד. נאָך דריי טעג פאַרשפּאַרט זיין אין אַ שמוציקן פּלאַץ, בין איך געבראַכט געוואָרן פאַרן געריכט.

מײַן יונגער עלטער, מײַן מאָדנע קלײדונג, מײַן בלאַסער פּנים — דאָס אַלץ האָט צוגעצויגן די אויפמערקזאַמקײט פון די מענטשן, װעל־כע האָבן זיך פאַרזאַמלט אין געריכט פאַר ענינים פון געזעץ. אַלע האָבן אויף מיר געקוקט מיט אַ נײַגעריקן שמײכל, האָבן אויף מיר געװיזן מיט די פינגער און האָבן ניט אויפגעהערט זיך צו סודן.

אַ צעטומלטער און אַ פאַרצװײפלטער בין איך געשטאַנען. צי װעלן זײ פאַרשטײן, װאָס סטוט זיך אין מײַן האַרץ אין איצטיקן מאָמענט? צי װעט דער ריכטער פאַרשטײן, אַז אויב ער צװינגט מיך זיך צוריקקערן קײן פּוילן, פון װאַנען איך בין אַנטלאָפן, גיט ער אויף מיר אַרויס אַ טויט־אורטייל?

פּלוצלונג האָט זיך פון די פאַרזאַמלטע אַרויסגערוקט אַ יונגער בחור, איז צוגעגאַנגען צום פּאָליציאַנט לעבן מיר און האָט צו אים גערעדט אויף איטאַליעניש. דער פּאָליציאַנט האָט אים געענטפערט מיט אַ שמײכל; בײדע האָבן מיך באַטראַכט און האָבן גערעדט גאַנץ הויך.

מײַן אָטעם איז פאַרהאַלטן געװאָרן. טרערן פון פרײד האָבן זיך אָנגעקליבן אין די װינקלען פון מײַנע אויגן און האָבן געהאַלטן בײַם אויספּלאַצן. צי װעגן מיר רעדט עס דער מענטש מיטן פּאָליציאַנט? איז ער אַ ייד? צי האָט עזריה צו װיסן געטאָן דעם „ארץ ישראל קאָמיטעט״ אין טריעסט, אַז איך בין פאַרהאַלטן געװאָרן אויף דער גרענעץ, און דער בחור איז עס געשיקט געװאָרן צו פאַרטײדיקן מיך?

— סוועט זײַן גוט, בחורל! — האָט דער פרעמדער גערעדט צו מיר אויף יידיש — װײן ניט.

— ביסט אַ ייד?! — האָב איך געפרעגט, אַן איבערראַשטער.

— יאָ, געװיס, — האָט דער בחור געענטפערט מיט אַ דער־מוטיקנדיקן שמײכל — פאַרליר ניט דײַן מוט...

כהאָב פרײַ אָפּגעאָטעמט. װי אַ שטומער בין איך געזעסן דורך די טעג פון מײַן געפאַנגענשאַפט. כהאָב קײן מויל ניט אויפגעמאַכט. דערפאַר װעל איך זיך שוין איצט אַראָפּרעדן פון האַרצן פאַר דעם צער און די לײדן, װאָס זײ האָבן מיר פאַרשאַפט אין תּפיסה...

— װי אַלט ביסטו? — האָט מיך דער ריכטער געפרעגט דורך דעם בחור, דעם דאָלמעטשער.

— צװעלף יאָר, — האָב איך געענטפערט קורץ.

— פון װאַנען קומסטו?

— פון פוילן.
— וואו איז דיין טאַטע?
— געשטאָרבן.
— און דיין מאַמע?
— געשטאָרבן...
— צו וואָס ביסטו געקומען קיין איטאַליע — זיין אַ הפקר מענטש? — האָט דער ריכטער געפרעגט מיט שפּאָט.

דער עולם, וואָס האָט אָנגעפילט דעם זאַל, האָט זיך שטאַרק צעלאַכט.

— מיין האַר! איך בין ניט געקומען קיין איטאַליע; איך בין דאָ נאָר פאַרבייגעפאָרן — האָב איך געענטפערט מיט אַ טראַציק קול. — מען האָט מיך פאַרהאַלטן אויפן וועג צו מיין אייגן לאַנד — און כהאָב געוויזן מיט מיין פינגער צו מזרח זייט.

דער ריכטער האָט מיך דורכגענומען מיט זיין שאַרפן בליק.

— האָסטו אַ פּאַספּאָרט און געלט? — האָט ער געפרעגט מיט כעס.

— כהאָב ניט! — האָב איך אויך געענטפערט מיט כעס — נאָר איך וועל זיכער קומען קיין ארץ-ישראל; קיין כוח אויף דער ערד קען מיך ניט צוריקהאַלטן. פאַרוואָס האָט מען מיך געבראַכט פאַר אייך, מיין האַר ריכטער? — האָב איך געפרעגט מיט ביטער-קייט — האָב איך דען עפּעס געגנבעט? האָב איך דען ביי אייך געבעטן עסן? פאַרוואָס פאַרהאַלט איר מיך? איך וויל זיך אויפזעצן אויף דער שיף, וואָס פאָרט אָפּ קיין ארץ-ישראל, ווייל איך וויל דאָ ניט בלייבן; איך וויל ניט איטאַליע...

אַ ציטער איז דורך דעם עולם.

— סאיז אָבער דאָ אָרדענונג; סאיז פאַראַן געזעץ; — האָט דער ריכטער געזאָגט, שוין מיט אַ ווייכערן קול — מיין אָרעם יינגל.

— אַלע געזעצן זיינען קעגן מיר! — האָב איך אויסגעשריען מיט אַ געוויין — סאיז גאַרניטאָ קיין רחמנות. אָבער איך וויל לעבן, הער ריכטער! — כהאָב אָנגעהויבן רעדן העכער — לעבן און העלפן צוגרייטן אַ היים-לאַנד פאַר טויזנטער און צענדליקער טויזנטער יידן, וואָס ווערן פאַרטריבן פון אַלע לענדער אויף דער גאַנצער וועלט!...

דער ריכטער האָט געשוויגן. דער עולם האָט געקוקט מיט נייגעריקייט, אַמאָל אויף מיר, אַמאָל אויף אים... (לאַנג האָט גע-

דויערט דאָס שטילשווייגן, און מיין נשמה האָט זיך דערווייל געצאַפּלט צווישן האָפענונג און פאַרצווייפלונג...).

— קענסט פאַרזעצן דיין וועג... האָט ער ענדלעך אַרויסגע־זאָגט — אויב נאָר מוועט פאַר דיר גאַראַנטירן, אַז דו וועסט בלייבן אין איטאַליע ניט מער ווי דריי טעג...

— איך וועל פאַר אים גאַראַנטירן... האָט געענטפערט דער בחור, מיין פאַרטיידיקער — און דער עולם האָט זיך פריינטלעך פאַ־נאַנדערגעלאַכט.

דעם צווייטן טאָג האָב איך זיך אַרויפגעגנבעט אויף דער שיף, וואָס איז געפאָרן קיין ארץ ישראל.

וואָקאַבולאַר

עולים (אוילים) — אַרויפגייערס. די וואָס אימיגרירן קיין ארץ ישראל

הכשרה (האַכשאָרע) — צוגרייטונג פאַר ערד־אַרבעט און קאָאָפּעראַטיוון לעבן אין ארץ ישראל

שומרים — וועכטער. מיטגלידער פון אַן אָרגאַניזאַציע מיט דעם נאָמען, וואָס האָט זיך אונטערנומען צו היטן די יידישע ישובים אין דער ערשטער פיאָנערן צייט אין ארץ ישראל

קנאה (קינע) — Envy, Jealousy

ניגונים — מעלאָדיעס

שליפן — The temples

תכלית (טאַכליס) — Purpose

טעם (טאַם) — Sense

דערשטוינונג — Amazement

געזעלשאַפט — Society, Company

גרויזאַם — Cruel

משונה — Strange, Queer

חלל (כאָלעל) — ליידיקייט Vacuum

לאַגע — Situation

משופּעדיק — Sloping

ברירה (ברײרע) — Choice

אָפּגרונט — Abyss, Depth

נמאס (נימעס) — Tiresome, Disgusting

פּאַרע — Vapor, Steam

גרודעם — Clods

שוידער — Horror

פראַכט באַן — Freight train

ענינים (איניאָנים) — פראַגן, זאַכן. Matters

הפקר (העפקער) מענטש — אַן אומפאַר־אַנטוואָרטלעכער מענטש

סודן (סוידען) — רעדן סעקרעטנע

חלוצים — פּיאָנערן

באַלקאָן — Balcony

פראַגן און אַרבעטן

1. פאַרוואָס האָבן די וואַרשעווער יידן באַגלייט די חלוצים מיט פרייד, געמישט מיט קנאה און בענקשאַפט?
2. פאַרוואָס האָט שמואל דער יתום באַשלאָסן צו פאַרלאָזן פוילן?
3. פאַרוואָס האָט ער זיך באַהאַלטן צווישן די פעק?
4. ווי אַזוי האָבן די חלוצים אים אויפגענומען, ווען ער איז אַרויסגעקראָכן פון זיין באַהעלטעניש?
5. פאַרוואָס האָט ער זיך ווידער באַדאַרפט באַהאַלטן?

6. ליגנדיק אויפן דאַך, וואָס האָט ער געהערט אין רוישן פון די רעדער און אין פייפן פון ווינט?
7. ווען האָט מען אים אַרונטערגענומען פון זיין באַהעלטעניש?
8. וואָס האָבן די חלוצים געטאָן אים צו דערוואַרעמען?
9. ווי אַזוי האָט עזריה געפּרואווט אים אויסבאַהאַלטן אויפן גרענעץ צווישן עסטרייך און איטאַליע?
10. ווען האָט מען שמואלן געבראַכט פאַרן איטאַליענישן ריכטער, וואָס האָט צו אים צוגעצויגן די אויפמערקזאַמקייט פון די פאַרזאַמלטע אין געריכט?
11. וואָס האָט שמואל געענטפערט אויף דעם ריכטערס פראַגע, צי ער איז געקומען קיין איטאַליע זיין אַ הפקר־מענטש?
12. צו וואָס, האָט שמואל געזאָגט, פאָרט ער קיין ארץ־ישראל?
13. וואָס איז געווען דעם ריכטערס אורטייל?
14. ווער האָט פאַר אים גאַראַנטירט, אַז ער וועט פאַרלאָזן איטאַליע אין דריי טעג?
15. שרייב אָן זאַצן מיט צען ווערטער פון וואָקאַבולאַר.

דאָס ערשטע אַקערן

י. כאַריזמאַן

שלמה שפּי, אַ ניי־צוגעקומענער חבר אין דער אַרבעטער קבוצה אין עין־זוהר, איז איין הערבסט־פרימאָרגן געשיקט געוואָרן מיט אַ פּאָרל מוילאייזלען און אַן אַקער אין פעלד אַריין צו פאַרענדיקן אויפ־אַקערן אַ קליין שטיקל פעלד.

ניטאָ קיין לייכטערע און ליבערע אַרבעט ווי אַקערן — ווען דער באָדן איז ווייך און פלאַך, די בהמות זיינען רואיק, און דער פויער איז געניט אין דער אַרבעט. דו בינדסט דיר צו די עקן פון די לייצעס צום הענטל פון אַקער פון איין זייט, די בייטש שטעקסטו דיר אַריין אין דעם לעכל פונעם הענטל פון דער אַנדערער זייט, דו פאַרלייגסט זיך די הענט אויפן האַרצן און דו גייסט דיר געמיטלעך נאָכן אַקער, אַט ווי מען גייט שפּאַצירן. ביסט מיד געוואָרן גייענ־דיק, גיסטו די בהמות אַ צייכן, בלייבן זיי שטיין, זעצסטו זיך צו און רוסט זיך אָפּ. אַז דו ווערסט דורשטיק, וואַרט שוין אויף דיר ערגעץ אין מיטן פעלד, אין שאָטן פון אַ געדיכטן סיקאָמאָר, אַ קריגל קאַלט וואַסער, איבערגעדעקט מיט אַ לימאָן אָדער גאָר מיט אַ פרישן בלאַט פון אַ נוסבוים. דו קענסט זיך אַפילו אַביסל צווישן אין שאָטן און פאַררויכערן, אָדער סתם אַזוי זיך זיצן און זיך פאַרקוקן — אויפן הימל, אויף די בערג, אויף די פייגעלעך, ווי זיי פליען און שוועבן איבער גאַנס לופט, און זיך פאַרטראַכטן... דו דאַרפסט זיך גאָר ניט איילן: דער טאָג איז לאַנג, די זון באַקט, און סיי דער מענטש, סיי די בהמה דאַרפן זיך אַביסל אָפּרוען. אַמאָל דערטראָגט זיך צו דיר פּלוצלונג, דורך דער שטילער לופט, דער אָפּקלאַנג פון אַ גלעקלגע־קלאַנג. קוקסטו זיך אום, דערזעסטו פון וויטן אַ קאַראַוואַן קעמלען ציט זיך פּאַמעלעך ווי פאַרחלומט, ווי אַ וואָלקן־קייט, וואָס בלאָנדזשעט אום אויפן הימל־ברעג; זיי גייען און פאַרשווינדן שטילערהייט אין די בלויע בערג־קייטן.

דער שטיק באָדן, וואָס איז שלמהן אויסגעקומען אויפאַקערן,

איז אָבער געווען אַ שטיינערדיקער, באַרג־אַראָפּ און באַרג־אַרויף. ווי איינצואָרדנען דעם אַקער האָט ער נאָך אויך ניט געוואוסט, און ווי צו־להכעיס האָט ער געקראָגן אַ פּאָר פּרדות, וועלכע זיינען פּונקט אַזוי ווייניק געוואוינט צו אַקערן ווי זייער אָנטרייבער, און דערצו זיינען זיי אויך, לויט זייער נאַטור, געווען פאַרעקשנטע און האָבן געהאַט זייער אַ מאָדנעם גאַנג...

איין אייזל מיטן נאָמען זרקה, איז געווען כיטרע ווי אַ שלאַנג און גאָרניט קיין פריינטלעכע. די צווייטע, תבורה, פאַרקערט, האָט געהאַט אַ פאַרשטאָפּטן קאָפּ און איז דערצו געווען מוראדיק פאַר־עקשנט: האָט זי זיך אוועקגעשטעלט, איז ניט געווען זי צו רירן פון אָרט, אָבער אַז זי האָט זיך שוין אַ ריר געטאָן, האָט זי זיך געטאָן פלוצעם אַ צעפּאַלאָשע מיט אַזאַ שנעלקייט, אַז סאיז גאָרניט געווען דער כוח אין דער וועלט, וואָס זאָל זי קענען איינהאַלטן.

שוין באַלד אַ שעה, אַז שלמה קעמפט מיט זיינע בהמות אין פעלד, שרייט אויף זיי, זידלט זיי, שמייסט זיי מיט דער בייטש — נאָר גאַנץ אומזיסט. זרקה דרייט זיך אַפיר פון הינטער די לייצעס, דריי־געט אין דער לופטן מיט אירע הינטערשטע פיס און לאָזט אַרויס פון מויל אַזעלכע משונהדיק־גרילצנדיקע צוויטשערייען, ווי אַ רויב־פויגל. תבורה אָבער בויגט אָן איר שווערן קאָפּ, טוט אַ פּאָר קלעפּ מיט אירע קאָפּיטעס אָן דער ערד און גיט עפּעס אַ פאַרדעכטיקן צי מיט די ברייטע נאָזלעכער. לאַנג געדויערט אָט דער מאָדנער קאַמף מיט די אייזלען. שלמה ווערט שוין גאָר פאַרצווייפלט, און באַשליסט באין־ברירה זיך אָפּשטעלן, וואַרטן און זען, וואָס דאָ וועט ווערן. פלוצלונג, פּלי, פּלי! די אייזלען שלעפּן שלמהן ווי דער וויכער, זיין קאָפּ־צודעק פליט אום אין דער לופטן, און זיין אַקער שפּרינגט אַרום אויף דער האַרטער ערד, ווי סשפּרינגט דער בויגן איבערן פידל ביי אַ ניט־געניטן שפּילער.

מיט גרויס מי איז דעם אָרעמען שלמהן קוים געלונגען צו באַ־רואיקן די פּרדות, און זיי האָבן כלומרשט אָנגעהויבן גיין גלייך. אָבער אין אַ פּאָר מינוט אַרום — נאַ דיר אַ נייע צרה! דער פלאָקן, וואָס האַלט דעם אַקער אין פלאַץ, איז פונעם שטאַרקן לויפן לויז גע־וואָרן, און די מעסערס האָבן גענומען צו טיף זיך איינגראָבן אין דער ערד. קריכט שוין שלמה אַראָפּ און נעמט זיך צורעכט מאַכן דעם אַקער און צוטרעפן צו דער געניטער מאָס טיפקייט, נויטיק פאַרן

אקערן — אָבער אָנשטאָט אַביסל אויפצוהויבן די מעסערס, האָט ער זיי נאָך טיפער אַרונטערגעלאָזט.

שלמה פּאָרעט זיך נאָך דאָ און דאָרט, באַמיט זיך צו טרעפן וואָס ער דאַרף דאָ טאָן. און דאָ, מעשה שטן, האָבן זיך אָנגעהויבן קלייבן וואָלקנס איבערן הימל. זיי הורדען זיך צונויף און פאַר־שפּרייטן זיך מיט אַ פחדימדיקער שנעלקייט איבערן גאַנצן הימל. סווערט גוט טונקל, און סהויבט פלוצלונג אָן גיסן אַ שטאַרקער רעגן, און דערביי הויבט זיך אָן צו קייקלען אַ לאַנג אויסגעצויגענער דונער, ווי דאָס ברומען פון אַ ריזיקער חיה.

סאיז שלמהן איצט אויסגעקומען, אַז גאָט, די נאַטור — אַלע האָבן זיך אויף אים פלוצלונג פאַרלייגט. ער האָט אַראָפּגעקניט און האָט זיך אָוועקגעזעצט אונטערן בויך פון איינער פון די פּרדות, זיך ווי עס איז אַביסל צו באַשיצן פונעם רעגן. די ערד אונטער אים האָט אָפּגעציטערט פונעם אָפּקלאַנג פון די ווייטע, שטאַרקע דונערן, און די גאַנצע לופט איז געוואָרן איין גרויס שטיק מאוימדיק פינצטער־ניש. אין מיטן פון דער חשכות האָט ער געקענט זען נאָר איין תבורהן, וועלכע האָט אים באַשיצט מיט איר ווייסן בויך. דאָס נאָענט זיין לעבן דער בהמה, אין מיטן פון דער גרויסער איינזאַמקייט אין דער שטורעמדיקער נאַטור, האָט אים אַביסל אונטערגעגעבן מוט. ער האָט זיך אַלץ נענטער צוגעדריקט צום וואַרעמען בויך פונעם אייזל, וואָס איז געשטאַנען איבער אים. סהאָט זיך אים דאַן אויסגעדאַכט, אַז די בהמה איז זייער נייגעריק אים גוטס צו טאָן. זי איז געשטאַנען מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ, פאַרטיפט אין שטילן צער. ווען ער איז געלעגן און באַטראַכט די בהמה, האָט זיך אין אים דערוועקט אַזאַ שטאַרקע, גרענעצלאָזע ליבשאַפט און רחמנות, וואָס ער האָט שוין ניט געפילט צו אַ בעל־חי זינט יענער צייט, ווען ער איז נאָך גאָר אַ קליין קינד געווען.

— —

דער ווייטער אָפּקלאַנג פון בהמהשע טריט האָט אים אויפגעוועקט. ער האָט זיך אויסגעריבן די אויגן און האָט זיך אַרומגעקוקט. וואו איז ער? האָט ער ווירקלעך איינגעדרימלט? די דונערן זיינען איינ־געשטילט געוואָרן; דער רעגן גייט שוין מער ניט. די שטראַלן פון דער זון קוקן שוין ערטערווייז דורך דורך אָפּגעריסענע שטיקער וואָלקן. אַ לייכטינקע נעץ פון וואַסער־טראָפּן, לויטערע ווי פּרימאָרגן־

טוי, איז נאָך קרומלעך געהאָנגען אין דער ריינער לופט. די לופט איז פאַרקלונגען געווען פונעם צוויטשערן פון ווייטע פייגעלעך. דאַן האָט שלמה דערזען זיין פּאָר פּרדות. זיי זיינען געשטאַנען ניט ווייט פון אים און האָבן לייכט געגריזשעט דאָס פרישע גראָז. זיי זיינען ביידע געווען ריין אָפּגעוואַשן און האָבן איצט אויסגעזען לייכט און צאַרט, ווי אַ שיין פּאָרל פייגעלעך. ער איז צו זיי צוגעגאַנגען, האָט זיי געגלעט ליבלעך און האָט זיי גוט באַטראַכט. אויך זיי האָבן זיך צו אים צוגעלאָזט מיט אויסגעשטרעקטע העלדזער, האָבן אים אָנגעקוקט, און האָבן אים באַשמעקט מיט זייערע נאָזלעכער.

אַ וואַרעמער, ליכטיקער שטראָם האָט זיך צעגאָסן איבער זיין גאַנצן גוף, און אַלעס, וואָס איז געשען ביז איצט, האָט זיך אויסגעמעקט פון זיין האַרץ און איז צונישט געוואָרן.

יענעם טאָג איז שלמה שפּי שטאַרק צוגעבונדן געוואָרן צו דער נאַטור, צו די בעלי־חיים, און איז געוואָרן אַן ערד־אַרבעטער אויף די גליל־בערג.

ו ו אָ ק אַ ב ו ל אַ ר

קבוצה (קוואוצע) — אַ קאָלעקטיווע אַרבעטער קאָלאָניע אין ארץ ישראל
געניט — Experienced
געמיטלעך — רואיק, ניט געאיילט
פּרדות (פּריידעס) — מוילאייזלען Mules
פאַרעקשנט (פּאַראַקשענט) — איינגעשפּאַרט Stubborn
כיטרע — Sly
משונהדיק — Peculiar
גרילצנדיקע — Grating
קאָפּיטעס — Hoofs
באין־ברירה (בעאיין־ברײרע) — נישט האָבנדיק קיין אַנדער אויסוואַל
וויכער — שטורעם ווינט
כלומרשט (קלאָמערשט) — As if, Not really
מעשה־שטן (מייסע סטן) — ווי דער שטן וואָלט זיך אַריינגעמישט; צום אומגליק
מאוימדיק (מיאומדיק) — שרעקלעך
חשכות (כאַשכעס) — פינצטערניש
בעל־חי (באַל־כאַי) — אַ לעבעדיק באַשעפעניש
געגריזשעט — Gnawed

פראַגן און אַרבעטן

1. פאַרוואָס איז שלמהן אָנגעקומען אַזוי שווער אויפצואַקערן דאָס שטיקל פעלד?
2. וואו האָט שלמה געפונען שוץ אין צייט פון שטאַרקן רעגן?
3. ווי האָט אויסגעזען די נאַטור נאָכן שטורעם?
4. וואָס האָט, פון יענעם טאָג אָן, צוגעבונדן שלמהן צו דער נאַטור און צו לעבעדיקע באַשעפענישן?
5. וואָס איז ער געוואָרן?
6. שרייב איבער די שטעלע וואָס שילדערט דאָס אויסזען פון דער נאַטור נאָכן שטורעם.

דער ברונעם אין ראשון לציון

ח. כיסין

זינט אונדזער קאָלאָניע איז געגרינדעט געוואָרן, האָבן זיך ביי אונדז אָפּט געביטן מאָמענטן פון פרייד און פון צער. אָבער די גאַנצע צייט האָט געהאַנגען איבער אונדזערע קעפּ אַ שווערער וואָלקן: דער ברונעם האָלט שוין דרייסיק מעטער די טיף, און קיין וואַסער זעט מען נאָך אַלץ ניט.

די שווערע וואַסער־פראַגע האָט אונדז ניט געלאָזט רוען: די סאַמע עקזיסטענץ פון אונדזער קאָלאָניע הענגט דאָך אָפּ פון דעם. טאָג ווי נאַכט האָט אונדז געעקבערט אין מוח די פראַגע: וועלן מיר טאַקע מוזן זיך פאַנאַנדערגיין און ווידער לאָזן וויסטעוועט אַט די פעלדער, וואָס מיר האָבן מיט אונדזער שווערער מי צו תחית־המתים אויפגעוועקט? אַט די נייע הייזער אונדזערע, פול מיט לעבן — זאָלן זיי ווערן וויסטע חורבות, וואָס זאָלן יעדן פאַרבייגייער דערציילן די טרויעריקע געשיכטע פון אונדזער זיין דאָ?

טאָג נאָך טאָג איז זיך דער עולם צונויפגעקומען ביים ברונעם, איז געשטאַנען, געוואַרט אויף דער פריילעכער בשורה און האָט זיך אומגעקערט אַהיים מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ. וואָס טיפער מען גראָבט, אַלץ פאַמעלעכער ווערט די אַרבעט.

די אַרבעט איז דערווייל איבערגעריסן געוואָרן ווייל מען האָט געוואַרט אויף אַן עקבער פון פּאַריז. ווען דער עקבער איז אָנגעקומען האָט מען זיך ווידער גענומען צו דער אַרבעט. אַ פּאָר קאָלאָ־ניסטן האָבן זיך געוואָלט אַראָפּלאָזן, נאָר ווען זיי האָבן זיך שוין געפונען איבערן טיף־אָפענעם גרוב, האָט זיך זיי פאַרדרייט דער קאָפּ. מען האָט געדאַרפט דריי מענטשן אין דער נידער: צוויי צו דרייען דעם עקבער און איינעם זיי צו פאַרבייטן. איך און נאָך צוויי האָבן זיך פרייגעוויליקט.

די אַרבעט אין ברונעם איז געווען זייער אַ שווערע. מען פלעגט אונדז אַראָפּדערלאַנגען אונדזער עסן אין גרוב אַריין, און מיר זיינען

דאָרט געבליבן דעם גאַנצן טאָג. ווען מיר פלעגן אָוונט-צייט אַרויפ־קומען, פלעגן די קאָלאָניסטן אונדז אַרומרינגלען און אונדז פאַרוואַרפן מיט נייגעריקע פראַגן. מען פלעגט אויפמערקזאַם באַטראַכטן יעדעס ביסל ערד, וואָס האָט זיך אָנגעקלעפּט אינעם עקבער. אומזיסט האָבן מיר געזוכט וועלכע סניט איז סימנים אין דער ערד. מיר האָבן שוין אויפגעגראָבן נייע צען מעטער די טיף, און סקומט נאָך אַלץ אַרויף דאָס זעלבע זאַמד, וואָס זאָגט נאָך אַלץ גאָרניט ניט צו...

איינמאָל ווען מיר האָבן שוין געהאַט אויפגעגראָבן אַ דרייצן מעטער, האָבן מיר פּלוצלונג דערפילט ווי דער עקבער לאָזט זיך לייכט אַראָפּ אַלץ טיפער און איז מיט אַמאָל אַריין אַ נייעם האַלבן מעטער, אָן דער געוויינלעכער אָנשטרענגונג פון אונדזער זייט. האָבן מיר אים געוואָלט אַרויפציען, לאָזט ער זיך ניט. סהאָט זיך איבערגע־ריסן דער שטריק. האָבן מיר אָנגעקניפּט אַ נייעם שטריק, און דער עקבער איז קוים, קוים אַרויף. סאיז געווען אויף אים נאָר אַ צוויי־דריי סענטימעטער זאַמד. האָבן מיר אים ווידער אַרונטערגעלאָזט, און ער האָט זיך איצט אָפּגעשטעלט ביי די ערשטע דרייצן מעטער, גלייך ווי דער האַלבער מעטער, וואָס ער האָט ערשט געהאַט אויפ־געגראָבן, איז ווידער פאַרשטאָפּט געוואָרן. מיר זיינען שטאַרק פאַר־וואונדערט געוואָרן און האָבן ווייטער געגראָבן. דער עקבער איז לייכט אַריינגעזונקען, און ווען ער איז שוין געווען אַ נייע אַנדער־האַלבן מעטער אין דער טיף, האָבן מיר אים ווידער אַרויסגעשלעפּט. צו אונדזער גרויסער פאַרוואונדערונג איז ער ווידער געווען ליידיק. בלויז אַ קליין ביסל זאַמד האָט זיך אויף אים געוויזן! סהאָט ביי מיר אויפגעבליצט אַ געדאַנק: „רבותי — האָב איך אויסגעשריען — דאָ איז פאַראַן וואַסער!”

— וואו? ווען? וואָס פאַלט דיר איין?

— די ערדשיכט, וואו דאָס וואַסער געפינט זיך שוין, איז דאָך געווים זייער ווייך, דערפאַר איז דער עקבער אין איר אַזוי לייכט אַריין. ווען מיר האָבן אים אַרויפגענומען, האָט די פייכטקייט פון אים אָפּגערונען, און דער זאַמד האָט זיך אין אים אַריינבאַקומען פון רייבן זיך אָן די זייטן. נאָך עפּעס: צוויי מאָל איז דער עקבער שווערלעך אַרויפגעקומען; דאָס איז זיכער צוליב דער בלאָטע, וואָס האָט זיך צו אים צוגעקלעפּט ביי די זייטן.

מיינע חברים האָבן זיך קוים געקענט גלויבן אַזאַ גרויס גליק.

— פאַרוואָס־זשע איז דער עקבער גאָרניט פּייכט? ניין, מיר מוזן זיין פאָרזיכטיק. פאַרוואָס זאָלן מיר פאַרפירן די מענטשן מיט פוסטע האָפנונגען?

דערווייל האָט זיך אויבן צוזאַמענגעקליבן אַ געדיכטער עולם, וואָס האָט מיט אַ פאַרכאַפּטן אָטעם זיך באַמיט אויפצוכאַפּן כאָטש אַ פּאָר ווערטער פון אונדזערע רייד. איך האָב שוין ניט געקענט צוריק־האַלטן די בשורה, וואָס איך בין מיט איר אַזוי זיכער געווען, האָב איך מיטן גאַנצן כוח אויסגעשריען: „וואַ—אַ—ס—ער!"

מיינע חברים זיינען אויך געוואָרן פעסטער אין זייער איבער־צייגונג און האָבן נאָכגעשריען: „וואַ—ס—ער! וואַ—ס—ער! לאַנג לעבן זאָל ראשון לציון!"

משוגענע פרייד־געשרייען האָבן אָפּגעהילכט אין דער לופטן.

— וואַסער! וואַסער! — האָט אָפּגעקלונגען איבערן ברונעם.

ווי אַ בליץ איז דורכגעפלויגן די פריילעכע בשורה איבער דער גאַנצער קאָלאָניע. אַלע זיינען זיך שנעל צוזאַמענגעלאָפן פון די פעלדער. סאיז ניט געבליבן אפילו קיין קינד אין וויג. אַלע, פון קליין ביז גרויס, האָבן זיך געריטן און געצויגן צום ברונעם, צום לעבעדיקן קוואַל. אין דער לופטן האָבן זיך געטראָגן די טויב־מאַכנדיקע שיסע־רייען און די אויסגעשרייען: הידד! וואַסער! מען איז געשפרונגען; מען האָט געטאַנצט און געדאַנקט גאָט; מען האָט זיך אַרומגע־נומען און געוויינט פאַר פרייד ווי קליינע קינדער. סאיז ניט געווען איינצושטילן די צעהוליעטע מענטשן. מען האָט אונדז אַרונטער־געוואָרפן אַ צעטעלע, מען האָט זיך געבעטן רחמים: „נאָר איין טראָפּן וואַסער!" מיר האָבן אַריינגעדרייט דעם עקבער און האָבן אַרויפ־געבראַכט נאָך אַביסל פייכטן זאַמד. — גרויסער גאָט! וואָס טוען זיי דאָרט אויבן מיט דער בלאָטע? מען צעכאַפּט זי איינער ביים אַנדערן, מיט אַן אומבאַשרייבלעכן גליק...

דער עולם האָט געפאָדערט אַז מיר, די העלדן פון טאָג, זאָלן אַרויפקומען, און ווען איינער פון אונדז האָט זיך געוויזן איבערן ברו־נעם, האָט מען אים אַרומגענומען, געקושט, אים געוואָרפן אין דער לופטן משוגענערווייז.

אין אַ פּאָר שעה אַרום זיינען זיך צוזאַמענגעקומען געסט און אונדז וואַרעם באַגריסט.

מיר האָבן דאָן פאַרבראַכט אַ זעלטענעם טאָג.

(פון „יומן אחד הבילוים")

וואָקאַבולאַר

ראשון לציון — איינע פון די ערשטע קאָלאָניעס אין ארץ ישראל, געגרינדעט אין יאָר 1882 און באַזעצט פון די ערשטע פּיאָנערן — די בילוים.

בילו — די ערשטע אותיות פון די ווערטער „בית יעקב לכו ונלכה", וואָס איז געווען די מאָטאָ פון יידישע סטודענטן אין רוס־לאַנד, וועלכע זיינען עולה געווען קיין ארץ ישראל אין די אַכציקער יאָרן פון נײַנצענטן יאָר הונדערט

געעקבערט — Drilled

תחית־המתים (טכיאַס האַמייסים) — דאָס לעבעדיק ווערן פון די טויטע. ווען משיח וועט קומען וועלן די טויטע לעבעדיק ווערן

הורבות (כורוועס) — Ruins

נייגעריק — Curious

רבותי (ראַבויסיי) — מיינע האַרן — Gentlemen

שיכט — Layer

הידד (היידאָד) — הוראַ

ברונעם — Well

פּאַמעלעך — Slowly

פראַגן און אַרבעטן

1. פאַרוואָס וואָלט ראשון לציון חרוב געוואָרן נישט האָבנדיק קיין וואַסער?
2. פאַרוואָס האָט זיך נישט באַוויזן קיין וואַסער אַזוי ווי מע האָט געוואָלט?
3. וואָס איז געווען דער ערשטער סימן אַז מען וועט באַלד דערגרייכן וואַסער?
4. קענסטו אָנרופן אַ ליד, וואָס האָט צו טאָן מיט וואַסער?
5. באַשרייב אין קורצן די פרייד, וואָס האָט אַרומגעכאַפּט אַלעמען, ווען סאיז געוואָרן זיכער אַז מע האָט געפונען וואַסער.

אויף צעאַקערטער ערד

אברהם מאַשקאָוויטש

ליב האָב איך אַרומצוגיין אויף צעאַקערטער ערד
דאָס העמד ברייט צעכראַסטעט, מיט נאַקעטער ברוסט קעגן
זון, פריי צעעפנט,
די אַרבל פאַרקאַטשעט ביז האַלב עלנבויגן,
מיט באָרוויסן טראָט.
פריי!
און פריי שפּילט דער ווינט זיך מיט מיינע צעפּאַטלטע האָר
אין אַ ווינט־שפּיל,
און זינגט אַזאַ ווינטיקן ניגון אין אויער אַריין מיר;
און קילט מיר מיין אָנגעבריט לייב פון דער זון, און דער־
פרישט מיך.
און איך אַליין גיי אַזוי אַרום, און שעפּ נחת פון צעאַקערטער ערד,
און בענטש יעדן שפּראָציקן זאַנג,
און זינג אַ ליבּ־ליד דער מי און דער פּראַצע
פון פעלד־מענטש,
וואָס ער האָט די פעלדער פאַראַקערט,
פאַרזייט,
באַשניטן,
און שפּע פאַר וועלטן פאַרגרייט!
אַ ברכה אין דיינע הענט, האָרעפּאַשנע,
דו, ערלעכער פעלד־מענטש!

ו ו אָ ק אַ ב ו ל אַ ר

צעכראַסטעט — צעעפנט Unbottoned
פאַרקאַטשעט — Rolled up
עלנבויגן — Elbow
באָרוועס — Barefoot
צעפּאַטלט Disshelved
נחת (נאַכעס) — Pleasure

שפּראָציקן — Sprouting
פּראַצע — אַרבעט Toil
שפּע (שעפע) — Prosperity, Abundance
האָרעפּאַשנע — אַרבעטנדיק שווער Toiling

די כנרת

מ. סמילאַנסקי

איין שיינעם ווינטער טאָג בין איך צום ערשטן מאָל געפאָרן פון נצרת קיין טבריה אין אַ דיליזשאַנס. דער וואָגן איז געווען פול מיט קריסטן, און איך בין געווען דער איינציקער ייד. כבין דעמאָלט געווען עפּעס ניט אויפגעלייגט. בין איך געזעסן איינגעהילט אין אַ שטילן טרויער. טרויעריק שטיל האָבן מיר דאַן אויסגעזען אויך די בערג אַרום.

סאיז מיר געווען לאַנגווייליק, און כהאָב זיך געהאַלטן אין איין אומקוקן: וואו איז שוין טבריה?

פּלוצלונג האָב איך עפּעס דערשפּירט פאַראויס אויף דער לינקער זייט. כהאָב אַ קוק געטאָן און כהאָב פון דערשטוינונג אַזש אויס־געשריען. ווייט, ווייט אין פאַראויס, צו צפון־צו, האָט זיך אַרויס־געהויבן פון מיטן פון דער טיפער בלויקייט עפּעס אַ ריזיקע זאַך. כהאָב ביז דאַן נאָך אַזעלכעס ניט געזען. סאיז מיר אויסגעקומען, אַז מיין גאַנצע נשמה און דער גאַנצער אַרום איז אָנגעפילט געוואָרן מיט איין געפיל: באַרג. דער באַרג־שפּיץ איז אינגאַנצן באַדעקט מיט ווייסן, קלאָרן שניי, וואָס גלאַנצט אַנטקעגן דער זון, ווי זילבער געפּאַסט מיט סאַפּירן. איז מיר איינגעפאַלן: דאָס איז דער חרמון! האָט מיך אַ טיפער יראת־הכבוד באַהערשט.

דאַן האָב איך דערזען עפּעס, וואָס כהאָב פאַר קיין פאַל ניט דערוואַרט צו זען אויף דעם אָרט, צווישן די בערג.

האָט איר אַמאָל געזען אַ קאַלטן, גלאַנציקן שפּיגל, גלאַט און גלאַנציק ווי זילבער, צוואַנציק טויזנט מעטער די לענג און ניין טויזנט מעטער די ברייט?

אין מזרח־זייט, צופוסנס פון דעם הויכן טבריה באַרג, וואָס מיר זיינען געשטאַנען אויף זיין שפּיץ, איז אָט דער גלאַנציקער שפּיגל געלעגן צעשפּרייט איבער דעם לאַנד, צווישן די בערג־קייטן.

דאָס איז געווען די כנרת.

פאַרנאַכט בין איך אַרויסגעגאַנגען אויסער דער שטאָט און האָב

זיך געלאָזט גיין צו דער כנרת. כהאָב זי ניט דערקענט: נאָך אַלץ גלאַט ווי מיטיקצייט און אויסגעשפּרייט ווי אַ טעפּעך איבער דעם ריזיקן פּליין צווישן די בערג־קייטן; זי האָט שוין אָבער ניט געהאַט יענעם גלאַנציקן שיין, וואָס האָט געבלענדט די אויגן. די אָזערע איז געווען בלוי, טיף־בלוי, און שטאַרק פאַרענדערט. מיטיקצייט האָט זי מיר אויסגעזען ווי אַ פאַרנעמע, שטאָלצע פּרינצעסין און איצט — ווי אַ שוואַרצע, באַשיידן־שטילע יתומה. אירע רואיקע וואַסערן, וואָס האָבן לייכט באַרירט דעם זאַמדיקן ברעג, האָבן זיך באַוואויגן פאַמע־לעך. מען האָט קוים געקענט אָנזען זייערע באַוועגונגען. מיין אויער האָט מיט גרוים מי אויפגעכאַפּט איר שטילן פּליסטער, ווי פון אַ תפלה, גלייך ווי די כנרת וואָלט פאַר זיך תפלה געטאָן.

ביים כנרת־ברעג זיינען געזעסן צוויי אַלטע פישערלייט, איינער אַ ייד און דער צווייטער אַן אַראַבער. זיי זיינען געווען פאַרטאָן מיטן אויספאַרריכטן אַ גרויסע נעץ. כהאָב זיי באַגריסט און כהאָב זיך אַוועקגעזעצט לעבן זיי, אויף איינעם פון די שוואַרצע שטיינער, וואָס זיינען דאָרט געלעגן.

— האָט די כנרת אַ סך פיש?

דער אַראַבער האָט אויף מיר אַ ברוגזן קוק געטאָן און האָט גע־ווענדעט זיין בליק צו דער כנרת. סהאָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אַז ער וויל זי איבערבעטן. ער האָט זיך ווייטער פאַרטיפט אין דער נעץ. כהאָב זיך געכאַפּט, אַז מיין פראַגע האָט הפנים דערצאָרנט אָדער באַליידיקט דעם אַלטן פישער, כאָטש ווי אַזוי האָב איך ניט געוואוסט.

— סאיז אַלץ אַ גאָט זאַך... — האָט מיר דער ייד געענטפערט — די כנרת איז ממלא גאָטס ווילן. אַז זי איז גוט אויפגעלייגט, גיט זי גאָר אַ סך פיש; אַז מען דערצערנט זי, גיט זי גאָרניט. גאַנץ אומזיסט איז דאָן דעם מענטשנס מי.

— אָט די רואיקע, ווערט זי דען אויפגערעגט?

— זי? האָ־האָ!...

דער אַלטינקער האָט געוואָרפן אַ בליק, פול מיט צערטלעכער ליבשאַפט און דרך־ארץ, אויף דער כנרת. דאָס פנים ביים אַלטן אַראַ־בער איז נאָך אַלץ געווען אָנגעכמורעט, און ער האָט ניט אויפגעהויבן זיינע אויגן פונעם לאָך אין דער נעץ.

— שטורעמט אמאָל אויף די כנרת? — האָב איך געפרעגט מיין בעל־אכסניה, א טבריהער ייד, ביי וועמען די געקרייזלטע פאות קומען זיך צונויף אין איין שטיק מיט דער באָרד.

— די כנרת?... נו, נו. ווען זי צעטאַנצט זיך, זיינען אירע כוואַליעס ווי די בערג.

— סגלויבט זיך עפּעס גאָר ניט. ווערן דאָ שיפלעך וועו דער־טרונקען?

דער בעל־אכסניה האָט מיך אָנגעקוקט מיט אַ שווערן אומעט, ווי עפּעס אַ סכנה וואָלט געהאַנגען איבער זיין קאָפּ. סהאָט אויס־געזען, ווי מיין פראַגע וואָלט אים איבערגעשראָקן.

— וויי איז די פישערלייט, וואָס דער שטורעם פּאַקט זיי אין מיטן דער כנרת. נאָר גאָטס גרויס רחמנות קאָן זיי ראַטעווען. צומאָל, ווען זיי בעטן גאָט זייער שטאַרק, שטילט זיך איין דער שטורעם אין זיין סאַמע ברומען. טאָמער חלילה ווערט זייער תפלה ניט אָנגענומען, ווערן זיי פאַרשלונגען צוזאַמען מיט זייערע שיפלעך, און מען ווייסט אַפילו ניט, וואו זייער געביין איז אַהינגעקומען... זי איז מוראדיק טיף.

שפּעטער אַ ווײַלע האָט ער צוגעגעבן: „געבענטשט זאָל זי זיין סיי־ווי. אירע וואַסערן און אירע פיש דערנערן אונדז...”

אין מיטן דער נאַכט האָב איך זיך אויפגעכאַפּט אין איין שרעק. אין דרויסן האָט געבושעוועט אַ שטורעם. די אכסניה האָט זיך ווי געטרייסלט. כבין אַראָפּגעשפּרונגען פון בעט און כהאָב זיך אָנגע־טאָן. דורך די טיר־שפּאַלטן פון צווייטן צימער האָט מיר אַ שיין גע־טאָן אַ שוואַך ליכט, און כהאָב דערהערט אַ פאַרשטיקט געוויין. כבין צוגעגאַנגען צו דער טיר און כהאָב זי אַביסל אויפגעעפנט. אין צימער־ווינקל איז געזעסן דער בעל־אכסניה אָנגעשפּאַרט ביי אַ טיש, אויף וועלכן סהאָט געברענט אַ קליינער לאָמפּ, און האָט זיך שטאַרק געשאָקלט מיטן גאַנצן גוף, ווי סשאָקלט זיך אַ בוים פונעם ווינט. זיינע פאות האָבן זיך אָפּגעטיילט פון דער באָרד און האָבן זיך געוואָרפן אין דער לופט. פון זיין מויל האָבן זיך אַרויסגעריסן אָפּטע תפלות, געוויינען און געבעטן... ער האָט דערפילט, אַז די טיר איז אָפן, און ער האָט אויף מיר אַ קוק געטאָן מיט שרעק. ער

האָט מיך דערקענט, האָט אַן אומצופרידענער אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ און האָט זיך ווידער גענומען דאַווענען.

וואָס איז דאָס פאַר אַ מין דאַווענען? עבודה זרה! דאָס בעט ער זיך ביים שטורעם, ביי דער כנרת? כהאָב זיך אָבער דערמאָנט: ער ריכט אָפּ חצות! האָב איך זיך אָפּגעקערט. כהאָב געטאַפּט אין דער פינצטער און כהאָב קוים געפונען דעם וועג צום קאָרידאָר און צו דער דרויסנדיקער טיר. כהאָב זי אַ קליין ביסל געעפנט, האָט זי דער ווינט באַלד אַ שמיץ געטאָן און זי מיר פאַרקלאַפּט פאַר דער נאָז. נאָכן ווינט איז געקומען אַ גוס רעגן, וואָס האָט גע־שמיסן אויף דער טיר, אויף די פענצטער, אויף די ווענט, ווי אַ מבול וואָלט פלוצלונג גענומען פאַרפלייצן די ערד. אַ מאָדנע שווער גע־פיל האָט מיין האַרץ געפּרעסט: עפּעס אַ ריזיקע אורקראַפט איז געקומען די וועלט אומברענגען. כהאָב זיך געשטעלט לעבן דער טיר און כהאָב אָנגעשטרענגט מיינע אויערן. אין מיטן פון דעם גע־וויין פון שטורעם און פון דעם גיסן פון רעגן, האָט מיין אויער געכאַפּט עפּעס אַן אַנדער מין ברומען, וואָס איז געוואָרן אַלץ העפטיקער און העפטיקער און האָט אָנגעפילט מיין נשמה מיט אַן אומבאַוואוסטן שרעק. אָט דאַכט זיך מיר, אַז איך הער שיסן, שאָס נאָך שאָס, און אָט הער איך אַ קרעכצן, אַ פאַרשטיקטן שלוכצן, ווי אַ שטיל גע־וויין... אין אַ ווײַלע אַרום האָב איך דערהערט אַ קרעפטיקן שטורעם־אויסברוך, זיגרייך, טריאומפירנדיק, גרייט אַלץ איינצושלינגען, אָן אָפּשטעל.

— פּ — — וו — — וואָ — — וו — — יאָ — — יאָ — — —

דער ווינט נעמט זיך אָן מיט נייע כוחות. אַ שטאַרקער שלאַקס־רעגן גיסט. דער ווינט איז שוין הפנים בייגעקומען יעדע שטרויכ־לונג. ער איז ווילד, פול מיט צאָרן, און טראָגט זיך אָן אויפהער ווי אַ שרעקלעכער, גרויסער וואַסערפאַל.

אינדערפרי האָב איך אָנגעטאָן מיין רעגן־מאַנטל און די שטיוול, כהאָב גוט איינגעהילט דעם קאָפּ און דאָס פּנים, און, צו דער גרויסער דערשטוינונג פון מיין בעל־אכסניה, האָב איך זיך אַרויסגעלאָזט אין דרויסן. איך בין געגאַנגען באַרג אַרויף.

דער שטורעם האָט זיך שוין איינגעשטילט. סהאָט נאָך גערעגנט,

נאָר ניט באַשטענדיק. שוואַרצע, שווערע וואָלקן האָבן נאָך גע־שוועבט איבער מיין קאָפּ און האָבן זיך אָנגעשטויסן אָן באַרג. די גאַנצע ווייטלעכע אומגעבונג, אַפילו דער חרמון, זיינען געווען פאַר־הוילן פון אויג. אין טאָל, צופוסנס פונעם טבריה־באַרג, צווישן די באַרג־קייטן, דאָרט וואו נעכטן האָט די כנרת אַזוי שטיל גערוט, האָבן איצט אַרומגעוואַנדערט ריזן־כוואַליעס, בערג־כוואַליעס. זיי האָבן זיך שנעל באַוועגט און האָבן אָנגעוואָרפן אַ שרעק אויף דער גאַנצער סביבה. זיי זיינען געווען בלוי־שוואַרץ מיט אַ ברוין־ווייסער גזשיווע... זיי זיינען געגאַנגען אין אַן אָרדענונג, איינע נאָך דער אַנדערער, ווי אַ מוראדיקע מחנה פון אַ זיגרייכער אַרמיי... אַז זיי זיינען צוגעקומען צום ברעג, האָבן זיי זיך אָנגעשלאָגן מיט ריזיקער קראַפט אָן די פעלדזן, און דער גאַנצער אַרום איז פול געוואָרן מיטן רעש פון זייער קלאַפּן, גלייך ווי אַלע אַנדערע קלאַנגען פון דער וועלט וואָלטן פאַרשטומט געוואָרן אוים מורא פאַר דעם זעלבסט־הערשער. צייטנווייז איז די אָרדענונג געבראָכן געוואָרן, ווי צעטומלט געוואָרן. די כוואַליעס האָבן זיך דעריאָגט, זיינען אַרויפגעשפרונגען איינע אויף דער אַנדערער; האָבן זיך געראַנגלט, געקעמפט איינע מיט דער אַנדערער; זיינען צעקלאַפּט געוואָרן און האָבן זיך מיט אַן אימפּעט צעשפּרייט אויף אַלע זייטן. די גאַנצע אָזערע איז פול געוואָרן מיט אַ שרעקלעכער אויפרודערונג און צעטומלעניש.

כהאָב ניט אַראָפּגענומען קיין אויג פון דער כנרת. כהאָב אומזיסט געזוכט ביי איר כאָטש אַ סימן פון דעם, וואָס זי איז ערשט נעכטן געווען. פאַר מיינע אויגן האָט זיך אָפּגעשפּיגלט אַ ווינטן־טאַנץ, אָנגעזאָפּט מיט ווילדער נקמה. אָן ווענען האָט די כנרת געזוכט נקמה צו נעמען? פאַר וועלכע זינד?

כהאָב זיך אומגעקערט אין שטאָט אַריין. כבין אַראָפּגעגאַנ־גען צום ברעג פון דער אָזערע. כהאָב געוואָלט זען די כנרת פון דער נאָענט. די ממשלה פון טויט. ביים ברעג איז קיין לעבעדיקער נפש ניטאָ. דער געפּילדער פון די כוואַליעס האָט מיך שיער נישט מויב געמאַכט. אַ שפּריץ פון שטעכיקע, בריענדיקע וואַסער־טראָפּנס האָט מיך באַגאָסן. כבין אַהיימגעקומען, נאַס און ציטערנדיק. דער בעל־הבית האָט מיך אָנגעקוקט ווי פאַרדראָסיק: פאַרוואָס?...

ווען כהאָב זיך אויפגעכאַפּט האָבן שוין די באַגילדעטע זון־שטראַלן זיך אַריינגעריסן אין מיין צימער דורך די לאָדן־שפּאַלטן.

סאיז שוין געווען פרימאָרגן. דער בעל אכסניה איז מיר אַנטקעגנ-געקומען מיט אַ שמייכל און האָט מיך געפרעגט:

— סאיז זיך דיר עפּעס גוט געשלאָפן?

— שוין נאָכן שטורעם?

— די כנרת איז שטיל געוואָרן נאָך תחילת נאַכט.

— גאָר קיין בייז ניט געשען?

— חס-ושלום! נאָר אַ פּאָר שיפלעך זיינען צעבראָכן געוואָרן. די מענטשן האָבן זיך ניט צוגעאיילט זיי באַצייטנס אַרויסצוראַ-טעווען.

כהאָב זיך געאיילט ווידער צו קומען צו דער כנרת.

זי איז געלעגן רואיק אויסגעשפּרייט איבער אירברייטן גע-לעגער צווישן די בערג. אירע קלאָרע, בלויע וואַסערן האָבן רואיק געגלעט דעם ברעג. איז דאָס דיזעלבע כנרת, וואָס האָט ערשט מיט אַ פּאָר שעה פריער געוואָלט די גאַנצע וועלט איבערקערן?

אויפן ברעג, דאָרט וואו כבין אייערנעכטן געשטאַנען צום ערשטן מאָל, איז געזעסן אויף דער ערד אַן אַלטער אַראַבישער פישער און האָט שטילשווייגנדיק געקוקט אויף די צעבראָכענע שטיקער פון זיין שיפל, וואָס האָבן זיך דאָרט געוואַלגערט. כהאָב אים דערקענט.

— איז דיין שיפל צעבראָכן געוואָרן?

ער האָט אויפגעהויבן זיין בליק פון די צעבראָכענע שטיקער האָלץ, האָט מיך אָנגעקוקט פאַרוואונדערט. ער האָט מיך דערקענט, האָט מיט כעס אָפּגעקערט זיין קאָפּ און האָט ווידער געווענדט זיין שטומען בליק צו זיין צעבראָכענעם שיפל.

מיין געוויסן האָט מיך געפּלאָגט: האָט טאַקע מיין אומשול-דיקע פראַגע דערצערנט די כנרת און איבער מיר איז דאָס צעבראָכן געוואָרן דעם אָרעמען מענטשנס שיפל?

דאָס איז געווען מיין ערשטע באַקאַנטשאַפט מיט דער כנרת. כבין דאָן געבליבן אַ פּאָר טעג אין טבריה. גאַנצע טעג ביז שפּעט ביינאַכט פלעג איך זיצן אויפן שטיין הינטער דער שטאָט. האָב זיך צוגעקוקט צו דער כנרת און האָב זיך צוגעהערט צו איר רואיקן געבעט-פליסטערן. יעדן אינדערפרי פלעג איך אַרויסגיין פון שטאָט, פלעג אַרויפגיין אויפן באַרג און זיך איינקוקן אויפן וואַסער. כהאָב

זי געזען אין צייט פון שטורעם און ווען דער שטורעם האָט נאָכגע־לאָזט, ווען זי איז געווען לויטער און שטיל ווי דער טויט, און ווען זי איז געווען ווילד־צעהוליעט. כהאָב זי ליב געהאַט מיט איר שטורעם און מיט איר רואיקייט. כהאָב זי ליב געהאַט, ווען זי האָט זיך געוואָרפן אין די קאָנוואולסיעס פון שטורעם. כהאָב אויף איר רחמנות געהאַט, ווען זי איז געלעגן געבונדן צופוסנס פון די פעלדזן, שטיל, באַרואיקט און אונטערטעניק. כהאָב זי ליב באַקומען און זיך ניט געקאָנט פון איר שיידן.

אין אַ פּאָר טעג אַרום בין איך אַרומגעפאָרן אויף דער כנרת אין דעם שיפל פון אַ יונגן אַראַבער, וועלכער האָט געהאַלטן אין איין רעדן. סאיז אונדז אַנטקעגנגעקומען אַ שיף, אַ קליינע דאַמף־שיף, וואָס האָט געשפּאָלטן די כנרת־כוואַליעס אויף דעם וועג פון דער סטאַנציע צמח צו דער שטאָט טבריה. הינטער איר איז נאָכגעגאַנגען נאָך אַ דאַמף־שיפל, אַ קלענערס.

— זעסטו, כאַוואַדזשאַ, אָט דעם „באַוואַביר״? — האָט מיך מיין מאַטראָז געפרעגט און האָט געוואָרפן אַ בליק פול מיט יראת־הכבוד אויף די ריזיקע קוימענס, וואָס האָבן אַרויסגעהודיעט אַ שוואַרצן רויך. — אָך, האָט די כנרת מיט אים שפּאַס געטריבן!

ער האָט אויף מיר אַנגעשטעלט זיין יונג ברייט פּנים, איבער וועלכן סאיז געווען צעשפּרייט אַ לייכטער פאַרגעניגן־שמייכל.

— ווי אַזוי גאָר?

זיין פּנים איז באַלד געוואָרן ערנסט.

— לכתחילה האָבן די פראַנצויזן דאָס געפירט. זיי האָבן דאָך די כנרת ניט געקענט. אַז זי פלעגט אין כעס ווערן, פלעגן מיר זיי זאָגן: מדאַרף צו איר תפלה טאָן... האָבן זיי געלאַכט: „אַז זי וועט גאָר שטאַרק אין כעס ווערן, וועלן מיר צוגעבן דאַמף״. האָבן זיי געגעבן נאָך דאַמף. האָט זי זיי אַריינגעשליידערט מיט זייערע שיפן, מיט זייער גאַנצן דאַמף, אין תהום אַריין. גאַנצע דריי האָט זי דערטרונקען! איינע איז אויף די פעלדזן צעקלאַפּט געוואָרן אויף פּיצלעך, די צווייטע איז איינגעזונקען אין תהום אַריין, און אָט די, די דריטע, האָט מען פון וואַסער אַרויסגעצויגן.

— און איצט?

— איצט פירן זי אונדזערע, די גלוביקע. טוען זיי תפלה, האָט זי אויף זיי רחמנות.

„די רחמנותדיקע” האָט זיך צעשפּרייט איבער דער גאַנצער לענג און ברייט פון איר געלעגער און האָט זיך געמאַכט ניט הערנ־דיק, גלייך ווי אונדזערע רייד זיינען איר גאָרניט נוגע.

וואָקאַבולאַר

דיליזשאַנס — Stage-coach

לאַנגווייליק — מאָנאָטאָן, נישט אינטע־רעסאַנט

יראת הכבוד (ייראַס־האַקאָוועד) — גרויס אָפּשיי, טיפער רעספּעקט

טעפּיך — Rug

פּראָנעם — Prominent

פליסטער — Whisper

ממלא (מעמאַלע) — Fulfill

בעל־אכסניה (באַלאַכסאַניע) — Inn keeper

דערנערן — שפּייזן

עבודה־זרה (אַוואוידע־זאָרע) — געצנדינסט Idol Worship

חצות (כאַצאָס) — האַלבע נאַכט. אָפּריכטן חצות: זאָגן אין מיטן נאַכט טרויער־תפילות אויפן חורבן בית המקדש.

העפטיק — שטאַרק

הרמון (כערמאָן) — אַ הויכער באַרג אין צפון ישראל, וועלכער איז שטענדיק באַ־דעקט מיט שניי

פאַרהוילן — באַהאַלטן

גזשיווע — Mane

נקמה (נעקאָמע) — Revenge

לאָדן — Shutters

תחילת (טכילעס) — אין אָנהויב

געוויסן Conscience

געפּלאָגט — Suffered, Plagued

אונטערטעניק — Submissive

כלומרשט (קלאָמערשט) — אויבנאויפיק נישט אמתדיק

געקאָוועט — Chained

כאַוואַדזשאַ — (אַראַביש) האַר Lord

באַוואַביר — (אַראַביש) דאַמף שיף Steam Boat

תהום (טעהאָם) — אָפּגרונט, טיפעניש

נוגע (נויגייע) — אָנגיין Concern

פראַגן און אַרבעטן

1. אין וועלכן טייל פון ארץ־ישראל געפינט זיך די כנרת?
2. פונוואַנען נעמט זיך דער נאָמען כנרת?
3. וואָס איז די כנרת, אַ טייך אָדער אַן אָזערע?
4. מיט וועלכן טייך פאַראייניקט זי זיך?
5. פאַרוואָס זיינען די איינוואוינער פון כנרת אַזוי צוגעבונדן צו איר?
6. שרייב איבער עטלעכע זאַצן, וואָס באַשרייבן די כנרת ווען זי איז שטיל.
7. שרייב איבער עטלעכע זאַצן, וואָס באַשרייבן די כנרת אין צייט פון רעגן און שטורעם.

די יידישע קאָמאַנדאָ

שלום העקטין

א.

יעקב כספי איז אַ מאַטראָז, ער איז אויסגעוואַקסן אין חיפה — דער שיינער האַפּנשטאָט פון ארץ-ישראל. זיין פּאָטער איז געווען אַן אַרבעטער; ער האָט געאַרבעט ביי בויען הייזער אין חיפה; די אַרבעט איז געווען שווער און די פאַרדינסטן זיינען ניט אַלע מאָל געווען גענוג. דעריבער האָט יעקב נאָך גאָר קליינערהייט שוין געמוזט אַרבעטן אַליין עפּעס צו פאַרדינען.

יעקב האָט געאַרבעט אין אַ קראָם. ער פלעגט פונאַנדערטראָגן די סחורה צו די קונים אַהיים.

די שטאָט חיפה ליגט ביים ברעג ים. האָט יעקב זייער ליב געקראָגן דעם ים. ער האָט אַליין ניט געוואוסט פאַר וואָס.

יעקב איז געווען אַ שטיל יינגל, אַ שווייגער, און ער האָט שטענדיק וועגן עפּעס געחלומט. פלעגט ער שטיין אַזוי, לאַנג, לאַנג קוקן צום ים צו, און טראַכטן וועגן עפּעס אין דער שטיל.

די יאָרן זיינען דאַן געווען אומרואיקע; אַראַבער פלעגן אָפט באַפאַלן יידן, אָנפאַלן אויף די יידישע קאָלאָניעס. די יידן פלעגן זיך אַנטקעגנשטעלן מיט כוח און מיט מוט.

ב.

איין מאָל סוף ווינטער, איז געקומען אַ גרופּע חלוצים פון פּוילן קיין ארץ-ישראל. זיי האָבן זיך באַזעצט אין די בערג פון ירושלים און אָנגעהויבן בויען דאָרט אַ נייעם ישוב. אין איינעם פון די קאַלטע פרימאָרגנס, באַגינען, זיינען זיי אַרויס צו איינעם פון די בערג צו האַקן שטיינער כדי צו בויען דעם ישוב. באַוואָפנטע אַראַבער האָבן זיי אָפּגעוואַרט אויפן וועג, זיי באַפאַלן פון הינטן, און אָנגעהויבן שיסן אויף די חלוצים.

פינף פון די חלוצים זיינען געפאַלן טויט...

די אַרבעט האָט זיך אָבער ניט אָפּגעשטעלט. אין אַ קורצער צייט אַרום האָט זיך דאָרט, ביים סאַמע שפּיץ פון איינעם פון די וויסטע בערג, ניט ווייט פון ירושלים, באַוויזן אַ נייע יידישע קאָלאָניע, אַ קבוצה.

צום אָנדענק פון די פינף געפאַלענע חלוצים, האָט מען איר אַ נאָמען געגעבן „מעלה החמשה" („באַרג פון די פינף"). מען האָט דאָן אָנגעהויבן זינגען אַ ליד אין ארץ־ישראל וועגן די פינף געפאַלענע פּיאָנערן. דאָס ליד האָט זיך אָנגעהויבן מיט די ווערטער:

„פינף זיינען אַרויס אַ היימלאַנד צו בויען"

אומעטום, אין אַלע ווינקלען פון לאַנד, האָט מען דאָס נייע ליד געזונגען. יעקבן איז דאָס ליד זייער שטאַרק געפעלן און ווען ער פלעגט זיין איינער אַליין, פלעגט ער עס זינגען אין דער שטיל איין מאָל און נאָך אַ מאָל. מיט אַ באַזונדער כוח פלעגן אָפּקלינגען אין זיין האַרצן די ווערטער:

„אַ היימלאַנד צו בויען,
אַ היימלאַנד צו בויען!..."

יעקבן האָט זיך שטאַרק פאַרגלוסט לאָזן זיין אַרבעט אין קראָם, ווערן אַ חלוץ און העלפן בויען דאָס היימלאַנד. ער איז געשטאַנען אין האַפן, געקוקט אויפן ים, אויף די שיפן. מיט אַ מאָל האָט דער יונגער יעקב (ער איז דאַן געווען אַרום זעכצן יאָר אַלט) דערפילט, אַז צווישן אַלע שיפן וואָס שטייען אין יידישן האַפן איז ניטאָ קיין איין יידישע שיף!... האָט עס יעקבן שטאַרק פאַרדראָסן, און ער האָט זיך געגעבן אַ שבועה, אַז ווען ער וועט אויסוואַקסן, וועט ער ווערן אַ חלוץ פונעם ים! „ווען עס וואָלט דאָ געווען כאָטש איין יידישע שיף", — פלעגט יעקב זאָגן צו זיך אַליין: „כאָטש איין יידישע שיף!"

נאָך אַ צוויי יאָר זיינען אַוועק — יעקב איז געוואָרן אַכצן יאָר אַלט. איין מאָל איז צו אים דערגאַנגען אַ קלאַנג, אַז אַ יידישע שיף, די ערשטע יידישע שיף, האָט זיך באַוויזן אין האַפן. ווי נאָר יעקב האָט פאַרענדיקט יענעם טאָג די אַרבעט, האָט ער זיך גיך איבער־געטאָן אין ריינע קליידער און זיך געלאָזט לויפן צום האַפן. זיין האַרץ האָט אים שטאַרק געקלאַפּט ווען ער איז צוגעלאָפן צום טויער. פונקט אַנטקעגן אים איז געשטאַנען די יידישע שיף! זי האָט געטראָגן אַ יידישן נאָמען, דעם נאָמען פון יידישער האָפענונג — „תקוה" האָט

געהייסן די שיף — און די ווייס־בלויע פאָן האָט איבער דער שיף געפלאַטערט.

ד.

יעקב איז אַ צייט געשטאַנען ווי באַצויבערט, נאָכדעם האָט ער זיך ווי אָפּגעריסן פון זיין אָרט און איז גיך אַוועק, ווי עפּעס אַ גרויסער כוח וואָלט אים פון דאָרט געטריבן.

ביי נאַכט האָט ער דערציילט די עלטערן וועגן זיין באַשלוס צו ווערן אַ פּיאָנער פון דער יידישער ים־אַרבעט און גיין דינען ווי אַ מאַטראָז אויף דער יידישער שיף. זיין פריערדיקע אַרבעט אין קראָם האָט אויסגעזען זייער ניט וויכטיק אין זיינע אויגן: „מיר", פלעגט יעקב טראַכטן, „גיט טאַקע די דאָזיקע אַרבעט מיטלען צום לעבן; עס גיט אָבער גאָרניט מיין פאָלק און מיין לאַנד". דערצו טאַקע האָט דאָס יינגל געפילט, אַז דער ים ציט אים מיט אַ גוואַלדיקן כוח, אַז זיין לעבן וועט קיין לעבן ניט זיין ביז ער וועט ניט ווערן קיין מאַט־ראָז!

אין אַ פּאָר טעג אַרום איז שוין יעקב געווען אויף דער „תקוה". אַלע בחורים וואָס האָבן דאָרט געאַרבעט — סיי די מאַטראָזן, סיי די אָפיצירן — זיינען געווען יידן. זיי זיינען געווען די ערשטע יידישע חלוצים צו אַרבעטן אויפן ים.

יעקב איז אַזוי טריי געווען זיין אַרבעט, אַז ער האָט אַרום זיך גאָרניט ניט געזען. בלויז דעם ים און זיין אַרבעט. ער האָט ליב גע־האַט זיינע חברים, נאָר זיינע געדאַנקען זיינען תמיד געווען מיט עפּעס פאַרנומען. „דער שוויייגער" האָט מען אים אַ נאָמען געגעבן. אין זיין פרייער צייט פלעגט ער שטיין מיטן פּנים צום ים און זינגען. און מער ווי אַלע אַנדערע לידער האָט ער ליב געהאַט דאָס ליד „פינף זיינען אַרויס"...

ה.

עס האָט אויסגעבראָכן די צווייטע וועלט־מלחמה. די יידישע שיף „תקוה", מיט איר יידישן שטאַב, האָט גענומען אַנטייל אין דער מלחמה צוזאַמען מיטן ענגלישן פלאָט. און אַט האָט איין מאָל גע־טראָפן, אַז מען האָט געדאַרפט שיקן אַ קאָמאַנדאָ מיט זייער אַ וויכ־טיקער מיסיע אין דער שכנותדיקער סיריע. האָט זיך די יידישע שיף „תקוה" מיט איר שטאַב אַרויסגערופן צו זיין די דאָזיקע קאָמאַנדאָ.

ניט איין מאָל זיינען זיי שוין געווען אין סיריע; זיי זיינען געווען גוט באַקאַנט מיט אַלע פּלעצער ביים ברעג ים; אויפגעהאָדעוועט אין ארץ־ישראל, האָבן אַ סך פון זיי גוט געקענט די אַראַבישע שפּראַך און געקענט זיך פאַרשטעלן פאַר אַראַבער. דער ענגלישער אַדמיראַל האָט פאַרשטאַנען, אַז ער וועט ניט געפינען קיין בעסערע פאַר דער נויטיקער מיסיע ווי די מוטיקע יידישע בחורים. זיינען זיי טאַקע באַשטימט געוואָרן פאַר דער וויכטיקער און געפערלעכער שליחות.

ווען „תקוה" איז געווען ווייט, ווייט אויפן ים האָט פּלוצעם אויסגעבראָכן אַ שווערער שטורעם. אַ לאַנגע צייט האָט זיך די שיף געראַנגלט מיט די כוואַליעס. צום סוף זיינען די מאַשינען קאַליע געוואָרן און האָבן מערניט געאַרבעט, און עס איז געווען קלאָר, אַז די שיף וואָס האָט געטראָגן דעם נאָמען „תקוה" האָט פאַרלאָרן יעדע האָפענונג. די יידישע קאָמאַנדאָ פון שיף האָט זיך פאַרזאַמלט אויף איין אָרט. מען איז געזעסן שטיל, ניט אַרויסגערעדט קיין וואָרט — מען האָט געוואַרט אויפן טויט! בלויז יעקב איז געשטאַנען אַ ביסל פון דער זייט, מיטן פּנים צום ים, און האָט שטיל, שטיל, ווי פאַר זיך אַליין, אונטערגעזונגען. **„אַ היימלאַנד צו בויען! — אַ היימלאַנד!..."**

און אָט האָט אַ גרויזאַמע כוואַליע פאַרפּלייצט דאָס שיפל און צעבראָכן די „תקוה" אויף פּיצלעך. די מענטשן זיינען אַלע אַראָפּגעוואָרפן געוואָרן אין דעם צעבושעוועטן ים. עס איז געווען אין מיטן נאַכט — אַ שרעקלעך פינצטערע נאַכט. לאַנגע שעהן האָבן זיך די מענטשן געראַנגלט מיט די כוואַליעס. ווען די פינצטערניש האָט אָנגעהויבן ווערן אַ ביסל שיטערער האָבן זיי דערזען, אַז דער ברעג איז גאָרניט ווייט פון זיי. זיי האָבן אָבער געפילט, אַז זיי האָבן זיך שוין אַרויסגעשלאָגן פון די כוחות.

ז.

פּלוצעם? — וואָס איז דאָס?! — אַ געזאַנג?! פריער זיינען די קלאַנגען געווען שטיל, אויסגעמאַטערט שטיל; וואָס ווייטער איז די שטים געוואָרן אַלץ שטאַרקער און זיכערער, און ווי זי וואָלט גערופן די גאַנצע חברה און דערמאַנט זיי אָן עפּעס: **„אַ היימלאַנד צו בויען! — אַ היימלאַנד צו בויען!"**

יעקב כספּי איז געווען דער זינגער. — שטענדיק אַזאַ שטילער,

אַ שווייגער, האָט ער פּלוצעם געלאָזט זיך הערן אין דער רגע, ווען זיי האַלטן אין ראַנגלען זיך מיטן טויט! און זיין שטים איז שטאַרק און רופנדיק: „פינף זיינען אַרויס!...״

„אַ היימלאַנד צו בויען״ — האָט זיך מיט אַ מאָל אָפּגערופן אַ שוואַך קול...

„אַ היימלאַנד צו בויען״ — האָט זיך אָפּגערופן אַ צווייטע אָפּגעשוואַכטע שטים...

און אָט האָבן די אויסגעמאַטערטע, האַלב טויטע, חברים אָנגעהויבן זיך אָפּרופן איינער נאָך דעם צווייטן, און אַלע האָבן שוין געזונגען:

„— — — אַרויס אַ היימלאַנד צו בויען!...״

זיי האָבן פאַרגעסן דעם שטורעם, פאַרגעסן זייער מידקייט, די סכנה אין וועלכער זיי האָבן זיך אָט ערשט געפונען. זיי האָבן געזונגען און געזונגען, און גאַרניט באַמערקט, אַז אַזוי זינגענדיק זיינען זיי צוגעשוואומען צום ברעג. עס איז געווען פרי, גאַר-גאַר פרי, און דאָס גאַנצע לאַנד אַרום און אַרום איז נאָך געשלאָפן. די קאָמאַנדאַ איז אַרויף אויפן ברעג און דערפילט איר פליכט. נאָך דעם האָט זיך די גרופּע צעשיידט און פאַרלעכווייז האָבן זיי זיך אַוועקגעלאָזן דורך די סירישע בערג צו דער ארץ-ישראלדיקער גרענעץ.

***

דער ענגלישער אַדמיראַל האָט זייער געלויבט די מוטיקייט פון דער יידישער קאָמאַנדאַ, ער האָט געזאָגט, אַז דאָס וואָס זיי האָבן געטאָן דערמאָנט אָן דער אַלטער יידישער גבורה און איז אַ כבוד פאַרן יידישן פאָלק. די גרופּע האָט געקראָגן פאַר איר העלדישקייט דעם העכסטן מיליטערישן מעדאַל.

וואָקאַבולאַר

סחורה (סכוירע) — וואַרע Merchasdise, Goods

קונים (קוינעם) — Customers

באַגינען — גאַנץ פרי Dawn

שבועה — Oath

באַצויבערט — Enchanted

שטאַב — Staff

שליחות — Mission

גבורה — Strength, Heroism

פראַגן און אַרבעטן

1. דערגענץ די זאַצן מיט די ווערטער פון דער דערציילונג.
יעקב כספּי האָט קליינערהייט געמוזט גיין אַרבעטן, ווייל —.
אין זיין פרייער צייט פלעגט ער שטיין ביים — און טראַכטן וועגן עפּעס אין דער —.
פינף חלוצים זיינען געפאַלן טויט ביים בויען אַ נייעם —.
אין זייער אָנדענק האָט מען דער קאָלאָניע אַ נאָמען געגעבן —.
דאָס ליד וועגן די פינף געפאַלענע — האָט זיך אָנגעהויבן מיט די ווערטער —.
יעקבן האָט שטאַרק פאַרדראָסן וואָס צווישן אַלע שיפן אין חיפה־פּאָרט איז נישטאָ —.
די ערשטע יידישע שיף האָט געהייסן —.
יעקב איז געוואָרן אַ מאַטראָז אויף דער שיף, ווייל ער האָט געוואָלט העלפן נישט נאָר זיך אַליין נאָר אויך זיין —.
אין דער צייט פון דער צווייטער וועלט מלחמה איז די „תקוה" געשיקט געוואָרן דורכצופירן — אין —.
אינמיטן צעבושעוועטן — איז די „תקוה" — געוואָרן.
אַלע מאַטראָזן האָבן זיך אַ גאַנצע — געראַנגלט מיט די—.
פאַרטאָג האָבן זיך די מאַטראָזן דערזען נישט ווייט פון —. זיי האָבן, אָבער, נישט געהאַט קיין האָפענונג זיך צו ראַטעווען, ווייל זיי האָבן זיך אַרויסגעשלאָגן פון די —.
פּלוצעם האָט זיך דערהערט דאָס ליד „אַ היימלאַנד צו בויען", געזונגען פון —.
אַלע האָבן זיך דערפילט דערמוטיקט און זינגעדיק צוגעשוואומען צום ברעג און דערפילט זייער —.
דער אַדמיראַל האָט געזאָגט, אַז דאָס וואָס די מאַטראָזן האָבן געטאָן דערמאָנט אָן דער אַלטער יידישער — און איז — פאַרן יידישן פאָלק.
2. מאַך אַן אַלפאַבעטישע רשימה פון די ווערטער וואָס דו האָסט גענוצט אין די פופצן זאַצן.

יוסף טרומפּלדאָר

י. דראַזשנער

האַלב נאָך עלף אַזייגער אינדערפרי האָבן די אַראַבער זיך דער־נענטערט צו חמרה און האָבן זיך געגרייט צו אַטאַקירן דאָס פּלאַץ. מיר זיינען געווען געצוואונגען אָפּצושטעלן די אַרבעט אין פעלד. פּונקט דאַן האָבן די לעצטע פראַנצויזן פאַרלאָזט חמרה און זיינען אַנטלאָפן קיין מטולה, און די אַראַבער האָבן אָנגעהויבן אַנצוציען פון אַלע זייטן. אויך די אַראַבער פונעם אומגעגנט, אפילו ניט קיין באַוואָפנטע, האָבן זיך אַ לאָז געטאָן קיין מטולה מיטן צוועק צו רא־בירן. מיר האָבן צעלאָזט אונדזער וואָך און האָבן זיך אומגעקערט אַהיים. דאָס איז געווען זייער אַ שווערע שעה פאַר אונדז. אַ שווער־קייט האָט זיך געלייגט אויף אונדזערע הערצער, און פילע צווישן אונדז זיינען געווען שטאַרק צערודערט. סהאָט זיך געשטעלט די פראַ־גע: אויב אַ פראַנצויזישער פּאָלק, וואָס האָט געהאַט קאַנאָנען און מאַ־שין־ביקסן, האָט ניט געקענט באַשטיין קעגן די אַראַבער, ווי זשע וועלן מיר, אַ קליין הייפעלע מענטשן, וואָס מער ווי ביקסן פאַרמאָגן מיר ניט, זיך קענען שטעלן קעגן זיי? די פראַגע: „אפשר זאָלן מיר אויך אַנטלויפן קיין מטולה?" — האָט געשוועבט אין דער לופטן. נאָר קיינער האָט ניט געוואַגט זי שטעלן. אדרבה, אויף דער פאַרזאַמלונג וואָס איז אין דער גיך אָפּגעהאַלטן געוואָרן, איז אָנגענומען געוואָרן אַ פעסטער באַשלוס: אונטער אַלע אומשטענדן בלייבן אויפן אָרט! סאיז אויך באַשלאָסן געוואָרן ניט צו לאָזן די באַוואָפנטע אַראַבער צוקומען צום פּלאַץ, און ווען סוועט קומען דער אַנטשיידנדיקער מאָ־מענט, זאָלן מיר זיך מוטיק פאַרטיידיקן. און אויב מיר וועלן מוזן פאַרלירן אונדזערע לעבנס, זאָלן מיר נעמען פאַר זיי אַ וואָס העכערן פּרייז.

מהאָט אונדז צו וויסן געטאָן, אַז אַראַבער באַפאַלן תל־חי. ניין פון אונדזערע לייט, און טרומפּלדאָר מיט זיי, האָבן זיך שנעל אוועק־געלאָזט אַהין. ווען מיר זיינען צוגעקומען קיין תל־חי, האָבן מיר געטראָפן דאָס הויז אַרומגערינגלט פון בעדואינער. אייניקע רייטער

זיינען אומגעפאָרן הין און צוריק און האָבן געשאָסן אין דער לופטן. ווען מיר זיינען אריינגעקומען אין הויז, האָבן מיר געטראָפן אַלעמען גרייט צום קאַמף: יעדער איינער איז געשטאַנען גרייט אויף זיין פּאָסטן. דאַן איז אָנגעקומען פון חלםת קאַמעל עפּענדי באַגלייט פון זיין קאַזין און נאָך דריי אָפיצירן; זיי זיינען אַלע געווען באַוואָפנט מיט האַנט-גראַנאַטן און רעוואָלווערן. די „געסט" האָבן פאַרלאַנגט, מיר זאָלן זיי לאָזן אַריינקומען אין הויז אַריין זען, צי סגעפינען זיך ניט דאָרטן קיין פראַנצויזן. אַזוי ווי מיר זיינען שוין געווען געוואוינט צו הערן פון זיי אַזעלכע פאָדערונגען, האָבן מיר זיי דערלויבט אַרום־צוגיין איבער די צימערן און זיך אַרומקוקן. דערוויַיל האָט איינער פון די אָפיצירן זיך אָפּגעטיילט פון דער קאָמפּאַניע און האָט געגעבן אַ סיגנאַל די מענטשן אַרום, און זיי האָבן זיך אַ לאָז געטאָן פון אַלע זייטן קיין תל-חי.

קאַמעל און זיינע באַגלייטער זיינען אַריינגעקומען אין הויז אַריין, זיינען דורכגעגאַנגען, אין דער באַגלייטונג פון טרומפּלדאָרן, אַלע אונטערשטע צימערן און זיינען אַרויף אויפן בוידעם. פּלוצלונג האָט דבורה אויסגעשריען: „טרומפּלדאָר, זיי האָבן ביי מיר צוגענומען דעם רעוואָלווער!" טרומפּלדאָר האָט געהייסן אויסשיסן אין דער לופטן און ער אַליין האָט זיך געאיילט צום טויער צו פאַרהאַלטן די אָנפאַלנדיקע אַראַבער. אויפן וועג צום טויער איז ער פאַרוואונדעט גע־וואָרן. ער האָט דאַן באַפוילן צו שיסן אין ציל און האָט זיך אַליין ווידער געלאָזט צום טויער. ער איז באַלד ווידער פאַרוואונדעט געוואָרן. ער האָט דאָך געפּרואווט גיין ווייטער אָבער איז אַוועקגעפאַלן פאַר־וואונדעט אין בויך.

מיר האָבן אַריינגעבראַכט טרומפּלדאָרן אין הויז אַריין. ער איז געלעגן רואיק. ער האָט פאַרלאַנגט פון דעם וואָס האָט איבער־גענומען די קאָמאַנדע, ער זאָל קומען צו אים יעדע ווייל און אים לאָזן וויסן, וואָס סהערט זיך. יעדעס מאָל האָט ער איבערגעזאָגט די זעלבע ווערטער: „שטיין ביז דער לעצטער מינוט, אָפּהיטן דעם כבוד פונעם פאָלק!" ער האָט אַפילו איין מאָל קיין זיפץ ניט געטאָן; ער האָט אַפילו ניט געפרעגט וועגן געהרגעטע און פאַרוואונדעטע. ער האָט זיך נאָר נאָכגעפרעגט וועגן די חברים, וואָס שטייען ביי די פענצטער, צי זיי שטייען ריכטיק אָדער ניט. „גיב זיי איבער, זיי זאָלן שטיין און אָפּהיטן דעם כבוד פונעם פאָלק" — און מער גאָר ניט.

סאיז געקומען דער דאָקטאָר און האָט באַפוילן איבערפירן טרומ-
פלדאָרן קיין כפר-גלעדי, אפשר וועט מען אים נאָך קענען אָפּערירן.
ווען מהאָט אָנגעזאָגט טרומפלדאָרן, אַז מפאַרלאָזט תל-חי און זיך
צו באַפעסטיקן אין כפר-גלעדי, האָט ער צוגעשטימט. און צום ערשטן
און לעצטן מאָל האָבן מיר געהערט פון אים אַ מין זיפץ: „סמאַכט
ניט, סאיז גוט צו שטאַרבן פאַר אונדזער לאַנד!" („אין דבר, טוב למות
בעד ארצנו").

וואָקאַבולאַר

אדרבה (אַדעראַבע) — On the contrary
אומשטענדן — Circumstances
אַנטשיידנדיקער — Decisive
פאַרטיידיקן — Defend
באַפעסטיקן — פאַרשטאַרקן

אומגעגנט — Vicinity, Neighborhood
ראַבירן — Rob, Plunder
פּאָלק — Regiment
באַוואָפנט — Armed

פראַגן און אַרבעטן

1. ווי הייסט דער קיבוץ אין וועלכן עס איז פאָרגעקומען דער איבערפאַל פון די אַראַבער, פון וועלכן עס ווערט דאָ דערציילט?
2. אין וועלכן קיבוץ איז טרומפּעלדאָר געשטאָרבן?
3. אין וועלכן טייל פון לאַנד געפינען זיך די צוויי קיבוצים?
4. וואָס זיינען געווען טרומפּעלדאָרס לעצטע ווערטער?
5. אין וועלכן חודש איז די געשעעניש פאָרגעקומען?
6. וועלכער יידישער יום-טוב קומט פאָר אין דעם חודש?
7. ווי אַזוי פראַוועןן די חלוצים אין ארץ ישראל דעם יאָרצייט פון יוסף טרומפּעלדאָר?
8. קאָנסטו איבערדערציילן אין דיינע אייגענע ווערטער, וואָס עס איז פאָר-געקומען אין תל-חי און כפר-גלעדי י"א אדר, תר"פ?
9. שרייב דאָס אָן.

יעקב פלאָטקין

(זכרונות)

י. בן־צבי

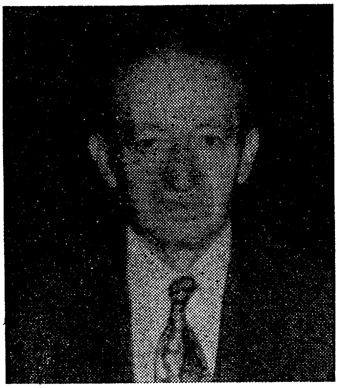

עס איז געווען אין אָונט אין אַ שול, אין איינער פון די דרום־שטעט אין רוסלאַנד און די צייט — אַ העלדנצייט, די טעג פון רעוואָלוציע, פּאָגראָמען און זעלבסטשוץ.

די שול איז פול מיט יונגע בחורים און מיידלעך. זעלטן וואו עס זעט זיך אַ ייד מיט אַ באָרד. ביי דער טיר פון פּאָליש שטייט אַ פּאַטרול: צוויי הויך־געוואַקסענע בחורים היטן דעם אַריינגאַנג. אין זייערע בליקן שיינט אַן ערנסט און דער אויסדרוק פון דער וויכטיקייט פון זייער אויפגאַבע.

פון צייט צו צייט עפנט זיך אויף די טיר, און דער שומר לאָזט אַריין איינציקווייז נייע מענטשן. די אָנגעקומענע גייען שטיל: מען דאַרף זיין באַזונדערס פּאָרזיכטיק, ווייל די שטאָט איז אין קריגס־צושטאַנד, און די קאָזאַקן, וואָס רייטן אַרום איבער די גאַסן, דערפילן טריי זייער פליכט און גיבן אַכטונג, די „אָרדענונג" זאָל ניט געשטערט ווערן.

אַ קליין לעמפּל פאַרשפּרייט אַ טונקעלן ליכט אינעם בית המדרש.

עטלעכע יונגע לייט רינגלען ארום שורות-ווייז די בימה — דאָס זיינען די „צענדליקער" פון זעלבסטשוץ. דער איבעריקער עולם שטייט ארום זיי און הערט זיך שטיל צו צו די רעדעס.

מיט אַ שטילן קול האָבן די רעדנער גערעדט וועגן דער סכנה, וועגן די מיטלען צו פאַרמיידן דעם אומגליק, וועגן זעלבסטשוץ. די פאַרזאַמלטע האָבן אויפמערקזאַם זיך צוגעהערט. צייטנווייז האָבן זיך דערטראָגן פון גאַס הילכיקע קלאַנגען פון קאַפּיטעם — דאָס זיינען דעם קיסרס רייטער, וואָס לויערן איבער די גאַסן — דאַן פלעגן זיך אויף אַ ווײַלע די רעדנער אָפּשטעלן; אַ זאָרג פלעגט זיך באַווייזן אויף אַלע געזיכטער, און אויפגעוואַכט האָבן זיך די חברים פון זעלבסטשוץ, ווי מענטשן, וואָס גרייטן זיך צו אַן אַטאַקע.

אַ שווערער וואָלקן האָט געשוועבט איבער אַלעמען.

פלוצלונג — און אַ מאַן פון אַ יאָר פערציק האָט זיך דורכגעלייגט אַ וועג צווישן די חברים פון זעלבסטשוץ און איז אַרויף אויף דער בימה. פאַרוואונדערט זיינען געבליבן די יונגע, דערזעענדיק דעם גוט באַקאַנטן „בירגערלעכן ציוניסט", יעקב פלאַטקין!

די שטימע פונעם רעדנער איז הייזעריק, זיין רוסיש — אַ פאַר־גרייזטער. אָבער דאָס פּנים זיינס — פלאַם, און די אויגן — פייער.

— איך בין שטענדיק געווען קעגן אונדזער אָנטיילנעמען אין דער רוסישער רעוואָלוציע, — האָט ער אָנגעהויבן — אָבער איין זאַך האָב איך אין אייך שטענדיק רעספּעקטירט, מיינע יונגע חברים: אייערע מעשים זיינען ניט סותר אייערע רייד. האָב איך אייך דערפאַר מקנא געווען, און איך פלעג מיר תמיד טראַכטן: ווען וועט שוין קומען דער טאָג, ווען אויך איך וועל קענען אַרויסווייזן מיין איבערגעגע־בנקייט צו מיין פאָלק! און איצט, ווען מיר האַלטן דערביי — וועל איך בלייבן שטיין פון דערווייטן? ביי אַלץ, וואָס איז מיר הייליק, ביי מיין לעבן שווער איך — מיר וועלן אַלע ווי איינער שטאַרבן אויפן שלאַכטפעלד; מיר וועלן זיך ניט לאָזן פירן ווי שאָף צו דער שחיטה, און ווען דער טייוול וועט אָנפאַלן אויף אונדזערע ברידער, וועלן מיר ניט שטיין פון דערווייטנס...

און דער רעדנער האָט אויפגעהויבן זיין רעכטע האַנט. אַ היי־ליקער ציטער האָט דורכגענומען דעם עולם. פאַרגעסן האָט מען די גרויסע געפאַר, דעם קריגס-צושטאַנד, און פון אַלעמענס הערצער האָט זיך אַרויסגעריסן:

— מיר שווערן! מיר שווערן!

* * *

צוויי יאָר זיינען פאַראיבער.

אַ זומער אינדערפרי אין איינער פון די קאָלאָניעס אין יהודה. עס האָט אַ קלונג געטאָן דער גלאָק — די צייט פון פרישטיק איז געקומען. נעבן דער קאָלאָניע האָבן זיך באַוויזן עטלעכע אַרבעטער, וואָס איילן זיך צו „כאַפּן אַ בים".

איך האָב געפרעגט, וואו וואוינט דאָ מיין פריינט. מען האָט מיר אָנגעוויזן אויף אַ קליינעם חדרל. די טיר איז געווען פאַרמאַכט, אָבער ניט פאַרשלאָסן. באַלד וועט ער קומען מיט זיינע צוויי זין עסן פרישטיק.

איך בין אַריין: צוויי-דריי הילצערנע גאַזע-קעסטלעך. אויף דער פּאָליצע אין אַ ווינקל שטייט אַ קליינע ספּירט-מאַשינקע, און נעבן איר פאַרשיידענע געשיר. אַ טיש, אַ פּאָר בענקלעך פון האָלץ-קעסטלעך, אַלץ ווי ביי די קאָלאָניע-אַרבעטער.

אין אַ מינוט אַרום זיינען זיי געקומען: ער און זיינע צוויי זין. ער איז זייער פאַרעלטערט געוואָרן; דאָ און דאָרט האָבן זיך שוין באַוויזן גרויע האָר; זיין פּנים איז געווען מיד, אָבער אַ באַזונדער יוגנט-גייסט שוועבט אויף אים. נאָך די באַגריסונגען האָבן מיר אָנגעהויבן שמועסן.

— צי בין איך צופרידן? ווי קען דאָס גאָר אַנדערש זיין? יאָ, איך בין צופרידן, וואָס איך האָב פאַרווירקלעכט מיין פּראָגראַם. איך אַרבעט, איך און מיינע צוויי זין. איינעם האָב איך אַרויסגענומען פון אַ שלאָסער-שולע און דעם אַנדערן — פון „עקסטערנעריי". איצט האָב איך אַ שטענדיקן פּאָסטן אין וויין-קעלער אויף דער צייט פון „וואַנדאַזש". מיינע זין אַרבעטן אין באַיאַרעס. וואָס קלער איך צו טאָן? איך וויל גיין אין גליל — די אַרבעט ביי די פּלאַנטאַציעס באַפרידיקט מיך ניט... אַ קאָלאָניסט וויל איך זיין, אַ פּראָסטער פּויער, איך און מיינע זין. ניט אַזוי, בחורים? אינגיכן וועל איך אַריבערברענגען אַהער מיין ווייב און מיין טאָכטער מיט די איבעריקע קליינוואַרג. איך דאַרף נאָר ליקווידירן מיינע געשעפטן וואָס זיינען דאָרט געבליבן...

און ער האָט מיר אויסדערציילט זיינע האָפענונגען און חלומות...

* * *

אין אַ האַלב יאָר אַרום.

פאַרנאַכט, אַ טאָג פאַר פּסח, בין איך געקומען אין אַ פאַרם אין גליל.

מיין פריינט האָט געאַרבעט אין יענער פאַרם. זיין וואוינונג איז געווען נאָענט צום גרויסן הויף פונעם „חאַן". ווען איך בין צוגעגאַנגען צו זיין דירה, איז מיר אַרויס אַנטקעגן זיין ווייב. שווער איז געווען זי צו דערקענען: זי איז אַראָפּ פון פּנים, אירע אויגן זיינען געווען רויטלעך. ביי די הענט האָט זי געפירט אַ קליין מיידעלע. די פרוי האָט נאָך גאָרנישט ניט אָנגעגרייט אויף יום־טוב, און די דירה...

איך האָב באַטראַכט דאָס צימער: קליין און ענג, ניט אַ קער צו טאָן זיך; אויף דער נאַסער פּאָדלאָגע זיינען אין אַ מיש־מאַש צעוואָרפן פאַרשיידענע געפעס. איך בין, ווייזט אויס, געקומען אין רעכטן מיטן פון די הכנות צום יום־טוב. אַ יונג מיידל האָט אויפגעראָמט דאָס הויז, געוואַשן די געפעס. זי האָט מיך דערקענט און זיך אַביסל פאַר־שעמט, וואָס איך האָב זי געטראָפן ביי דער אַרבעט. אַ סך צו רעדן איז געווען איבעריק. דאָס פּנים פון דער פרוי האָט שוין אַלץ דער־ציילט. אירע צוויי זין, וואָס זי האָט אויפגעכאָוועט — וואָס איז געוואָרן פון זיי! וויפל זי האָט עס געהאָרעוועט, וויפל צער איבערגעלעבט צוליב זיי און וויפל האָפנונגען האָט זי געלייגט אויף זיי. קינדער געבענטשט מיט טאַלאַנט זיינען זיי, באַזונדערס דער עלטערער...

איצט איז טונקל געוואָרן זיין פּנים און פאַרברענט... זי האָט געהאָפט צו מאַכן פון זיי לייט, אויב ניט דאָקטוירים, זאָלן זיי לכל הפּחות ענדיקן די גימנאַזיע. איצט, לויטן ווילן פון זייער פאָטער, זיינען זיי געוואָרן איינפאַכע פּועלים. און די טאָכטער! צי דען האָט זי פאַר־בראַכט יאָרן אין דער גימנאַזיע, כדי דאָ צו ווערן אַ פּועלטע? היינט ער אַליין: וואו איז דאָס געהערט געוואָרן, אַ מענטש זאָל גאָר פּלוצעם ווערן אויף די עלטערן יאָרן אַ „פעלאַך"... דער מענטש רעכנט זיך ניט מיט זיין פאַמיליע, ער האָט אויף זיך אַליין קיין רחמנות ניט, — האָט זי ווייטער געזאָגט מיט טרערן אין די אויגן — מסתמא האָט איר געהערט וועגן די וואונדן, וואָס ער האָט געקראָגן פון די אַראַבער אויפן וועג... ער איז נאָך איצט אויך ניט אינגאַנצן געזונט, כאָטש ער באַהאַלט דאָס אויס פון אַלעמען, אַפילו פון מיר...

טרערן האָבן זיך איר געשטעלט אין די אויגן, שווער איז איר געווען איינצוהאַלטן אין זיך דעם געוויין...

ער איז אריין. ער האָט זיך אביסל פאַרענדערט פון דער צייט, וואָס איך האָב אים צום לעצטן מאָל געזען. זיין פּנים איז פאַרברענט געוואָרן פון דער זון, זיינע האָר זיינען גרויער געוואָרן. אַ פּריציייטיקע עלטער איז געלעגן אויף אים. אָבער דאָס פייערל פון זיינע אויגן האָט זיך ניט אויסגעלאָשן. זיין בליק איז געבליבן לוסטיק און פריש.

— האָסט שוין געזען מיין פאַמיליע? ביי אונדז איז נאָך אַ גרויסער מיש־מאַש, אַן אומאָרדנונג, און דאָ קומט אָן דער יום־טוב. מיר האָבן נאָך קיין שטענדיקע דירה ניט; מיט גרויס מי האָב איך דערוויייל דעם קליינעם צימער געפונען. אַלע אַרבעטער וואוינען אין הויף, פינף־זעקס אין אַ צימער, און איך בין אויך מיט זיי די גאַנצע צייט געזעסן. איצט האָב איך צוליב דער פאַמיליע ווי עס איז גע־קראָגן דעם חדר, אָבער עסן זועלן מיר יום־טוב אינאיינעם, אין דער אַלגעמיינער קיך, דאָרט וועלן מיר אָפּריכטן דעם סדר, אַלע אינאיינעם.

פון זיינע רייד האָט זיך געטראָגן אַן אינערע פרייד, אַ בטחון, אָן אַ שאָטן פון יאוש און פאַרצווייפלונג.

— קום, מיין טאָכטער, און גיס מיר אויף!

ער האָט אָפּגעוואַשן זיינע הענט און דאָס פּנים.

מיט אַ באַזונדערער פרייד האָט מיר מיין פריינט דערציילט, אַז זיינע האָפענונגען וועגן קאָלאָניזירן זיך זיינען שוין נאָענט צו דער פאַרווירקלעכונג. ער האָט שוין אַפילו אַ וואָרט פון דער אַדמיניסטראַ־ציע, אַז אין גיכן וועט מען אים געבן אַ „קאָלאָניזאַציע", און מיט אומ־געדולד וואַרט ער שוין אויף יענעם טאָג...

די פרוי און די טאָכטער האָבן זיך אויפמערקזאַם צוגעהערט צו זיינע רייד. די פרוי האָט זיך באַרואיקט אַביסל, אָבער דער אומצוטרוי האָט זי נאָך אַלץ ניט פאַרלאָזן.

— ווייסטו, — האָט זיך פּלוצלונג מיין פריינט מיט באַגייסטערונג געווענדעט צו מיר — היינטיקער טאָג איז געווען דער גליקלעכסטער אין מיין לעבן. שטעל זיך פאָר: איך האָב געאַקערט מיט אַ פּאָר אָקסן, איך און מיינע צוויי זין נעבן מיר... מיר האָבן געאַרבעט, זאָג איך דיר, ווי אמתע קאָלאָניסטן. פּלוצלונג — און אָט די טאָכטער מיינע איז געקומען פון דערווייטן, און אין האַנט האַלט זי דעם פריש־טיק פאַר אונדז... מיר האָבן אָפּגעשטעלט די אַרבעט, און אַזוי זיינען מיר געשטאַנען ביי די אָקסן מיטן אַקעראייזן: דריי יידישע פּעלאַכן מיט אַ פּעלאַכקע...

ער האָט ליבלעך אַ גלעט געטאָן זיין טאָכטער איבערן קאָפּ און אין זיינע אויגן האָבן זיך אָנגעצונדן פונקען פון אמתער פרייד.

— דער גליקלעכסטער טאָג פון מיין לעבן — פון אים האָב איך דאָך געטרוימט די אַלע יאָרן מיינע!

וואָקאַבולאַר

פּאָליש — פאָרצימער פון שול Ante-room
בירגערלעכער ציוניסט — אַ ציוניסט, וואָס באַלאַנגט ניט צו קיין ספּעציעלער ציוניסטישער גרופּע ווי „פּועלי־ציון"
סותר (סויסער) — Contradict
פאַרווירקלעכן — דורכפירן אַ זאַך, רעאַ־ליזירן.
עקסטערנעריי — דאָס לערנען פּריוואַט גרייטנדיק זיך צו נעמען עקזאַמענס אין אַן אָנערקענטער אינסטיטוציע
וואַנדאַזש —די צייט פון טרויבנשניט
באַיאַרעם — אָראַנזשען־גערטנער

פּעלאַך — אַראַבּיש פאַר פּויער Peasant
כאַן — אַראַבּיש פאַר אכסניה Inn
אַראָפּ פון פּנים — אויסזען שלעכט
פּאָדלאָגע — דיל Floor
הכנות (האַכאָנעס) — צוגרייטונגען Preparations
אויפגעכאָוועט — אויפגעהאָדעוועט. דער־צויגן Raised
געהאָרעוועט — געאַרבעט שווער
בטחון (ביטאָכן) — צוטרוי, גלויבן Trust
יאוש (ייאוש) — פאַרצווייפלונג Despair

פראַגן און אַרבעטן

1. וואָס איז דאָס געווען פאַר אַ פאַרזאַמלונג ביי וועלכער דער העלד פון דער דערציילונג דערשיינט פאַר אונדז צום ערשטן מאָל?
2. מיט וואָס האָט זיך יעקב פּלאָטקין פיזיש און אידייאיש אונטערשידן פון די אַנדערע פאַרזאַמלטע?
3. וואו באַגעגנט זיך דער שרייבער מיט יעקב פּלאָטקינען צום צווייטן מאָל?
4. פון וואָס חלומט פּלאָטקין דאַן?
5. פאַר וואָס וויל יעקב פּלאָטקין, אַז ער און זיינע זין זאָלן זיין ערד־אַרבעטער?
6. קאָפּיר דעם פּאַראַגראַף אין וועלכן יעקב רעדט וועגן דעם גליקלעכסטן טאָג אין זיין לעבן.

ירושלים

(פון תנ"ך)

אַזוי האָט געזאָגט גאָט פון צבאות:
עס וועלן נאָך זיצן זקנים און זקנות אין די גאַסן פון ירושלים.
איטלעכער מיט זיין שטעקן אין האַנט,
איבער טיפער עלטער.
די שטאָט וועט זיין פול מיט ייִנגלעך און מיידלעך,
וואָס שפּילן זיך אין אירע גאַסן.
אַזוי האָט געזאָגט גאָט פון צבאות:
זע, איך העלף מיין פאָלק, פון דעם לאַנד פון זונאויפגאַנג,
און פון דעם לאַנד פון זונאונטערגאַנג,
און איך וועל זיי ברענגען
און זיי וועלן וואוינען אין ירושלים.
זיי וועלן זיין מיין פאָלק
און איך וועל זיין זייער גאָט —
דורך אמת און גערעכטיקייט. (זכריה א׳)

ו ו אָ ק אַ ב ו ל אַ ר

צבאות (צעוואָעס) — אַרמייען
זקנים (זעקיינים) — אַלטע לייט
זקנות (זעקיינעס) — אַלטע פרויען

ירושלים

אפרים אויערבאַך

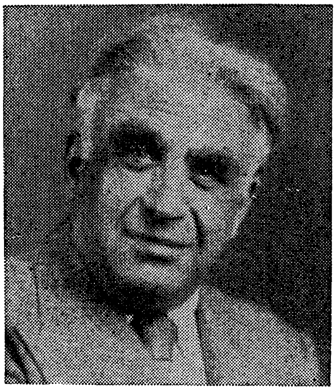

רויטלעך, כלהדיק פאַרשעמט,
שפּילט זיך אין דער זון ירושלימס שטיין,
פאַלט אויף אים אַ שאָטן, קוקט ער פרום־פאַרשעמט,
ווי אַ כלה, אַז זי גרייט זיך צו דער חופה גיין.

שטעט פאַרעלטערן זיך פון צייטס באַריר,
יאָרן וואַקסן אָן אויף זיי, ווי גרויער מאָך, —
שטאָט פון רויטן שטיין, סאיז דער נס אין דיר,
וואָס אויף דיר וואַקסן יאָרן און יינגער ווערסטו נאָך.

דיין געדאַנק, קרישטאָליק, לויטער, ריין,
האָבן בערג אַרום דיר הייליק אויפגעהיט,
דו ביסט, אייביק ניי, שטאָט פון רויטן שטיין,
ווי גאָטס וואָרט, וואָס האָט פון דיר אַרויסגעבליט.

איינגעקריצט אין דיר איז גאָרע וועלט
אין איר אייביקייט, אָבער דאָס געזאַנג־געוויין
דאָס יידישע, האָבן דיך אַוועקגעשטעלט, —
עיר הצדק, שטאָט פון רויטן שטיין.

אויף די בערג פון יהודה

קאַדיע מאָלאָדאָווסקי

אויף די בערג פון יהודה
דערהויבן איז ירושלים.
אַלט איז ירושלים,
יונג איז ירושלים,
אייביק איז ירושלים.

יאָר נאָך יאָר, און דור נאָך דור
לויכט די שטאָט ירושלים.
ווייט איז ירושלים,
נאָנט איז ירושלים,
אייביק איז ירושלים.

אין דעם סידור, אין דעם מחזור,
פעסטיקט זיך ירושלים.
טרייסט איז ירושלים,
יום־טוב איז ירושלים,
אייביק איז ירושלים.

מזרח, מערב, צפון, דרום
בוקן זיך צו ירושלים.
חכמה איז ירושלים,
תורה איז ירושלים,
אייביק איז ירושלים.

און דער פּיטערער, דער מלך,
שטייט און היט ירושלים.
ברכה איז ירושלים,
שלום איז ירושלים,
אייביק איז ירושלים.

אַ וואָרט צו די לערער

דאָס בוך איז באַשטימט פאַר דעם פינפטן יאָר עלעמענטאַר־שול. אַ בוך פאַרן פינפטן יאָר דאַרף זיין געבויט אויפן יסוד פון די ידיעות, וואָס די קינדער האָבן דערוואָרבן אין פערטן יאָר. דאָס מיינט, אַז דאָס פינפטע בוך דאַרף זיין אַ פאָרזעצונג פון פערטן בוך. לײדער האָבן מיר ניט קיין איינגעגעם לייענבוך פאַרן פערטן יאָר און ניט אַלע שולן נוצן דיזעלבע מאַטעריאַלן פאַר דעם יאָר.

אַ צווייטע שוועריקייט, אַן וועלכער מען שטויסט זיך אָן ביים צונויפשטעלן אַזאַ בוך, איז די אומבאַשטימטקייט פונעם עלטער פון די קינדער אין דעם קלאַס. טעאָרעטיש דאַרפן די קינדער אין דעם קלאַס זיין אין עלפטן יאָר, פּאַקטיש, אָבער, זיינען די קינדער אין דעם קלאַס נעענטער צו דרייצן ווי צו עלף יאָר, אָבער דאָס איז ניט חל אויף אַלע שולן און נישט אויף יעדן יאָר. אין איין שול וועט אויסקומען לערנען דאָס בוך מיט עלף־צוועלף יעריקע קינדער, אין אַן אַנדערער מיט דרייצן־פערצן יעריקע; און אין דער שול אין וועלכער דער עלטער פון דעם קלאַס איז היינטיקס יאָר עלף קאָן אַ צווייטן יאָר זיין פערצן, און פאַרקערט.

אונטער אַזעלכע באַדינגונגען איז אוממעגלעך צונויפצושטעלן אַ בוך, וואָס זאָל האָבן הדרגה און שטייגן מן הקל אל הכבד. עס איז אויך נישט מעגלעך דער מאַטעריאַל זאָל זיין צוגעפּאַסט פאַר אַ באַשטימטער מדרגה פון וויסן, אָדער עלטער.

נעמענדיק אין באַטראַכט אָט די, און אויך אַנדערע שוועריקייטן, איז דאָס בוך צונויפגעשטעלט געוואָרן ניט אויפן יסוד פון הדרגה, דאָס הייסט, אַז די ערשטע זאַך אין בוך איז לייכטער פון דער צווייטער און אַזוי כסדר, נאָר אויפן יסוד פון טעמאַטיק. יעדע אָפּטיילונג נעמט אַרום איין צענטראַלע טעמע און אין יעדער אָפּטיילונג זיינען פאַראַן לייכטערע און שווערערע זאַכן. אַזוי, אַז דער לערער דאַרף אין יעדן פאַל זיין דער, וואָס באַשטימט וואָס פון יעדער אָפּטיילונג צו לערנען מיט זיין געגעבענעם קלאַס, וואָס קאָן זיין פאַרשידן פון שול צו שול און פון יאָר צו יאָר. מיר זיינען זיכער אַז יעדער לערער וועט געפינען אין בוך גענוג פּאַסיקן מאַטעריאַל צו לערנען אין קלאַס און פאַר זעלבסטשטענדיקער אַרבעט.

די אָנגעוויזענע פּראָבלעמען, אין שייכות מיט מאַטעריאַל און צונויפשטעל פון בוך, זיינען אויך געקומען אין באַטראַכט ביים אָפּטייטש פון וואָקאַבולאַר. עס וועלן זיכער זיין קלאַסן פאַר וועלכע דער אָפּטייטש פון אַ סך פון די ווערטער וועט זיין איבעריק. פון דער אַנדערער זייט וועלן זיין קלאַסן פאַר וועלכע די אָפּטייטשן אַליין וועלן זיין צו שווער. מיר האָבן

זיך, ווי ווייט מעגלעך, געמיט צו געבן איינוואָרטיקע אַפּטייטשן פון ווערטער, און אין גרעסטן טייל אין ענגליש. אין קלאַס וועט דער לערער דאַרפן אויס־בריטערן און דערגענצן די אַפּטייטשן, אָבער פאַר לייענען זעלבסטשטענדיק און צוגרייטן לעקציעס אין דער היים וועלן די אַפּטייטשן זיכער זיין אַ הילף.

אַ וואָרט אויך וועגן די איבונגען. אויך די אַרבעט איז געווען שווער צוצוגרייטן נישט האָבנדיק קיין באַשטימטן בילד פון עלטער פון די קינדער און זייערע פינקטלעכע ידיעות. עס וועט דאריבער אודאי טרעפן פאַלן, אין וועלכע די פראַגן און די אַרבעטן וועלן זיין צו גרינג פאַרן קלאַס, און אין אַנדערע פאַלן — צו שווער. דאַרף אויך דאָ דער לערער זיין דער אַפּקלייבער און דער דערגענצער פון די איבונגען. מיר האָבן, צום ביישפּיל, זייער ווייניק איבונגען אין איבערדערציילן און שרייבן פרייע קאָמפּאָזיציעס. אויב דער לערער פילט, אַז ער האָט אַ קלאַס, וואָס קאָן מיט ווייניק אָנשטרענגונג איבערדערציילן אַ דערציילונג מינדלעך, צי שריפטלעך, און אין בוך איז אויף דעם קיין אָנווייזונג ניטאָ, דאַרף ער זיך פילן פריי צו פאַרבייטן די לייכטערע איבונגען אויף אַ קאָמפּאָזיציע. דאָסזעלבע איז אויך וועגן אויס־בריטערן אַ שמועס וועגן דעם געלייענטן דורך צוגעבן פראַגן. מען טאָר, אָבער, אונטער קיינע אומשטענדן ניט פאַרבייגיין די איבונגען נאָכן לייענען און לערנען די פּאָעמע, אָדער דערציילונג.

וויכטיק איז אויך אָפּצוהיטן די איבונגען זאָלן געמאַכט ווערן נישט בלויז מינדלעך נאָר אויך שריפטלעך אין אַ שרייב־העפט. די זאַצן מיט די בלאַנקען אריינצושטעלן ווערטער דאַרפן איבערגעשריבן ווערן אין העפט אריין, און ניט פאַרענדיקט ווערן אין בוך.

מיר ווילן די פּאָר באַמערקונגען פאַרענדיקן מיט דער האָפענונג, אַז דאָס בוך וועט אייך, חברים לערער, העלפן טאָן די אַרבעט אַזוי, אַז איר זאָלט אין איר געפינען באַפרידיקונג און דערציען קינדער אין אונדזער גייסט און מיט טיפן יידישן אינהאַלט.

ש. שאַפּיראָ און י. גובקין